



ЎЗБЕКИСТОН ССР ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ

МУСО ТОШМУҲАММАД ЎҒЛИ
ОЙБЕК

МУКАММАЛ АСАРЛАР ТЎПЛАМИ

УН ТУҚҚИЗ ТОМЛИК

Таҳрир ҳайъати:

Марат Нурмуҳамедов, Комил Яшин,
Шоназар Шоабдурахмонов, Иззат Султон,
Ҳомил Ёқубов, Зарифа Саидносирова

ЎЗБЕКИСТОН ССР «ФАН» НАШРИЁТИ

А. С. ПУШКИН НОМИДАГИ ТИЛ ВА АДАБИЁТ ИНСТИТУТИ

МУСО ТОШМУҲАММАД ЎҒЛИ
ОЙБЕК

МУКАММАЛ АСАРЛАР ТЎПЛАМИ

ҲН ОЛТИНЧИ ТОМ

РУС КЛАССИК АДАБИЁТИДАН
ТАРЖИМАЛАР

ТОШКЕНТ — 1980

Изоҳлар билан нашрга тайёрловчилар:

*Машҳура СУЛТОНОВА
Нинель ВЛАДИМИРОВА,
Шарофиддин ЭШОНХУЖАЕВ
Раъно ИБРОҲИМОВА*

Масъул муҳаррир:

Наим КАРИМОВ

Ойбек Мусо Тошмуҳаммад ўғли.

Мукаммал асарлар тўплами.

19 томлик (Изоҳлар билан нашрга тайёрловчилар:

М. Султонова ва бошқ.; Масъул муҳаррир:

Н. Қаримов, Т., «Фан», 1980.

16-т., Рус классик адабиётидан таржималар 248 б.

Айбек М. Т. Полное собрание сочинений. В 19-ти
т., т. 16.

84 Ўз 7

О $\frac{70403-1089}{М 355 (06)-80}$ 210—80

© Ўзбекистон ССР «Фан» нашриёти, 1980 й.

А. С. ПУШКИН
ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН
ШЕЪРИЙ РОМАН

Pétri de vanité il avait encore plus de cette espèce d'orgueil qui fait avouer avec la m-ême indifférence les bonnes comme les mauvaises actions, suite d'un sentiment de supériorité, peut-être imaginaire.

Tiré d'une lettre particulière¹.

Ниятим: киборлар эрмаги эмас,
Қадрлар дўстликнинг илтифотини,
Истадим бағишлай меҳрингга эваз —
Муносиб куйларнинг мукофотини,
Токи гўзал руҳга бўлсин у манзур,
Муқаддас хаёллар билан лим тўлғун
Тирик шеъриятки, тоза ва сернур;
Унга юксак ўйлар, соддалик — мазмун:
Хўб энди, орзуманд қўлинг чўз жасур,
10 Қабул эт рангба-ранг боблар тўпламин,
Бу кулги ва қайғу аралаш, гўзал
Ҳам ўзи халқона, ҳам соз, мукаммал,
Ҳангомаларимнинг камтар мевасин,
Уйқусиз кечалар, енгил илҳомлар,
Думбул, сўлғун йиллар ижодини, ҳам
Юракнинг дардини қабул эт бу дам².

БИРИНЧИ БОБ

Ҳам яшашга ошнқади, ҳам ҳис этншга шонади

*К. Вяземский*³

I

«Тақводор, қондапараст амаким,
Бўларкан касалга чинакам дучор,
Ўзин иззатлашни у кўрди лозим,
Бундан соз тадбирни топмоққа ночор.
Унинг бу қилиғи бошқага ибрат:
Лекин, парвардигор, бу қандай заҳмат,
Бемор киши билан кундуз ҳам, тун ҳам
Утириш, сйлжимай ундан бир қадам!
Нақадар тубанлик, маккорлиққи бу;
10 Улимтик кишини ён овунтирсанг,
Тўшак-ёстиғини тузатиб турсанг,
Дори-дармон берсанг, гўё серқайғу,
Ва ҳамда хўрсиниб ўйласанг шу он;
Қачон сенинг жонинг қабз этар шайтон!»

II

Шундай ўйлар эди ён-ён шумтака
Почтавойда чангда ошиб дала, қир.
Зевснинг илоҳий иродаси-ла⁴,
Бутун ақрабога у ворис ҳозир.
Людмила, Русланнинг⁵ дўсту ёрони!
20 Менинг романимнинг шу қаҳрамони
Билан ҳозир сизни, муқаддимасиз,
Таништириш учун рухсат этингиз:
Танти бир ошинам бўлган Онегин
Нева бўйларида туғилган эди.
Сиз ҳам у ерларда, ўқувчим, балки
Туғилган ё жилва қилгансиз ёрқин!

У ерларда мен ҳам кезгандим бурӯн:
Лекин зарарлидир шимол мен учун^{6(1)*}

III

- Хизматин бажариб аъло ва асл,
30 Яшади отаси қарзи-қурз билан.
Уч дафъа бал⁷ ташкил этиб у ҳар йил
Бор-йўгин совурган эди охиран...
Тақдир Онегинни сақлаган эмиш:
Аввал уни Madame⁸ қилди парвариш
Monsieur⁹ олди унинг ўрнини кейин.
Гўдак шўх, тийрақди: суюмли лекин,
Monsieur эди юпун, ожиз бир фаранг,
Ҳеч азоб чекмасин дея ёш бола,
40 Ҳазил-ҳузул қўшди дарсига анча,
Ахлоқ, одоб ила қилмади гаранг,
Шўхлик қилса енгилгина силтарди
Томоша-чун ёзги боққа элтарди.

IV

- Келгач, Онегиннинг исёнчи, қизгин
Йигитчалик даври ва тилак-армон
Нозик дард чекишлар даври, камтарин
Monsieurни қувдилар бу хонадондан.
Энди Онегиним озоддир мана;
Сочлари қирқилган сўнгги модада;
Лондоннинг dandyси¹⁰⁽²⁾ каби кийинган;
50 Қиборлар оламин кўрди охиран.
Француз тилида у ғоят тузук
Сўйлар ва ёзарди фикрини равон;
Мазурка¹¹ рақсига тушарди осон,
Салом ва таъзимлар эркин ҳам нозик:
Ортиқ нима керак? Юксак доира
Тан берди у онгли ва дилбар дея.

V

Уқидик оз-оздан ҳаммамиз бир қур,
Жуда енгил-елпи ва чала-чулпа,

* Қавс ичидаги рақамлар — Пушкин изоҳлари.

- Тарбия бобинда, танрига шукур,
 60 Мақтанишлик бизда қулайдир жуда.
 Онегин кўпларнинг (шартта ҳал қилган,
 Қатъиятчи судлар) беришича тан,
 Эпчил бир олимдир ва лекин педант¹²,
 Унинг фармонида бахтиёр талант:
 Суҳбатда мушкilot чекмай энг бурун
 Ҳар бобни энгилтак чўқиб ўткали,
 Ва муҳим баҳсларда билимдон каби
 Олимона тур-ла сукут қилиш-чун;
 Лекин ўткир ҳажвлар ёлқини билан
 70 Кулдира биларди хонимларни шан.

VI

- Бу кун латин¹³ тили модадан чиқмиш:
 Сизга ҳақиқатин айтсам, Онегин
 Баъзи эпиграфлар маъносин ечиш,
 Мактуб охирига бир vale¹⁴ сўзин
 Ёзишга, Ювенал¹⁵ ҳақида бирор
 Гап сотишга етар латинча билар.
 Яна бир-икки шеър Энеидадан ¹⁶
 Чала-чаттигина ёдида қолган.
 Дунёнинг саргузашт тарихин узоқ
 80 Ўтмиш даврларнинг ботиб чангига,
 Тимискилаш учун йўқ ҳавас сира:
 Ва лекин Ромулдан¹⁷ бошлаб то шу чоқ
 Кечган замонларнинг латифаларин
 Эсидан чиқармас эди Онегин.

VII

- Нозик садоларга умрни жиддан
 Бағишлашга йўқди унда зўр ҳавас,
 Қанча уринмайлик, Онегин зотан
 Хорейни ямбдан¹⁸ фарқ қила билмас.
 Койирди Гомерни ҳам Феокритни¹⁹,
 90 Аммо ўқир эди Адам Смитни²⁰,
 Иқтисодчи эди Онегин чуқур,
 Яъни мулоҳаза у қила олур:
 - Давлат қандай қилиб бойийди олдин,
 Сўнгра нима билан яшар ва нега
 Оддий маҳсулотга у бўлса эга —

Унга керак бўлмас ҳаттоки олтин,
Бунга англаёлмас эди отаси,
Гаровга қўйилди ери — даласи.

VIII

- Евгенийнинг яна бор маълумотин
100 Айтиб беришликка йўқ менда дармон,
Лекин қайси бобда у доҳийди чин,
Ва қайси илмда у зўр билимдон?
То ёшликдан бери Онегин учун
Ҳам емак, ҳам азоб, ҳам ором, ҳар кун
Унинг қайғу-ҳасрат аралаш, ҳаста
Танбал ҳаётини тўлдирган нарса —
Муҳаббат, эҳтирос илмидир, бироқ,
Бу ҳисни этмишди Назон²¹ тараннум,
Шу юздан кўрганди у жазо, зулм;
110 Молдавия чўли ичида узоқ —
Қувилиб ўз юрти Италиядан,
Исёнкор ва порлоқ умрин тугатган.

IX

.
.
.

X

- Кўп барвақт ўрганди риё ҳунарин,
Умидни яширар, рашкни яширар,
Қайғули кўринар, кўзлари ғамгин,
Ҳам алдар, ҳам аврар, ҳам инонтитарар,
120 Гоҳ мағрур кўринар, гоҳ итоаткор.
Уйчан ё паришон бўлишга тайёр!
Дам қандай ошифта сукутга чўкур;
Дам қандай оташин бир нотик бўлур,
Ишқий мактубларда у қандай қайдсиз!
Бирига берилиб ва севиб бирин,
Қандай унутишни биларди ўзин!
Боқиши қандай тез, нозик ва тамиз,
Уятчан ва жасур, лекин баъзи чоқ
Хоҳласа кўз ёшин оқизар порлоқ.

XI

- 130 У қандай ўзгача кўриниб, ҳазил —
Ила маъсумликни ҳайратга солар,
Дарҳол маъюсланиб, қўрқитиб енгил,
Ёқимли хушомад билан овутар;
Илишга устадир ихлос лаҳзасин,
Қизлик иффатининг мулоҳазасин —
Ақлу эҳтирос-ла енгиб, у охир —
Хоҳ-нохоҳ илтифот кутмоққа моҳир.
Ёлвориш, эътироф талаб қилишни,
Қалбнинг илк садосин тинглашни зимдан,
- 140 Ёр кетидан чопиб, ногоҳ у билан
Махфий учрашувни, қўлга илишни
Биларди... сўнг, ёр-ла ёлгиз, бир пасда —
Хилватда сабоқлар бермоққа уста.

XII

- Донғи чиққан танноз хотинлар қалбин
Ўйнатишга қандай ўрганди эрта!
Истаса агар у ўз рақибларин
Бутун йўқотишни, ана шу дамда
У қандай заҳар тил билан узарди!
Қандай тузоқларни у ҳозирларди!
- 150 Бахт-лиман, деб юрган эрлар, сиз лекин
Юрдингиз у билан дўст бўлишиб чин...
Айёр эр ҳам иззат қиларди уни
Фобласнинг²² қадимий талабаси-да,
Ҳаммадан ишончин узган кекса-да,
Ва ҳар вақт ўзидан, овқат-озиги,
Хотинидан рози бўлган улуғвор
Алданган эрлар ҳам унга лутфкор.

XIII, XIV

-
160
.

XV

Ҳали у ётоқдан турмаган экан:
Унга келтиришар бир қанча мактуб,

- Нима гап? Таклифми? Шу кечга чиндан
 Учта хонадонга бориши матлуб;
 Бир ерда бал, бирида гўдак байрами,
 Қаерга югурар арзандам ҳали?
 Қимдан бошлайди у? Локин барибир
 Ҳаммасин уддалаш эмасдир оғир.
 170 Ҳозир эрталабки кийимида ул.
 Бошига кияркан кенг бир *боливар*²³⁽³⁾,
 Онегин гердайиб боради бульвар,
 Кенг майдон, у ерда кезади буткул,
 То тушлик овқатга брегет-соат
 Жаранглаб дайдини қилгунча даъват.

XVI

- Тушди қоронғилик; ченага минар,
 От учар шамолдай, учар қичқириқ.
 Совуқ қор учқуни кумушин сепар,
 Ялтирайди юмшоқ барра ёқалик.
 180 Машҳур ресторанга Онегин чопар,
 Каверин²⁴ кутади унда, ишонар.
 Мана келиб кирди: май ҳам шишадан
 Тошиб, пробкани шипга отар шан.
 Сели оқиб турган *roast-beef*²⁵ ана
 Ёш чоғлар безаги, лазиз таомлар,
 Фаранг дастурхонининг гули саломлар.
 Страсбургнинг иссиқ сомсаси шунда.
 Турар лимбургский тоза, хуш пишлоқ,
 Ҳам тотли, олтиндек ананасга боқ!

XVII

- 190 Серёғ котлет дамин сўндириш учун
 Ҳали қадаҳларга чанқоқди лаблар,
 Соат жаранглайди янги бир ўйин,
 Янги бир балетдан беради хабар.
 Театрнинг сипоҳ қонуншуноси,
 Саҳна орқасининг фахрий аъзоси,
 Ғоят жозибали актрисаларга
 Шамолдай қарорсиз, топинган банда —
 Онегин тез учар театр сари,
 Бу ерда ҳар киши яйраган, эркин,
 200 Балет-рақс авжларин олқишлар, кейин

Иззалаб Федрани, Клеопатрани,
Моинани²⁶ ҳар ким қилади даъват,
Унигина ҳамма эшитсин фақат.

XVIII

Эй, сеҳрли диёр! Утмиш замонда
У ерда журъатли ҳажвда устоз,
Эрк дўсти Фонвизин²⁷ сурди дабдаба,
Ва унда Княжнин²⁸ маълум тақлидбоз;
У ерда Озеров²⁹ халқ кўз ёшларин,
Гулдурос олқишлар ва қутлашларин
210 Семёнова³⁰ билан бўлишди иноқ,
Корнелнинг³¹ азамат даҳосин бир чоқ
У ерда Катенин³² тиргизган эди.
Дағал Шаховской³³ чиқарди яна
Комедиялардан суронли гала.
Унда Дидло³⁴ шуҳрат тожини кийди:
У ерда, театр тин кўлкасида
Меним ёш чоғларим кечди бир сира.

XIX

Менинг париларим, билсам, қайдасиз?
Тинглангизлар меним ёниқ фарёдим:
220 Яна ўшамисиз? Ё бошқа кўп қиз
Сизнинг ўрнингизни босгандир балким?
Яна тинглайманми куйингиз андак?
Рус Терпсихораси³⁵ бажарган юксак
Рухли рақсларни кўрармиканман?
Ё ғамли нигоҳим ошинолардан
Мароқсиз саҳнада тополмас бирин?
Ёки мен бегона зумрага томон
Ўксинган лорнетни³⁶ тутаман ҳайрон?
Ўйинга бепарво бир томошабин
230 Сингари бурчакда эснаб ўтирай
Ва ўтган дамларни эсгами олай?

XX

Театр лиқ тўла; ложалар порлар;
Партерлар, курсилар — бари қайнайди.
Раёкда сабрсиз чапак чалишар,

- Юксалиб юқори парда гурлайди.
Муҳташам ва енгил, ҳавойи-майин,
Қамоннинг сеҳркор ёйига толғин
Истомина³⁷ турар гўзал, нодира,
Раққос парилар-ла чизиб доира,
240 Эданга тегади битта оёғи,
Иккинчи оёқ-ла аста айланар,
Нақ Эол³⁸ лабидан учгандек бир пар,
Сўнг бирдан сакрайди, бирдан учади;
Гоҳ қаддин бурайди; гоҳо ёзади,
Латиф оёқларни тез-тез уради.

XXI

- Ҳамма чапак чалар. Онегин кирар.
Курсилар оралаб босар илгари.
Қўш лорнетни тутиб, у қия боқар
Бегона хонимлар ложаси сари.
250 Ҳамма ярусларга отди бир қараш,
Ҳаммани кўрди у: чеҳралар, уст-бош
Жиҳатдан унинг кўп диққати ошди.
Бош эгиб эркаклар билан сўрашди.
Сўнгра, қараб турди саҳнага андак,
Унинг боқишлари энди паришон.
Орқага қайтаркан эснади бир он,
Ва деди: «Ҳаммасин янгилаш керак;
Балетга шунча вақт сабр этиб тўздим,
Лекин Дидлодан ҳам ниҳоят бездим»⁽⁴⁾.

XXII

- 260 Севги тангрилари, жинлар, илонлар
Уйнашар, сакрашар ҳали саҳнада,
Чарчаган лакейлар ухлаб ётишар
Пўстинга ўралиб тиш остонада.
Ҳали тўхталмаган кезиш, типирлаш,
Тупуриш, йўталиш, чапак, пиқирлаш.
Ичкари, ташқари ҳали чароғон.
Фонарлар ҳар ерда нур сочар хандон.
Совуқдан отлар-да уринар ҳали,
Эгар, жабдуқлардан безган, чарчаган,
270 Кучерлар гулханни ўраб қуршаган,

Сўкар жанобларни кўп ишқаб бари:
Бизнинг Онегин-да чиқиб қолади,
Уйга, кийингали у йўл олади.

XXIII

Танҳо бир бўлманинг мен тасвирини
Чиза оламанми тўғри ва чевар,
Қи бунда моданинг ўрнак шогирди
Кийинар, ечинар ва пардоз этар?
Резаворчи Лондон бўш ҳавас-орзу
Учун не молларни ишлаб сотса-ю,
280 Болтиқ денгизида кўпирган тўлқин
Бизга на келтирса ёғоч, мой учун...
Фойдали бир ҳунар, санъат деб билса
Парижда очкўз завқ нимани уч кун,
Энг янги сафо, ноз ва зийнат учун,
Эрмак, шўхлик учун ихтиро қилса,
Шуларнинг ҳаммаси ўн саккиз ёшли
Файласуф ўйини безарди яхши.

XXIV

Истанбул қаҳрабо трубкалари,
Столда бронза, чинни қалашир,
290 Энг нозик ҳисларнинг орзу-нашъаси —
Биллур шишаларнинг ичида атир.
Тароқлар, пўлатдан кўп аррачалар,
Тўп-тўғри ва эгри ҳар хил қайчилар,
Чўткалар ўттиз хил, баъзиси тишга,
Баъзиси тирноқни тоза қилишга,
Руссо³⁹ (мен бу гапни қистириб ўтай)
Англай олмаганди ёнида доим
Тентакча хушсуҳбат, савлатли Грим⁴⁰
Тирноқ тозалашга жасорат қилгай⁽⁵⁾.
300 Эрклик ва ҳуқуқнинг мудафин,
Мана шу тўғрида том ҳақсиз эди.

XXV

Тирноқ гўзаллигин ўйламоқ мумкин,
Ишли, жиддий одам бўлсанг-да доим!
Замон-ла бекорга баҳслашмоқ нечун?

- Инсонларда одат мустабид ҳоким.
 Иккинчи Чаадаев⁴¹ бизнинг Онегин,
 Гап-сўз бўлишликдан қўрқар эди чин.
 Кийинини бобида у эди педант,
 Биз айтиб ўтгандай олифта-франт.
- 310 Лоақал уч соат ўз вақтини у,
 Ойналар олдида ўтказар эди.
 Пардоз бўлмасидан у чиқар эди,
 Венсерага⁴² ўхшаш енгил ва сулув:
 Эркакча кийиниб гўё бир нари
 Маскарадга борар ноз-карашмалли.

XXVI

- Сўнги завқ-дид учун муносиб кийим,
 Пардоз-ла жалб этиб диққатингизни,
 Онегин беагани ёза билардим,
 Билимдонларга мен қолдирмай чизги.
- 320 Жасорат бўларди, албатта, бу ҳам,
 Уни тавсифламоқ, зотаң, вазифам,
 Нетайини, *панталон, фрак ва жилет*.
 Булар рус тилида йўқ, бу сўзлар чет;
 Бунни кўриб, айбим қиламан иқроқ,
 Ажнабий сўзлар-ла азалдан меним
 Қамбағал сўзлигим бу билан балким,
 Бир қуроқ сингари товланмас бекор,
 Гарчи эски вақтда анжуман донини
 Чиқарган лугат-ла бўлсам-да таини⁴³.

XXVII

- 330 Бизнинг мавзунимиз ҳозир бу эмас,
 Яхшиси бал сари ошиқайлик биз.
 Битта каретани⁴⁴ киралаб бирпас —
 Базмга Онегин жўнаб кетди тез.
 Қоронғи уйларнинг олдида ёнар,
 Уйқули кўчани тўлдирган қатор
 Кареталарнинг қўш, шод фонарлари
 Майин нур сочилар суяқ зар каби.
 Қорларга чизилар шуъладан ёйлар
 Атрофда юлдуздай кўп майда чироғ,
- 340 Порлайди муҳташам катта уй шул чоғ;

Яхлит ойналарда кўлкалар кезар;
Бу — хонимлар, сатанг эркаклар шакли,
Кўринар ва зумда йўқолар акси.

XXVIII

Бизнинг қаҳрамон ҳам етиб келди, боқ,
Эшикбон ёнидан ўтди ўқ каби.
Мармар зиналардан чиқди учароқ,
Тузатди қўллари билан сочини,
Қирди ичкарига, залда халқ тўлган,
Музыка ҳам энди гуруллаб бўлган,
350 Халқ бутун банд эди мазурка ила
Ҳамма ёқда шовқин, уйлар лиқ тўла.
Сувори зобитнинг⁴⁵ шпори⁴⁶ жаранг,
Сўлим хонимларнинг оёқчалари
Учади; сеҳрли изларнинг зори —
Ёлқинли қарашлар учар оташ ранг.
Танноз хотинларнинг рашк имоларин
Қоплайди созларнинг наъраси вазмин.

XXIX

Нашъанинг, тилакнинг ўтган замони
Балларга ишқибоз, ошифта эдим.
360 Изҳори муҳаббат, хат топширгани
Бундан ҳам қулайроқ макон йўқ балким.
Эй сиз, эй муҳтарам эру хотинлар!
Хизматимни таклиф қилай бир қадар;
Сўзимни тинглашни сўрайман сиздан,
Нима учун сизни қиламан огоҳ?
Сиз ҳам, онажонлар, бўлинг эҳтиёт,
Уз қизларингизни таъқиб этингиз;
Лорнетни жудаям тўғри тутингиз.
Йўқса... йўқса... тангрим сақласин, уят!
370 Нечун буни ёздим сарф этиб снѐх,
Чунки кўпдан бери қилмайман гуноҳ.

XXX

Водаринг, ҳар турли ҳангома учун
Кўпгина умримни мен исроф этдим.
Ахлоққа зиёнли бўлмаса шу кун,

- Шу дамга қадар ҳам бални севардим.
Мен жуда севардим жўшқин ёшликни,
Қўпчилик, дабдаба, шод бўлишликни,
Хонимларнинг завққа монанд безагин,
Севамен уларнинг оёгин, лекин:
- 380 Бутун Русияда топилармикни
Уч жуфт энг келишган хотин оёғи?
Оҳ, унутолмадим, қалбимда доғи,
Бир жуфт оёқчани!.. Маҳзун, совунган
Ҳали ҳам эслайман; тушимда ҳатто,
Қалбимни қилади улар безовта.

XXXI

- Сен қачон, қаерда, қай чўлда бутун
Эсдан чиқарасан уларни, тентак?
Оҳ, латиф оёқлар! Қайдасиз бу кун?
Қаерда босасиз баҳорги чечак?
- 390 Шарқнинг сафосида сиз эркаланган,
Шимолнинг қайғули қориди, лутфан,
Қолдирмай кетгансиз биронта ҳам из.
Чунки сиз у ерда жондан севдингиз,
Юмшоқ гиламларнинг майин бўсасин,
Сиз учун бир маҳал, ахир, унутдим,
Шуҳрат, шон орзусин, туғишган юртим,
Тутқунда яшашнинг қайғу-жафосин?
Йўқолди ёшликнинг бахти ҳам эсин,
Бамисли майсада енгил изингиз.

XXXII

- 400 Диананинг кўкси ва Флоранинг⁴⁷
Яноқлари латиф, севикли дўстлар!
Лекин меним учун Терпсихоранинг
Оёғи, негадир, латифроқ, дилбар.
Бебаҳо мукофот ваъда этар у
Ҳамиша кўзларга, пардозли сулув --
Аёл юрагимга орзу ва армон
Гирдобин чайқатар эсласам ҳар он.
Севаман оёгин, дўстим Эльвина⁴⁸,
Столлар остига ташласам назар,

- 410 Қиш фасли каминда⁴⁹ исинсак агар,
Заллар паркетининг ойнасида ҳам,
Денгиз қоясининг панасида ҳам...

XXXIII

- Қасиргали денгиз ёдимда ҳали:
Унинг оёғига йиқилиш учун,
Кетма-кет югурган тўлқинлар сари
Боқиб хўб қизғонган эдим мен у кун!
Истардим у чоқда тўлқинлар ила
Азиз оёқларга лабларим тегса!
Йўқ, ёшлик палламда, қон қайнаганда,
420 Дилимни ишқ ўти банд айлаганда,
Мен ҳеч қачон шундай бир азоб билан,
Жононларнинг гулдай юзин ё лабин,
Еки меҳр тўла нафис кўкрагин
Ўпишни бу қадар истамаганман.
Йўқ, ҳислар ҳужуми ҳеч қачон манн
Бу қадар тўсиндан ўртаб эмади.

XXXIV

- Ёдимда қолганлар бошқа бир замон:
Эзгу хаёлларга мен ўзим баъзан
Бахтли узангини ушлайман; бир он
430 Латиф бир оёқни қўлда сезаман.
Хаёлларим ошиб-тошади яна
У гўзал оёқнинг тегишингина
Шу сўлгин қалбимда ёқиб қўяр қон.
Яна-да муҳаббат, яна дард-ҳижрон...
Маҳмадона созинг ила, етар, бас,
Мадҳ этиб куйламоқ такаббурларни:
На севгига, дардга, на илҳомлари
Тўқинган куйларга улар арзимас,
Бу сеҳргарларнинг сўзи ва кўзи
440 Нақ оёқларидай алдоқчи ўзи.

XXXV

Онегиним қалай? Мудраганича
Ётоққа у жўнаб кетади балдан;
Ҳар вақт говур-ғувур Петербург эса

- Дўмбира товуши ила уйғонган.
Савдогар туради, ташувчи борар,
Извошчик биржаси томон югурар,
Шошади хурмали бир сутчи хотин,
Тонгги қор ғирчиллар у юрган сайини.
Бошланди ёқимли тонгнинг сўрони.
450 Дарчалар очилди. Қувурдан тутуи
Юксалди ҳавога нақ мовий устун.
Қоғоз қалпоқ кийган немис новвойи
Худди ҳар кунгидай, кечикмай бир он,
Дўкон очиб, савдо қилади чаққон.

XXXVI

- Балнинг шовқини-ла қурган тинкаси,
Онегин учун тонг ярим кечадир.
У ўйин-кулгию, зийнат гўдаги,
Тинчгина роҳатда ухлаб ётадир.
460 Пешинда уйғонар, тонггача локин
Бояги тартибда умр ўтар тагини.
Қандай ҳаёт дейсиз? Бир хил ва рангли,
Эртанги ҳаёти кечанинг айни.
Бахтиёр ва хурсанд эдими лекни,
Эркин юриб умрин кўклам чоғида,
Порлоқ зафарларнинг кенг қучоғида,
Ҳар кунги завқ-сафо ичра Онегин?
Зиёфатлар ичра у эҳтиётсиз,
Соғломди: бу ҳаёт қолдирмади из?

XXXVII

- Йўқ: унинг ҳислари совиди эрта,
470 Зериктирди кибор ҳаёт шовқини.
Фякрини гўзаллар, жононлар қисқа
Замонгина машғул этганди уни;
Хиёнатлар уни чарчатиб қўйди.
Дўстлар, дўстликлардан жуда тез тўйди.
Яна ҳар кун лазиз таомлар ейиш,
Ҳар кун шампанский қониқиб ичиш,
Боши оғриб турган паллада яна
Рангдор, ингичка сўз ёғдириш ҳар ён,—
Булардан зерикди, дили бўлди қон.

- 480 Гарчи у бұлса-да қызғин шумтака,
 Кўнгли қолган эди унинг тамоман,
 Ҳам жангдан, ҳам ўқдан ва ҳам қиличдан.

XXXVIII

- Онегин мубтало иллат сабабини
 Қидириб топишнинг келгандир чоғи.
 Инглиз зиққига ўхшайди, локин
 Қисқасин айтганда: рус хафақони
 Секин-секин уни эгаллаб олди.
 Тангрига шукурки, уринмай қолди
 У отиб ўзини ўлдириш учун.
- 490 Аммо совиганди ҳаётдан бутун.
 Child-Hagold⁵⁰ каби руссали, синиқ,
 Қўноқхоналарда бўлар намоён,
 Киборлар ичида на ғийбат, бостон⁵¹,
 На тотли бир боқиш, на бежо қилиқ,
 Ҳеч бир нарса унга таъсир этмасди
 Юарди ҳеч нарса пайқамай асти.

XXXIX, XL, XLI

.

XLII

- 500 Эй, серқилиқ кибор нозанинлари,
 Сизни у тарк этди ҳаммадан бурун.
 Рост айтсам, киборлар қилиғи бари
 Анча бездирувчи бўлибдир бугун.
 Эҳтимол баъзи бир хоним бир қадар,
 Бентамни ва Сейни⁵² изоҳлай олар;
 Лекин улар гапи-сўзи умуман
 Бегубор эса-да, маҳрум маънодан.
 Яна улар тағин шундай бегуноҳ
 Ва шундай улуғвор, шундай донишманд.
- 510 Тақводорлик билан юраклари банд,
 Шунчалар субутли, зийрак ва огоҳ,
 Шундай номаҳрамдир уларга эркак,
 Афтларини кўриб хун бўлар юрак⁽⁶⁾.

XLIII

- Петербургнинг кенг, тош кўчаларидан,
Кечки паллаларда учқур ва кўркам
Аравага тушиб кетувчи хурсанд,
Гўзал ёш хонимлар, ахир сизни ҳам
Бутун ташлаб кетди бизнинг Евгений;
Жўшқин завқ-сафодан қочиб у энди
520 Уйига бутунлай қамалиб қолди.
Зерикиб қўлига қаламни олди,
Ёзишни истади: мушкул, зўр меҳнат
Кўнглини айнатди, эзди, қаламдан
Ҳеч нима чиқмади: у шунинг билан
Қаламкаш аҳлига бўлмади улфат.
Мен бу касб ҳақида бир сўз демайман,
Чунки унга менинг ўзим мансубман.

XLIV

- Бекорчиликка у берилди яна
Рухида бир бўшлиқ сезди кун сайин.
530 Катта гўзал ишга қилди ҳафсала —
Билим орттиришга киришди қизғин.
Токчага қалади жилд-жилд китоблар
Ўқиди, ўқиди; фойдасиз, бекор:
Бирида дилгирлик, талваса, хато;
Бирида виждон йўқ, бирида маъно.
Ҳаммасида ҳар хил ирим нишонни.
Қадимгилик қадри эскиган жуда
Янгилик ичида эски сафсата.
Китобларни ташлар хотинлар каби,
540 Чанг босган китоблар ётган токчага
Тортади қоп-қора қалин бир парда.

XLV

Кибор ҳаётининг отиб эмгагин,
Беҳуда шовқиндан қочиб, у каби
Дўстлашган эдим мен, у замон лекин
Менга ёққан эди бор хислатлари.
Хаёллар, ўйларга эрксиз садоқат,
Тақлид қилиб бўлмас ажиб бир сифат.
Фикри, қарашлари совуқ ва кескин,

- Мен ғазабли эдим, у эди ғамгин.
550 Уйинин билардик ҳирсинг иккимиз:
Биз иккимизни-да бездирган ҳаёт,
Учганди қалб ўти иккимизда бот.
Яна кутар эди худди умримиз
Тонгларида бизнинг иккимизни ҳам
Инсонлар, кўр тақдир ғазаби ҳар дам.

XLVI

- Яшаб фикр қилган киши ҳар замон
Руҳида инсондан нафрат этгуси.
Ҳис этган кимсага солар ҳаяжон
Қайтиши имконсиз куллар шарпаси:
560 Унга қолмас асло фусун, жозиба.
Уни хотиралар илоии ила,
Яна пушаймонлар ичдан кемирар.
Буларнинг барчаси кўпинча берар
Ширин бир нафислик сўзга — матлабга,
Онегиннинг тили мени даставвал
Саросима қилди; кейинча мен сал
Кўникдим ундаги таънали гапга,
Заҳар аралашган ҳазилига ҳам
Чидадим энг ўсал ҳажвига ҳар дам.

XLVII

- 570 Ёз фасли кўп чоқлар бирга эдик биз,
Неваннинг устида кеча самоси⁽⁷⁾
Очилар тин-тиник, ёруғ ва чексиз,
Сувларнинг нашъали ўйноқ ойнаси
Тўлин ой жамолин акс этмас экан,
Ўтмиш қиссасини кечириб ёддан,
Биз жим эслар эдик кечмиш севгини,
Биз беғам, бўшаган ҳислар тизгини;
Бу сўлим кечанинг нафаси бутун —
Бизларни айларди сархуш, жимгина
580 Камоқдан кўм-кўк бир ўрмон ичига
Ухлаган пайтида элтилган тутқун
Сингарин хаёлда учардик биз ҳам,
Еш умр баҳори қайда, деб шу дам.

XLVIII

Турарди фикрга толиб Евгений;
Рухи тўла эди афсуслар билан,
Узин тавсифлаган бир шоир каби⁽⁸⁾.
Соҳилда гранит-тошга суянган.
Ҳамма ёқ жимжит-ди; ёлғизгина тун
Посбонлари баъзан чиқарарди ун,
590 Извошчининг олис дукури баъзан
Эшитилар эди Мильоннаядан⁵³,
Эшкакларни уриб ёлғиз бир қайиқ
Мудраган дарёда сузарди аста,
Бизни қилар эди мафтун, дилбаста —
Узоқдан бир наю диловар қўшиқ.
Тун базми ичинда лекин тотлироқ
Торкватто⁵⁴ шеърининг куйлари ҳар чоқ!

XLIX

Адриатик денгизи тўлқинлари, сан,—
О, Брента!⁵⁵ Сизни кўрарман албат,
600 Илҳомларим тўлиб-тошиб янғидан,
Сеҳрли товшингиз эшитмоқ ният!
Бу товуш Аполлон набиралари
Учун муқаддасдир; уни куй каби,
Альбион созидан туйдим, таниш у.
Гоҳ сўзамол, гоҳо ишдамас сулув —
Венециялик ёш бир жонон билан
Сирли бир қайиқда мен сузиб, олтин
Гўзал Италия тунининг эркин
Оғушида ншқдан лаззатланардим,
610 Петрарка⁵⁶ ва севги тилин у замон
Бағишлайди менга бу дилбар жонон.

L

Келажакми менинг эрким замони?
Келмишдир фурсати! Қўмсайман эрким;
Денгиз қирғоғида очиқ ҳавони
Кутаман⁽⁹⁾, имлайман кема чодирин.
Қачон бўронларнинг ридосида ман
Мавжлар-ла курашиб, денгизнинг улкан
Кўксиди бошлайман сафарни эркин?

- Менга адоватли денгиз қирғоғин
620 Тарк этмакнинг энди келмиш замони.
Жануб кенгликлари кўксида яйраб
Африкамнинг⁵⁷⁽¹⁰⁾ тиниқ кўкига қараб
Русияни ўйлаб оҳ чекиш чоғи,
О, мен бу ерларда қанча дард чекдим.
Бу ерларда севдим, кўмдим юрагим.

LI

- Ажнабий юртларнинг томошасига
Онегин шайланган эди мен билан.
Лекин биз тақдирнинг тақозосича,
Узоқ вақт айрилдик бир-биримиздан.
630 У замон отаси вафот қилганди
Онегин қошига дув йигилганди,
Қарз бергувчиларнинг очкўз тўдаси,
Ҳар кимнинг ўз ақли ва ўз режаси:
Даъволардан нафрат қилди Онегин
Ўз чекидан ўзи бўлганди рози,
Қарзни тўлаш учун кетди мероси.
Қатта бир зиён ҳам кўрмади лекин.
Гўё билган эди у олдинданоқ
Қари амакининг ўлишин тез чоқ.

LII

- 640 Чиндан ҳам Евгений кутмаган дамда
Иш бошқарувчидан олади бир хат.
Ўлим олдидамини амаки; ҳамда
Видолашувни у истармиш фақат.
Қайғули номани ўқиб Евгений
Шу он суриштирмай нарн-берини,
Почтавойда чопди учрашиш учун.
Ақча дарди уни эгаллар бутун.
Алдаш, йиғи-сиги учун у ҳозир,
(Романи бошлаган эдим бу билан)
650 Зерикар, ҳомуза тортар олдиндан.
Мана у қишлоққа етади ахир.
Кўрарким, тахтада ётар амаки,
Ерга жо бўлажак савфо сингари.

LIII

Кўрди маъзаратга тўлган кўрани;
Азага келишар яқин-узоқдан
Кўмиш маросимин ҳаваскорлари,
Дўстлар, бегоналар — бари ҳар ёқдан.
Улик ҳам кўмилди; овқат еб-ичиб
Поплар ва меҳмонлар жўнар гердайиб,
660 Гўё бажардилар жиддий бир ишни.
Онегин қишлоқда яшар бир киши
Бўлиб қолди энди. Мана у ўрмон,
Ер-сув, заводларга тамом хўжайин.
Шу чоққача танти, исрофгар, олтин
Қадрини билмаган, бу танбал инсон
Ҳозир жуда хурсанд: у илгаринги
Йўлини алмаштирди, на бўлса майли.

LIV

Янгидай кўринди икки кунгина
Онегинга бекас, тапчо далалар,
670 Қоронғи ўрмоннинг салқини, яна
Булоқлардан учган майин садолар;
Учинчи кун тепа, дала, чакалак
Уни овунтира олмади андак;
Улар сўнг келтирди унинг уйқусин;
Ва сўнгра кўп равшан кўрди Онегин;
Қишлоқда ҳам бормиш айни дилгирлик.
Гарчи на кўча бор, на сарой, на ёр,
На карта, на баллар, на мунда шеър бор.
Хафақонлик уни қўймай бир эллик,
680 Пойларди кетидан пояма-поя
Вафодор хотиндай ё мисли соя.

LV

Тинчлик ҳаёт учун мен туғилганман,
Туғилганман қишлоқ сукути учун:
Соз саси пастқамда жаранглайди шан,
Ижодий хаёллар жон, қонга тўлғун.
Маъсум, тин онларга берилиб тамом
Жимжит кўл бошида ёлғиз ҳар айём
Юраман, бекорлик — менинг қонуним.

Ҳар кун тонг пайтида уйғонаман жим,
690 Ширин ҳузур учун, эркинлик учун:
Озгина ўқийман, кўпроқ ухлайман
Ўткинчи шуҳратга назар солмайман,
Ўтмиш замонларда мен нақ шу йўсин
Кечирмаганмидим кунларим бекор,
Яшамаганмидим шундай бахтиёр!

LVI

Чаман, сезги, қишлоқ ва бекор юриш,
Далалар! Мен сизга содиқман руҳан,
Онегин-ла меним орамда бўлмиш
700 Фарқни қайд этишга ҳар вақт мен хурсанд,
Токим истеҳзоли бирон ўқувчи,
Ёки моҳирона тухмат тўқувчи,
Бирон нашриётчи менинг хислатим
Қиёс этиб яна у демасинким
Мағрурлик куйчиси Байрон⁵⁸ сингари
Ўз портретимни мен чизганман бунда,
Гап сотиб юрмасин у унда-мунда.
Ўйлашарки, биз-чун имконсиз каби
Бошқалар ҳақида яратмоқ дoston,
Гўё шоир ўзин қилармиш баён.

LVII

710 Айтиб ўтай яна: бутун шоирлар
Хаёлчан севгининг дўстидир, лекин
Бир замон энг гўзал лавҳалар, сирлар
Тушимга кирарди. Руҳим яширин,
Гўзал тасвирларни сақлади маҳкам,
Кейинча уларни жонлатди Музам⁵⁹.
Мен шундай, қайғусиз, тараннум этдим,
Тоғларнинг қизини, менинг идеалим,
Салгир⁶⁰ бўйларининг асираларин.
Эшитиб қоламен, дўстларим, ҳозир
720 Кўпинча сизлардан савол ёгадир:
«Қим учун бу нозинг чекади оҳин?
Қизганчоқ қизлардан кимни хушлабсан,
Қайсига созингда куй бағишлабсан?»

LVIII

- Илҳомнинг мавжлатиб кимнинг нигоҳи,
 Армуғон этмишдир самимий меҳр,
 Сенинг бу ўйловчан куйингга, қани,
 Сенинг шеъринг кимни оллоҳ деб танир?»
 Дўстларим, ҳеч кимни, худо ҳаққи!.. Ман
 Бошимдан кечирдим, маҳрум нашъадан,
 730 Муҳаббатнинг телба ғалаёнини.
 Ишқ-ла қофиянинг ҳаяжонини
 Қимки қўша билса, у инсон хушбахт:
 У шеърнинг муқаддас сирли садосин
 Янгратар ва босар Петрарка изин;
 Қалбнинг азобини тинчитар; шул вақт
 Муяссар бўлади унга шараф-шон;
 Лекин мен севганда эдим гулг, нодон.

LIX

- Ишқ кечди, кўрниниш берди илҳомим,
 Зулмат босган фикр нурланди секин;
 740 Озодмен, янгидан излайман доим
 Сеҳркор садолар, хаёл, ўй базмин.
 Ёзаман, юрагим билмас, дард нима...
 Ёзилиб битмаган шеърлар ёнига
 Қалам хушсизланиб чизмайди расмин
 Хотин болдирларин ва чеҳраларин.
 Учган кул лов этиб ёнмас янгидан,
 Яна қайғураман! Кўзимда йўқ ёш.
 Мана энди бўрон излари ювош
 Рухимда жим бўлиб қолар тамоман.
 750 У чоғда ёзарман йигирма бешта —
 Қўшиқдан иборат дoston, албатта.

LX

Ўйларкан асарнинг иланин сескин
 Ва қаҳрамонимни на деб атайман;
 Романнинг ҳозирча биринчи қисмин
 Битирдим; буларнинг барин қайтадан
 Кўриб чиқдим қатъий бир диққат ила;
 Бунда зиддиятлар ҳали кўпгина,
 Лекин тузатишни мен истамайман;

760 Цензурага⁶¹ ўзимнинг бурчим тўлайман,
Журналистларга ҳам чайнамоқ учун
Меҳнатим мевасин берарман яна:
Эй янги туғилган асарим, жўна,
Нева бўйларини кезиб чиқ бутун;
Менга хизмат қилиб, қозон шараф-шон;
Қинғир сўз ва ур-сур, сўкиш ва сурон!

ИККИНЧИ БОБ

O rus!...

*Hor*⁶².

O, Русь!

I

- Евгений Онегин зериккан қишлоқ
Гўзал, латофатли бир гўша эди;
Бу ерларда кимки соф завққа иноқ
Тангрига шукурлар қилса арзирди.
Аслзода уйи холис тамоман,
Шамоллардан уни тоғ паналаган,
Бир кичик дарёнинг тепасидадир;
Қаршидан узоқда яшнар дала-қир,
Ўтлоқлар ва олтин экинзорлар ҳам.
- 10 Қишлоқлар олисда жим-жим милтирар.
Подалар ўтлоққа секин тентирар.
Қуюқ кўлкасини кенг ёяр — гилам,
Қарамсиз, боқимсиз каттакон бир боғ,
Ўйчан дриадлар⁶³ маскани ҳар чоғ.

II

- Солинган эди бу шарафли қаср,
Одатда қасрга хос бир йўсинда:
У гоят мустаҳкам, савлатли, оғир,
Маъқул қадимийлик завқи бор унда.
Ҳар томонда баланд уйлар-бўлмалар.
- 20 Меҳмонхоналарни шойилар безар.
Подшоларнинг расми деворларида,
Ранг-баранг нақш ёнар печкаларида.
Букун эскирмишдир буларнинг бари.
Билмайман, тўғриси, бунинг сабабини —
Шундай нарсаларга дўстим жиндаيين
Ҳавас қилмас эди. Шунинг-чун балки
Модали ва қадим кенг заллар ичра
Эснашдан ўзгани билмасди сира.

III

- У шундай бир уйни қилганди маскан,
30 Бу ерда қишлоқнинг эски кексаси
Қирқ йилча уришиб ходима билан,
Деразага қараб пашша эзганди.
Ҳамма нарса содда: поли қайиндан.
Икки шкаф, стол, юшоқ пар диван,
Кўрилмас ҳеч ерда сиёҳ доғ-дуги.
Шкафларни очиб боқди Онегин:
Бирида тошди у чиқим дафтарин,
Иккинчида қатор майли шишалар,
Олма шарбатлари тўла кўзалар,
40 Яна саккизинчи йил календарин;
У чолнинг юмуши кўп бўлган учун
Бошқа китобларга боқмаган бутун.

IV

- Уз мулки — ерлари ўртасида у
Ёп-ёлғиз вақтини ўтказиш учун
Даставвал Онегин ўйлаб қолди шу
Мулкида янги бир тартибот қурсин.
Бир четда кимсасиз оқил Онегин
Кўҳна баршчинанинг⁶⁴ бўйинтуругин,
Енгил оброк⁶⁵ билан алиштирадн;
50 Қул⁶⁶ ҳам тақдирига шукур қилади,
Лекин бу нарсада даҳшатли зиён
Кўрди-да, иш билар унинг қўшини
Бир чеккада солди қош-қовоғини
Бошқа бир қўшини кулди нақ шайтоғ,
Ҳамманинг якоғиз бўлди қарори:
Онегин жудаям хавfli савдойи.

V

- Дастлаб келар эди қўшинлар қўноқ,
Лекин катта йўлда уларнинг фақат
Кезаётганини кўриш биланоқ
60 Хизматкорлар унга тамоми суръат ---
Билан мингизишар бир Дон айгири
У орқа эшикдан қочар яширин.
Хафа бўлиб шундай муомаладан

Дўстликни узади ҳамма у билан.
«Қўшнимиз нодондир, ақлида нуқсон,
У бир фармазондир⁶⁷; ичади ёлғиз
Стаканда қизил шароб; хоним-қиз
Қўлларин ўпишни истамас бир он.
Ҳа, дейди, йўқ, дейди: демайди «лаббай» —
70 «Буюринг». Умумий фикр нақ шундай⁶⁸.

VI

Янги бир помешчик ўз қишлоғига
От суриб келганди худди у замон.
Худди шунинг каби қўшни-қўшнига
Эрмак бўлган эди — гап-сўз бепоён,
Исми эди унинг Ленский Владимир.
Кўксида Гиттинген руҳи чайқалар.
Гўзал бир жувонди гуллаган энди,
Ҳам шоир, ҳам Кантнинг мухлиси эди⁶⁹.
Келтирмиш туманли Германиядан
80 Ленский олимлик самараларин:
Эркинлик ишқининг кўп хаёлларин,
Келтирмиш ғалати, қизгин руҳ билан,
Елкага тушкучи жингал сочини,
Нутқида қайнаган ҳаяжонини.

VII

Кибор доиранинг совуқ фаҳшидан
Сўлиб, сарғайишга улгурмай ҳали,
Қизлар эркалаши, дўст қутлашидан
Ҳали исинарди йигитнинг дили.
Унинг кўнгли эди содда беғубор,
90 Юрагига ҳар дам умид орзу ёр.
Дунёда ҳар янги ҳашамат, шовқун
Унинг ёш ақлини қиларди мафтун.
Ширин хаёл билан у юпатарди
Ўз қалбин қоплаган шакларни ҳамон.
Унга — ҳаётимиз ғояси ҳар он
Қизиқ бир топишмоқ бўлиб қоларди.
Бошини қотирар эди бу ҳақда
Мўъжизалар гумон қилар кўп чоқда.

VIII

- Жон пайванд дилбарнинг у ўзи билан
- 100 Иноқ бўлишига ишонар эди.
Гўё у қалб куйиб, ёниб ичидан,
Ҳар куни тинмасдан унга зор эди.
Ишонар эдики, шарафи учун
Дўстлари тайёрдир кишанга ҳар кун,
Бўхтончи кўзасин чил-чил қилишга
Уларнинг қўллари чўчимас сира:
Ишонарди бор деб омади келган...
Одамларнинг азиз, эзгу дўстлари
Ишонар, уларнинг оилалари
- 110 Ёқимли ва дилбар нурлари билан,
Албат, бизни бир кун кўп ёритажак,
Жаҳонга кайф ҳузур ҳадя этажак.

IX

- Афсуслар, аччиғлар, ғазабланишлар,
Яхшиликка бўлган тоза муҳаббат.
Шуҳрат учун ширин азобланишлар
Тўлқинлатар унинг қонини беҳад.
Сози-ла жаҳонни айланди, кўрди,
Шиллернинг, Гётенинг юртида юрди.
Уларнинг шоирлик илҳоми ила
- 120 Ёлқинланди бутун руҳи кўксиди.
Санъатнинг соф, юксак музаларин у
Уялтирмаганди; масъуд, бахтиёр,
Қўшиқларида ҳам доим ифтихор
Ила сақлар эди юксак бир туйғу,
Бокира хаёлнинг ҳароратини
Серсавлат, соддалик латофатини.

X

- Севгини куйлади, у ишқ боласи,
Унинг қўшиқлари эди соф, ёрқин,
Содда дил бир қизнинг ўйлари каби
- 130 Гўдакнинг тушидек, осмоннинг сокин
Чўлида кезувчи сир илоҳаси
Нозик оқ чекишлар дўсти ой каби;
Шоир куйлар эди қайғу ва ҳижрон,

Сирли узоқликлар ва мажҳул жаҳон,
 Романтик гулларни қилди тараннум,
 Узоқ ўлкаларни куйлар эди у,
 У ерларда қанча тўкканди қайғу,
 Сукут оғушига кўз ёшин юм-юм,
 Сағал кам ўн саккиз ёшида шоир,
 140 Куйлар ҳаёт сўлғин гулига доир.

XI

У чет бир гўшада, ақлу закосин
 Қадрлай биларди Онегин фақат.
 Қўшни қишлоқларнинг бутун армонин
 Зиёфатлари ҳам ёқмасди албат:
 Қочарди суронли суҳбатларидан,
 Уларнинг гаплари ақлга монанд,
 Итхонаси билан, уруғ-ақрабо,
 Пичан ўриш билан ҳар турли вино
 150 Ҳақида сўзлашар. Бунда йўқ туйғу,
 Ва на ёлқинланар шеърий бир оташ,
 На зарофат, на-да чуқур бир қараш.
 На авом санъати учун мисол у.
 Суюкли хотинлар гапида аммо,
 Яна ҳам оз эди ақл ва маъно.

XII

Ленский келишган йигит, бадавлат,
 Ҳар ерда куёвдек қаршиланарди;
 Қишлоқда шундайдир ҳар доим одат:
 Ҳар ким ўз қизини кўзлаб қўярди
 160 Чала *рус кўринган шу ҳамсояга*;
 Қаерга бош суқса, суҳбат шу дамда,
 Бошланиб кетарди ундан ва бундан,
 Дерлар, бўйдоқликда йўқдир нашъа-шан
 Қўшнини сўнг чойга таклиф қилишар,
 Чой қуя бошлайди шу чоқда Дуня
 Унга шивирлашар: «Дуня, кўр, пайқа!»
 Сўнгра келтиради биттаси гитар:
 У ҳам чийиллайди (омон, ё раббим!):
Кела қол! Қасримга келгил, олтиним!⁽¹¹⁾

XIII

- Фақат Ленскийда йўқ эди ҳавас,
170 Никоҳ занжирига тутсин елкани.
Қалбдан орзу қилди кўнмай бир нафас
Онегин-ла тездан дўст тутингали.
Топиша қолдилар, худди тош, тўлқин,
Назм билан наср, муз ҳамда ёлқин
Шунча бир-бирига бўлолмас қарши,
Дастлаб ўртадаги айирма гарчи —
Улар ўртасига совуқлик солди,
Сўнгра бир-бирига ёқишиб қолди,
Сўнг ҳар кун отларда чопишиб қолди.
180 Бир оз сўнг ажралмас оғайни бўлди.
Ўзим иқрор бўлай, одамлар кўп вақт
Бекорчиликдан дўст тутинар фақат.

XIV

- Лекин шу дўстлик ҳам йўқ орамизда,
Барча хурофотни яксон қилиб биз,
Ҳеч кимни назарга илмаймиз сира,
Ҳаммадан баландда гўё ўзимиз,
Боқамиз ҳаммамиз наполеонча⁷⁰,
Миллионлаб қўш оёқ махлуқлар барча
Бизнинг учун ёлғиз қуролдир мангу,
190 Кулунч ҳам ваҳшийдир биз учун туйғу.
Кўплардан дурустроқ эди Онегин;
Инсонларни билар эди, албатта,
Умуман уларга нафрати катта;
Истисносиз йўқдир қонда лекин:
Баъзиларни жуда айирар эди,
Қиши яхшилигин сеза оларди.

XV

- Тинглар Ленскийни табассум ила
Онегин; шоирнинг ўтли сўзлари
Муҳокималари қарорсизгина,
200 Ҳамиша илҳом-ла ёнган кўзлари —
Булар Онегинга эди янгилик:
Совуқ, дағал сўзни Онегин бекик
Дилида сақлашга тиришар бутун

Ва шундай ўйларди: аҳмоқлик мен-чун
Бир онлик завқларин кесмоқ, албатта,
Менсиз ҳам бир куни замон келажак,
Яшасин у майли ҳозирча андак;
Иносин дунёнинг камолотига,
Кечирайлик ёшлик жазавасини,
210 Ёшликнинг ўтини, талвасасини.

XVI

Улар ўртасида ҳар қандай нарса
Баҳсга, тафаккурга олиб кирарди;
Кечмиш қабилалар тузган аҳднома,
Яхшилик, ёмонлик, фанлар меваси,
Асрлар чўзилган хурофотлар, ҳам
Ўлимдан кейинги сирларки, мубҳам,
Қолмасди улардан ҳаёт ва тақдир,
Ҳар мавзу устида ўйлашар бир-бир...
Ўз фикрларининг алангасида
220 Шоир қайнаб кетиб ўқиб юборар,
Шимол дostonлардан баъзи парчалар⁷¹,
Шунда тавозели Онегин эса
Шеърларни оз фаҳм этса-да, лекин
Йигитни тингларди қўйиб диққатин.

XVII

Хилватнишинларнинг фикрини лекин
Эҳтирослар кўпроқ этарди машғул,
Улар панжасидан қочиб, Онегин
Эҳтирос ҳақида сўзларди буткул,
Ноилож афсус ва хўрсиниш ила:
230 Ишқнинг тўлқинини тотиб, кейинча
Ундан қўл силтаган инсон бахтиёр,
Ундан-да бахтлидир кимки беҳабар,
Ким ишқни айрилиқ билан совутса,
Душманликни енгса ғийбатлар билан,
Хотини, дўстлари ила ким баъзан
Сезмай рашк азобин тортса ҳомуза,
Боболарнинг ҳалол капиталини
Қиморга бой бермас, удир толели!

XVIII

- Биз ақли салимнинг тинч кўланкаси
- 240 Тагида ҳузурлар қидирган дамда,
Сўниб муҳаббатнинг ўт-алангаси
Уларнинг иноди, парвози ҳамда
Қалбимиздан чиққан сўнгги садоси,
Кулунч кўринаркан бизга ғавғоси;
Қийинчилик-ла ҳалим ва ювош бўлган
Биз жуда севамиз тинглашни баъзан
Бегона ҳирсларнинг қизғин баёнин,
Бизнинг юракни у ўйнатар дарҳол,
Кулбасидагина унутилган чол —
- 250 Майиб бир аскар ҳам худди шундайин,
Қулоғини тутар шавқ, ҳавас ила
Шоп мўйлов ёшларнинг ҳикоясига⁷².

XIX

- Бироқ ёлқинланган оташин ёшлик
Ўз ичида сақлай олмас ҳеч нарса.
Хусумат, муҳаббат, хурсандлик, ғашлик
Барчасин сўзлашга тайёр ҳар лаҳза.
Муҳаббатда ожиз ҳисоблаб ўзин,
Тингларди билимдон тусда Онегин,
Юрак тавбасини севувчи шоир
- 260 Ўз дардини қандай баён қиладир;
Шоир ўз беғубор, соф виждонини
Оқ кўнгиллик билан унга очганда,
Евгений билганди қулай шу онда
Шоир севгисининг ёш қиссасини,
Биз учун ҳеч янги бўлмаган туйғу —
Ҳислар-ла безалган ҳикоядир бу.

XX

- Оҳ, қандай севарди! Бизнинг паллада,
Сева олмас ҳеч ким худди у каби;
Муҳаббат қўйишга маҳкумдир яна,
- 270 Елғиз бир шоирнинг тентакча қалби;
Ҳар қачон, ҳар ерда бир хаёл суриш,
Қонларига сингган бир орзу, куйиш,
Унга доим ҳамроҳ бўлган бир алам!

Кўнгилни совутар узоқликлар ҳам,
На йиллар чўзилган у айрилиқлар,
На-да музаларга берган пайтлари,
На ажнабий ерлар маликалари,
На фанлар ва на у шўх қийқириқлар,
Покиза оловлар билан исинган,
280 Унинг руҳини ҳеч ўзгартирмаган.

XXI

Ёш, ўсмир чоғидан Ольгага асир,
Ишқнинг азобларин билмасдан ҳали,
У қизнинг гўдакча шўхлигига бир
Меҳрибон шоҳидди унинг юраги,
Ўрмонларнинг қуюқ кўланкасида,
Шерикди Ольганинг ҳангамасига.
Оталари қўшни ва дўст, сўзлашган,
Қуда бўлишликни улар кўзлашган.
Маъсум латофат-ла тўлиб яшнади,
290 Тинликда, парилар оромгоҳида,
Ота-онасининг кўзи олдида,
Инжи гули каби Ольга гуллади,
Бир гулки, билинмас қалин майсада
Асаларига-да, капалакка-да.

XXII

У қиз бағишлаган эди шоирга
Ёшлик шавқларининг илк хаёлини,
Руҳлантирди у қиз келиб фикрга
Ёш шоир найининг илк фарёдини,
Алвидо, энди эй олтин ўйинлар!
300 Қалин ўрмонларни севди шу кунлар,
Севди у хилватни, сукут-тинликни,
Тунни, юлдузларни ва ойдинликни,
Самонинг қандили — ойга кечмишда
Оқшом қоронғиси кезишларимиз,
Сирли қийналишлар нашъасини биз
Бағишламасмидик кўз ёшлар ила...
Энди кўзларимиз шу ойга боқар
Фақат унда кўрар хира бир фонарь.

XXIII

- Ольга ҳар вақт камтар, ҳар вақт адабли
- 310 Ҳамиша тонг каби эди у қувноқ,
Соф дилли шоирнинг умри сингари
Севги бўсасидек дилбар, исинчоқ,
Кўзлари осмондек тиниқ, зангори,
Унинг табассуми, сарғиш кокили,
Рафтори, товуши ва енгил қомат
Безарди Ольгани... лекин сиз фақат
Ҳар қандай романни олсангиз, унда
Топарсиз расмини: кўп ёқимли у.
Илгари ўзим ҳам севган эдим-ку,
- 320 Аммо зерикканман ундан ўлгунча,
Шунинг-чун, ўқувчим, рухсат сўрайин,
Унинг опаси-ла таништирайин.

XXIV

- Опасининг оти эди Татьяна...⁽¹²⁾
- Бу романнинг нафис саҳифаларин
Шундай исм билан биринчи дафъа⁷³,
Биз мушарраф қилдик, ҳеч тортинмайин,
Гарчи бу ёқимли, оҳангдор исм,
Бу билан боғлиқдир, мен биламанким,
Ўтмиш чўрихона хотиралари.
- 330 Ҳаммамиз эътироф қилайлик, рости,
Бизларда ҳам бизнинг отларимизда
Дид билан нафосат деган нарса оз.
(Шеърлар ҳақида индамасак соз!)
Маориф ва урфон юқмамиш бизга.
Фақат ундан бошқа қолмишдир мерос
Сохта нозу адо — мана шу холос.

XXV

- Демак, унинг исми Татьяна эди,
На у сингисининг гўзаллиги-ла,
Юзининг қип-қизил олмадай ранги,
- 340 Билан у кўзларни тортмас балки-да...
У камсўз, ёввойи, юзлари дардли,
Ҳуркакди ўрмоннинг кийиги каби.
Ўзининг туғишган оиласида

Кўринар ёт қизча каби Татьяна...
Билмасди у сира эркаланишни
На отасига-ю, на онасига;
Болалар ичида истамас сира
Ўйинни, сакрашни, ҳар ён чопишни;
Кўпинча дераза ёнида ёлғиз,
350 Бутун кун жимгина ўтирарди қиз.

XXVI

Бешикка белаган кунлардан буён
Ўйчанлик бу қизга ўртоқ эди чин.
Қишлоқда жим оқар осуда замон
Ҳаёллар-ла безар эди юрагин.
Нозик бармоқлари билмас нинани,
Кергига эгилиб, у бир каштани,
Турли нақшлар солиб ипаклар билан
Худди чаман каби жонлантирмаган.
Ҳукмрон бўлишнинг бор аломати:
360 Ювош қўғирчоқни ўйнаб ёш бола,
Қиборлик тартиби, назокатига
Ҳазил-ҳузил билан тайёрланади,
Бола онасидан олган сабогин
Такрорлаб ўргатар ўз қўғирчоғин.

XXVII

Шу кичик ёшда ҳам ҳатто Татьяна
Қўғирчоқларни ҳеч қўлга олмасди,
Шаҳар хабарлари, мода ҳақида
Қўғирчоқларини гапга солмасди.
Болалик шўхлиги надир, билмаган,
370 Қиш чоғи қоп-қора тунлар инаркан,
Қўрқинчли чўпчаклар қалбини асир
Қиларди... энага ёш Ольга учун
Ҳамма ўртоқларин йиғиб бир ўйин
Қилдиришга олиб борганда ҳеч бир
Ўйинни истамас эди Татьянам;
Ёқмас Татьянага на жаранг кулги,
Болаларнинг енгил эрмаги, хулқи...

XXVIII

- Рангсиз самоларда юлдузлар тўпи
Аста-аста сўниб йўқолар экан,
380 Балконда ўтириб, жимгина ўзи
Шафақ томошасин севарди қалбан;
Ернинг бир чеккаси секин нурланар,
Тонгнинг хабарчиси — шамоллар эсар.
Сўнгра астагина кўтарилар кун.
Қиш чоғи кечанинг зулмати бутун
Жаҳоннинг нисфини узоқ босганда,
Туманли пардада ой қилса юриш
Бўш, мудроқ сукунат ичида хомуш
390 Мўлжалли соатда уйғонар эди,
Шам ёқиб, бир ўзи ўтирар эди.

XXIX

- Ёшликдан ёққанди унга романлар,
Романда унутди ҳар нимани ул;
Ричардсон⁷⁴ ва Руссо сўққан ёлғонлар,
Уйдирмаларга қиз қўйганди кўнгил.
Оққўнгил ва содда эди отаси
Бир аср кечиккан завқнинг эгаси,
Лекин китоблардан кўрмасди зиён;
Мутолаа қилмай ўзи ҳеч қачон,
400 Уйинчоқ санарди китобларни у,
Қизининг бошида нақ тонгга қадар,
Ёстиқлар тагида қай китоб ётар,—
Бу ҳақда у сира чекмасди қайғу.
Ақлдан озарди унинг хотини
Ёшитаркан Ричардсоннинг отини.

XXX

- Ричардсонни севди хотин ҳар маҳал,
Ўқигани учун эмас сабаби,
Грандисонни у Ловласдан⁷⁵ афзал⁽¹³⁾
Кўрганлиги учун эмас бу севги,
410 Фақат ўтган йиллар бека Алина —
Москвалик амманинг қизи кўпинча
У зотларни бунга уқдирган эди,

У вақт куёв эди ҳозирги эри,
Кўнглига ёқмасди бу киши лекин,
Ўзининг қалби ва идроки билан
Бунинг эс-ҳушини кўпроқ банд этган
Ўзга бир йигит-чун чекарди оҳин;
Бу Грандисонди олифта-танноз,
Гвардия сержанти ҳамда қиморбоз⁷⁶.

XXXI

- 420 У йигит сингари бу ҳам ҳаминша
Кийинарди мода, сиймога қараб;
Лекин қиз раъйини сўрмайин пича
Элтадилар тўйга — никоҳга судраб.
Хотиннинг дардини тарқатиш учун
Жўнайди онгли эр ўтмасдан уч кун
Ўз қишлоғи томон, бунда ёш хотин,
Қуяди, қуршайди кимлар атрофин.
Даставвал тинмайди унинг кўз ёши.
Эрдан чиқишга ҳам бўлади тайёр.
- 430 Машғул қилди уни кейинча рўзғор,
Одатланди, бўлди тақдирдан рози.
Одат, худованднинг бир илтифоти,
У чиндан бахтларнинг ўрнин босади⁽¹⁴⁾.

XXXII

- Ҳеч бир нарса ила даф этилмаган
Қайғусини одат юпантирганди.
У қилган катта бир кашфиёт тездан
Хотинни тамоман овунтирганди.
Иш билан осуда чоғ орасида,
Кашф этди на тарзда эрни идора
- 440 Қилиш лозим мутлоқ бир ҳоким каби,
Шунда бўлаверди ҳар истагани.
Иш-кучга қатнашиб турар эди у,
Қиш учун у тузлар эди қўзқорин,
Рўзғор қўлда, қирқар малайлар сочин⁷⁷.
Одатда ҳар шанба ҳаммомга тушув,
Урар чўриларни ғазаби қайноқ,
Барчасин қиларди эрдан бесўроқ.

XXXIII

- Бир вақтлар ўз қони билан ёзарди
У нозик қизларнинг альбомларига⁷⁸,
450 Прасковья-Полина деб чақирарди⁷⁹,
Сўзларди қўшиқдай у чўзибгина,
Корсетни⁸⁰ жудаям тор кияр эди,
Рус сўзларин французча сингари
Айта билар эди думоғи билан.
Бироқ ўзгарди у тезда тамоман,
Корсетни, альбомни ва князь хоним
Полинани, ҳиссий шеър дафтарини
Унутди, аввалги Селинасини
Энди Акулька деб атайди доим.
460 Пахталик гуппини ва қалпоқчани
Биринчи дафъа у кийиб олади.

XXXIV

- Фақат эри жондан севарди уни,
Аралашмас хотин ишига ҳеч чоқ.
Топшириб қўйди у бору йўғини,
Ўзи ер ва ичар бепарво мутлоқ.
Тинчгина оқади унинг кунлари.
Баъзан йиғилишар кечқурунлари
Қўни-қўшнилардан дилкаш оила,
Такаллуф билмаган бир тўда жўра,
470 Дардлашар, бир қадар ғийбат қилишар,
Ундан, мундан кулиб қизар ҳангома,
Соатлар ўтади. Шунда Ольгага
Чой ҳозирлаш учун фармон беришар,
Кейин кечки таом, сўнг уйқу дами,
Меҳмонлар қўрадан жўнайди бари.

XXXV

- Осойиш турмушда сақлашган барча
Қадимнинг суюкли урф-одатин;
Қилишарди сермой масленицада⁸¹
Уларнинг уйида рус чўзмаларин.
480 Йилда икки дафъа тутишар рўза;
От айланмачоқни севишар жуда,
Ирим-фол қўшиғин, кўпчилик лапар,

Диний байрам куни, халқ эснаб тинглар —
Экан дуоларни шунда бир нафас,
Улар кўп шамларга телмириб ювош
Тўкишарди икки-уч қатра кўз ёш;
Ҳаводай керакди, уларга квас.
Меҳмонларга улар тортарди таом
Мансабга риюя қилиб батамом⁸².

XXXVI

- 490 Шу йўсин қартайди яшаб иккиси,
Ниҳоят бир куни очилди аста
Эрининг юзига қабр эшиги,
У кийди бошига янги гулдаста.
Кўпларга боққанда юраги асл,
Ўз содиқ хотини, бола-чақаси.
Ва ўз қўшнилари тутди мотамин,
Улган эди тушки овқатга яқин.
У жуда содда дил, мулойим барин,
Жасади кўмилган жойга ташла кўз,
500 Қабр тоши узра ёзилган шу сўз;
*Ожиз бир гуноҳкор, Дмитрий Ларин,
Оллоҳнинг бандаси ва бригадир⁸³,
Шул тошнинг тагида ором оладир.*

XXXVII

- Туғилган диёрга келгани ҳамон
Қўшнининг у жимжит оромгоҳини
Зиёрат айлади Ленский, шу он
Бир ҳовуч тупроққа чекди оҳини;
Қалбини бир ҳасрат қоплади узоқ
«Роог Уорick⁸⁴⁽¹⁵⁾ деди ҳасратланароқ.
510 Қўлида кўтарар эди у мени,
Кўп чоғ ўйнар эдим болалик пайти —
Кўксида Очаков медалини⁸⁵ ман!
У менга атаган эди Ольгани.
Айтарди: у кунни кўроламанми?..»
Самимий қайғуга кўкраги тўлган
Ленский қўшнига атаб шундаёқ
Ёзди бир марсия — ғам билан қайноқ.

XXXVIII

- Худди ўша ерда ота ҳам она
 Маҳзун битиклари; кўзида ёши,
 520 Тавоф қилди аждод тупроғин яна...
 Ҳайҳот! Бу ҳаётнинг йўлида оний
 Бир ўрим сингари бутун насллар,
 Сирли бир ирода, қазо ва кадар
 Ҳукмича унади, пишиб, тушади,
 Бошқалар уларнинг изин тутади.
 Шундай, бизнинг енгил, беташвиш бўғин
 Ўсади, ҳаяжон ила қайнайди,
 Боболарни қабр сари ҳайдайди.
 530 Келади бизнинг ҳам вақтимиз бир кун,
 Бизнинг набиралар қутли соатда,
 Бизни-да дунёдан сурар, албатта!

XXXIX

- Дам ганимат, суринг дунё нашъасин,
 Шўх ҳаёг билан маст бўлинг, жўралар!
 Мен эса пайқайман унинг ҳечлигин,
 Берилмайман унга бошқалар қадар,
 Шарпалар учун мен кўзни юмганман,
 Лекин узоқ, хира умидлар баъзан
 Қалбимга ҳаяжон солади ёлғиз,
 Бу ерда озгина қолдирмасдан из
 540 Дунёни тарк этмак мен учун ҳазин,
 Яшайман, ёзаман мадҳдан озод.
 Фақат мен балки-да истардим ношод.
 Насибам-чекимни шонлантирайин,
 Орзу қилардимки, содиқ дўст каби
 Лоақал бир садо эслатсин мани.

XL

- Бу садо кимнингдир қалбига етар,
 Эҳтимолки тақдир сақлаб қолади,
 Менинг тўқидигим қўшиқ-қитъалар
 Ботмас унутилиш наҳрига балки...
 550 Эҳтимол (бу фақат мақтапчоқ армон!)
 Кўрсатиб келгуси чоқда бир нодон
 Меним донгғи кетган суратимни-да,

Хўп шоир эди бу!— дейди ичида...
Эй, шеър париларин дилбар ошиғи,
Бу менинг қанотли учар ижодим
Ўз хотирасида сақлашга ходим,
Кексанинг бошида шараф тожини
Лутфкор қўли-ла сийпалайдиган,
Менинг ташаккурим қабул этгил, сан!

УЧИНЧИ БОБ

Elle etait fille, elle etait amoureuse
Malfilatre⁸⁶.

I

- «Қаерга? Ҳайронман шоирларга мен!»
— Жўнашим керакдир, хайр, Онегин!
«Мен сени тутмайман, менга айт-чи сен
Қайда ўтказасан, кечки пайтларинг?»
— Ларинлар уйида.— Мана бу қизиқ,
Кечиринг! Сен учун эмас қийинлик.
Ҳар кечни беҳуда маҳв этиш унда?»
— Ҳеч бир-да! — «Тушуна олмайман бунга.
Шу ердан биладан нима эканин:
10 Биринчидан (эшит, мен ҳақлими, йўқ?);
Соддагина бир рус оиласи, тўқ:
Эъзоз-икром ила кутар меҳмонин
Қиём ва чой; кейин ёмғир ва каноп
Ва оғил ҳақида гап-сўз беҳисоб...»

II

- «Мен бунда бир зарар ҳали кўрмайман.
«Зеркиш-чи, дўстим, мана бу офат».
— Сизнинг киборлардан нафратланаман,
Оила ўчоғи хушроқдир, албат,
Чунки мен бу ерда...— «Яна эклога!⁸⁷
20 Бас энди, азизим, тангри ҳақиға.
На деяй, афсуски, жўнаётирсан.
Ҳа, тингла, Ленский: мумкинмасмикан
Филлидани⁸⁸ менга бир кўриш, холос.
Фикрнинг, қаламнинг, кўз ёшининг ҳам
Қофия-пофия... боисин, ошнам?!
Сен мени тақдим эт!»,— Ҳазилни қўй,— «Рост».
— Мен хурсанд.— «Хўп, қачон?»— Истасанг
ҳозир.
Улар бизни жон деб кутиб оладир.

III

«Борайлик» — Икки дўст чопди чанада,
30 Келишди; қадимги замоннинг баъзан
Машаққатли бўлган эъзози яна
Уларга сочилди ташқари ҳаддан,
Бажарилар маълум одат батамом:
Талинкачаларда келтириб қиём,
Кичкина усталга қўярлар, яна
Мева суви билан тўла кўзача.

.
.
40
.
.

IV

Улар отларини шиғаб ҳайдаган.
Энг қисқа йўл билан уйга учадир⁽¹⁶⁾,
Қаҳрамонларимиз не сўзлар экан,
Яширинча қулоқ солайлик ҳозир.
— Хўш, қалай Онегин? Эснайсан тагин:
— «Одатим, Ленский» — Негадир лекин
Кўпроқ зерикибсан. — «Йўқ, қани бирдай;
50 Бирпасда далани қоронғи талай
Босмиш! Ҳайда, ҳайда, эй Андриюшка!
Уҳ: бу жойлар қандай расво; бемаъни!
Айтгандай, Ларина содда, самимий;
Ҳам мулойим кампир экан-да жуда.
Қўрқаменки, мева суви ногихон,
Етказмаса эди менга бир зиён.

V

«Сен айт-чи, қизларнинг қайси Татьяна?
— Ҳа, у Светлана⁸⁹ сингари ғамли
Ва индамас бир қиз кирди-да, аста
60 Дераза олдида ўтирди ҳали —
«Наҳотки сингисин севгансан, дўстим?»
«Хўш, нима?» — «Сен каби шоир бўлсайдим,
Танлаган бўлардим у чоқ опасин.

Ольга чехрасида ҳаёт йўқ, бу чин.
У худди Вандика Мадоннасидай⁹⁰;
Юзи юп-юмалоқ, қизил ва семиз,
Ана шу бемаъни уфқда ёлғиз
Осилган анави мисли аҳмоқ ой...»
Владимир жавоб бериб димоғдор,
70 Сўнгра индамади йўл бўйи ночор.

VI

Онегиннинг келиб кетиши бироқ
Ларинлар уйида ҳар ким учун ҳам
Зўр таъсир кўрсатди, яқин ва узоқ
Қўни-қўшнилари юпатди бирам,
Ҳар хил гап-сўз, тахмин қувди бир-бирин.
Таъбир қилишарди ҳамма яширин,
Бошланди ҳазиллар, ҳар хил миш-мишлар.
Татьянага куёв тайин қилишлар,
Тасдиқлашар эди баъзилар ҳатто
80 Ҳар нарса тайёрмаиш тўй-никоҳ учун,
Фақат бир мод узик топилмаган-чун
Тўй бир оз тўхталиб қолганмиш гўё...
Ленскийнинг тўйи ҳақида кўпдан,
Улар масалани ечиб қўйишган.

VII

Шундай ғийбатларни ёзғирибгина
Тинглайди Татьяна, фақат яширин,
Дилни лим тўлдирган саодат ила
Унга беихтиёр бурарди фикрин.
Қалбига бир фикр бўлибди улфат:
90 Фасли келмиш, дилда ёнди муҳаббат,
Ерга тушган бир дон келганда фасли,
Баҳор оташидан жонланган каби.
Унинг хаёллари кўп чоғдан буён,
Қайғу, ишқ ичида секин ёнарди.
Хатарли ғизони хаёл қўмсарди.
Қалбий бир узилиш, толиш кўп замон
Унинг ёш кўкрагин эзар, сиқарди,
Қим бўлса бирига... қалб интизорди.

VIII

- Кутгани келмишди, очилди кўзлар;
100 Татьяна айтади: бу ўша одам!
Ҳайҳот! Энди бутун тунлар, кундузлар,
Қизғин, танҳо уйқу, ҳар бир нарса ҳам
У билан тўлгандир бу қизга тағин
Ҳар нима сеҳрли куч-ла тинмайин,
Уни ёдлатарди ва Татьянани
Бездирарди ширин сўзлар садоси,
Ғамхўр чўриларнинг боқишлари ҳам,
Дардларига шўнғиб ўтирар ўзи
Қулоққа кирмасди меҳмонлар сўзи,
110 Уларни қиз қарғар — улар кўп беғам,
Қутилмаган вақтда келишар, бироқ
Эзмалик қилишар ўтириб узоқ.

IX

- Бу қиз энди қандай зўр диққат билан
Ўқийди лаззатли бирон романни!
Қандай сеҳрланиш билан, юракдан
Берилиб ичади гўзал ёлгонни!
Хаёлнинг бахтиёр қуввати ила
Жонлантирилган у шахслар: Юлия —
Вальмарнинг гўзал хуштори дилбар,
120 Яна Малек-Адел⁹¹ билан де Линар⁹²,
Ҳам Вертер⁹³— исёнкор, азоб боласи,
Исми уйқумизни келтирар одам,
Яъни у мислсиз Грандисон ҳам⁽¹⁷⁾
Хаёлпараст қиз-чун булар ҳаммаси
Якка бир суратни акс этар ҳамон,
Бари Онегинни эслатар ҳар он.

X

- Татьяна севгили ижодчиларин,
Қлариса⁹⁴, Юлия⁹⁵, Дельфина каби⁹⁶
Қаҳрамони хаёл қилароқ ўзин,
130 Ўрмонларнинг жимжит қўйнида дайди
Кезади хавfli бир китоб-ла танҳо,
Китобдан қидирар ва топар ҳатто
Ўз сирли оташин, ўз хаёлларин,

- Юракни тўлдирган орзу-ҳавасни,
 Қаҳрамонлар янглиғ хўрсинар яна,
 Уларнинг қайғуси юрагига ёр.
 Қиз шивиллаб ўқиб қилади такрор
 Суйган қаҳрамони учун бир нома...
 Майли ким бўлмасин бизнинг қаҳрамон
- 140 Ҳар ҳолда аниқки, эмас Грандисон.

XI

- Оташин санъаткор бир вақт улуғвор —
 Оҳангдор йўсинда сошлаб услубин,
 Ўз қаҳрамонини ажаб маънодор
 Баркамол айлабон безарди рангин.
 Ҳамиша ҳақсизлик дастидан шайдо
 Қувғинди инсонни шоир доимо
 Яратди ҳассос руҳ ва кенг ақлга,
 Ҳамда жозибали сиймога эга.
 Ҳар вақт ҳаяжонли, руҳли қаҳрамон
- 150 Тоза эҳтирослар алангасида
 Ҳар лаҳза тайёрди бўлишга қурбон.
 Ва сўнгги қисмининг хотимасида
 Ёмонлик ҳамиша тортарди жазо,
 Яхшилик гултожга бўларди сазо.

XII

- Туман ичидадир бу кун фикрлар,
 Уйқу келтиради бизларга ахлоқ,
 Илтифот кўрмоқда романда ҳам шарр⁹⁷,
 Зафар ноғорасин у чалар шу чоқ.
 Британ музасининг уйдирмалари,
- 160 Ёш қизнинг уйқусин нотинч қилади,
 Бир санам бўлмишдир унинг-чун ҳозир
 Ёки хаёлларга берилган Вампир⁹⁸,
 Ёки саёқ Мельмот⁹⁹ — бу бадбин одам
 Ёки мангу жуҳуд¹⁰⁰ ва ёки — Корсар¹⁰¹,
 Ва ёки сирларга чўмган Сбогар¹⁰²⁽¹⁸⁾,
 Умидсиз ва барбод худкомликка ҳам
 Лорд Байрон кийдирди зўр ҳавас билан
 Ғамгин романтизм либосин жиддан.

XIII

- Дўстларим, чиқади бундан на маъно?
- 170 Тангри иродаси ила балки ман
Шоирликка бутун бергум истеъфо
Қурар янги шайтон ичимда маскан.
Аполлон таҳдидин менсимай сира,
Бўйнимни эгармен ювош насрга.
Хушҳол ғурубимни ана у замон
Банд этади эски тарздаги роман.
Мен бадкирдорликнинг сирли азобин
Унда тасвир этиб, солмайман даҳшат,
Балки соддагина ёзаман фақат
- 180 Рус оиласининг кенг масалларин,
Тасвирларман диллар муҳаббатини
Ва қадим давримиз урф-одатини.

XIV

- Ҳикоя қиламан отанинг, кекса —
Тоғанинг турмуши, содда гапини;
Дарахт таги, булоқ бошида эса,
Болаларнинг махфий учрашмасини;
Тасвирлармен бахтсиз рашкнинг қийнашин,
Ҳижрон ва ярашув фасли кўз ёшин.
Гоҳо уриштириб уларни, охир —
- 190 Элтаман никоҳ-тўй томон баҳузур...
Эҳтиросли ишқнинг тилин эсларман,
Ҳасратга мубтало севги сўзлари —
Бу ёлқинли сўзлар бир чоғ ўзлари
Гўзал бир жононнинг пойида бирдан
Тилимдан қуюлган эди, мен бугун
У сўзларни ёддан чиқардим бутун.

XV

- Севикли Татьяна, маъсум Татьяна!
Сен билан бирга мен кўз ёш қуяман.
Олифта золимнинг қўлига ана
- 200 Бутун тақдирингни бериб қўйгансан,
Жоним, маҳв ўласен; даставвал аммо
Юрагингда порлоқ умидлар пайдо,

Сирли саодатни имлайсан, тагин
Тотиб билажаксан ҳаёт сафосин.
Ичасен орзунинг ширин заҳрини.
Хаёллар қувмоқда сени изма-из.
Ҳар ерда тасаввур қиласен ёлғиз
Бахтли учрашишлар тин манзилини...
Ҳар ерда қаршингда туради доим,
210 Сени йўлдан урган у машъум золим...

XVI

Бетинчдир Татьяна севги туфайли,
Боғчага чиқади, қайғуради у;
Нарироқ юришга қолмайди майли,
Хумор кўзларини сузади сулув:
Кўкраги қаппайган, ёноқлари ҳам
Оний ёлқин билан ёнади бир дам.
Нафаси қотгандир дудоқларида,
Кўзи порлар, шовқин қулоқларида...
Тунда ой соқчидай чиқиб айланар
220 Самонинг чеки йўқ кенг гумбазини.
Оғочлар қўйнида булбул созини,
Жаранг куйларини бошлаб юборар...
Қоронғи: ухламас Татьяна сира,
Сўзлашар энага билан жимгина.

XVII

«Эна, уйқум келмас: бу ер шундай дим!
Деразани оч-да, ўтир ёнимга».
— Нима бўлди сенга, Татьяна, нима?—
«Сўзлайик ўтмишдан, зиқдир юрагим».
— Нима сўзлай, жоним! Мен бир замонлар
230 Эсимда сақлардим жинлар, шайтонлар
Ҳақида бурунги масал, эртақдан...
Ҳаммасини киши унутар экан.
Ҳаммаси қоронғи энди, Татьяна:
Нима билган бўлсам, унутдим ҳозир
Нотавон қарилик етди-ку ахир!..
— «Ҳикоя қилиб бер сен менга, яна
Сўзла сен у кўҳна, кечмиш йиллардан:
Сен-да, у чоғларда ҳеч севганмисан?»

XVIII

- Вой қўзим, Татьяна! У чоғларда биз
- 240 Севги нималигин эшитмагандик.
Марҳума қайин онам мени, шубҳасиз,
Дунёдан ҳайдарди, қолмасдим тирик.—
«Бўлмаса, сен қандай эр қилдинг, эна?»
— Худонинг буйруғи шундай экан-да.
Мендан ёшроқ эди боёқиш эрим,
Мен эса у вақтда ўн учда эдим.
Қатнади совчилар бир-икки ҳафта
Бизнинг оилага... ва кейин отам
Фотиҳа ўқиди, сўнгра иш тамом,
- 250 Қўрқувдан мен зор-зор йиғладим якка...
Йиғи-сиғи билан сочим ўрдилар,
Лапар-ла черковга олиб бордилар...

XIX

- Мени узатдилар ёт оилага...
Сен тингламайсан-ку, мени, оппоғим!—
«Оҳ, менинг қайғум зўр, билмайсан эна...
Шу топда кўнглим ғаш бўлмоқда, жоним!
Йиғлагим ва фарёд қилғум келади!..»
— Соғ эмас, касалсан, кўзимнинг нури,
Тангри ўзинг раҳм эт, офатдан асра!
- 260 Қизим, на истасанг, шуни тез сўра...
Танларинг ёнмоқда... эзгу сув билан
Юз-кўзинг ювайин... «Мен касал эмас:
Мен... мен... биласанми, эна... севганман»
— Қўзичоғим, ёр бўлсин тангри ҳар нафас!—
Косов қўлин очиб қиз-чун энага
Пичир-пичир дуо ўқиди аста...

XX

- Бутун дарди билан кампирга яна
Шивирлаб: «Севгига тутилдим», деди,
— Менинг жигарпорам, касалсан! Тингла!
- 270 «Ўз ҳолимга қўй-чи, қалбимда севги!..
Шу чоқда самода ой ҳам порлади.
Юмшоқ, сирли нурга у жим ўради
Татьянанинг сўлғин, дардли ҳуснини,

Паришон, ёйилган ипак зулфини,
Нурлатди кўз ёшин... ёш қиз ёнида
Пастгина курсида писиб ўтирган,
Оқ сочли бошига рўмолча ўрган,
Пахта нимча кийган кампирчани-да;
Оламни илҳомбахш ой нурга кўмган,
280 Мудраб ҳамма нарса сукутга чўмган,

XXI

Узоқ диёрларга қилганди сафар
Ойга жим телмуриб, Татьяна қалби:
Бирдан қиз бошига бир фикр тушар:
«Ўз ҳолимга қўйиб кетавер, мени!
Менга бер бир қалам ва қоғоз, эна,
Стolni бери сур; ёзай тезгина,
Хайр энди». Ҳозир у қолганди ёлғиз,
Атроф жим. Кўкда ой кезарди эшсиз...
Курсига ясланиб Татьяна ёзар,
290 Фақат Евгений бор тушунчасида:
Узоқ ўйланмаган ишқий хатида
Маъсума бу қизнинг севгиси ёнар.
Мактуб тайёр бўлди. Секин букилди,
Татьяна! Қим учун бу хат битилди?

XXII

Билардим эришиб бўлмас, сўз уқмас,
Қиш каби совуқ, соф жононлар ҳам бор.
Уларнинг хислати ақлга сиғмас,
Уларга ялиниш, ёлвориш бекор;
Ҳайрондим уларнинг модли кибрига,
300 Уларнинг табиий фазилатига;
Қочгандим улардан, қилайин иқроор,
Даҳшат-ла ўқиган эдим, ёдда бор.
Улар манглайида дўзах лавҳасин¹⁰³,
Ҳар қандай умидни сен кесгил мудом!⁽¹⁹⁾
Севмоқ улар учун офатдир тамом.
Қўрқитиш уларга шодлик берар чин,
Нева бўйларида шулар сингари
Хонимларни сиз ҳам кўргансиз балки.

XXIII

- Ювош ошиқларнинг ораларида
- 310 Қилиғи бошқача хонимлар ҳам бор.
Ёлқинли оқларга, мадҳияларга
Улар бепарволик қилар улугвор.
Хўш, мен не кўрдим, не қолдирди, ҳайрон?
Қаҳрли боқишлар билан ногихон,
Нозик ишқни улар чўчитиб лекин
Уни жалб этишни биларди тағин.
Лоақал, уларда бор раҳму шафқат,
Лоақал, уларнинг товуши баъзан
Туйнлади шундай латиф, ваъдачан.
- 320 Ҳовлиққан содда дил ёш ошиқ, албат,
Ўзини унутиб қўяди шундай,
Ташвишли жононга эргашар тинмай.

XXIV

- Латиф бир соддалик билан қиз бойқиш,
Алдашни билмасдан суяр вафодор.
Танлаган хаёлга чуқур ишониш —
Татьяна айбими? Билмоқлик даркор!
Шунинг учунмиким: самимий суяр,
Ҳиснинг даъватига фақат бўйсунар
Ва қалби инонар шундай тезгина?
- 330 Шунинг учунмиким: Татьянасига
Тангри бахш этмишдир кенг ақл билан
Исёнкор хаёлни, инодчи бошни.
Жонли иродани ва кенг қарашни;
Юраги ёлқинли ва нозик экан,
Севги ҳисларининг енгиллигин сиз
Наҳотки бир марта кечирмасангиз?

XXV

- Ишвакор хонимлар ўйлар совуққон
Татьяна ҳеч ҳазил қилмай севади.
Севгига у мутлоқ фидо қилар жон,
- 340 Худди бир ёқимтой бола сингари:
У асло демайди: қўй, қолдирамиз;
Шундай ишқ баҳосин кўпайтирамиз,
Тўрга туширамиз ошиқни қулай,

Дастлаб умид билан санчамиз шундай
Ёрнинг иззат-нафсин, сўнг тараддуд-ла
Кўнглини қийнаймиз ва бундан кейин
Жонлатамиз ёқиб рашкнинг оташин:
Бўлмаса завқлардан безган вужуд-ла
Занжирни ҳар соат узиб қочиш-чун
350 Шайланар ҳар ошиқ — ҳийлакор тутқун.

XXVI

Яна қийинчилик сезаман бу он,
Она юрт номусин қутқариш учун
Татьяна мактубин бешак, бегумон,
Таржима қилишга мажбурман буқун.
Ёмон билар эди русчани бу қиз,
Ўқимаган эди журналларимиз.
Татьяна ўзининг она тилида
Фикрин сўзлар эди қийинлик ила,
Демак, ёзган эди у французча.
360 Не қиламиз! Яна этаман такрор,
Бу кунгача ишқни ҳеч хоним-дилдор,
Баён қилмагандир бир дафъа русча.
Бой мағрур тилимиз бу кунга давр
Мактубнависликка ўрганмамишдир.

XXVII

Хонимларни русча ўқишга мажбур
Қилмоқ истайдилар, бу даҳшатли ҳол!
Уларни мумкинми этмоқ тасаввур,
Қўлларида бўлсин бизнинг бир журнал!⁽²⁰⁾
Шоирларим, гувоҳ бўлингиз бир зум,
370 Тўғри эмасми бу: дилбар ва сўлум,
Махлуқлар ҳақида шеърлар ёздингиз,
Ёздингиз уларни махфий ва сассиз,
Сиз бағишладингиз уларга кўнгил,
Улар эмасмиди рус тилин жуда
Заиф ва куч билан эгаллаб, худди
Шу тилни ўхшатиб бузганлар буткул,
Улар дудоғида бегона бир тил,
Она тили бўлиб кетмасми енгил!

XXVIII

- Ҳеч дуч келтирмагай менга худойим,
380 Балда ё йўл усти бирон даҳлизда,
Сариқ рўмол ўртган семинарист ёким¹⁰⁴
Қалпоқча кийган бир академик-да!¹⁰⁵
Табассум учмаган лаъли лаб каби,
Грамматик хато бўлмаса асли
Мен русча жумлани сира севмайман.
Эҳтимол бошимга бу бало битган.
Янги жононларнинг бу ёш бўғини
Журналлар зорини тинглаб бир қадар,
Грамматикани бизга ўргатар;
390 Одат ҳам қилишар шеър ўқувни,
Лекин мен... Не дахли бор менга, зотан?
Қадимги замонга содиқ қоларман.

XXIX

- Нотўғри, бепарво тузилган жумла,
Сўзларни тахминий гапириб бермоқ,
Кўксимда уйғотар ҳаяжон ларза,
Аввалги йилларда бўлгандай ҳар чоқ.
Ўкинишлик учун менда йўқ мадор,
Менга ёқимлидир галлицизмлар¹⁰⁶,
Нақ ўтмиш ёшликнинг гуноҳи каби,
400 Худди Богданович шеъри сингари¹⁰⁷.
Етар, бас. Гўзалим мактуби билан
Машғул бўлиш учун келмишдир фурсат.
Сўз бергандим, энди етарми журъат?
Ундан воз кечишга ҳозир тайёрман.
Мен биламен: нозик Парни қалами¹⁰⁸
Бизнинг бу кунларда моддан ташқари.

XXX

- Базмлар ва ёниқ қайғу куйчиси⁽²²⁾,
Мен билан бўлсайдинг бирга шу пайтда,
Азизим, ноқулай ўтинч-ла сени
410 Тинчсизлатган бўлар эдим, албатта;
Ошифта у қизнинг ажнабий тилдан —
Олган сўзларини сеҳркор, равшан
Мақомларга солиб бергил сен, дея;

Қайда сен? Кела қол, ҳуқуқим сенга
Ўзим топшираман таъзимлар билан...
Ҳузунли қоялар ичида лекин,
Фин ери бағрида тўқиб куйларин
Мадҳи-саноларни унутиб қалбан,
Тентираб у юрар ва унинг руҳи
420 Эшитмас мен чеккан алам-қайғуни.

XXXI

Татьяна мактуби кўзим ўнгида:
Мен уни табаррук дея асрайман,
Ўқийман нақадар сирли дард ила,
Уни ўқиб, ўқиб қониқолмайман.
Бундай майинликни ким этмиш талқин?
Сўзларнинг бу лоқайд товланган рангин?
Тентак гапни дилга талқин этди ким?
Пучак сўзлари ҳам ширин, бежирим.
Бу сўзлар хатарли ҳам қизиқ жиддан.
430 Мен англай олмайман. Ва лекин мана
Ҳали тўла эмас кучсиз таржима;
Бу — рангсиз кўчирма жонли лавҳадан.
Ё бу ўрганмаган қиз талабалар
Фрейшиц¹⁰⁹ куйини чалганга ўхшар.

Татьянанинг Онегинга мактуби

Мен сизга ёзаман; яна не даркор?
На дея биламан Сизга ман яна?
Лекин биламанки, сизнинг ихтиёр
Жазо берсангиз ҳам менга нафрат-ла.
Қора ёзмишимга бир томчи қадар
440 Марҳамат ва шафқат қилғайсиз, лекин
Ташлаб кетмагайсиз, янчиб хаёлим;
Авваллар мен сукут этмоқ истадим,
Майли жуда сийрак, майли ҳафтада
Қишлоғимизда мен Сизни бир дафъа,
Кўрайин, тинглайин сўзингизни жим,
Сизга бир оғиз сўз айтай-да, кейин
Янги учрашувга қадар эрта-кеч
Ўйлайин, ўйлайин унутмасдан ҳеч,
Деган умид мени қучаркан секин,

450 Инонингки, менинг шу уялганим,
Ҳеч вақтда тасаввур қилмайсиз балким...
Фақат айталарким Сиз одамсуймас,
Чет ёқа қишлоқда зерикармишсиз.
Биз эса... Жозиба эгаси эмас,
Аммо ташрифингиз биз учун азиз!

Нега бизнинг уйга келиб кетдингиз?
Ташландиқ қишлоқнинг бир гўшасида
Сизни ҳеч кўрмаган бўлардим эсиз...
Аччиқ азобни-да, билмасдим сира.

460 Тажрибасиз қалбнинг ҳаяжонини
Бир куни, ким билур, мен енгиб маҳкам,
Кўнгилга мувофиқ топиб бир ҳамдам,
Вафодор бир хотин, шафқатли она
Бўлардим, тотмасдан ишқ савдосини.

Ўзга биров билан?! Йўқ, мен жаҳонда
Бағишламас эдим кимсага қалбим!
Тақдирда ёзилган ўзгармас асло
Тангри иродаси: сендамиш чеким!
Бутун ҳаётимнинг эди муроди,

470 Сен билан учрашув, сен билан висол,
Биламанки, сени юбормиш тангри;
Қабргача мени ҳимоянгга ол!..
Тушимда кўриниш берди хаёлинг;
Илғаб бўлмаса-да, гўзалдинг айни.
Фусункор нигоҳинг сеҳр этди мени,
Руҳимда жаранглаб кетди овозинг.
Кўпдандир... бир рўё эмас эди бу!
Киришинг биланоқ танидим дарров,
Тилим тутилганди, танимда олов.

480 Ва фикран дердимки, унинг ўзи-ку!
Рост эмасми? Сени таниди туйғу:
Йўқсилга узатар экан садақа,
Ёки тўлқинланган руҳ изтиробин
Намоз-ниёз ила овутган чоқда,
Мен билан сўзлашдинг тинликда сокин?
Мана шу лаҳзанинг ўзида менга
Тиниқ қоронғида кўрсатиб жилва,
Жимгина суқулиб, бошим силаган
Худди сен эмасми, эй дилбар хаёл?

490 Сен эмасми севги ва севинч билан

- Умиднинг сўзларин шипшитган хушҳол?
 Сен ким: ҳимоячи бир фариштами?
 Йўлдан оздирувчи маккор одамми?
 Бутун шак-шубҳамни эй хаёл, тез еч!
 Эҳтимол, бўш гапдир бунинг барчаси,
 Тажрибасиз қалбга сароб бўлган эш,
 Бутунлай бошқадир толе лавҳаси...
 Майли, бундай бўлса! Мен ўз қисматим
 Шу замондан бошлаб тақдим қиламан.
- 500 Қаршингда оқизиб ёниқ кўз ёшим,
 Ёлвориб ҳимоянг мен ўтинаман.
 Сен бир фараз қил-чи, мен ёлғиз бир қиз,
 Англамайди мени ҳеч ким бу ерда.
 Тушунчам-да барбод бўлғуси эрта,
 Ҳалок бўлишга-да маҳкумман сассиз.
 Мен сени кутаман: бир нигоҳ ила
 Қалбнинг умидларин жонлантир, яшат,
 Ё оғир рўёни кес, сен ачинма,
 Сазога лойиқ бир итоб-ла, ҳайҳот!
- 510 Битирдим! Даҳшатдир кўздан кечириш...
 Уятдан, қўрқувдан қақшайдир бу дил...
 Лекин виждонингиз менга кафилмиш,
 Унга топшираман ўзимни дадил...

XXXII

- Татьяна ухламай ох-воҳ тортади,
 Мактуби қўлида дамо-дам титрар;
 Пушти ранг конвертни ёпиштиради.
 Қиз лаблари қақроқ, ёниқ... у дилбар
 Чиройли бошини эгди кифтига;
 Енгил ич кўйлаги тушди кўксига
- 520 Унинг латифгина оқ елкасидан.
 Моҳитоб шуъласининг порлаши тинган.
 Энди ой ботади... Узоқда водий
 Туманлар ичида ёришар... Анҳор
 Кумушланди; чўпон найининг доди
 Шу вақт қишлоқ аҳлин кўзини очар.
 Мана тонг, одамлар кўпдан турганлар:
 Аммо Татьянамиз бундан беҳабар.

XXXIII

- Сезмайди Татьяна тонгнинг нурини,
 Бошин қуйи солиб ўтирарди қиз,
 Мактубга ўзининг ўйма муҳрини
 530 Босишга қўллари бормасди ёлғиз;
 Лекин секингина эшикни очиб,
 Киради патнисда нонушта олиб,
 Сочлари оқарган кампир энага.
 «Болажоним, тургил, вақт алла-палла:
 Вой, гўзал дилбарим, тайёр экансан!
 Оҳ менинг саҳархез кичкина қушим,
 Тун оқшом қўрқувдан кетганда ҳушим!
 Тангрига шукурки, соғлом кўраман!
 Тундаги қайғунгдан йўқ биронта из.
 540 Юзларинг лола ранг ёнмоқдадир, қиз!»

XXXIV

- Воҳ! Эна, сен менга бир мурувват қил
 «Оппоғим, буюргин, қила бер фармон».
 -- Уйлама... тўғриси... гумон қилмагил!
 Сўзимни қайтарма, лекин, энажон —
 «Жоним, сен айта бер, худойим кафил».
 — Мана набирангдан махфий юборгил
 Шу хатни ана у... элитсин О... га
 Қўшнимиз-чи, ану... уқдирки, яна
 У ерда бир оғиз гап гапирмасин.
 550 Айтиб қўймасин у менинг отимни..
 «Ёқимтойим, кимга, берсин хатингни?
 Шу кунларда миям айнагани чин.
 Атрофда жуда кўп ҳамсоялар бор;
 Уларни санашга менда йўқ мадор».

XXXV

- Мунчаям бефаҳм бўлгансан, эна!—
 — «Азиз жигарпорам, энди қаридим;
 Татьянам, зеҳним хит — ўтмас бўлмоқда,
 Бир вақтлар, ўтди-да, мен зийрак эдим,
 Жаноблар, оғзидан не чиқса — дарров...»
 560 — Оҳ, эна, оҳ, эна! Шунчами чайнов?
 Эҳтиёжим борми сенинг ақлингга?

Кўриб турасан-ку, гап Онегинга
 Бир мактуб юбориш ҳақида зотан.
 —«Тушундим гапингни... қизишма, жоним!
 Биласан-ку, эсдан кетаётганим...
 Нима бўлди рангинг қум ўчди, недан?»
 — Ҳеч нима бўлган йўқ, эна, қўявер,
 Тездан набирангни сен юборавер.

XXXVI

- Бир кун кечди, лекин ундан йўқ жавоб.
- 570 Яна бир кун ўтди; йўқ сира дарак.
 Татьяна эрта-кеч чекиб изтироб
 Қутиб ўтиради, ранги соядек.
 Келганди Ольгани севиб топинган,
 Савол ёғилганди уй бекасидан:
 «Айтинг, ошинонгиз қаерда юрар?
 У бизни бутунлай унутган ўхшар»,
 Лов ёниб қалтирар эди Татьяна.
 — Бу кун келиш эди унинг ваъдаси,
 Почтада кечикиб қолган чамаси!—
- 580 Ленский кампирга дегач, оҳиста
 Татьяна яширди ўз нигоҳини,
 Гўё эшитгандек аччиқ гинани.

XXXVII

- Оқшом қоронғиси. Столда порлоқ,
 Шақиллаб қайнарди кечки самовар,
 Хитойи чойнакни қиздириб узоқ,
 Бурқиб учар эди ел-енгил буғлар.
 Ольганинг қўлида тоза, хушбўй чой
 Чойнақдан худди бир қора уқадай
 Қуюлиб турарди пиёлаларга,
- 590 Қаймоқ тортар эди хизматкор бола;
 Дераза олдида Татьяна ёлғиз.
 Совуқ ойналарга тутиб нафасин,
 Фикрга толарди; бир оздан кейин
 Латиф бармоқ билан аста ёзар қиз
 Туманли ойнага юрагида жо
 Бўлган икки ҳарф — яъни «Е» ҳам «О».

XXXVIII

- Сиқилар қиз дили, куярди жони,
Хумор кўзлари ҳам ёш билан тўла.
Тўсатдан дукурлаш!... Қотди қиз қони.
600 Мана яқин! Отлар чопар... қўрага...
Евгений!.. «Воҳ!» дея соядан енгил
Қиз бошқа йўлакка ҳатлайди эпчил,
Зинадан ҳовлига, сўнг тўғри боққа
Учади, учади у орқа ёққа
Қарашга ботинмас; зумда айланар
Гулзорлар, кўприклар, кичик ўрмонни
Кўлга туташувчи бир хиёбонни,
Сирень новдалари юзин тирмалар,
Гулзорлардан учар экан чашмага,
610 Нафаси тиқилиб скамейкага

XXXIX

Йиқилди...

- «Бу ерда ҳозир у! Бунда Евгений!
Ераббим! У нима ўйлади экан!»
Дарду ҳасрат тўла қиз юрагини
Умиднинг қоронғи орзуси қучган,
Татьяна қалтирар, нафаси ёниқ.
Келаётганмикан? Кутар, лекин «тиқ»
Этган бир товуш йўқ. Шул чоқ боғчада
Хизматчи аёллар терарди мева,
620 Буйруққа биноан қўшиқ айтишар.
(Баринлар мевасин ўғринча тагин
Тамахўр оғизлар ошаб қўймасин,
Деган андишадан чиққан бир буйруқ;
Бу ҳам қишлоқдаги айёрлик, қувлик!)

Қизлар қўшиғи

- Қизчалар, дўндиқчалар
Уртоқжонлар, шўх ўйнанг!
Сиз ёқимтой қизчалар,
Яшнаб ўйнанг, тўхтаманг!
Чўзиб айтинг лапарни,
630 Дил севган ашулани;
Тортинглар йнгитчани
Бизнинг тўп ашулага.

- Йигитчани тортган чоқ
Олистан кўриб, иноқ
Тумтарақай қочайлик.
Олчани, малинани
Ва қип-қизил мевани
Ҳар томондан отайлик,
Кўнгил сири — куйини
640 Зимдан тинглашга юрма.
Қизларнинг ўйинини
Кўриш-чун мўралама.

XL

- Улар куйлашади; жуда бепарво —
Эшитар уларнинг шўх куйини қиз,
Қолмасин юракда ҳаяжон асло,—
Деб кутиб туради бунда сабрсиз.
Кошки яноқларнинг ўчса оташи,
Бармоқларининг-да қолмас титраши.
Сўнмас юзларининг яллиғи асло,
650 Равшанроқ, ёрқинроқ ёнарди ҳатто...
Шўх мактаббаччанинг қўлида асир
Бечора капалак шундай синади,
Гулдор қанотлар-ла типирчинади;
Шу таҳлит шудгорда титрайди зир-зир
Жимгина бекинган овчини қуён
Узоқлардан пайқаб қолса ноғиҳон...

XLI

- Ростлаб нафасини энг сўнг Татьяна
Қўзғолди ўрнидан; бир неча одим
Отди: қайриларкан бир хиёбонга,
660 Ноғиҳон бу қизнинг қаршисидан жим,
Бир ёвуз кўлкадек кўзлари чақноқ
Евгений Онегин чиққанди шул чоқ.
Бошидан нақ олов қуйилган каби
Қиз турган жойида тўхтаган эди.
Фақат кутилмаган бу учрашувни,
Оқибатларини, дўстларим, бу кун,
Менда тўзим йўқдир ҳикояси-чун;
Кўп узоқ сўзладим, энди мен уни,
Бир оз ором олиб, бир оз ёйилиб;
670 Сўнг тасвир этарман бир илож қилиб.

ТҮРТИНЧИ БОБ

La morale est dans la nature des choses.
*Necker*¹¹⁰

I. II. III. IV. V. VI. VII¹¹¹

- Қанча оз муҳаббат қўйсак хотинга,
Ёқамиз унга биз шу қадар осон.
Афсунгар тўрларга шунчалик инжа
Чулғаб маҳв этамиз уни бегумон.
Муҳаббат илми деб топганди шуҳрат
Бир вақтлар пардасиз бузуқлик албат.
Ҳар ерда ўзини қилиб овоза,
Муҳаббат қўймасдан завқ сурди роса.
Лекин бу такаббур ҳангома — ўйин
- 10 Мақтанилган эски боболар даври —
Учун хосдир, унинг чол маймунлари
Учун муносибдир. Ловласлар бугун
Шуҳратин йўқотди, ўтди улуғвор
Париклар¹¹² шуҳрати билан бир қатер.

VIII

- Мунофиқлик кимни бездирмас, айни —
Нарсани турлича қилароқ такрор,
Қўп чоқдан ҳаммага маълум нарсани
Виқор-ла уқдириш ким учун даркор;
Бир хил эътирозлар эшитмоқ ҳар чоқ,
- 20 Хурофотларини маҳв этиб йиқмоқ,
Ҳолбуки бўлмаган ва йўқдир шу дам
Энди ўн уч ёшга кирган қизда ҳам!
Кимни бездирмайди таҳдидлар тоши,
Саждалар, қасамлар ва мавҳум қўрқув,
Қулоч, қулоч қилиб номалар ёзув,
Алдашлар, ғийбатлар, узук, кўз ёши,
Хола, оналарнинг доим тергови,
Эр деган зотларнинг дўстлик бўғови!

IX

- Шундай деб ўйларди бизнинг Онегин.
- 30 Ўспирин чоғида у бўлди қурбон
Жўшқин гумроҳликка, яна бетизгин
Қутурган ҳирсларга ботиб ноғиҳон;
Ҳаёт расми, урфи билан талтайди,
Бирига бир муддат кўнглин боғлайди,
Бошқа бирисидан кўнглини узиб,
Орзу-ҳаваслардан оҳиста бешиб,
Ҳорди енгил-елпи ғалабалардан,
Ҳам шовқин, ҳам сукут ичида ҳамон,
Тинглади руҳидан абадий фиғон.
- 40 Ланжликни босди у қаҳқаҳа билан:
У шундай маҳв этди саккиз йилини,
Бой бериб умрининг чечак фаслини.

X

- Ортиқ гўзалларга қўймасди кўнгли,
Сурғалиб юрарди истар-истамай,
Рад этсалар, дарҳол овунарди ул.
Хиёнат қилсалар — у шод, дам олгай.
Дилбарлар кетидан юрар ҳавассиз,
Ташларди уларни қилмайин афсус,
Ишқин ва аччиғин эслаб гоҳ бир он,
- 50 Оқшом Вист¹¹³ ўйнаш-чун келган бир меҳмон
Сингари такаллуф билмай келар у.
Ўтириб ўйнайди, тугалгач ўйин,
Чиқиб, жўнаб қолар ҳовлидан ҳар тун,
Ўйида тинчгина қучади уйқу.
Эрталаб турганда билмайди ўзи
Кечқурун қаерни мўлжаллар кўзи.

XI

- Лекин Татьянанинг олиб хатини,
Онегин юрагин босди ҳаяжон:
Қиз хаёлларининг самимий тили
- 60 Фикрлар галасин учирди бир он;
Гўзал Татьянанинг ўчик юзини,
Хотирлади унинг ғамгин тусини,
Аллақандай ширин, покиза хаёл

Қучоқлади уни, у ботди дарҳол.
Эҳтимол қадимги ҳислар қизғини
Уни эгаллади бир минутгина.
Лекин истамасди алдашни сира
Ишонувчан, содда қизнинг дилини.
Энди биз қайтайлик боғчага яна,
70 Унга учраганди бунда Татьяна.

XII

Туришди сўзламай улар бир нафас;
Сўнг қизнинг ёнига келди Онегин;
Ва деди: «Ёзгансиз, тониш керакмас,
Менга хат; мен уни ўқидим, лекин
Ўқидим содда руҳ эътирофини,
Покиза севгининг изтиробини,
Сизнинг самимият мен учун азиз:
Қачонлар жим бўлган ҳисларни ёлғиз
Ҳаяжонга солган фақат угина;
80 Сизни мақташликни мен хоҳламайман,
Самимиятингиз ҳақин тўлайман,
Айни очиқ кўнгил бир иқрор ила.
Тавбам — юрак сирим қабул қилғайсиз.
Ўзимни топширдим, надир ҳукмингиз.

XIII

«Агар мен ҳаётни фақат уй ичи —
Оила дебгина орзу қилсайдим,
Қачон ота ва эр бўлиш меҳрини,
Толем менга-да буюрса, ёким
Мафтун бўлиб бир кун, лоақал лаҳза
90 Қилсам оилани мен мулоҳаза,
У чоқ мен қидирмас эдим ҳеч қачон
Сиздан бошқа ҳеч бир қаллиқни бир он.
Маддоҳлик, гапдонлик қилмасдан ёлғиз
Айтайин, бўлсайди аввалги ғоям;
Фақат сизнигина танлардим у дам,
Бутун гўзалликка гаров ўзингиз,
Бу ғамли умримга сиз бўлиб чин ёр,
Бўлардим, армонда қолмай бахтиёр!

XIV

- «Мен яратилмадим ҳаловат учун;
100 Руҳимга бегона хушбахтлик тамом.
Сиздаги камолот беҳуда бутун,
Мен унга сазовор бўлишим маҳол.
Инонинг (виждоним кафилдир сизга)
Эр-хотин бўлишлик азобдир бизга...
Мен сизни нақадар куч-ла севмайин,
Ўргандимми, севгим тез сўнар лекин;
Бошлайсиз йиғини; кўз ёшларингиз
Менинг қалбимга ҳеч тўқинмаяжак,
Балки уни баттар қутуртиражак.
110 Ўзингиз бир ўйланг — бу иқболимиз,
Буни ҳозирлайди бизга Гименей¹¹⁴,
Эҳтимол бу нарса кўпга чўзилгай.

XV

- «Дунёда ёмонроқ яна нима бор
Шундай оиладан, унда иложсиз
Бир хотин нолойиқ эрдан йиғлаб зор,
Кундуз ҳам, оқшом ҳам ўтирар ёлғиз.
Шўр тумшуқ эр унинг билиб қадрини
(Лекин кўп лаънатлаб ўз тақдирини)
Ҳамиша мум тишлаб, қовоғи солуқ,
120 Жаҳлидан тушмайди, рашк этар совуқ;
Мен шундай, Сиз тоза, ёлқин руҳ билан,
Сиз шундай соддалик, шундай ақл-ла
Менга у мактубни ёзган дамларда,
Ахтарганмидингиз мендайни жиддан?
Ажабо, сиз учун шундай бир улуш
Раҳмсиз тақдирдан насиба бўлмиш?

XVI

- «Хаёл, ўтган умр ортига қайтмас,
Мен энди руҳимни ёш қилолмайман.
Мен сизни севаман акадек халос
130 Ва балки бундан ҳам нозик севаман.
Тинглангиз сиз мени ғазабланмайин:
Ёш қиз олмоштирар кўп мартаба чин
Хаёллари билан енгил фикрини.

Биласиз, дарахтлар ўз баргларини
 Янгилаб туради боғда ҳар баҳор.
 Шундай ҳукм этганга ўхшайди само.
 Янгидан сиз яна севарсиз, аммо...
 Ўзни тутишни-да ўрганмоқ даркор;
 Ҳар ким тушунмайди мени шекиллик.
 140 Офатга элтади тажрибасизлик».

XVII

Евгений Онегин ваъз этди шундай.
 Кўз ёши оралаб кўрмай ҳеч нима,
 Зўрға нафас олиб, нақ йиқилгундай,
 Индамай эшитиб турди Татьяна.
 Қўл чўзди Онегин, Татьяна маҳзун
 (*Ғайри ихтиёрий, шуурсиз бутун*),
 Ҳеч нима сўзламай, бошин эгарак,
 Унинг гавдасига суянди андак;
 Полиздан айланиб уйга жўнашди.
 150 Иккови кирганда, буларни ҳеч ким
 Айбламас, уларга бир сўз демаским,
 Гердайган Москвада бўлгани каби —
 Бунда ҳам қишлоқча содда, бахтиёр
 Йигит ва қиз аро эркинликлар бор.

XVIII

Бизнинг ошиномиз хушмуомала,
 Ғамли Татьянага яхшилик қилди.
 Уқувчим, қойилсиз бунга, албатта.
 Руҳининг чинакам аслигини
 Шунингдек кўп дафъа қилмиш намоён,
 160 Инсондан бадхоҳлик кўриб ҳар замон —
 Қалбида ҳислари қотганди гарчи:
 Унинг душманлари, унинг дўстлари,
 (Балки иккиси ҳам айни бир нарса)
 Уни ёмонлади ҳар мақом билан,
 Дунёда ҳар кимда бўладир душман,
 Фақат, раббим, ўзинг дўстлардан асра!
 Оҳ, дўст бўлмишларим, дўст бўлмишларим!
 Беҳуда эмас бу хотирлашларим.

XIX

- Нима? Нима бўлар. Мен ухлатаман
170 Бўм-бўш ва қоп-қора хаёлни фақат.
Мен ёлғиз шуни қайд этиб ўтаман;
Бўлади шундайин чиркин бир туҳмат,
Уни тўқир қабиҳ ёлғончи шайтон,
Жоҳил кибор қилар уни хўб чаққон;
Бўлур шундай тагсиз, пучак уйдирма,
Бўлур энг беадаб, ифлос-ҳажвия —
Ки уни дўстингиз тиржайиб беор,
Одий воқеани сўзлаган каби
Дуп-дуруст одамлар ичра ҳар гали
180 Билар-билмас, юзлаб қилади такрор.
Ҳолбуки, у сиз-чун суйанган тоғдай,
Сизни шундай севар... нақ туғишгандай.

XX

- Хўш, меним қимматли, нодир ўқувчим,
Саломатми сизнинг қавми-қариндош?
Менга рухсат этинг, лозимдир балким.
Қариндошлар нима эканини фош
Этайин, ўрганинг сиз энди мандан.
Қариндош-уруғлар шундайдир зотан:
Биз мажбур уларни эркалаш учун,
190 Кўнгилдан севарак ҳурматлаш учун,
Ва яна бўйсуниб халқ одатига,
Йил боши пайтида ҳол-аҳвол сўраш,
Ё жилла бўлмаса хат ёзиб қутлаш;
Сабаби шу: йилнинг ўзга фаслида
Улар бизни сира ўйлаб кўрмасин...
Гап шу, тангри узоқ умрлар берсин!

XXI

- Нафис гўзалларнинг севгиси лекин
Дўстликдан, уруғдан ишончлироқдир;
Қизғин бўронда ҳам ишқнинг тизгинин
200 Қўймайсиз ва сизнинг томонда ҳақдир.
Тўғри гап бу. Лекин мода долғаси,
Яна табиатнинг ўзгачалиги,
Яна киборларнинг таналари зил,

Ҳолбуки, латиф жинс укпардай енгил...
Сўнгра фазилаткор бир хотин учун
Эрнинг ўйи, фикри яна бегумон,
Муҳтарам бўлиши керакдир ҳар он.
Содиқ рафиқангиз кўзлари сузгун.
Баъзан бир лаҳзада ўйноқлар дили,
210 Чунки ишқ, муҳаббат-шайтон ҳазили.

XXII

Кимга ишонайлик? Қимни севайлик?
Айтинг-чи, хиёнат қилмас ким бизга,
Ҳар ишни, ҳар сўзни ўлигин тирик
Қилароқ ким ўлчар бизнинг газ ила?
Бўхтон уруғини ким бизга сепмас?
Эркалар ким бизни, меҳрин аямас?
Кимга офат эмас бизнинг айбимиз?
Ким ҳеч қолдирмайди, бизнинг таъбимиз?
Шарпа қидирувчи овора, шошқоқ,
220 Эй менинг муҳтарам, асл ўқувчим!
Ғайратни беҳоду маҳв этмай, балким
Ўзингизнигина севингиз ҳар чоқ!
Бу жуда соз нарса, бундан ўзгани,
Бундан яхшироқни ўйламанг асли.

XXIII

Тунги учрашувнинг оқибати на?
Ҳайҳот, мушкул эмас бун пайқамоқ!
Севгининг изтироб, алами телба;
Ҳасратга чанқаган ёш руҳни ҳар чоқ
Ҳаяжон ичида қақшатар эди,
230 Йўқ, Татьяна баттар ўртанар эди.
Қоронғи-нашъасиз ҳис чанғалида
Ётоғидан уйқу қочди жимгина;
Соғлик, ҳаёт нури, лаззат, табассум,
Қизлик оромлари бутун йўқолди,
Йўқолди барчаси бўш садо каби.
Сўнар нозик қизнинг ёшлиги ҳар зум:
Ёришиб келувчи кун шуъласини,
Бўроннинг кўлкаси ўраган каби.

XXIV

- Ҳайҳотки, Татьяна аста сўлади,
240 Юрагига оғир ғамлар тўлади.
Ҳеч нарсага асло қизиқмайди қиз.
На руҳни тебратар, қолдирар бир из,
Қўшнилар бошларин чайқаб ўзаро
Шивирлашадилар тўпланиб гоҳо:
Эрта-индин демай тез эрга тегсин!..
Лекин етар шу гап. Мен тезгина чин
Маъсуд бир севгининг тасвири ила
Энди хаёлларни бир қувонтирай.
Фақат, азизларим, ихтиёрсиздай.
- 250 Афсус ва қизғониш сизмас кўксимга,
Кечирингиз мени: чунки шу қадар,
Севаман Танямни, у шундай дилбар!

XXV

- Ёш Ольганинг ҳусни ҳар соат сайин
Ленский қалбини айлади асир.
Лекин бу тутқунлик унинг-чун ширин,
Бутун руҳи билан берилди шоир
Ольга бўлмасида ҳамиша улар
Иккови хилватда иноқ ўтирар;
Боғчада саҳарлар қўлма-қўл бўлиб,
260 Кезишар иккиси бахтларга тўлиб;
На бўлди? Шоирни севги маст этган.
Нозик уялишдан саросимада,
Ольга табассум-ла бераркан далда,
Шундай жасурланиб, Ленский баъзан
Ольганинг жингалак зулфини сийпар.
Ёки кийимининг бир четин ўпар.

XXVI

- Ахлоқий-таълимий романни олиб,
Ольгасига ўқиб беради баъзан,
Шатобриан¹¹⁵ ҳам кетади қолиб
270 Табиат билишда у романчидан;
Ўқиб турган чоқда икки-уч бетни,
(Қизларнинг қалбига бу жой қўрқинчли,
Чунки уйдирмалар ва талвасалар)

Ленский қизариб, ўқимай ўтар.
 Тинч жойга чекиниб ҳаммадан узоқ,
 Бир шахмат тахтаси узра иккиси,
 Столга ёнбошлаб, баъзи вақт жиддий
 Чуқур ўйга ботиб ўйнайлар иноқ,
 Ленский шунча ҳам паришонхотир,
 280 Ўз руҳин пиёда билан оладир¹¹⁶.

XXVII

Уйга борганда ҳам Ленский яна
 Машғул бўлар эди Ольгаси билан.
 Альбом япроқларин ўз ёри Ольга
 Хотираси учун безайди жиддан:
 Гоҳ солар қишлоқнинг манзараларин,
 Гоҳ қабр тошларин. Киприд маъбадин¹¹⁷,
 Ё қалам ва ранглар билан у безар
 Лиранинг устида бир кичик каптар.
 Гоҳ эсдаликнинг варақларига,
 290 Бошқа кўп ҳар турли имзодан кейин
 Ёзарди ўзининг латиф бир шеърин,
 Шеърки, хаёллар узра лол жиға
 Бу, оний фикрнинг ўчмас бир изи,
 Кўп йиллар ўтса-да, у айнан ўзи.

XXVIII

Қишлоқи бир қизнинг альбомчасини,
 Албатта, кўргансиз сиз кўп мартаба,
 Буни пастдан, бошдан, гир айланаси,
 Қоралаб ташлаган дўст ёри, барча.
 Имло қондаси барбод этилган,
 300 Вазнсиз шеърлар нақлан битилган.
 Самимий дўстликни эслатиш учун
 Ёзилган, йўнилган, қисқа ва узун.
 Илк бетда кўрасан шундай орзуни:
 Qu'écritez-vous sur ces tablettes;¹¹⁸
 Яна бу имзони: t. à v. Annette;¹¹⁹
 Сўнгги бетда эса ўқийсан буни:
 «Ким мендан ортиқроқ севаркан сани,
 Мендан бу ёқроқда ёзсин-чи, қани».

XXIX

- Албатта, кўрасиз альбом ичида
 310 Икки қалб, машъаллар ва гуллар, тағин¹²⁰
Қабр тошигача ўз севгисига
 Содиқ қолиш учун берган қасамин.
 Бу ерда қандайдир аскарый *нозим*¹²¹,
 Қабих байтларини сўққан бефаҳм.
 Дўстларим, ўзим ҳам, эътироф қилай,
 Ёзардим бўлсайди бир альбом шундай,
 Чунки мен ишонган бўлардим чуқур,
 Тиришиб сўзлаган бўш-бўғов гапим
 Лутфкор нигоҳни жалб этар балким,
 320 Сўнгра заҳарханда, бемаъни ғурур
 Ила суриштириб ўтирмаслар, хўш,
 Ёлғонни қотира билдимми ё бўш?

XXX

- Сиз эй ажиналар кутубхонаси,
 Паришон ва тарқоқ жилдлар ва қиймат
 Чиройли альбомлар, сизлар модали
 Қофиябозларни қийнайсиз фақат,
 Сиз, эй Толстойнинг афсун бўёғи,
 Баратинскийнинг қалами, тағин
 Зеб бериб безалган асарлар, гаддор —
 330 Худованд қаҳрига бўлинг гирифтор!
 Порлоқ ва муҳташам бир хоним агар
 Менга узатарса ўз альбомини,
 Бир титроқ, бир зарда босади мени,
 Рухимда илондай қўзғалиб қолар
 Ўша хоним учун ўткир ҳажвия,
 А сен-чи, ёзгайсан унга мадҳия!

XXXI

- Ешгина Ольганинг альбомчасига
 Ленский мадҳия ёзмас ҳеч қачон.
 Қалами яшайди ёниқ ишқ ила,
 340 Совуқ гапдонликдан озод бу илҳом.
 Неларки, у Ольга ҳақда эшитар
 Ё кўрар, барчасин шеърига битар:
 Жонли ҳақиқат-ла тўлиб-тошароқ

Оқар ўланлари худди бир булоқ.
Сен эса, Язиков¹²² илҳомли шоир,
Қалбингда ҳаяжон мавжланар экан,
Бир тангри билади, кимни куйлайсан,
Бутун тақдирингнинг қиссасин, нодир
Мунгли газаллардан қимматли девон
350 Тақдим этажакдир сенга бир замон.

XXXII

Жим қолгин! Қулоқ сол! Қатъий танқидчи
Ҳиссий шеърларнинг гул дасталарин
Айтиб ташлашликка буюрадики,
Қофиябозларга кўтариб сасин
Қичқирар: «Тўхталинг йиғи-сиғидан,
Ҳар вақт айни гапни вақиллаш экан,
Ўтмишга, мозига ачиниш етар,
Бошқа тўғриларда куйлангиз», деяр.
— Сен ҳақли, ҳам тўғри, сен кўрсатасан,
360 Қарнайни, ниқобни, ханжарни биз-чун¹²³.
Фикрларнинг ўлик сарватин бутун
Тиргизишга яна фармон қиласан:
Дўстим, шундаймасми? Ҳеч бир. Ҳеч қачон!
«Ёзинг, афандилар, қасидалардан¹²⁴.

XXXIII

Ёзинг бурун қандай ёзган бўлсалар,
Қадимда у расм бўлгани каби...»
— Фақат тумтарақли шеър-қасидалар?
Етар, бас, ошнам, бирмасми бари?
Сатирик¹²⁵ на деган, уни эслаб тур!
370 Наҳотки, сен учун афзал бўлибдир —
Хафақон қофиябозлардан, балки —
«Бегона маъно»нинг айёр лирики? —
«Лекин марсияда ҳар нима лучак;
Унинг бўш ғояси аянчли, разил;
Қасиданинг эса ғояси асл,
Нажиб ва олийдир... «Бу ерда андак
Баҳслаш мумкин-куя, айтмайман ҳеч бир:
Истамам талашсин шу икки аср¹²⁶.

XXXIV

- Қайнаган ўйларнинг мавжланишида
380 Шуҳратнинг, эркликнинг ошиқи шоир
Ёза олар эди бир кўп қасида,
Уни ўқимасди Ольгаси ахир.
Йиғлоқ шоирларга тўғри келганми,
Севгилиларига асарларини
Кўзма-кўз ўқишлик? Айталар гўё
Мукофот йўқ эмиш бундан ҳам аъло.
Ишқни, қўшиқларни туғдирган жонон
Ёқимли, хумор кўз бир маликага,
Ўз хаёлларини ўқиб бермак-ла,
390 Камтар ошиқ сезар бир лаззат ҳар он.
Ҳолбуки, эҳтимол ўша севгили —
Бошқа хаёл ила ўйнайдир дили...

XXXV

- Оҳангдор ўйларим ва хаёлларим
Самараларини лекин мен эса
Қари энагамга ўқийман доим¹²⁷,
У эди болалик чоғим рафиқа.
Ё тушки овқатдан кейин зерикиб,
Тентираб бош суққан қўшнини сезиб,
Этагидан ногоҳ ушлаб оламен,
400 Трагедиям-ла хиппа бўғамен,
Ёки (бунисида сира йўқ ҳазил),
Қофия ва қайғу билан мен толиб;
Бир кўл ёқасида кезаман санғиб,
Ёввойи ўрдаклар чўчийди енгил:
Тинглашиб хуш садо созим қўшиғин,
Соҳиллардан учиб кетишар шошқин.

XXXVI. XXXVII

- Хўш, Онегин қалай? Оғалар, пайти!
Сўрайман сизлардан, қилингиз сабр:
Нимадир ҳар кунги машғулияти,
410 Мен унинг тавсифин қилай бирма-бир.
Гўшанишин бўлиб яшар Евгений,
Соат еттида у турар ёз куни,
Ҳам енгил кийиниб жўнайди якка,

Тоғлар этагида жўшқин дарёга.
Гулнор шоирига тақлид қилароқ¹²⁸,
Ушбу Геллеспонтдан¹²⁹ сузиб кечарди.
Бир ёмон журнални варақлаб, қайноқ
Қаҳвасини кейин аста ичарди,
Сўнг кийинарди...

XXXVIII. XXXIX

- 420 Кезишлар, ўқишлар ва қаттиқ уйқу,
Урмонлар кўлкаси, сув гулғуласи,
Қора кўз капалак бутун беқайғу,
Тегиб ўтган тирик, тоза бўсаси,
Нозик ва ҳам лазиз ҳар тушки овқат,
Жиловга ўрганган югурик бир от,
Бир шишада тиниқ, шуъла ранг вино
Одамлардан узоқ — жимжит бир дунё;
Мана Онегиннинг эзгу ҳаёти;
Бунга у берилди ҳиссиз, бепарво,
430 Беғам роҳат ичра йўқ эди ҳатто,
Гўзал ёз кунларин санашга тоби;
Унутилди дўстлар ва шаҳар бутун,
Байрамлардаги бўш ҳангома-шовқин.

XL

- Лекин бизнинг шимол ёзлари тамом —
Жануб қишларига карикатура,
Лип этиб ўтади, ўчади ҳамон,
Эътироф қилмаймиз — бу маълум-куя.
Мана кўкда кезар кузнинг нафаси,
Сийрак ялтирайди қуёш шуъласи,
440 Кундуз борган сари қисқарар эди;
Ҳазин шовқин билан очилар эди.
Урмонларнинг сирли қучоғи. Ёғин.
Далага чўзилиб ётарди туман,
Қақилдоқ ғозлардан учди бир карвон
Жануб томонларга: келарди яқин
Юрак қиздирувчи ҳазин бир палла;
Ноябрь эшикни қоқадир ана.

XLI

Совуқ қоронғини ёради шафақ;
Тинди иш шовқини экинзорларда;

- 450 Оч она бўрини ёнга олароқ
 Йўлга чиқар бўри энди овларга;
 Йўлчининг айғири йиртқич изини
 Сезиб пишқиради, тадбирли киши
 Орқа-ўнгга боқмай чопар тоғ томон,
 Тонг шафақ ёйганда уйғониб чўпон,
 Энди оғиллардан ҳайдамас сигир.
 Кун ярим бўлганда бир доирага
 Тўпламас уларни энди най ила.
 Кулбасида куйлаб қиз ип йигирар⁽²²⁾
- 460 Ёнида милтирар дудли жинчиरोқ
 Қишки кечаларда қизга бу ўртоқ.

XLII

- Мана, чарсиллайди изғирин совуқ,
 Далалар бағрига сочди кумуш гул...
 (Ўқувчи кутади бунга мувофиқ)
 Қофия; мана, тез ола қол: *булбул!*)
 Порлайди муз кийим кийган бир анҳор;
 Мойлаб тозаланган паркет сингари.
 Бир тўда шўх, ўйноқ эркак болалар
 Конькида ғизиллаб кесалар яхни⁽²³⁾.
- 470 Панжалари қизил оғир — лаппос ғоз
 Сувлар оғушида истайди юзмак,
 Музга қадам қўяр юрмасдан андак
 Сирғаниб йиқилар; кўкларда парвоз
 Қилиб тинмай учар биринчи шўх қор.
 Юлдузлар сингари қирғоққа ётар.

XLIII

- Қишлоқда нетасен шундай фаслда?
 Кезишми? Қишлоқнинг қишки палласи
 Якнасақ, яланғоч манзараси-ла
 Кўзни беихтиёр зериктиради.
- 480 От миниб чопишми ёвуз саҳрода?
 Музни тишлай олмас ейилган тақа.
 От мингач ҳар онда кутиб тур бирдан
 Сирғаниб мук тушиб йиқилмасмикан.
 Кулбанг, бошпанангда ўтира бер жим,
 Ўқи: ана Прадт¹³⁰ мана W. Scott¹³¹
 Истамайсан? Чиқим дафтарин ол бот,

Текшир ва аччиғлан, ё ич, узоқ тун
Бир нави ўтади; шундай қил эрта,
Қишни ўтказасан зерикмай сира.

XLIV

- 490 Чайлд Гарольд ўзи Онегин гўё,
Ўйчан танбалликка шўнғиган бутун:
Уйқудан кўз очиб муздай ваннага
Тушар, сўнг ҳовлида қолар бутун кун.
Қўлда учи тўмтоқ бильярд таёғи,
Мўлжаллаб урмоқнинг йўқдир саноғи.
Ёлғиз ўзи тонгдан бильярдда ўйнар,
Фақат икки шарни бир-бирига урар.
Секингина чўкар қишлоққа оқшом,
Бильярдни қолдирар, таёқни ташлар,
500 Каминнинг олдида дастурхон яшнар.
Евгений кутади: келади шу дам
Ленский уч отли ўз чанасида:
Овқатни келтиргил қани тезгина!

XLV

- Қлико туллари ёки Моэта¹³²
Чиқарган табаррук шароби шу чоқ
Шоир Ленский-чун яхдек шишада
Тез олиб келинар — очалар чанқоқ,
Ипокренадек¹³³⁽²⁴⁾ ярқирар нури,
Бу май товланиши, яна кўпиги
510 (Яна у бошқа кўп хислатлари-ла)
Мени асир этган: мен унга эса
Бир вақтлар энг сўнгги чақам берардим,
Балки хотирларсиз, дўстларим, буни?
Майнинг энг сеҳрли оқиш учқуни
Уҳ, қанча шўхликлар туғдирардиким...
Шеърлар, ҳазиллар, баҳслашув, кулгу —
Ва қувноқ тушларни бағишларди у.

XLVI

- Лекин қайнаб тошар кўпиги ила
Бу шароб меъдамни бузар шу маҳал,
52? Қайнамас ва ювош *Бордонигина*¹³⁴

- Кўнглим ундан энди кўради афзал,
*Аига*¹³⁵ қолмади сира тоқатим
 Аи нақ ўхшайди маъшуқагаким,
 У ёрқин ва порлоқ, жонли, ишвакор,
 Енгилтак ва ўжар, лекин пуч, беор.
 Аммо, сен, эй *Бордо*, дўстга ўхшайсан,
 Бир дўстки, юз берса қайғу, андиша —
 Вафокор жўрадир бизга ҳамиша,
 Бизга хизмат, ёрдам учун шайланган;
 530 Ёки бўш чоғларда отамлашар у.
 Биз билан: яшасин дўстимиз *Бордо!*

XLVII

- Ут сўнди; олтин чўғ усти кул ила
 Салгина қопланиб қорайган эди;
 Илинар-илинмас кўз қиринига
 Буғлар ҳам бурқийди, камин иссиғи
 Кучсиз яллуғ берар. Қувурчалардан
 Тутун конга кирар. Нурли қадаҳ шан,
 Столда вишиллаб туради ҳали.
 Оқшом қоронғиси аста инади...
 540 (Севамен дўстона шўх ҳангомани
 Севаман дўстона қадаҳда майни,
 Айниқса бир пайтки, шу пайтни айни —
 Дейдилар, бўрию ит аро пайти
 Нега шундай дерлар, билмайман фақат)
 Мана энди дўстлар қилади суҳбат:

XLVIII

- «Қўшни қизлар қалай? Қалай Татьяна?
 Сенинг у ўйноқи, шўх Ольганг қалай?»
 — Ярим стакан қуй менга май яна...
 Етади, азизим... оила шундай
 550 Соғ-саломат; сенга улардан салом,
 Уҳ, билсанг, азизим, Ольга кифти том
 Етилган шу вақтда: на гўзал кўкрак!
 Борми ундай кўнгил? Бирор кун андак
 Кириб чиқайик биз: бу сендан лозим;
 Бўлмаса, ўзинг ҳам бир ўйлаб қара:
 Бир-икки бош суқдинг уларга, сўнгра
 Соянгни кўрсатмай кета бердинг жим.

Эхе... қара мени, фаҳми калтага!
Сени чақирганлар келар ҳафтага —

XLIX

- 560 «Меними? — Ҳа, сени, келар шанбада
Бўлар Татьянанинг именинаси¹³⁶
Ольганинг, онанинг бу даъватига
Бормасанг, буниг йўқ узри-маъноси,—
«Лекин унда бўлур жуда кўп одам,
Сўнгра ҳар қандайин қурама авом...»
— Биламан, бегона бўлмайди асло!
Ким ҳам бўлар эди? Ўша оила.
Борамиз, лутф айла! Хўш, нима деяй?—
— «Розиман боришга».— Қандай тантисан!—
- 570 Шу сўзни айтиб у сипқарар бирдан
Стакандан майни, бундан сўнг ичмай,
Бошлайди сўзини қайта бошдан у
Ольга тўғрисида, ишқ дегани шу!

L

- Шод эди Ленский. Икки ҳафтадан
Сўнгра келар унинг энг бахтли чоғи.
Никоҳ висолининг сирлари билан
Севгининг гултожи, ширин қучоғи —
Қутарди куёвдан севинчи катта.
Унинг тушига ҳам кирмасди ҳатто —
- 580 Оила турмушин сонсиз заҳмати,
Ҳафсала пир бўлиб эснаш, ҳасрати...
Ҳолбуки, бундай бир тақдирга душман —
Бизлар оилада кўрамиз қатор
Фақат зериктиргич, хунук лавҳалар,
Лафонтен завқида ёзилмиш роман⁽²⁵⁾
Бечора Ленский, юраги-диди
Ўшандай умр-чун туғилган эди.

LI

- Севиляр эди у... жила бўлмаса
Шундай хаёл қилар, у бахтиёрди.
- 590 Ким совуқ идрокни ювошлантирса,
Ишончга берилса, унинг йўқ дарди,

Маст йўлчи мусофирхонада ётиб,
Ором олганидай ҳузурга ботиб,
Баҳорнинг гулини қучароқ эмган
Қапалак сингари у масъуд ва шан;
Қимки ҳар нимани олдиндан сезса,
Боши маст бўлмаса, бутун ҳаракат
Ва бутун сўзларнинг маъносин фақат
Яланғоч англаса, қалбин тажриба
600 Совутса, қақшатса, толғин ва ҳушсиз
Бўлишни ман этса, у инсон ожиз!

БЕШИНЧИ БОБ

Бу қўрқинчли рўёларни билма сен,
Эй, менинг Светлана!
*Жуковский*¹³⁷

I

Уша йили кузак ҳавоси фақат
Ҳамма йилгидан ҳам чўзилди узоқ,
Қишга кўп мунтазир эди табиат,
Январнинг учинчи кечаси бироқ
Қор ёғди... Уйғониб саҳарда, эрта,
Деразадан қараб кўрди Татьяна,
Тонг чоғи оқарган катта қўрани,
Қор босган томларни, девор, гулзорни;
Ойналарга нозик нақшлар чизилган,
10 Оғочлар кийими — қишнинг кумуши.
Қўрада ҳақкалар тошар севинчи,
Қишнинг ярқираган оқ мавжи билан
Узоқларда тоғлар қопланган майин,
Ҳамма ёқ оппоқди, ҳамма ёқ ёрқин.

II

Мана, қиш!.. Деҳқон ҳам тантана ила
Четан аравада йўлни янгилар.
Унинг ориқ оти қор искабгина
Зўр-базўр судралиб лўкиллаб кетар.
Из солади юмшоқ қорни ағдариб,
20 Соябонли чана учади қалқиб,
Олдинда ўтирар ҳайдовчи уни,
Белда қизил белбоғ, устда пўстини.
Чанага от бўлиб ўзини қўшар,
Кучугин ўтқазиб, бир деҳқон бола,
Қорларда ўйнайди у чопа-чопа;
Бу шўхнинг бармоғин изғирин ялар:
У оғриқ ҳам сезар, кулади ҳам шан.
Онаси койийди уни ойнадан...

III

- Эҳтимол сизларни шундай тасвирлар,
30 Манзаралар сира қизиқтирмайди;
Паст бир табиатни улар акс этар¹³⁸,
Уларда нафислик озроқ учрайди.
Тангри илҳомлари билан руҳланган
Бир шоир зийнатли услуби билан
Гўзал тасвирлаган биринчи қорни,
Қиш нашъасидаги нозик рангларни;⁽²⁶⁾
Чаналарда махфий кезишларни у
Елқинли шеърида чизаркан гулгун,
Ишонамен, сизни қилади мафтун,
40 Лекин мен ҳозирча курашни орзу
Қилмайман у билан, на-да сен ила
Эй ёш фин қизининг куйчиси, тингла⁽²⁷⁾.

IV

- Татьяна (рус қизи бутун қалби-ла
Билмасди ўзи ҳам ҳеч сабабини)
Севарди қаҳратон гўзаллиги-ла,
Севарди Татьяна шу рус қишини,
Офтобда қировни, изғириқли кун
Чанани; шафақлар ёнса кечқурун
Қорларнинг пушти ранг ярқирашини,
50 Муқаддас оқшомлар қоронғисини...
Уларнинг уйида шундай оқшомлар,
Қадимги замондай бўлар тантана,
Бутун қўрадаги чўри-ходима
Етилган қизларга фоллар очишар —
Беришар уларга ҳар йил хушxabар:
Ҳарбий куёвлару кўп узоқ сафар.

V

- Бурунги авомий афсоналарга,
Тушларга, ҳам карта билан фол очиш,
Ойнинг таъбирига, нишонларга
60 Татьяна сезарди чуқур ишониш.
Ҳаяжонга солар эди рамзлар,
Ҳар турли нарсалар бу қизга сирлар
Аралаш бир нима баён қиларди.

Алланечук ҳислар қалбин сиқарди.
Қарашмали мушук ўчоқ бошида,
Хуруллаб тумшугин у ювса агар,
Бу белги, шубҳасиз, меҳмондан хабар
Берар эди унга; агар Татьяна
Ногоҳ кўриб қолса кенг осмондаги
70 Чап томондан чиққан ёш ўроқ ойни,

VI

Қалтирар эди қиз, ўчарди ранги,
Агар кўкда юлдуз яшиндай порлоқ
Учаркан, йиртароқ қора пардани,
Ана шу замонда босади титроқ
Саросима бўлиб қолар Татьяна.
Учар юлдуз оқар экан самода,
Ошиқар эди у қалбнинг орзусин
Унга шивиллашга... кўнгил тугунин.
Қора кийим кийган бир роҳиб агар
80 Учраб қолса унга ё чопқир қуён,
Далада йўлини кесса ногихон,
Қўрқувдан кўз олди дарҳол қораяр,
Қалбини мусибат дарди тутарди,
Бирон фалокатни аниқ кутарди.

VII

Не қилсин? Топарди сирли нафосат.
Татьяна даҳшатнинг ўзидан дилшод:
Зотан, зиддиятга мойил табиат
Бизларни шу тахлит айламиш бунёд.
Мана, ҳайит келди, уҳ, қанча шодлик!
90 Фол очади енгил ва масъуд ёшлик!
Унинг ҳеч нарсага келмайди зори.
Унинг қаршисида ҳаёт диёри
Гўёки, бепоён порлоқ бир дала...
Қарилар фол кўрар кўз ойнагидан,
Бутун борлигидан мангу айрилган,
Тобут тахтасининг рўбарўсида.
Барибир уларни умид ва армон
Гўдакдай гужуллаб алдади ҳар он.

VIII

- Татьяна қизиққан бир боқиш ила
 100 Эриб ёнаётган шамга телмирар;
 Унинг ажиб — қуйма нақши бир нима
 Ажиб сирдан қизга берарди хабар;
 Сув билан лиқ тўла бир лаганчадан
 Узуклар кетма-кет чиқади равшан;
 Мана, сувдан чиқди бир кичик узук,
 Айтилиб тураркан шу эски қўшиқ:
*«У ерда мужиклар бари бадавлат;
 Кураклаб кумушдан ясайлар хирмон
 Кимга қўшиқ айтсак, унга шараф-шон,*
 110 *Мол-мулк!»* Ваъда этар талай мусибат .
 Бу қўшиқнинг ҳазин мақоми бироқ,
 Қизларнинг қалбига *мушук* яқинроқ¹³⁹⁽²⁸⁾.

IX

- Аёзли бир кеча: осимон равшан;
 Қўкдаги юлдузлар фусункор даста,
 Юлдузлар жимирлар сокит, ҳамоҳанг...
 Енгил кўйлагида чиқар бирпасда
 Татьяна қўрага ёлғиз бир ўзи,
 Моҳтобга рўпара қилди кўзгуси,
 Ойнанинг ичида титраб кўринар,
 120 Фақат бир маҳзун ой... Гижиллайди қор...
 Қимдир у? Ўткинчи... оёқ учида
 Чопиб боради қиз у киши томон,
 Товуши кўп майин жаранглар шу он,
 Найнинг куйидан ҳам латиф ингичка:
Исмингиз нимади?⁽²⁹⁾ У киши боқар,—
 Агафон!¹⁴⁰— Шу дамда жавоб қайтарар.

X

- Энага кенгаши билан Татьяна
 Истади кечаси хайрли фол очиш.
 Икки киши учун бир дастурхонча
 130 Ҳаммомда яшашга берди фармойиш.
 Лекин даҳшат босди қизни тўсатдан...
 — Мен Светланани шу дам ўйларкан,

Мени-да ўради қўрқув — қўй нуқта...
Биз фолни очмайик Татьяна ила.
Татьяна ипакдан камарчасини
Чечди ва ечинди, кирди кўрпага.
Севги илоҳаси бошида аста
Айланар: юмшоқ, пар ёстиқ тагини
Банд этиб бу қизнинг ойнаси ётар.
140 Ҳар нарса жимида. Татьяна ухлар.

XI

Татьяна уйқуда кўрар қизиқ туш.
Тушида у гўё ёлғиз боради
Қор босган даладан. Уни қуршамуш
Қандайдир ҳузунли оқшом зулмати;
Қорли тепаларда унинг олдидан
Қишнинг қўли ила кишанланмаган,
Жўшқин ва оқ сочли бир тошқин оқар,
Тўлқинлари бурқиб, сапчиб ҳайқирар;
Икки чўп, жипслашган юпқа муз ила,
150 Лиқиллаб, лиқиллаб аранг турувчи,
Бу — тошқин устидан ўлим кўприги:
Ҳайқириб қайновчи гирдоб лабида
Тўхтаб қолган эди Татьяна ҳайрон,
Билмасди не қилсин, титрарди нолон...

XII

Ноўрин ҳижроннинг боиси каби
Зорланар ирмоққа қараб Татьяна;
У ёқда ҳеч кимса кўринмайдики,
Унга қўлни чўзиб сўйласа: мана!
Лекин қимирлади қор тепа бирдан;
160 Қим унинг тагидан кўриниш берган?
Юнглари ҳурпайган, каттакон айиқ,
Татьяна *воҳ!* деди бақириб қаттиқ,
Тирноқлари ўткир қўпол панжани
Узатди у қизга, дами кесилган
Татьяна қалтироқ қўллари билан
Суялди. Атак-чечак қилганлар каби
Ирмоқдан ўтади қиз қўрқа-қўрқа,
Жўнади, айиқ ҳам келар орқада...

XIII

- Ботинмай орқага ташлашга назар,
170 Татьяна қадамин қўяди илдам;
Лекин у қочолмас, чопсин нақадар,
Орқада келади серюнг малай ҳам;
Тасқара у махлуқ ҳарсиллаб чопар;
Урмон дуч келади; сокин арчалар
Турарди ҳузунли гўзаллиги-ла;
Ҳамма булоқлари қор чодирин-ла
Эгилган ёғочлар — қарағай, қайин
Учларидан силжиб порлар кечаси
Осмон қандилининг тоза шуъласи.
180 Йўллар йўқ. Тик жарлар, тўқайлар сокин.
Барчасини кучли бўрон босгандир,
Чуқур қор остида бари ботгандир.

XIV

- Урмонга кирар қиз; орқада айиқ;
Тиззасидан келар эди юмшоқ қор;
Дам узун булоқлар тегади қаттиқ
Татьяна бўйнига; дам юлиб олар
Олтин исирғасин қулоқларидан.
Дам тушади нозик оёқларидан
Тоza, мўрт қорларда ботиб ҳўл кавши,
190 Дам у туширади рўмолчасини,
Олишга вақти йўқ; чунки қўрқади,
Сезади айиқни яна орқада,
Титроқ қўли билан этагин ҳатто
Кўтариб олишга қиз уялади;
Татьяна югурар, айиқ орқадан,
Чопиш учун қизда дармон қолмаган.

XV

- У қорга йиқилди; айиқ тезгина,
Қизни кўтаради, яна жўнайди;
Татьяна бутунлай беҳуш, асира,
200 Қимир ҳам этмайди, нафас олмайди,
Айиқ кўтарганча ўрмондан чопар.
Ёғочзорда ногоҳ бир чайла учрар,
Атроф тин, бу фақир чайла ўралган

Ҳар ёғидан сокит оппоқ қор билан,
Фақат деразаси чайланинг равшан,
Ичидан келарди қий-чув ва шовқун,
Айиқ дер: бу жойда амаким турғун,
Бу ерда бир қадар исиниб ол сан.
Айиқ тўппа-тўғри кирар йўлакка,
210 Қизни остонада қўяр чеккага.

XVI

Ҳушга келгандан сўнг Татьяна боқар:
Айиқ йўқ; қолибди йўлакда ёлғиз;
Қатта йиғилишдек кўп-кўп қадаҳлар
Жаранглар, чайланинг ғалваси сўнгсиз;
Англамас маъносин, бўлади ҳайрон,
Боқар секингина тирқишдан бир он,
Нима бу! Столни қуршаб олганлар
Қандайдир даҳшатли махлуқ-ҳайвонлар;
Бирининг шохи бор, кучук тумшуқли,
220 Иккинчининг боши хўрозга ўхшар,
Эчки соқолли бир алвасти ҳам бор;
Бир ёқда скелет мағрур қилиқли,
Ана унда турар думли ажина,
Анов ярми мушук, ярим қуш нима?

XVII

Бундан-да ажойиб, бундан ваҳмали:
Ана қисқичбақа, ўргимчак минган,
Ана ғоз бўйнида одам калласи,
Қизил қалпоқ кийиб айланар чиндан;
Ел тегирмон эса тинмай рақс этар,
230 Қанотлари билан галдирар, елпар,
Ҳуриш, кулги, қўшиқ, чапак ғалваси,
Отларнинг дуқури, одам овози⁽³⁰⁾,
Нималар босар қиз ўй-хаёлини,
Меҳмонлар ичидан таниган замон
Қўрқинч ҳам севимли бир шахсни шу он,
Яъни романимиз қаҳрамонини!
Онегин стулда ўтирар эди,
Эшикка гоҳ-гоҳ кўз югуртар эди.

XVIII

- Ишорат қилар у — ҳамма уринар;
240 У ичар — ҳаммаси ичар қичқариб;
У кулар — ҳаммаси қаҳқаҳа урар;
Чимиран қошини: ҳамма жим туриб
Қарайди. Бу ерда удир хўжайин...
Қиз сал унутади бу ер даҳшатин.
Бир оз тетикланиб, мароқланади,
Эшикни шу дамда бир оз очади...
Ёлқинланиб ёнган тун чироқларин
Эсиб ўчиради шамол тўсатдан;
Жинларнинг шайкаси ғазабланаркан
250 Онегин ҳайқирар, нигоҳи чақин;
Туради ўрнидан: турар ҳамма ҳам;
Онегин ташлайди эшикка қадам.

XIX

- Татьянани жуда қўрқув босади,
Шошиб уринади қочишга бундан,
Лекин ҳеч илож йўқ, сабри битади,
Қичқирмоқ истади, дами бўғилган,
Овози чиқмайди, Евгений очар
Эшикни... Дўзахдай бу тасқаралар
Кўзларини тикар, қалтирайди қиз.
260 Ваҳший бир қаҳқаҳа портлар омонсиз.
Ут кўзлар, туёқлар, қийшиқ хартумлар,
Хунук, қўрқинч тишлар, чочвоқли думлар,
Осилган мўйловлар ва тиллар қонли,
Шохлар, нуқул суяк бармоқлар бари
У қизни кўрсатар, кўз олайтирар,
Меники! Меники! — қичқариб турар.

XX

- Меники!.. — ўқрайиб деди Онегин,
Шунда ғойиб бўлди шайка ноғиҳон;
Ёш қиз қоронғида, кучли изғирин,
270 Фақат у — дўст бўлмиш турар ёнма-ён.
Онегин жалб этиб, ийдириб аста⁽³¹⁾
Тортар Татьянани қарши гўшага.
Қалтис бир курсига ўтқазар уни

Қизнинг елкасига қўяр бошини,
Ноғиҳон Ольга ҳам кириб қолади,
Кетидан Ленский; порлади зиё;
Онегин қўлини кўтариб, гавго
Бошлайди; кўзлари ваҳший ёнади;
Сўкар кутилмаган меҳмонларни у,
280 Татьяна ётади нимжон, серқайғу.

XXI

Жанжал зўраяди; бирдан Евгений
Суғурар бир узун пичоқ; лаҳзада
Ленский йиқилар; қўрқинч қоронғи
Яна қуюқлашди; қичқириқ, нола
Юксалди, лопиллаб кетди чайла ҳам,
Даҳшатдан Татьяна уйғонар шу дам.
Қарайди ҳар ёққа, уй ичи ёруғ,
Уйнар тонгнинг қизил шуъласи тўнуқ
Дарчанинг яхлаган ойналарида;
290 Эшик очилади, қушдан ҳам енгил,
*Шимол Аврораси*¹⁴¹ каби қип-қизил
Ольгаси киради унинг ёнига
Ва дейди:— Хўш, қани, гапир-чи, шу тун
Тушингда сен кимни кўрдинг, айт бутун?!»

XXII

Лекин пайқамасдан у синглисини,
Тўшагида ётар. Қўлида китоб.
Варақлайди уни, тушмас кўз қири,
Ольгага қарамас ва қилмас хитоб.
Бу китоб ичида гарчи йўқ эди
300 На шоирнинг ширин фикри, на дарди
На чуқур ҳақиқат, на тасвир; лекин
Қизга на Вергилий, на адиб Расин,
На Скотт, на Байрон ва на Сенека¹⁴²
На-да хонимларнинг Мода Журнали¹⁴³
Ҳеч қайси қизиқмас у китоб каби.
У эди, дўстларим, Мартин Задека,
Халдей¹⁴⁴ донишмандлар аҳлининг пири,
Асари: фолбинлик, тушлар таъбири.

XXIII

- Мана, шу ҳикматли асарни бир гал
 310 Кўчкинчи савдогар олиб келганди
 Бу танҳо қишлоққа; Тая шу маҳал
 Китобни қизиқиб сотиб олганди.
 Савдогар бир шалоқ *Мальвина* ила¹⁴⁵
 Рози бўлган эди уч ярим сўмга
 Ва пулнинг устига олганди яна
 Кўча масалларин терган мажмуа,
 Икки Петрнома¹⁴⁶, тил қондасин,
 Мармонтель¹⁴⁷ китобин шулар устига.
 Кейинги вақтларда Мартин Задека —
 320 Татьяна сирдоши... Бутун нашъасин,
 Қайғу-алам чоғин унга бахш этар,
 Ажралмас, у билан уйқуга кетар.

XXIV

- Кўнглини ғаш қилар эди рўёси,
 Қандай тушунишни билмасди сира;
 У қўрқинч хаёлнинг недир маъноси,
 Истарди китобдан бир суриштира.
 Татьяна мухтасар мундарижадан
 Топади алифбе сираси билан:
 Урмон, қарға, арча ва типратикан,
 330 Зулмат, кўприк, айиқ, қасирға-бўрон
 Ва ҳоказо сўзлар. Бутун шубҳани,
 Бу Мартин Задека еча олмади.
 Лекин у машъум туш талқин қилади.
 Қайғули ва фажеъ кўп мोजарони.
 Татьяна ўйлади яна қанча кун,
 Ташвиш тортар эди ўша туш учун.

XXV

- Мана, алвон қўли билан ол шафақ⁽³³⁾
 Тонгги водийлардан қилар армуғон
 Қуёш ила бирга жуда хушчақчақ
 340 Именина деган байрамни хандон.
 Ларин хонадони эртадан буён
 Меҳмонларга тўла; қўшнилар ҳар ён
 Бола-чақа билан келмоқда яна

Ҳар хил аравалар ва чаналарда.
Даҳлизда тиқилиш, қий-чув ва ғовға:
Меҳмонхоналарда учраш, танишиш.
Итлар ҳурар, қизлар оларди ўпич,
Бўсағада шовқин, кулги, қаҳқаҳа,
Меҳмонлар дувури, салом, таъзими,
350 Сут эна бағ-буғи, гўдак йиғиси.

XXVI

Дуркун, серкиллаган хотини билан
Бу ерга келганди Пустяков-йўғон;
Қашшоқ мужикларнинг Гвоздин деган
Пухта хўжайини бу ерда меҳмон.
Оқ сочли чол-кампир Скотининлар
Ўттиз ёшдан бошлаб то икки яшар
Бола-чақагача судраб келишган.
Уезд олифтаси Петушков деган,
Меним амакиваччам бўлган Буянов¹⁴⁸,
360 Парга ағанаган, қалпоғи катта⁽³⁴⁾
(У сизларга таниш бўлгай, албатта),
Истеъфога чиққан тўра Флянов,
Кўп дағал ғийбатчи ва эски шайтон,
Порахўр, қизиқчи, очкўз, ўлармон.

XXVII

Панфил Харликовнинг оиласи-ла
Мосье Трике ҳам бўлганди ҳозир,
Ойнакли, малла ранг сочли, яқинда
Тамбовдан келган бир аскиябоздир.
Ҳақиқий француз каби киссада
370 Татьянага куплет келтирмиш ҳадя,
Бунн болалар ҳам биларди гарчи:
Réveillez vous, belle endormie¹⁴⁹.
Қабр тўзонидан; ва унга ёзар
Ичида бу куплет босилган бир чоқ;
Зийрак шоир Трике чиқарган узоқ
Бир алманахтаги кўҳна қўшиқлар
Belle Nina¹⁵⁰ сўзи ўрнига, ана
Асло тортинмасдан: belle Tatiana¹⁵¹.

XXVIII

- Етилган қизларнинг азиз санами,
380 Қўшинлар турувчи яқин даҳадан
Кентли оналарнинг ороми-жони
Рота командири ҳам етиб келган;
Уҳ, қандай янгилик, сўраманг, қандай!
Полкнинг музикаси бўлажак, ҳай, ҳай!
Полковникнинг ўзи уни юборган.
Шодликнинг чеки йўқ, бал бўлур чиндан!
Севиниб сакрайди ҳамма қизчалар⁽³⁵⁾.
Мана, таом тайёр. Жуфт-жуфт бўлишиб,
Меҳмонлар юришар қўлни ушлашиб,
390 Қизлар Татьянани қуршаб олалар;
Эркаклар қаршида; чўқиниб ҳамма
Столга чўқишар ғовур-ғувур-ла.

XXIX

- Тинганди гап-сўзлар бир лаҳзагина.
Овқат чайнашади. Ва ҳар томондан
Шарақлар ҳар турли асбоб, талинка.
Қадаҳлар чўқишар, жаранг ҳар ёндан;
Мана, бирин-сирин меҳмонлар ҳозир
Умумий ғалвани қизитишадир.
Бир-бирин тингламас, қичқиришади,
400 Кулишиб, баҳслашиб чувуллашади.
Очилиб кетади эшиклар бирдан.
Қиради Ленский, Онегин кейин;
«Оҳ, эгам! Ниҳоят!» дер бека шошқин
Қисилар меҳмонлар ва тезлик билан
Ҳар ким стул, асбоб таклиф қилади,
Икки дўстни дарҳол ўтқизишади.

XXX

- Худди Татьянанинг рўбарўсига
Ўтқазишар, лекин тонгги ойдан қиз
Рангсизди; қувғинди оҳудан хийла
410 Титроқди; қорайган кўзларин ҳаргиз
Ердан узолмасди; дилда чайқалар
Эҳтирос олови, боши айланар.
Икки дўст табригин эшитмайди у;

Кўзлардан ёшлари шу чоғда дув-дув
Тўкилмоқ истарди: қиз бойқиш тайёр
Юз тубан тушишга келиб ҳушидан.
Лекин идрок билан, ирода билан
Ўзин базўр тутиб, жимгина айтар
Бир-икки сўзни у ямлаб, оҳиستا,
420 Утирар ўзига зеб бериб, хаста.

XXXI

Оғир, фожиона, асабий ҳолат,
Қизлар ҳушсизлиги, кўз ёшин кўриш —
Бунга Онегинда йўқ сира тоқат;
Чунки буларин кўп бошдан кечирмиш.
Катта зиёфатга илинган ҳамон,
Жаҳли чиққан унинг; лекин парижон
Қиздаги ларзани у сезгандан сўнг
Малолдан кўзларин ерга тикди тўнг.
Қовоғини солди газабланароқ
430 Ленскийнинг жаҳлини чиқариб шу тун
Ва ундан ўхшатиб ўч олиш учун
Қасам ичди. Мана, кеккайиб шу чоғ
Фикран чиза бошлар у бирин-кетин
Ҳамма меҳмонларнинг карикатурасин.

XXXII

Татьянада бўлган саросимани
Утирганлар бари била оларди;
Чунки, муҳокама, кўзлар нинини
Шу топда тортилган мой сомсаларди
(Бахтга қарши, сомса бўлган шўргангроқ):
440 Жаркоп, блан-манже орасидаёқ¹⁵²
Келтириб қўйишар цимлянскийни¹⁵³,
Пухта беркитилган май шишасини;
Сўнг узун, нигичка рюмкалар қатор;
Сенинг белниг каби позик ва хипча,
Эй Зизи¹⁵⁴, қалбимнинг соф гули инжа
Маъсум шеърларимнинг париси, эй ёр,
Севгининг сеҳрли сен пиёласи,
Мени маст қилардинг висол палласи.

XXXIII

- Пробка отилар, шишадан шу он
450 Май тошар, вишиллар, шеър ўқниш учун
Трике туради, у кўпдан буён
Бу пайтни кутарди кеккайиб бутун.
Унга кўз тикишиб мажлисдагилар
Чуқур бир сукунат кузатадилар.
Татьяна ним тирик; Трике, мана,
Бир парча қоғозни ушлаб қўлида
Куйлайди қалбаки. Чапаклар, саслар,
Уни олқишлайди. Татьяна эса
Мажбурдир шоирга таъзим этишга;
460 Улуғ бўлса ҳамки, шоир хўп камтар,
Қизнинг соғлиғига ичади олди,
Сўнгра тақдим этар қизга куплетин.

XXXIV

- Бошланди табриклар, қутлашлар қатор
Татьяна ҳаммага ташаккур этар,
Онегинга навбат етганда, хумор
Ва ғамгин қиз сари ташлайди назар.
Қиздаги ҳорғинлик, наришон ҳолат
Евгений қалбига солди марҳамат:
Қизга таъзим этди, сўзсиз Онегин,
470 Унинг кўзларининг боқиши, лекин
Негадир мулойим эди, фусункор,
У таъсирландими чинакам ёки
Бу нарса шўхлигу ноз эди балки;
Хоҳиши биланми ё беихтиёр,
Ҳар қалай меҳрибон бу боқиш дарҳол:
Татьяна қалбига келтирди мажол.

XXXV

- Сурилган стуллар тақирлар экан,
Халқ ёпирилади меҳмонхонага:
Боларн ғувуллаб чучук уяда
480 Тўп-тўп учган каби эркин далага.
Лазиз овқатлардан топиб қаноат,
Қўшнилар кесириб бошлайди суҳбат.
Хонимлар каминга яқин ўтирар,

Еш қизлар бурчакда шивирлаб турар
Мана, яшил рангли столлар ёйиқ:¹⁵⁵
Чақирарлар қизгин қиморбозларни,
Бостон ҳамда Ломбер¹⁵⁶ — чолларнинг дарди.
Бугунга қадар ҳам машҳур вист, аниқ
Суриштирсанг бир хил ўйиндир бари,
490 Зериккан бекорлар суйган эрмаги.

XXXVI

Вист қаҳрамонлари ўйнашган эди
Саккиз қайта ўйин ва саккиз дафъа
Улар ўз жойларини олмошган эди;
Чой ҳозир. Севаман тушки овқат-ла
Чой ҳам кечки овқат орасин тайин
Этишни; қишлоқда бу эмас қийин.
Дахмаза керакмас бунга ҳеч қачон.
Қорнимиз — энг тўғри соатдир ҳамон;
Фурсати келганда қистириб кетай,
500 Кўп вақт мен ўзимнинг байтларим аро --
Гап очиб базмдан, бўлдим овора,
Куйладим таомлар, пробка ва май
Ҳақида: плоҳи Гомер¹⁵⁷, сен каби,
Эй ўттиз асрнинг улуғ санами!

XXXVII. XXXVIII. XXXIX

Мана, чой беришар: қизлар одоб-ла,
Дастурхонга энди қўл узатаркан,
Эшик орқасидан узун бир залда
Музыка гулдираб юксалар бирдан.
Оҳангдор садолар билан севинган,
510 Чойини қолдириб қиёми билан
Чет ёққа ерлардан бир Парис¹⁵⁸ мана
Петушков ёндошиб келар Ольгага;
Ленский рақс этар Татьяна билан,
Қаллиғи қари қиз Харликовани
Тамбовлик шоирим қўлтиқлаганди,
Буянов ажралмас Пустяковадан.
Залга сепилганди шу чоғ ҳамма ҳам.
Бутун шавкати-ла бал чақнар кўркам.

XL

- Мен бу романимнинг ибтидосида
 520 (Биринчи дафтарга қилингиз назар)
 Тасвир қилмоқчидим Альбан¹⁵⁹ тарзида,
 Петербург балини, рассомдек чевар.
 Берилдим кўнгилнинг бўш хульёсига,
 Таниш хонимларнинг нафис пойига
 Доир хотиралар фикрим қопламыш,
 Эй нафис оёқлар, етар адашиш
 Сизнинг у сеҳрли изларингизда!
 Модомки, ёшлиқ қилмади вафо,
 Ақлимни йиғмоғим лозим мутлақо!
 530 Ишларим, услубим тузатай тезда;
 Ҳам романининг ушбу бешинчи бобим,
 Чекнишлардан-да мен тозалайин.

XLI

- Еш умр қуюни, тўлқини каби
 Бир рангда, бир турда, лекин шўх, жўшқин
 Вальснинг шўх гирдобни гир айланади;
 Жуфт бўлиб, жуфт бўлиб халқ бошлар ўйин
 Уч олиш пайтига яқинлашароқ,
 Онегин ичидан илжайиб бир чоғ
 Ёндашар Ольгага. У билан кейин
 540 Меҳмонлар олдида рақс этади чин.
 Утқазиб стулга кейин Ольгани
 У ёқдан-бу ёқдан сўз очар аста,
 Бир-икки минутдан кейин яса-да,
 Бошланар қиз билан вальснинг¹⁶⁰ давоми.
 Ҳамма ҳам ҳайратда. Ленский ўзи
 Нишонмас: бу тушми ё алдар кўзи...

XLII

- Мазурка гурлади. Утмиш замонда —
 Мазурка гурласа жадал, кетма-кет,
 Каттакоп бир залда, бир хонадонда —
 550 Пошнадан қарсиллаб кетарди паркет,
 Қақшаб деразалар силкинар эди;
 Ҳозир ундай эмас! Хонимлар каби
 Сип-силлиқ полларда биз сирпанамиз.

Шаҳарларда шундай, қишлоқда ёлғиз
Мазурка ҳозир ҳам сақлаган тамом
Ўзининг қадимги руҳин, чиройин:
Мўйловлар, пошнalar, сакраш мақомини,
Ўзгартирмагандир уларни, айём,
У бизга жафокор мода балоси —
560 Энг янги русияликлар ҳаваси.

XLIII. XLIV

Жасоратли менинг Буянов оғам
Келтирди Татьяна билан Ольгани
Бизнинг қаҳрамонга: шошароқ шу дам
Онегин Ольгани қўлтиқлаганди.
У билан рақс этар бепарвогина,
Энгашиб шивирлар қизга жимгина
Қандайдир тузсизроқ бир мадҳияни,
Қўлини сиқади шул чоғ Ольгани.
570 Қизнинг худком юзи худди анордай
Ёнади. Ленский кўрди ҳаммасин.
Қизишди, туташди ўзин билмайин;
Рашк, газаб ичинда у йиқилгундай,
Мазурка битсин деб кутади ҳали,
Қизни кейин рақсга таклиф қилгали.

XLV

Лекин мумкин эмас. Мумкинмас? Нечун?
Онегинга Ольга сўз бериб қўйган.
Ёраббим, ёраббим! Ахир қандай кун!
Иа тинглар Ленский? Мумкин Ольгадан...
Мумкинми? Опа сут оғзида ҳали,
580 У танноз бўлибдир, қарорсиз сабий!
Ҳийлага синашта бўлмиш ҳалитдан,
Ҳалитдан хиёнат қилишни билган!
Зарбани даф этиш учун мадор йўқ,
Хотинлар макрига лаънат совурар,
Чиқиб ташқарига отини сўрар,
Миғади — чопади. Икки дона ўқ,
Ва бир жуфт тўппонча — шу ўзи фақат —
Ленский тақдирин ҳал этар, албат.

ОЛТИНЧИ БОБ

La, sotto i giorni nubilosi e brevi,
Nasce una gente a cui l'morir non dole.
*Petr.*¹⁶¹

I

- Онегин сездики, Ленский гойиб,
Янадан дилгирлик қўймайди сира,
Олган қасосидан қаноатланиб,
Ольганинг ёнида чўмди фикрга.
Унинг орқасидан Ольга эснади,
Кўзи жавдирайди, Ленский қани?
Ва узоқ чўзилган сўнгги ўйини,
Оғир бир туш каби ҳордирди уни.
Сўнг рақс битди. Тайёр кечки овқат ҳам.
- 10 Урин соладилар; энди меҳмонлар
Билан ҳамма уйлар даҳлизга қадар
Банд бўлган. Шу топда ҳамма учун дам.
Тинч уйқу лозимдир. Фақат Онегин
Ўз уйига жўнаб кетади секин.

II

- Ҳамма ёқ тинчиди: меҳмонхонада
Хуррак отар эди оғир Пустяков
Зил-замбил ва лаппос хотини ила.
Гвоздин, Буянов ҳамда Петушков,
Жилла соғ бўлмаган Флянов бари
- 20 Ётишди суяниб стуллар сари.
Полда ётар эди Трике жаноб,
Фуфайка ва эски қалпоқда ағнаб.
Қизларни оромли уйқу қучганди,
Татьяна ва Ольга уйи тўла қиз,
Дераза остида ўтирар ёлғиз,
Ғамзада Татьяна ухламаганди,
Ой нурида хаёл суриб у танҳо,
Қарайди далага, дала зим-зиё.

III

- Онегиннинг бирдан қанғиб келуви,
30 Кўзларида ёнган оний бир меҳр,
Ольгага нисбатан ажиб қилиғи,
Унинг юрагига чуқур бир таъсир
Қолдириб кетганди... Лекин Татьяна
Тушунолмас эди бу ҳодисага.
Қизни рашк қайғуси тўлқинлатади,
Қандайдир совуқ қўл қалбини сиқади,
Қандайдир ўпқинлик унинг тагидан
Шувуллаб, қоп-қора гирдоб ўтгандай...
«Ҳалок бўламан,— дер Татьяна,— нетай,
40 У туфайли ҳалок бўлиш ўзи шан,
Мен ҳеч зорланмайман: нечун зорланай?
У менга саодат бера олмагай».

IV

- Олга бос, тарихим! Шу саҳифадан
Бизни янги бир шахс айлайди даъват.
Ленский қишлоғи, Красногорьедан
Беш чақрим нарида соғу саломат —
Яшаб келмоқдалар бугунга қадар,
Фалсафий хилватда беғам, бекадар
Зарецкий; ўзи бир вақтлар шалоқ,
50 Қартабоз шайкага қўрбоши; саёқ —
Шумларнинг бошлиғи, қовоқ воизи,
Бу кунларда ҳалим, хушхулқ ва содда;
Оила бобоси, бўйдоқ бир ота,
Сокин бир помешчик, бир дўст инончли,
Ҳаттоки у энди ҳалол бир одам:
Шундай тузалмоқда бизнинг аср ҳам!

V

- Бир вақт хушомадгўй кибор оламин
Ёвуз ботирлигин унинг мақтаган:
У чиндан беш сажин наридағини
60 Урарди мўлжаллаб тўппонча билан,
Бир марта, дарвоқе, бағоят сархуш
Уруш майдонида ғайрат кўрсатмиш:
Эс-ҳушин йўқотган маст Зарецкий¹⁶²

Қалмоқи отидан, жонсиз сингари,
Балчиққа йиқилган ва тушган асир
Французларга у: бебаҳо гаров!
Ҳар тонг Вериди⁽³⁶⁾ уч шишани дарров
Қарзга ичар эди; шу учун ҳозир
Яна тутқун бўлса розидир буткул:
70 Бу номус тангриси, бу янги Регул¹⁶³.

VI

Гоҳо у масхара қиларди қизик,
Аҳмоқни ўхшатиб товлаб қўярди,
Ёки зимдангина ёки оп-очиқ
Донони ўхшатиб аҳмоқ қиларди.
Гарчи ҳазиллари унинг баъзи чоқ,
Ўзига берса-да кўпгина сабоқ,
Гарчи баъзи вақтда ўзи гўл --- баёв
Сингари тузоққа тушса-да, дарров;
Талаша биларди Зарецкий шан,
80 Унинг ўткир-ўтмас жавоби тайёр.
Баъзан тadbир пла индамай турар,
Tadbир-ла тўполон қилади баъзан,
Буза олар икки ёш дўст орасин
Дуэлга¹⁶⁴ етказиб сўнг можаросин.

VII

Ёки яранувга мажбур қилади,
Нонуштани кўрар учови баҳам,
Сўнгра ҳазил, ёлгон ган тарқатарди,
Улар обрўйини тўкарди ҳар дам.
Замонлар ўзгарди! Йигит мардлиги
90 (Ўзга бир хушликдир ишқ дарди каби)
Қувноқ ёшлик пла кечади қайтмай,
Бизнинг Зарецкий, мен айтганимдай,
Оқибат воз кечди бўронлардан ҳам,
Шумурт, акация соясинга банд,
Яшайди мисоли асл донишманд,
Гораций сингари экади карам,
Ўрдак, гоз боқиш-ла овора бўлар
Алифбе ўқийди ундан болалар.

VIII

- У аҳмоқ эмасди: бизнинг Онегин
- 100 Қилмаса ҳам уни шахсан эҳтиром,
Ёқтирар бу зотнинг муҳокимасин,
Баъзи тўғриларда қарашин соғлом.
Онегин у билан кўришса баъзан —
Мамнуи бўлар эди, шу учун эртан
Унинг келганини кўрганда бир он,
Онегин ҳеч нима қилмади гумон,
Зарецкий салом-алиқдан кейин,
Дарров кесиб қўйди ўзга гап-сўзин
Уйнатиб айёрлик билан юз, кўзин,
110 Онегинга берди шоирнинг хатин.
Онегин дераза ёнига келиб,
Ўқиди ичида хатин тикилиб.

IX

- Бу мактуб ёқимли ва асилона
Қисқача даъватдан берарди хабар:
Совуқ ҳақиқат-ла, таъзимкорона,
Ленский дуэлга дўстин чақирар.
Онегин қайрилди чўчимаи сира,
Шундай топшириқнинг бу элчисига
Юзини ўғирди, ўзга сўз даркор
120 Эмасдек дедики: *у ҳар вақт тийёр!*
Уйида юмуши кўп бўлган учун
Зарецкий узоқ қолмиш истамай,
Турди, изоҳларни ортиқ кўргандай,
Чиқди ташқарига; Евгений шу кун
Танҳо суриштириб қалбини ўзи
Ҳар ҳолда ўзидан бўлди порози.

X

- Бу ҳолат жўяли: қатъий текшириб,
Чақирди ўзини виждон ҳукмига,
Шунда маълум бўлди ўзидадир айб.
130 Биричидан: ҳақсиз эди у кеча,
Нозик ва покиза ишқини шу қадар
Масхара қилдики, сўкишдап баттар,
Иккинчидан: майли, ўйнасин шоир,

Ун саккиз ёшларда севгига доир.
Ёшлик ҳавасларин афв этиш мумкин.
Ўнгиладан севарак шу ёш йигитни,
Евгений таассуб қуроли каби,
Ё қизгин низочи ва шўх ўспирин
Кўрсатмай ўзини, ақл ва номус
140 Эгаси бўлиши керакди... Афсус.

XI

Бир йиртқич сингари ҳурпаймай, балки
Кўрсатса бўларди асл ҳисларини;
Унга лозим эди қурол таркибин
Ёш қалбга ўргатиш... «Энди иш лекин
Кечикди, вақт ўтди... ўйлайди яна,
Шуниси ёмонки, ишга бу дафъа
Аралашиб қолди эски дуэлчи;
У ёмон, ғийбатчи, у сўзга эпчил...
Қайтса, Зарецкий ҳар ерда уни
150 Каттиқ масхаралаб юради ҳар чоқ,
Ўбир-шувир қилар, кулар ҳар аҳмоқ...»
Мана буни дерлар фикри умумий!⁽⁸⁷⁾
Номус пружинаси, бу бизнинг худо!
Мана, бунинг билан айланар дунё!

XII

Чидамсиз душманлик билан бағри қон
Ўз уйида жавоб кутарди шонр;
Мана кетган қўшни, бу эзма инсон,
Тантана-ла жавоб келтирар ахир.
Рашкчи учун энди худди бир байрам!
160 У қўрққан эдики, ҳазилкаш ошнам
Бирон илож топиб ҳазил қилмаса,
Тўқимаса эди бирон баҳона,
Олиб қочмасайди кўксини ўқдан,
Бутун шубҳалари ечилди ҳозир:
Эрта тонгга қадар етиб борадир
Тегирмон бўйига икков узоқдан;
Улар бир-бирига қурол ўқталар,
Чаккадан ё белдан нишон олишар.

XIII

- Нозчини нафратга лойиқ деб, ўйноқ
- 170 Ольгани кўрншни дуэль олдидан
Истамаган эди Ленский — қайноқ;
Боқарди қуёшга, соатга баъзан,
Энг сўнгида шоир силтади қўлни,
Қўшни қизлар томон бошлади йўлни.
Истади, Ольгани ҳайратга солсин,
Ўз келиши билан қизарта олсин.
Кутгандай бўлмади: аввалги каби
Бечора куйчини қаршилаш учун
Сакради зинадан Ольгаси гулгун,
- 180 Енгил ва ҳавойи умид сингари,
У эди ўйноқи, шўх-шан ва беғам,
Аввал қандай бўлса шундай ҳозир ҳам.

XIV

- «Тез қочиб кетдингиз кеча сиз нечун?»
Ольгасининг эди бу илк саволи.
Барча туйғулари бурқсиган тутун,
Ленский индамас, йўқди жавоби.
Йўқолди шоирнинг рашки, дарди-да
Бу тиниқ кўзларнинг нури олдида.
Бу латиф соддалик қай гўзалда бор,
- 190 Унинг ўйноқ руҳи қандай шуъладор!
Боқади ширии шавқ ичида шоир.
У равшан кўради: яна севилар,
Қалбида шу замон ўкинч сезилар,
Кечир, деб Ольгадан сўрашга ҳозир
У ичдан титрайди, сўз тополмайди,
У бахтли, у энди қарийб соғайди.

XV. XVI. XVII

- Яна-да у ўйчан, яна хафа у
Гўзал Ольгасининг рўбарўсида,
Владимирда йўқ эди куч, туйғу
- 200 Тунги воқеани эслатай деса;
Ўйлайди: «Мен қизга бўлғум ҳалоскор.
Чидаш мумкинмики, бузуқни, айёр
Мақташлар, оҳ-воҳлар, оташи ила

Еш қалбни алдагай қуриб бир ҳийла;
Заҳарли ва чиркин бир қурт сунбулнинг
Новдасин кемириб қўймасин тагин;
Атиги икки тонг ўпган гунчасин
Сўлғинлик қучмагай — ёшгина гулнинг»
Дўстларим, чиқади бундан шу маъни:
210 Ошнам-ла дуэлга чиқурмап, яъни...

XVIII

Татьяна қалбни қандай бир яра,
Куйдираётганини билсайди бир он!
Оҳ, кошки хабардор бўлса Татьяна,
Қошки, у билсайди эрта ногихон —
Владимир Ленский билан Евгений
Талашар қабрнинг тин кўлкасини;
Эҳтимол Татьяна ишқи янадан
Қовуштирармиди дўстларни қалбан!
Бу эҳтиросларни ҳеч кимса лекин
220 Тасодифан бўлсин кашф қиллолмади,
Онегин бутунлай оғиз очмади;
Татьяна жим инграр эди яширин;
Била олар эди энага ёлғиз,
Лекин у жуда ҳам эди фаҳмсиз.

XIX

Бутун кеч париншон эди Ленский,
Гоҳ сукут қилади, дам у шод яна.
Агар эркалатса илҳом кишини,
Ҳар вақт шундай бўлар: Ленский хафа,
Чаларди клавикорд¹⁶⁵, солиб қовоғин,
230 Ёлғиз аккордларни оларди лекин
Дам у кўзларини тикиб Ольгага,
«Мен бахтли, тўғрими», дерди оҳишта.
Кеч бўлди, жўнамоқ пайти ҳам етди.
Қалби сиқилади, дарду ғам улкан.
Ёшгина қиз ила хайрлашаркан,
Кўнгли гўё чил-чил синди-да кетди.
Қиз унга дер: «Сизга нима бўлди-а?»
Эшикда у жавоб берар: Ҳеч нима.

XX

- Уйига қайтиб у пистолетини,
 240 Назардан ўтказиб, яна яшикка
 Жойлади, сўнгра у очиб кийимни,
 Шам ёқиб, Шиллерни очди оҳиста.
 Лекин унга ҳоким ёлғиз бир фикр:
 Ҳасратли қалбини мудроқ босмайдир:
 Тасвир қилиб бўлмас гўзаллиги-ла
 Ольгани кўради кўзи ўнгида
 Шунда Владимир китобни ёпар,
 Қўлга қалам олар; ишқий сафсата
 Ила суғорилган мисралар эса
 250 Кумушдек жаранглар, кўнгилдан оқар.
 Зиёфатларда маст Дельвиг сизгарн¹⁶⁶
 У ўқир шэърлар — ўт ва дард бари.

XXI

- Шеър тасодифан сақланган, мана,
 Мен уни сизларга этайин тақдим:
 «Қайга узоқлашиб кетдингиз, қайга,
 Баҳоримнинг олтин кунлари меним?
 Менга келажак кун нима ҳозирлар?
 Чуқур қоронгида яширин сирлар,
 Ингоҳим беҳуда қидирар уни.
 260 Ҳожат йўқ: ҳақлидир тақдир қонун
 Тешиб ўтган ўқдан мен йиқиламан,
 Ёки ёндан учиб ўтади қиё,
 Барчаси неъматдир: уйгоқлик, рўё,
 Бордир ҳар бирига соат — муайян;
 Муборақдир заҳмат, ташвишли кун ҳам,
 Муборақдир зулмат ёпинган тун ҳам!

XXII

- Шуълалар ярқираб ёнади тонда,
 Кундуз ёрқин жилва қилади бирдан;
 Мен эса, эҳтимол, эрта соғона
 270 Сирли зулматини қучиб ётарман.
 Ёшгина шоирнинг хотирасини
 Қамрар унутилиш — замон дарёси,
 Мени унутади жаҳон, сен лекин

Эй нафосат қизи, келасанми чин,
 Шу бевақт мозорим устида кўз ёш
 Қуйиб ўйларсанми: у севди мени,
 Жўшқин бир умрининг дардли тонгини
 Ёлғизгина менга бахш этди сирдош!
 Севгили дилдорим, азизим менинг
 280 Кела қол, кела қол: мен эринг сенинг!..»

XXIII

У шундай ёзганди *мубҳам* ва *сўлғун*,
 (Бунн романтизм дея атаймиз,
 Гарчи романтизм бунда бус-бутун
 Кўрмайман; ҳам уни нима қилгаймиз?)
 Ниҳоят, ёйилган вақтда тонг нури,
 Чарчаган бошини солар у қуйи,
 Идеал¹⁶⁷ деб аталган модали сўзда,
 Мудроқ пайдо бўлди жимгина кўзда.
 Уйқу лаззатини тортиб у озроқ,
 290 Ўзни унутганди, қўшниси шул он
 Жимжит кабинетга киради чаққон,
 Уйғотар шоирни шу туртиб қистоқ:
 «Туринг, соат етти, вақт ўтиб қолди.
 Онегин бизларни нақ кутиб қолди».

XXIV

Аммо янглишарди: чунки Онегин
 Данг қотиб ухларди худди шу чоғда.
 Ёришиб борарди тун аста-секин.
 Хўроз тонг юлдузин қутлар узоқда:
 Онегин бемалол ухлаб ётарди.
 300 Мана, қуёш чиқиб юксала борди,
 Ҳавода бўронлар гувлаб айланар,
 Офтобда ярқираб қор учар, ўйнар.
 Ётоқдан Евгений турмаган аммо,
 Ҳали ҳам елпийди уйқу қаноти.
 Мана, у, ниҳоят, кўзни очади.
 Пардани кўтарар, чақнайди само..
 Кўрарки, қўрадан жўнаш мўлжалли
 Аллақачон ўтган, шошар тургали.

XXV

- Дарҳол чинғирлатар. Югуриб кириб,
 310 Унинг хизматчиси француз Гильо,
 Жома ва туфлисин тез тақдим этиб,
 Ички кийимни ҳам қилар муҳайё.
 Кийинишга шошар шу чоғ Онегин.
 Гильога буюрар — тез тайёрлансин
 Бирга бориш учун; ҳам олсин қўлга,
 Қурол-ўқ солинган бир яшик. Йўлга,
 Мана, тайёр бўлди чопқир чаналар.
 Онегин ўтириб, тегирмон томон
 Учади. Етдилар. Қаролга шу он,
 320 Қуролни олиб юр, деб у буюрар.
 Отларни дарахтга боғлар хизматкор,
 Онегин ортидан жўнар босиб қор.

XXVI

- Тўғонга суяниб кўндан Ленский
 Кутиб турар эди бунда бесабр.
 Қишлоқ механиги қув Зарецкий
 Тегирмонда ҳар хил нуқсон топадир.
 Афв сўраб етиб келди Онегин,
 Зарецкий ҳайрон, буради лабин:
 «Қани ахир, қайда сизнинг секундант?»¹⁶⁸
 330 Дуэль соҳасида классик, педант,
 Усулбоз эди у аслида хулқан,
 Ҳатто одамзодни ўлдирмоқда ҳам
 Қонда, шартларни сўрарди ҳар дам,
 Бу санъат шартларин бузмай қатъиян.
 Қадимги одатин расо бажарар
 (Мана бу сифатни мақтасак бўлар).

XXVII

- «Менинг секундантим?— деди Онегин
 Мана у: рафиқим, Гильо афанди.
 Менинг намояндам учун мен тахмин
 340 Қиламен эътироз бўлмагай энди:
 Гарчи бу номатълум киши эса-да,
 Лекин ўзи жуда виждонли кимса».

Зарецкий лабин тишлаб қоларкан,
 Онегин сўрайди Владимирдан:
 «Хўш, энди бошлаймиз?»— Бошласак бўлар,—
 Деб айтди Ленский, кетди иккиси
 Тегирмон ортига... Ва Зарецкий
 Ҳам виждонли кимса хизматкор тузар —
 Экан нарироқда шартнома¹⁶⁹ муҳим,
 350 Душманлар турарди ерга боқиб жим.

XXVIII

Душманлар! Кўпданми қоннинг чанқоғи
 Айирди уларни бир-бирисидан?
 Яқинда уларнинг бутун бўш чоғи
 Суҳбатда, таомда шериклик билан
 Утар эмасмиди? О, улар ҳозир
 Тугма душманлардек ғазабланадир,
 Даҳшатли, тушуниб бўлмас босириқ
 Ичра тайёрлашар сокин, оп-очиқ
 Бир-бирлари учун бало чуқурин.
 Беланмай қонларга қўллари ҳали,
 360 Улар хандон уриб, нақ дўстлар каби,
 Ажралиб кетсалар эмасми мумкин?
 Бироқ киборларнинг душманлиги кўр,
 Қалбаки уятдан қўрқадилар зўр.

XXIX

Мана, тўппончалар бирдан ярқирар,
 Болғача гурлади тегиб сумбага:
 Ярқирар ўқдонга ўқлар жойлашар,
 Тепки шиқиллади биринчи дафъа.
 Мана, тўкилади ўқдонга кулранг
 Оқимча сингари борут: ана жанг!
 370 Мустаҳкам буралган тишли чақмоқ тош
 Ҳозирча тиккайган: паришон, дил ғаш,
 Бир тўнка ортида Гильо туради.
 Уст тўнин ташлайди икки душман ҳам.
 Зарецкий ўттиз икки тенг қадам
 Жуда аниқ, текис қилиб ўлчади,
 Дўстларни айирди ҳар икки томон.
 Олди тўппончасин иккиси шу он.

XXX

«Энди яқинлашинг».

Совуқ қон, вазмин,

- 380 Нишон олмай ҳали бу икки душман,
 Кескин одим отар, текис ва сокин
 Тўрт қадам қўяди икки томондан.
 Утишди ўлимнинг тўрт босқичини.
 Олдинга босишдан тўхтамай ҳали,
 Ўз тўппончасини Евгений шу он
 Кўтара бошлади аста, беомон;
 Мана, ташладилар беш қадам тағин.
 Ленский сўл кўзин бир оз қисароқ.
 Нишон ола боилар — шу замон бироқ
- 390 Онегин ўқ узди... Тақдирнинг тайин
 Эгдиги соати урилди: шоир
 Тўппончани қўлдан жим туширадир.

XXXI

- Қўлни кўкрагига секин қўяди,
 Ерга йиқилади... Булутли нигоҳ
 Азобмас, ўлимни тасвир қилади.
 Тоғларнинг сиртидан баъзида ногоҳ
 Қуёшда учқунлар чақнатган қорлар —
 Кўммаси нақ шундай аста юмалар.
 Оний изгиридан қалби титраган
- 400 Онегин чопади шоирга бирдан,
 Боқар ва чақирар, фақат беҳуда:
 Чунки энди у йўқ. Навқирон шоир
 Бемаҳал ўлимни қучди, минг чақир!
 Бўрон нафасидан тошг шафақида
 Гўзал, тоза чечак сўлди бемаҳал,
 Сўниб қолди бирдан меҳробда машъал!..¹⁷⁰

XXXII

- Қимир этмай ётар, ажиб жуда ҳам,
 Манглайинда ҳорғин ва сўник армон.
 У кўкрак остидан ярадор шу дам;
- 410 Оқарди тинмасдан ярасидан қон.
 Бир нафас илгарин бу қалб ичида
 Уриб турар эди илҳом ва гина,

Душманлик ва умид, муҳаббат, ҳар он
Уйнар эди ҳаёт, уйнар эди қон,—
Энди у ташландиқ ғариб уй каби,
Ичи қоп-қоронғи ва жимжит фақат,
Уни қучган эди мангу сукунат;
Пардалар ёпилган, деразалари
Бўр билан сувалган. Йўқ уй бекаси.
420 Қайда, худо билар. Учган қораси.

XXXIII

Яхши бўлар ёзиб ўткир ҳажвия
Бефаҳм душманни қутуртириш чин.
Аҳмоқ шоҳларини ўжарчасига
Эгароқ ойнага унинг қарашин
Томоша қилишлик жуда яхши-ку;
Ўзини танишга кўп уялса у,
Ҳаммадан ёқади, дўстлар, у агар —
Аҳмоқча бақирса: менми бу магар!
Яна ҳам яхшироқ бўларди, зимдан
430 Унга тайёр қилиб бир парча мозор,
Яхши масофадан туриб, пурвиқор
Нишон олсанг рангсиз пешонасидан;
Лекин дархон қилиш уни бус-бутун
Жилла ҳам ёқмаса керак сиз учун.

XXXIV

На бўлади, агар ўқингиз билан
Ўиқилса ёшгина қалин дўстингиз,
Сизга тавозесиз боқиб ё бирдан
Май нчиш базмида тамом сабабсиз
Бир баҳона топиб қилса ҳақорат,
440 Ё қизгин аччиқдан ўзи бетоқат
Жангга даъват этган бўлса у мағрур.
Лайтинг: руҳингизни қандай ҳис бўғур,
Агар у дўстингиз жим қучса ерни,
Қаршингизда ётса қимирламай зум,
Шўрликнинг бошини силаса ўлим,
Тош сингари аста қотса бадани?
Бошида энкайиб минг қичқирсангиз
Лекин ундан садо чиқмаса ҳаргиз?

XXXV

- Кўнгил азобининг изтиробидан
 450 Маҳкам сиқиб қўлда тўпночасини,
 Евгений шоирга назар ташларкан,
 «На бўлди? Улибди!» — деди қўшиниси.
 Улибди! Даҳшатли бу хитоб билан
 Тош қотиб Онегин қалтирар, бирдан
 Чекинар; чақирар одамларни у,
 Яхлаган жасадни Зарецкий шу —
 Замон бир чанага авайлаб қўяр;
 Уйга у элтади мудҳиш хазина.
 Уликин пайқаган отлар жимгина
 460 Турмайди, уриниб, кўпиклар сочар.
 Пулат сўлиқларни чайнашар тинмай.
 Сўнгра улар учиб кетади ўқдай.

XXXVI

- Эҳтимол шоирга сиз ачинасиз,
 Нашъали умидлар гуллаган пайти,
 Дунёга улардан қолдирмай бир из,
 Гўдаклик кийимин ташламай ҳали
 У сўлди! Қасрда қизгин ҳаяжон,
 Қаерда ёш, юсак, нозик ва мардон
 Ҳислар, фикрларнинг подир ва асл
 470 Интилишлари у? Қаерда, айтгин?
 Қани муҳаббатнинг тошқини ҳаваси,
 Билимга, меҳнатга бўлган чанқоқлик,
 Қабиҳ иш, уятдан қўрқув ва поклик?
 Қайдасиз, муқаддас шеър рўёси?!
 Қайдасиз, самовий ҳаёт сояси,
 Қайдасиз, дил суйган хаёл шарпаси?

XXXVII

- Эҳтимол жаҳоннинг саодати-чун,
 Ёки шуҳрат учун турилганди у;
 Сукут этган сози оҳангдор куйини
 480 Ва гўзал садосини дунёда мангу
 Юксалта биларди. Қим билсин, балки
 Қиборлар олами нарвонидаги
 Олий бир мартаба, иззат пояси

Уни кутар эди. Шоир сояси
Муқаддас сирини ўзи-ла бирга
Қабрга элтгандир, энди биз учун
Ҳаёт бағишловчи созни қучди тун.
Қабрда ётар у ва унга сира
Етмас замонларнинг мадҳу саноси,
490 Келгуси насллар ишқи, дуоси.

XXXVIII, XXXIX

Бу ҳам бир эҳтимол: шоирни балки
Қутиб турар эди оддий бир тақдир.
Утиб кетгач қизғин йигитлик даври,
Совурди руҳининг ўти, ким билар?
Ўзгарарди балки у секин-секин.
Ижоддан айрилар, оларди хотин,
Қишлоқда талтайиб яшарди сўқум,
Эғнида қавилма чопони тўқум.
Ҳаётни англарди балки чинакам.
500 У қирқ ёшида бод касалга учрар,
Ер, нчар, зерикар, семирар, озар,
Ниҳоят, ётоқда, ажал келган дам
Улган бўлар эди — бунга не чора,
Болалар, кампирлар, табиблар ора.

XL

Уқувчим, ҳар нима бўлмасин, майли,
Лекин, афсуски, у ёшгина ошиқ,
У шоир тафаккур, хаёл тимсоли
Ҳалок бўлди дўстнинг қўлида ёзиқ.
Илҳомнинг фарзанди яшаган жойдач
510 Сўл томонда бордир бир кичик маскан,
Бу ерда қўш арча ўсар ёнма-ён,
Арчанинг тагидан оқади ҳар ён
Булоқ суви кумуш уқа сингари;
Бунда қўшчи ором олишни севар,
Тўлқинга ботириш учун келишар
Пичанчилар олиб жаранг кўзани;
Қуюқ соялиқда, булоқ ёнида,
Тикилган кичик ва содда обида.

XLI

- Баҳорнинг ёмғири қир экинини,
 520 Томчилаб яшната бошларкан, чўпон
 Ҳайкалнинг остида ўз шиппагини
 Тўқиб, балиқчилар ҳақида дoston
 Куйлайди; ёшгина шаҳарлик хотин
 Утказиб қишлоқда иссиқ ёз чоғин,
 Отини қамчилаб учаркан ёлғиз,
 Учи кўринмаган далада ғамсиз,
 Қайиш тизгинини бирдан тортароқ,
 Ҳайкалнинг олдида отни тўхтатар.
 Шляпадан майин тўрини тортар,
 530 Кўзини югуртиб ўқиркан шу чоғ
 Бир содда битикни — маъюс бўлади
 Ва нафис кўзларга ёшлар тўлади.

XLII

- Топ-тоза далада жўнаркан секин,
 Бу хотин хаёлга шўнғийди чуқур.
 Руҳи узоқ замон йўқотиб эркин
 Ленский тақдири билан лим тўлур.
 Уйлайди: «Ольганинг ҳоли на бўлди?
 Узоқми қалбига ғам-ғусса тўлди,
 Ёки тез ўтдими мотам палласи,
 540 Қаерда тураркин энди опаси?
 Сатанг гўзалларга у сатанг душман.
 Нашъа ва инсонлар қочқини қайда?
 Қайда мудом дили зиқ бўлган телба?
 Ёш шонр қотили қаерда сарсон?»
 Бу ҳақда ҳисобот берурмен, фақат
 Батафсил сўзлашга лозимдир фурсат.

XLIII

- Лекин ҳозир кутманг. Севсам-да уни —
 Ўз қаҳрамонимни мен бутун қалбан
 Ва гарчи қайтсам-да унга бир кун,
 550 Бироқ ҳозир асло қарай олмайман.
 Ииллар наср сари судрайди мени,
 Ииллар қуваётир шўх қофияни,
 Мен эса — оҳ чекиб қилайин иқроп —

Кетидан судралиб бораман беор.
Қадимий қаламнинг йўқдир ҳаваси
Тарқоқ варақларни қоралаш учун;
Ўзгача ва совуқ хаёллар бутун
Ўзгача заҳматнинг ғам-андишаси
Ҳаёт базмида ҳам, жимжитликда ҳам
560 Қалбим рўёсини тинч қўймас бир дам.

XLIV

Танидим ўзгача орзу сасини,
Танидим энди мен янги қайгуни;
Орзулар қайнатмас қалб нашъасини,
Эски қайғуларнинг дилда тугуни.
Хаёллар, сиздаги *сирдошлик* қани?
Мангу қофияси у *ёшлик* қани?
Ажабо, ёшликнинг гултожи чиндан
Сўлганми, ниҳоят сўлганми жиддан?
570 Инониш мумкинми, буми ҳақиқат,
Қайғули ҳар қандай шўхликдан ҳоли
Ўтарми умримнинг баҳор айёми?
Шу чоққача ҳазил дердим мен фақат
Наҳотки, ёшлигим қайта бермас юз?
Наҳотки, ёшим ҳам бўлибдир ўттиз?

XLV

Демак, умримнинг-да ўтмишдир ярми;
Қўрамен, лозимдир иқрор этишим.
Хўп, тақдир шу экан: энди самимий
Хўшлашайлик, енгил ёшлигим меним!
580 Миннатдормен сендан завқ-сафо учун,
Қайгу, дард, ёқимли у жафо учун.
Шўхликлар, қайнашлар, базмлар, сурур —
Бахш этган бор тухфанг учун ташаккур.
Раҳматлар ўқийман, сен билан ҳар он.
Говғалар ичинда, сукут ичинда,
Кайфлар сургадим... Қонгунчагина...
Бас, етар! Бугун мен янги йўл томон
Равшан кўнглим билан қадам ташлайман,
Ўтмишдан мен ором ола бошлайман.

XLVI

Орқамга қарайин. Кечир, масканим,
590 Уйчан руҳим туши, қизғин хаёли,
Ширин таңбаллик-ла тўла кунларим
Қўйнингда бир замон кечганди ҳоли.
Сен эса, сен ҳам эй, ёш жўшқин илҳом,
Менинг хаёлимни тўлқинлат мудом,
Суст, мудроқ қалбимни сен жонлантиргил;
Масканимга тез-тез сен учиб келгил,
Шоир руҳи учун асло қўйма йўл
Совушга, қуришга, ёввойланишга,
Ипҳоят, тош каби қотиб қолишга,
600 Киборлар ҳаёти бўғувчи бир қўл,
Бу гирдоб ичинда сиз билан, дўстлар,
Афсуски, чўмилиб келдик баробар!⁽³⁸⁾

ЕТТИНЧИ БОБ

Москва, Русиянинг севикли қизи,
Қайдан топиши мумкин мислиниги сенинг?
Дмитриев.

Севмасдан бўлурми она Москвави!
Баратинский

Москвага қувғинлик! Демак жаҳонни кўриш!
Қаер яхшироқ?
Биз бўлмаган жой.
Грибоедов¹⁷¹.

I

Чақнаган баҳорнинг нафаси билан
Теварак тоғларнинг сиртидан қорлар
Эриб, лойқаланиб оқади шўх, шан,
Сувга лим тўлади дала-ўтзорлар.
Уйқудан кўз очиб табнат, ёрқин —
Табассум-ла қарши олар йил тонгин.
Зангори тус билан порлайди само,
Урмонлар кўкарар пўрсиллаб гўё,
Ранглари товланар тоза ва тиниқ.
10 Даланинг божини йнгиш-чун ари
Мум ҳужрадан учар ўтлоқлар сари.
Водийлар қоқланар, товланар илиқ.
Подалар бўкирар, булбул ҳам кеча
Сукути ичида уярди чаҳ-чаҳ.

II

Қелишнинг нақадар ҳасрат бахш этар,
Баҳор, баҳор, баҳор, эй севги фасли!
Қандай нитизорлик, ҳаяжон, кадар
Рухимга сиғади, билсайдинг, асли!
20 Мен қандай оғир бир юпаниш билан
Завқларга ботаман, баҳорнинг эсан,
Юзимни силаган нафаси ила,
Қишлоқ сукутининг соф оғушида!
Завқларми бегона ё меним учун
Ҳар наким бахш этар ҳаёт ва сурур,
Ҳар наким яшнатар, сочар зиё-нур,
Кўпданми бу ўлик руҳимга сўлғун
Узилиш, зеркиш, ҳорғинлик берар?
Ҳар нима у учун қора кўринар?

III

- Ёки куз фаслида тўкилган барглар
30 Яна қайтиб келса, бўлмаймизми шод,
Урмонларнинг янги қўшиғин тинглар
Чоғда кечмишларни этмаймизми ёд?
Ёки қайта келмас бизнинг умримиз
Астагина сўниб боришини биз,
Дард чекиб ўйлаймиз, жонли, яшнаган
Табиат олдида туямиз равшан?
Эҳтимолки, ёдга тушади тағин,
Шоирона рўё ичинда дилдор,
Ўзгача бир баҳор, эски бир баҳор,
40 Бу баҳор узоқ бир диёр ва ойдин
Кечанинг, севгининг хаёли ила
Ҳаяжон қўзғарми юрак ичида?

IV

- Мана, қандай фасл: танти ялқовлар,
Эпикур¹⁷² муриди — ҳакимлар яна,
Бепарво, бахтиёр, бегам анқовлар,
Левшин⁽³⁹⁾ мактабининг қушчалари-ла,
Сиз ҳам, эй қишлоқнинг ўтағалари,
Сизлар ҳам, серсезги хонимлар, қани,
Сизни чақиради қишлоққа баҳор
50 Илиқлик, гул ва иш фасли кўп дилдор,
Илҳомларга тўлиб келишар пайти,
Чақиради сирли, ойдин кечалар
Дўстларим, далага! Тез чиқинг, кечар.
Чиқинг, оғир юкли каретадами,
Почтавой ё оддий араваларда,
Шаҳар қопқасидан чиқингиз барча.

V

- Ҳа, сиз-чи, лутфкор ўқувчим, келинг,
Четдан харид қилган аравангизда,
Говур-гувур тўла шаҳардан кетинг,
60 Қиш чоғи унда хўб завқландингиз-да.
Меним ўз билармон бу музам билан
Борайлик исмсиз дарёга минган
Қишлоққа, тинглайлик ўрмон гурлашин;

Бекорчи, нохушнуд бир гўшанишин —
Менинг Онегиним яқин замонда,
Худди шу ерларда қишни кечирган;
Хаёлпараст, суюк Татьяна билан
Яшаган бутун қиш бўлиб ҳамсоя.
Лекин энди унинг қораси ўчган,
70 Бу ерга у ғамли из ташлаб кўчган.

VI

Ярим бир доира шаклида ётган
Тоғлар орасида кичик булоққа
Борайлик, сув оқиб яшил увадан
Дарахтлар оралаб етар ирмоққа.
Бу ерда баҳорнинг ошиқи булбул
Бутун кеча куйлар; ва наъматак гул
Очилган булоқнинг товуши майин;
Қартайган қўш арча кўлкаси тип-тин,
Бу ерда кўринар бир қабр тоши,
80 Битиги сўзлайди ўтган кимсага:
«Фалон бир тарихда, фалон санада,
Ботирлар ўлими билан ёш чоғи
Улган Владимир бунда ётадир,
Қабрингда ором ол, ёш йигит — шоир!»

VII

Кексайган арчанинг булоқ-шохида
Бир чоқлар саҳарги шаббода сарин
Хокисор мана бу қабр бошинда
Тебратарди сирли гултожни секин.
Бир маҳал, қуйилган кеч ғира-шира
90 Бу ерга келишиб икки ҳамшира,
Қабр тепасида қучоқлашароқ,
Йиғлашар эдилар ойдинда иноқ,
Фақат, ҳозир эса... бу ғамли ҳайкал
Унутилган бутун. Унга борган из
Учгандир. Бутоқлар энди гултожсиз,
Мўйсафид ва юпун чўпон ҳар маҳал
Бунда аввалгидай куйлар ўқийди,
Камбағал чоригин бунда тўқийди.

VIII. IX. X

- Бечора Ленский! Оз замон Ольга
100 Ичидан ингради, йиғлади пиқ-пиқ.
Хайхот! Ҳар ёш қайлиқ ўз қайғусига
Бўла олмас экан узоқ вақт содиқ!
Бошқаси жалб этди унинг диққатин,
Бошқаси бу қизнинг дарду ҳасратин —
Хушторлиги билан юпатди тамом.
Бу ҳарбий одамди, хулласи калом,
Жалб этди Ольганинг муҳаббатини.
Мана, қиз у билан меҳроб қошида
Туларди жимгина гултож бошида,
110 Бошин қуйи солиб кутар бахтини.
Сузук кўзларида ўт ёнар лим-лим,
Лабларинда унинг енгил табассум.

XI

- Бечора Ленский! Улим бағрида,
Соқов абадият қучоғида у,
Қайғули куйчининг ёниқ кўксида,
Хиёнатнинг машъум хабари туйғу —
Ғазаб тўлдирдимми? Ё уйқуда қар,
Ҳушсиз ва сезгисиз роҳатда ётар?
Жаҳли чиқмадимми ҳеч нимадан ҳам,
120 Унинг учун ёпиқ ва гунгми олам?..
Нақ шундай! Парвосиз бир унутилиш
Қабрга кирганда бизни кутади.
Севгиллар, дўстлар, душманлар саси
Ногаҳон кесилар. Меросхўрлар тиш
Қайрашиб биргина мулк тепасинда
Ҳаёсиз бир жанжал бошлар тезгина.

XII

- Тез кунда Ольганинг жаранг овози
Ўчди Ларинларнинг хонадонидан.
Хизмати туфайли ўз Ольгасини
130 Куёв олиб полкка жўнайди расман.
Қиз-ла видолашган чоғида кампир
Ёниқ кўз ёшларин дув оқизадир,
Жони нақ бўғзига тиқилган каби

Ёлғиз бир Татьяна йиғлаёлмади,
Фақат унинг шу он юзлари маҳзун
Қопланди ўлимнинг ўчик ранги-ла;
Ҳамма ҳам эшикка чиққан пайтда
Келин ва куёвнинг атрофин бутун
Қуршаб олиб ҳамма видолашаркан,
140 Татьяна уларни кузатди қалбан.

XIII

Уларнинг қораси ўчгунча бу қиз
Қаради, гўёки туман ичинда...
Мана, қолди ёлғиз, Татьяна ёлғиз!
Ҳайҳот! Шунча йиллар дугона бўлган,
Унинг бу қумриси, дўст-севгилиси,
У билан туғишган азиз синглиси
Толе ели билан соврулди узоқ,
Ундан айрилганди абадий шу чоқ.
Соядек тентираб юрар бекорга,
150 Хароб боғчаларга баъзан қарайди...
Ҳеч ер, ҳеч нарсадан ором олмайди.
Босиб тиндирилган у кўз ёшларга
На таскин топади ва на тасалли,
Юрак қоқ ёрилиб кетгудай ҳали.

XIV

Мудҳиш ёлғизликда кучлироқ ёнар
Татьяна кўксига севги оташи.
Онегни узоқда. Лекин зўрайар
Қизнинг юрагида соғинч, қўмсашни.
Энди ҳеч кўрмайди уни Татьяна
160 Ва ўз қардошининг қотили яна
Қизнинг юрагида нафрат ҳам қўзғар,
Шоир ҳалок бўлди... Ёдига олар
Бирон киши йўқдир. Мана, бир пасда
Узгага берилди ёш маҳбубаси.
Мовий самодаги бир тутун каби
Шоир хотираси қолмади эсда.
Эҳтимол шоирга икки қалб ҳануз
Қайғурар... Қайғуда не бор, айтингиз!

XV

- Оқшом пайти. Осмон қорайган. Сувлар
170 Оқарди... Қўнгиз ҳам визиллаб учар,
Лапарчилар тинган, тарқалган улар,
Дарёнинг бўйида буруқиб ёнар
Балиқчилар ўти. Татьяна якка
Узоқ юрган эди кенг, соф далада.
Хаёлларигина чулғаган уни,
Қуюларди секин ой кумуш нури.
Юрди, юрди. Бирдан ўз қаршисида
Онегин қўрасин кўрди ногаҳон,
Тепанинг остида қишлоқ ва ўрмон,
180 Бир богча тип-тиник дарё қошида.
Боқаркан уларга Татьяна дили
Бир зумда тез уриб, дукиллаб кетди.

XVI

- Уни саросима қилар гумони:
«Олдинга юрайми, орқага қайтай?..
У-ку бунда эмас, билмаслар мени...
Шу уйга, шу боққа бир қараб ўтай!...»
Базўр нафас олиб, Татьяна шу он
Тушади тепадан, атрофга ҳайрон
Югуртар қарорсиз боқишларини қиз...
190 Сўнг кирар ҳовлига, ҳовли кимсасиз.
Кучуклар увиллаб унга югурди.
Қўрқувдан бу қизнинг дод-фарёдига
Атрофдан чувуллаб бир тўда бола
Бир зумда йиғилиб итларни урди
Ва қувди ҳар ёққа кўтариб сурон,
Ҳимоя қилишиди қизни шу замон.

XVII

- «Кўришим мумкинми бариннинг уйини?» —
Сўради Татьяна. Тезда болалар
Қалитини олиб келтириш учун
200 Анисья қошига дув югуришар:
Дарҳол қиз ёнига келар Анисья
Эшик очилади қиз қаршисида.
Татьяна бўш уйга кирар; бир замон

Бу ерда яшаган бизнинг қаҳрамон.
Татьяна қарайди: залда қаровсиз
Бильярднинг¹⁷⁸ устида таёқ дам олар,
Ғижимланган, юмшоқ курсида ётар
Чавандоз қамчини. Узоқ боқар қиз;
Қампир унга деди: «Қамин, мана бул,
210 Утирарди барин шу ерда нуқул.

XVIII

Бу ерда у билан қиларди овқат
Қўшнимиз Ленский марҳум қиш пайғи.
Кетимдап бу ёққа келинг марҳамат,
Мана бу жанобнинг ўз кабинети.
Бунда роҳат қилиб ичарди қаҳва.
Приказчикларидан тинглар маъруза
Китоб ҳам ўқирди эрталаб баъзан...
Эски барин ўзи шунда яшаган;
Шу ерда мен билан якшанба куни
220 Дераза олдида тақиб кўзойнак,
Карта ҳам ўйнаган у кекса андак.
Тангрим, ярлақагил қабрингда уни,
Совуқ ер бағрида унга раҳм қил,
Бир кафт суягига сен тинчлик бергил!»

XIX

Ихлоскор бир боқиш ила Татьяна
Ҳамма нарсаларга қунт билан қарар.
Бебаҳо кўринар унга ҳар нарса;
Ҳаммаси синиққан руҳни жонлатар,
Бир азоб аралаш фараҳ-ла ҳар дам:
230 Қандиллари сўниб қолган стол ҳам,
Қаланган китоблар, гилам тўшалган
Қароват ва ойнанинг хира аксидан
Деразалардаги гўзал манзара,
Шу ярим ойдинлик, қорамтир бир нур,
Лорд Байрон сурати деворда мағрур;
Қалпоғи остида ёвуз пешана,
Қўллари чалкашиб сиқилган маҳкам,
Чўяндан ишланган у қўғирчоқ ҳам¹⁷⁴,

XX

- Модали хонада Татьяна узоқ
240 Турарди, у мафтун бўлгандай гўё.
Кеч бўлиб қолганди. Совуқ ел уйгоқ,
Водийлар қоронғи, туманли дарё
Тепасида ухлаб, ёкин дарахтзор,
Тоғнинг орқасига ой яширинар.
Зиёратчи қизга уйга жўнаш-чун
Кўпдан вақт етганди, босди қора тун.
Татьяна билдирмай ўз ҳаяжонин,
Хўрсинади ёлғиз, мана у қайта
Келган йўли билан жўнайди яна.
- 250 Лекин Анисьядан сўрайди тагин
Кимсасиз қасрни қилиб зиёрат,
Шунда мутолаа учун ижозат.

XXI

- Дарвозадан чиқиб, калитчи хотин
Билан хушлашди у. Бир кун Татьяна
Эрта билан барвақт келганди тагин,
Ташланиб кетилган бу оромгоҳга;
Шу жимжит кабинет ичинда нолон,
Дунёда барчани унутиб бир он,
Ниҳоят, қолганди энди бир ўзи,
- 260 Анча вақт қайноқ ёш қуяди кўзи.
Сўнгра машғул бўлди китоблар ила.
Даставвал буларга йўқ эди майли,
Лекин китобларда мавзу туфайли
Уларга қизиқди. Мутолиага
Берилди Татьяна, уни кўп чанқоқ
Рухига очилди бир олам шу чоғ.

XXII

- Гарчи билар эди кўпдан Онегин
Кўнгли қолган эди мутолаадан
Ташланган китоблар ичидан лекин
- 270 Бир неча асарни истисно қилган:
Гяур ва Жуанни¹⁷⁵ ёзган куйчини,
Яна романлардан икки-учини;
Акс этгандир замон бу асарларда,

Асрдош инсон ҳам чинлиги ила
 Тасвир этилгандир. Унинг хаёллар
 Кетидан поёнсиз равишда қувган
 Ахлоқсиз, паст, бузуқ ва қовжираган
 Худбин руҳи тамом тасвир этилар,
 Кўриннар бўш амал ичида қайноқ,
 280 Унинг газабланган ақли ярқироқ.

XXIII

Бир кўп саҳифалар сақлаб қолганлар
 Тирноқларининг кескин белгиларини,
 Диққатли бу қизининг кўзи тикилар
 Тийраклик билан у чизиқлар сари.
 Татьяна зир титраб кўрар бирма-бир
 Қайси қайд, танбиҳлар ва қайси фикр
 Онегинни фақат ҳайратга солган
 Ва қайси фикрга у қойил қолган.
 Китоблар четида учратади қиз
 290 Унинг қаламининг чизгиларини,
 Ҳар ерда Онегин руҳи, юраги
 Ифода қилади ўзини эрксиз,
 Гоҳо қисқа бир сўз, гоҳо бир чизиқ,
 Савол аломати билан оп-очиқ.

XXIV

Тушуна бошлайди, таңрига шукур,
 Татьяна Онегин ким эканини.
 Ҳукмрон тақдир-ла қиз бойқош бир қур
 У учун ёқмади ўз юрагини?
 Кимдир у, энг хавfli дардкаш савдойи,
 300 Дўзахми яратган, осмонми ёки,
 Малакми ёки у такаббур малъун,
 Нима у? Ажабо, тақлидчи забун,
 Кўзга илнинмаган шарпа мисоли,
 Ёки у Гарольдининг кийиб либосини,
 Таъбир этмак учун ўзгалар айбини,
 Бутун луғатини танлаб модалц¹⁷⁶
 Сўзлар-ла тўлдирган москваликми?
 Ёки у майпабоз найранг аҳлими?

XXV

- Ажабо, бу сирни қиз этдими ҳал?
- 310 Ажабо, топилди керакли бир сўз?
 Соат югуради: қиз унутди сал,
 Уйда уни кутиб туришар тўрт кўз.
 Ҳозир ҳовлисида қўшнилар фақат
 Татьяна устида қилишар суҳбат:
 Кампир пихиллайди ололмай нафас:
 — На қилай? Татьяна ёш бола эмас.
 Унга қараганда Ольга-ку кичик;
 Шу қизни узатсам: айна вақти-я,
 Нима қилай энди қиз тушкурни-а?
- 320 Ҳаммага бир хилда жавоби кесик:
 Тегмайман! Ҳам ўзи ҳамиша маъюс,
 Тентираб юради ўрмонда ёлғиз —

XXVI

- «Севгига дучорми?» — Кимни севар у?
 Буянов совчилар юборганди: рад...
 Иван Петушковга — жавоб худди шу
 Гусар Пихтин¹⁷⁷ қандай қилди хушомад!
 Айланди, ўргилди... Бизга меҳмонди,
 Худди қув шайтондай ялинди-ёнди,
 Ҳа, энди тегар деб ўйлаган эдим;
- 330 Қаёқда! Соврилди яна умидим. —
 «Хўш, гапир, бувижон энди на қолди?
 Москва бор, қайлиқлар ярмаркасига,
 Узатарсан унда биронтасига»
 — Оҳ, жоним, ўргилай! Кирим озайди.
 «Москвада қишга пулинг етса, бас.
 Бўлмаса, қарз тариқ берарман, куймас».

XXVII

- Маъқул ва хайрли мана шу кенгаш.
 Кампирга жуда ҳам ёқиб қолади;
 Ҳам шунда қиш фасли Москвага жўнаш
- 340 Учун кампир қатъий қарор қилади.
 Етди Татьянага бу янги хабар...
 Талабкор ва инжиқ муҳитга элтар

Тақдим этмоқ учун қишлоқча содда,
Очиқ рухсорининг латофати-ла
Вақти ўтиб кетган зийнатларини,
Нутқини, эскирган услубини ҳам:
Жалб этиши керак у ерда ҳар дам
Ҳар хил олифталар диққатларини!
Оҳ, даҳшат! Йўқ! Тип-тинч ўрмонда буткул
350 Қолмоқлик у учун яхши ҳам маъқул.

XXVIII

Тонгда илк шуълалар билан уйғониб,
Далалар сайлига қиз ошиқади.
Меҳрли кўзлар-ла томоша этиб,
Татьяна уларга хитоб қилади:
«Алвидо, эй тип-тинч, сокин водийлар,
Сиз ҳам, эй ошно тоғлар, чўққилар,
Сен ҳам, эй кўп чоғлар қадрдон ўрмон,
Сен ҳам, кўк гўзали, кегир, кўп хандон!
Алвидо, сен ҳам, эй шўх-шан табиат:
Алишамен латиф, жимжит дунёни,
360 Йилтироқ ҳаётнинг шовқин-сурони
Бадалига... Кечир, эй эркин, фақат!
Қайга, нима учун мен интиламан?
Тақдирим не ваъда қилади экан?»

XXIX

Унинг кезишлари анча узаяр
Гоҳо бир тепача, гоҳо бир чашма,
Ихтиёрсиз энди уни тўхтатар,
Жалб этар бир дам у латофати-ла...
Қиз ўз чакалагини ва майсаларини
Билан энг қадрдон дўстлар сингарини,
370 Дардлашиб қолишга ошиқар бир оз,
Лекин ҳу дегунча ўтиб кетар ёз
Ва етиб келади олтин куз, мана.
Табиат зир титроқ ва рангини сўнган,
Қурбон бўлар қиздай кўркем кийинган..,
Мана, шимол қувиб булутни яна
Ҳансираб увлади — жодугар ботир
Ана қишнинг ўзи ҳам келаётир.

XXX

- Қиш келди-ю, чўкди; қор гули эса
Дарахтлар шохига осилиб қолди;
380 Қирни, адирларни қучиб, далада,
Оқ мавжли гиламда у ётиб олди.
Тош қотган дарёнинг қирғоқларин қиш
Юмшоқ оқ пардага ўраб турмамиш.
Чақнади изғирин. Хўп севинамиз
Суюкли бу қишнинг шўхлигига биз.
Фақат қизнинг дили эмасди хурсанд.
Татьяна бу қишни қаршилаб олмас,
Совуқ учқунлар-ла олиб кенг нафас,
Томдан оққан илк қор сувлари билан
390 Ювмайди кифтини, юзини, кўксин:
Қиш йўли хатарли Татьяна учун.

XXXI

- Ўтиб кетди сафар муҳлати ана,
Энг сўнгги муддат ҳам ўтмоқда эди,
Тамом унутилган ароба яна
Қаралди, йўл учун тайёр этилди.
Уч соябонликдан иборат карвон;
Қаланди рўзғорнинг лаш-луши: қозон,
Товоқ, қошиқ, курси, қути-сандиқлар,
Банкаларда қиём ва пар ёстиқлар,
400 Тўшаклар; хўрозлар ўз қафасида;
Хурма, хурмачалар, тослар ва рўзгор
Қақир-қуқуридан яна кўпи бор.
Избада, хизматкор халқ орасида
Кўтарилди шовқин, видо йиғиси,
Хайдайлар отлардан ўн саккизини.

XXXII

- Кўркам аравага қўшилар отлар,
Ошпазлар ҳозирлар дарҳол наҳорлик,
Юкни ортадилар худди тоғ қадар,
Кучерлар, аёллар койишар очиқ.
410 Оп-ориқ, хурпайган отга тезгина
Серсоқол форейтор¹⁷⁸ қўнқайди мана;
Дарвоза олдиға хизматкор аҳли

Хўжайинлар билан хайрлашгали
Йигилди; шарафли бу аравага
Ўтирди қиз, она; юради қарвон.
«Хайр энди, алвидо, гўзал, тинч макон!
Яхши қол, сафоли эй хилват хона!
Қайта кўрарменми?»— сўйлар экан қиз
Чашмадай кўз ёши оқар тўхтовсиз.

XXXIII

- 420 Хайрли урфоннинг чегараларин
Яна ҳам бирмунча кенгайтирганда,
Ўз навбати билан (фалсафа тахмин
Жадваллари тузган ҳисобга кўра,
Беш юз йилдан кейин) йўллар, шубҳасиз,
Бизда ҳам ўзгариб кетгуси ҳадсиз:
Қаёққа қарасанг тош йўллар бари
Кесиб ўтар, қўшар шу Русияни,
Дарёлар устидан ташлайди қадам,
Чўян кўприкларнинг азамат қавси,
430 Тоғларни сурамиз ва сувлар ости
Қурамиз ҳайбатли пештоқларни ҳам;
Исо динидаги шу мамлакатда
Ошхона бўлғуси ҳар бир бекатда.

XXXIV

- Ҳозир эса бизнинг йўллар кўп ёмон⁽⁴⁰⁾,
Ташландиқ кўприклар чиримоқдалар;
Кўзларга уйқуни келтирмас бир он
Бекатларда бўлган кана, бургалар;
Ошхона йўқ. Хужра музлаб қотади,
Хўжа кўрсин учун овқат рўйхати —
440 Осилган; ҳашамат, лекин қуруқ у
Иштаҳанг уйғотар, оғзинг тўла сув.
Темирчилар — қишлоқ циклоплари¹⁷⁹
Ватан ерларининг ўнқир-чўнқирин,
Паст-баландин мақтаб, бир зум тинмайин
Ишлайди жим ёнган ўт ичра бари:
Русия болғаси билан шифосин
Қилар Европанинг нозик матойин.

XXXV

- Шуниси ҳам борки, совуқ қиш фасли,
Енгил ва ҳузурли бўлармиш сафар,
450 Модали қўшиқнинг маъносиз назми
Сингари қиш йўли сип-силлиқ кетар.
Жасоратли бизнинг автомедонлар¹⁸⁰,
Бизнинг тройкалар толмасдан чопар.
Кўзга ташланади тутшиб қатор
Чақрим устунлари бамисли девор⁽⁴¹⁾.
Қиммат йўл кирадан қўрқиб Ларина
Почтавой ёлламас, бахтига қарши,
Судради уни ўз аравалари.
Йўлнинг заҳматидан бизнинг Татьяна
460 Тўйгунча қоникди, айлади маза,
Етти кун йўл босди хонимлар роса.

XXXVI

- Мана, яқин қолди. Москва оқ мрамар.
Олтин бутлар ёнган қадимги, кўҳна
Қубба-миноралар шавкати ила
Уларнинг кўзига бирдан кўринар.
Тингланг, қардошларим! Менга дафъатан
Бутхоналар ва занг қуллалар билан
Боғлар, саройларнинг манзараси жим
Очилганда қандай севинган эдим!
470 Айниб шум толеим, аламли ҳижрон
Ичинда яшаркан, ғариб, бенаво
Сени ўйлагандим... Сени, Москва!
Москва... Бу садода қанча ҳаяжон,
Қанча туйғу сингган руснинг қалбига!
Акс этмиш у қалбда қанча хотира!

XXXVII

- Дарахтзорлар билан тамом қуршалган
Мана, Пётр қасри. Ушшайиб турар,
Фахр этар яқинги шуҳрати билан.
Сўнгги толеидан маст ва беқарор.
480 Наполеон беҳуда кутди, қул каби
Тиз чўккан ва забун, қўллари қари —
Кремль калидин тутган Москвани:

Йўқ, менинг Москвам бошини қуйи
Солароқ бормади Наполеонга.
Тақдим-чун тўй эмас, инъомлар эмас,
Москва тайёрлади бир ёнғин холос¹⁸¹,
Сабру қарори йўқ бу қаҳрамонга.
Шу чоқда Наполеон ўйга чўмади.
Шиддатли ёлқинлар сари боқади.

XXXVIII

- 490 Алвидо, эй ўчган шуҳрат гувоҳи
Бўлган Пётр қасри! Тез юр, тўхтама.
Жўнаб қол! Қопқанинг ана пештоқи
Оқариб кўринар: Тверскойда
Баланд-пастликлардан арава чопар.
Ёндан ялт-юлт кечар будка, аёллар,
Болалар, дўконлар, фонарлар, яна
Саройлар, боғчалар, монастырь, чана,
Бухороликлар¹⁸² ҳам кўк полизлари,
Тужжорлар, деҳқонлар, қанча дахмалар,
500 Бульварлар, казаклар ва миноралар,
Аптекалар, мода магазинлари,
Балконлар, тош шерлар дарвозаларда,
Бутларига қўнишган галалаб қарға.

XXXIX. XL

- Шундай бездирувчи бир томошада
Утади анча вақт, арава кейин
Харитонь олдида, кичик кўчада.
Бир уй дарвозаси олдида секин
Тўхталди. Тўрт йилдан бери бўлиб сил,
Кампир хола бунда турар муттасил,
510 Ларинлар қўндилар бу хонадонга,
Уралиб эски ва йиртиқ кафтанга
Эшикни донг очиб қилади қуллуқ
Кўзида ойнаги, қўлида пайпоқ
Уйнинг хизматкори, мўйсафид қалмоқ,
Княгиня қичқирар севинчга тўлиқ.
Кампирлар қучишиб кўришар дарҳол,
Йиғи-сиғидан сўнг сўрашар аҳвол.

XLI

— Бекажон!— «Пашенка!»

— Алинажоним!—

- 520 «Ким ўйлай биларди? Қанча вақт ўтган!
 Узоқ турасизми? Жоним! Эгачим!
 Ўлтиргин, қандай бу ажиб иш экан!
 Худо ҳақи, гўё романдан саҳна...»
 — Бу меним қизимдир, исми Татьяна.—
 «Оҳ, жоним Татьяна! Менга кел, қани—
 Мен гўё шу тобда туш кўрган каби...
 Грандисонни сен ёдларсан, жоним?»
 — Ким, у, Грандисон?.. Ҳа, Грандисон!
 Ёдимда, қайда у яшар бу замон?—
- 530 «Москвада... Семёнда яшайди доим?»¹⁸³
 Менга келиб кетди арафа куни,
 Уйлантирди бир оз бурун ўғлини.

XLII

- Анави... қўй, кейин сўзлармиз яна.
 Дурустми? Эртaroқ биз Танямизни
 Танитиб қўямиз хеш-ақрабога,
 Афсуски, заифлик қақшатди тизни,
 Оёқни зўр-базўр судраб босарман.
 Қийналиб келгансиз узоқ сафардан.
 Қани юринг, бирга ором олайлик.
- 540 Вой, сира кучим йўқ.. Сийнамда ҳордиқ...
 Ёлғиз қайғу эмас.. Мен учун ҳамон
 Шодлик ҳам оғирдир энди, оппоғим...
 Энди ҳеч нарсага йўқ яроқлигим...
 Ҳаёт шундай чиркин қартайган замон...»
 Шундаёқ бутунлай у чарчаб қолди,
 Қўз ёши аралаш кампир йўталди.

XLIII

- Бу касал холанинг силаб-сийпаши
 Татьянага таъсир қилади; аммо
 Қўмсайди у ҳар вақт ўз қўрасини,
- 550 Янги маскан унга ёқмайди асло.
 Шойи пардалар-ла ўралган бутун
 Ётоғида уйқу келмайди бир тун.

Эрталабки ишдан беради хабар
Барвақт жарангловчи кўп қўнғироқлар,
Етогидан эрта қўзғатар уни.
Дераза олдига келар Татьяна,
Зулматлар ёришиб борар оҳиста;
Аmmo энди унинг қирлари қани?
Унинг кўз ўнгида қўра — бегона,
560 Кўринар отхона, девор, ошхона.

XLIV

Мана, қариндошлар зиёфатига
Энди ҳар кун қизни олиб юришар.
Бобо, бувиларга паришонгина
Бу эринчак қизни тақдим қилишар.
Узоқ ердан келган қизга марҳамат,
Ҳар ерда очиқ юз кутиш ва иззат,
Офаринлар ўқиш, меҳмондорчилик.
«Қиз қандай ўсибди! Мендим шекиллик
Сенга исм қўйган туғилган кеча?
570 Мен эса шундай бир қўлга олгандим!
Мен эса қулоғин чўза қолгандим!
Мен сенга ширинлик бергандим пича!»
Бувилар тасдиқлар бўлиб бир оғиз:
«Қандай тез учади бизнинг умримиз!»

XLV

Лекин уларда йўқ ўзгариш ҳозир;
Эски қолипдадир улар барчаси:
Хола князь хоним Еленададир
Айни ўша кўрган дока қалпоғи;
Ҳали упу сурар Лукерья Львовна,
580 Ҳали ҳам лоф урар Любовь Петровна
Ва Иван Петрович ҳали ҳам аҳмоқ,
Хасисдир Петрович Семён ўшандоқ...
Пелагея хонимга ҳали ҳам хуштор
Айни ўша кўрган Финмуш афанди,
Ўша зотли кучук, эри ҳам айни,
Ўша клубига¹⁸⁴ ҳалига қадар
Чин аъзо; ўшандай мўмин ва гаранг,
Ўшандай ер, ичар, ўшандай барзанг.

XLVI

- Татьянани қучар ҳамма қизлари...
 590 Москвада яшаган бу ёш парилар
 Дастлаб сукут қилиб Татьяна сари
 Бошдан-оёққача солишар назар;
 Татьяна кўринар бир нави ажиб,
 Қишлоқидай содда, нозли ва латиф;
 Ранги ҳам қандайдир ўчиқ ва қотма,
 Шунинг-ла барабар чаккимас сира,
 Сўнгра қизлар хулқи очилган сайин —
 У билан дўстлашиб, чақиришалар,
 600 Упишиб, қўлларин нозик сиқишар,
 Қўнғил сирларини, қизлар сирини
 Очадилар унга жуда самимий.

XLVII

- Айтишар ётларнинг, ўзгаларнинг ҳам
 Умид орзуларин, шўх хаёлларин.
 Енгил ғийбат, туҳмат аралаш ҳар дам
 Маъсум суҳбатлари оқади сокин,
 Сўнг сайраганлари учун қизчалар
 Назокат-ла, қалбан талаб қилишар,
 Унинг чин кўнғилдан эътирофини.
 610 Гўё туш кўргандек, улар гапини
 Татьяна тинглайди ҳиссиз, бепарво;
 Ҳеч нима англамас: лекин сақлар у,
 Бир сукут ичинда севикли — мангу
 Қўнғил сирларини; улар бебаҳо —
 Бахтнинг, кўз ёшининг хазинасидир,
 Буларни ҳеч кимга айтмайди ҳеч бир.

XLVIII

- Суҳбатни, умумий муколимани
 Татьяна уқишга орзу қилади.
 Меҳмонхоналарда лекин ҳаммани
 620 Тутуриқсиз, пуч гап машғул этади;
 Уларда ҳар нарса лоқайд ва сўлғун,
 Ҳатто бўҳтонлари рангсиз ва юпун;
 Пуч, қовжироқ гаплар, суриштиришлар,

Гийбатлар, жўйишлар, ҳар хил миш-мишлар
Бутун кун чўзилсин ялт этмас фикр,
Лоақал қўққисдан, лоақал бирдан
Толғин фикр кулмас: лоақал баъзан
Ҳазил-чун юраклар бир сесканмайдир.
Кулгига арзигур аҳмоқлик ҳатто
630 Сенга учратилмас, пуч, кибор дунё!

XLIX

Архив йигитлари¹⁸⁵ бўлиб бир гала
Татьянага боқар ҳеч менсимасдан,
Бу қиз тўғрисида таъналар ила
Ёқимсиз гапларни тўқирлар қасдан.
Қандайдир номаълум бир ожиз қизиқ,
Қизни камолотга топар мувофиқ,
Эшикка суяниб ёзмоқда шу пайт
Татьяна шаънида ошиқона байт.
Нашъасиз холанинг уйида бир чоғ
640 Қизга Вяземский йўлиқиб қолди,
Ёнига ўлтириб кўнглини олди.
Унинг яқинида қизни пайқаб, оқ
Қалбаки сочларин пардозлаб бир чол
Қизни суриштирар, секин, бемалол.

L

Лекин Мельпомена¹⁸⁶ чўзиқ фарёди
Юксалган ерларда ҳиссиз оломон
Қаршисига чиқиб сунъий ридоси
Билан жилва қилган ерларда бир он,
Дўстлик олқишларин тингламай лекин,
650 Талия¹⁸⁷ мудраган жойларда сокин,
Терпсихорага, ёлғиз унинг-чун
Ҳар ёш томошабин бўларкан мафтун
(Худди шундай бўлар эди илгари,
Сизларнинг, бизларнинг замонамизда),
Яъни театрда тутилмас қизга
Мағрур хонимларнинг рашкли ойнаги;
Машҳур билимдонлар дурбин қаратмас
Ложа, курсилардан унга бир нафас.

LI

- Мажлисга ҳам қизни олиб келишар¹⁸⁸.
- 660 Тиқилинч, шошқинлик, ҳаяжон қизгин,
Музика гурлаши, порлайди шамлар,
Жуфт-жуфт бўлиб илдам учишар ёрқин;
Жононлар пардози кўзни олади,
Халқ билан яшнаган балконлар бари,
Қаллиқлар кенг ярим доира чизган,
Барча туйғуларни мот этар бирдан.
Машҳур олифталар бунда кўрсатар
Ўз сурбетлигини, ўз нимчасини,
Хотири паришон дурбинчасини...
- 670 Бу ерга муваққат бўшалмиш гусар —
Ошиқар, мақсади — гувуллаш, қучиш,
Ялт этиб, дил узиб, яна пирр учиш.

LII

- Кечанинг кўп латиф юлдузлари бор,
Жононлар Москвада яшар беҳисоб.
Кўкдаги қизлардан ёрқинроқ порлар,
Ложувард ҳавода фақат бир моҳтоб.
Бу ерда эди у — ажойиб бир қиз,
Созим-ла қалбини ёқмадим ёлғиз.
Угина хотинлар ва барча қизлар
- 680 Ичинда кўркам ой каби ярқирар.
У қандай илоҳий таманно билан,
Қандай ҳашам билан юрар ва яшнар!
Кўкрагида қандай севги, ноз ёнар!
Диллар титрар унинг шаҳло кўзидан.
Бас етар, бас етар; садонг тўхтагай:
Сен-да мажнунликка бож бердинг талай.

LIII

- Қий-чув, қаҳқаҳалар, таъзим, саломлар,
Ҳар хил рақс — мазурка, вальс, гир айланув.
Ҳеч кимга сезилмай Татьяна турар —
- 690 Икки холасининг ўртасида у.
Татьяна қарайди, олмайди лаззат,
Қибор ғовғосидан қилади нафрат,
Унга бу ер бўғиқ... У хаёлида

Интилади ҳозир қир ҳаётига,
Қишлоққа, камбағал деҳқонларига,
Қўмсайди у ҳозир холис гўшани,
Шарқираб қайнаган кумуш чашмани;
Интилар гуллари, романларига,
Интилар кўлкалар хиёбон сари —
700 Ки, унда кўринган эди ул ёри.

LIV

Қизнинг фикри шундай тентирар узоқ:
Жаҳонни унутди, эсдан чиқди бал,
Ҳолбуки, бу қиздан кўз узмас шу чоғ
Қандайдир серсавлат, мағрур генерал.
Холажонлар дарҳол кўзни қисишди,
Татьянани тирсак билан туртишди
Ва ҳар бири унга пичирлаб шу чоғ:
— Сўл томонга қара, тезгина бир боқ?
«Сўл ёққа? Қаерда? У ерда нима?»
710 — Майли, на бўлсин қарай бер, ахир...
Анави тўдада кўрдингми ҳозир...
Ана, икки киши ҳали мундирда...
Мана, нари кетди... айланди, мана.
«Кимди? Анов йўғон генералми, а?»

LV

Бу ерда қутлаймиз ғалабаси-ла
Менинг бу севикли Танямни бугун,
Йўлимизни четга бурамиз пича
Кимни куйлашимни унутмаслик-чун...
Бу ҳақда бир-икки оғиз сўз лозим:
720 *Тараннум қиламен ёш бир рафиқим*
Ва унинг кўпгина ажиб сифатин.
Давомли меҳнатим сен қил дуосин,
Сен, эй ривоятлар тўқувчи илҳом,
Топширгил энг содиқ бир асо қўлга,
Адаштирма мени эгри бир йўлга.
Етар. Елкамдан юк йўқолсин тамом!
Қлассицизмга бердим мен салом:
Гарчи кеч эса-да бор муқаддимам¹⁸⁹.

САККИЗИНЧИ БОБ

Farethee well, and if for ever
Still for ever fare thee well.
*Byron*¹⁹⁰

I

Лицей¹⁹¹ боғларида беташвиш ва тинч
Гуллаган, яшнаган чоғларимда ман,
Цицеронни¹⁹² асло ўқимай, севинч —
Шавқ-ла Апулейни¹⁹³ ўқиб юраркан,
У кунлар, сир тўла у водийларда
Оқ қушлар қийқирган чоғда, баҳорда,
Жимликда, порлоқ сув бўйида бирдан
Кўриниш бермоққа бошлади Музам.
Менинг талабалик ҳужрам ноғиҳон
10 Нурга тўлган эди: бу ерда илҳом
Қурди ёш шўхликлар базмини тамом.
Тараннум қилди у қадимги замон
Бизнинг шонимизни, гўдаклик нозин,
Дилимда у ларзон тушлар парвозин.

II

Муҳит кутиб олди табассум ила:
Бизни илк ғалаба қанотлантирди.
Бизни чол Державин¹⁹⁴ кўзга илди-да,
Фотиҳа ўқиғач, қабрга кирди.

20
.
.
.
.
.
.
.
.
.

III

- Ўзимга қоида сингари тутиб
- 30 Ҳирсларнинг қайновчи бебош парвозин,
Ҳисни оломон-ла мен баҳам кўриб,
Ўйноқи созимни келтирдим яқин
Жанжаллар, базмлар тўполонига —
Соқчи-миршабларнинг тегиб жонига:
Ўша девонавор базмларга деб
Илҳомим савғолар келтирди эриб,
Шароб парисидай ўйнади серноз,
Қадаҳ орқасидан меҳмонлар учун
Куйлади; кечмишнинг ёшлари у кун
- 40 Кетидан қизиқиб югуришди боз.
Мен эса беқарор маҳбубам ила
Базм аро ифтихор қилардим хийла.

IV

- Бироқ бу улфатдан мен узоқ замон
Айрилиб қолгандим... ва қочдим узоқ.
Орқадан чопди соз — музам меҳрибон,
Жимжит йўлни менга яшнатди кўп чоқ,
Сирли эртакларни қилиб ривоят!
Кавказ тоғларинда у неча навбат
Ойдин кечаларда Ленора каби¹⁹⁵
- 50 Мен билан юрди у, от сурди дайди!
Қрим соҳилинда, тун қорасида
Кўп дафъа биз юрдик: денгиз шовқини,
Сув париларининг шивиллашини,
Дунёлар отаси ҳақда қасида,
Тинимсиз тўлқинлар ашуласини
Бирга тинглаб олдик биз жумласини.

V

- Унутганди узоқ пойтахтни ҳам,
Суронли базмлар ва дабдабани,
Дардли Молдавия чўлининг пастқам
- 60 Ерларида кўчма ҳар қабилани
Фақир чодирларин қилди зиёрат,
Улар орасида ваҳшийланди бот.
Едидан чиқарди тангрилар нутқин,

Сеҳр этди қалбини ажиб ва мискин
Тиллар ва ёқимли чўл қўшиқлари...
Ногихон ўзгариб кетди ҳамма ёқ:
Ана менинг боғим ичинда иноқ
Кўринди қишлоқи бир қиз сингари,
Кўзларинда ғамли фикрлар ниқоб,
70 Кўлларида тутмиш фарангча китоб.

VI

Мен бугун музамни биринчи дафъа
Кибор йиғинига олиб бораман
Ва унинг саҳройи латофатига
Журъатсиз рашк ила қараб тураман.
Ҳарбий олифталар, аслзодалар,
Дипломат ва мағрур хонимлар — қатор,
Булар орасинда оҳиста ўтар,
Жимгина ўтирар, боқар, сайр этар;
Ёқдириб суронли дувурни, яна
80 Хоним кўйлақларин, сўзлар жумласин,
Меҳмонларнинг секин, вазмин жилвасин
Ёш бека олдида; қарайди муза!
Хонимлар атрофин эркаклар қуршар,
Бу — сурат солинган рамкага ўхшар.

VII

Киборлар гапининг текис навбати,
Мансаб ва ёшларда бўлган қурама,
Сокин мағрурликнинг бу расмияти
Ҳаммаси ҳам ёқар эди музага.
Киборлар гуруҳи ичинда у ким,
90 Кўзлари туманли, турар сўзсиз, жим?
Ҳаммага бегона у туюлади,
Кўз ўнгида шахслар жавлон қилади,
Бир қатор дилозор хаёл ёки жин;
Юзидан дард ёғар, ҳафақон, унда
Ғамли кибрми бор? Нечун у мунда!
У кимдир? Ажабо, уми Онегин?
Чиндан ҳам умидир?.. Нақ унинг ўзи.
— Кўпданми бизларга қўшилмиш рўзи?

VIII

- Ҳали ҳам ўшами? Ё шаҳддан тушган?
100 Ё ўзин телбага соларми яна?
Айтингиз, қайтмиш у не сифат билан?
Бу гал бизга нелар қилур иона?
Қандай кўринмоқчи? Мельмотми¹⁹⁶ ва ё
Космополитми¹⁹⁷ у, ватанчи гўё?
Гарольдми, динчими ёки риёкор,
Ё ўзга бир ниқоб ила мақтанар?
Ё сиз ва мен каби, бор жаҳон каби
Соддача беозор, хушфеълдир у?
Лоақал у учун маслаҳатим шу:
110 Эски модалардан чекинмоқ пайти!
Муҳитни кўпгина алжитди у зот...
— У сизга танишми?— Ҳам таниш, ҳам ёт.

IX

- Нимага шунчалик қаттиқ ва салбий
Унинг тўғрисида берган фикрингиз?
Шунинг учунмики тинмай, асабий
Ҳар нима ҳақида жон койитармиз:
Қизгин руҳлардаги эҳтиётсизлик
Худбин пасткашларнинг кўзида хунук,
Ҳақорат ва ёки кулги саналар,
120 Кенгликни севган ақл юракни сиқар?
Ҳар қандай гап-сўзни жуда кўп замон
Чинакам амал-иш дея таниймиз,
Аҳмоқлик, ёмонлик эрур қарорсиз?
Такаббур шахсларга ярашар ёлгон?
Биз учун оддийлик кўп мос келади,
Бу ҳолат эмасми, айтинг, ғалати?

X

- Хушбахтдир ким агар ёшдир ёшликдан,
Хушбахтдир етилса кимки вақтида,
Ҳаёт изғиринин бардошлик билан
130 Кимки ўз умрида енгса оҳиста,
Ким ажиб тушларга бўлмасмиш мафтун,
Ким кибор авомдан товламас бўйин,
Ким йигирма ёшда франт ё олгур,

- Уттизда манфаат ила уйланур,
Ким эллик ёшида қутулиб олса
Хусусий ва ўзга қарзи-қурзидан,
Кимки осойишта, навбати билан,
Шухрат, ақча, мансаб қўлга туюлса —
У бахтли ҳақинда дерлар бир аср:
140 Фалончи жудаям яхши одамдир.

XI

- Лекин ёшлигимиз ўтди беҳуда,
Хиёнат қилдик биз ёшликка ҳар он,
Бизнинг қалбимизни алдади у-да
Ва бизнинг энг гўзал орзу ва армон
Ва бизнинг топ-тоза хаёлларимиз
Бир-бирини қувиб тўкилди ёлғиз
Куз фасли чириган хазон сингари —
Деб ўйлаб туришнинг битмас дардлари.
150 Кўз олдингда бўлса бир сидра таом,
Ҳаётга қарасанг маросим каби,
Мансабдор гуруҳнинг на тушунчаси
Ва на ҳисларига қўшилмай тамом,
Унинг орқасидан эргашиб юрмак
Жуда ҳам хунукдир ўйласанг андак.

XII

- Қизғин гап-сўзларга бўлиб бир қурол,
Мўмин ва ахлоқли одамлар ичра
Сунъий бир савдойи ё паришонҳол,
Девона ё малъун сифат тасқара
Ёки ҳатто менинг Демоним¹⁹⁸ каби
160 Танилиш кўп хунук (сиз ҳам денг бали).
Онегин (қайтаман унга янадан)
Дўстини дуэлда ўлдириб, зотан
Беғоя, бемеҳнат ҳаёт кечирар;
Нақ йигирма олти ёшига қадар
Танбал, ҳаракатсиз, дили зиқ юрган,
У ишсиз, хотинсиз, бирон хизматсиз,
Ҳар қандай юмушга тамоман ожиз.

XIII

- Қамраб олган эди бетинчлик уни,
Макон ўзгартишга уйғонди орзу
170 (Баъзиларнинг ғоят мушкул удуми —
Қўнгилли равишда тарк дунё қилув),
Ташлади Онегин ўз қишлоғини,
Ўрмон, далаларнинг тин қучоғини,
Чунки бунда ҳар кун қонли бир соя
Кетидан қуварди пояма-поя,
Энди бир туйғуга берилиб фақат
Бошлади четларда дайдиб кезишни,
Зотан, дунёдаги ҳар нарса каби,
Бу ҳам зериктирди уни ниҳоят.
180 Онегин қайтди ва Чацкий¹⁹⁹ каби
Кемадан тўп-тўғри балга тушганди.

XIV

- Чайқалиб кетади бирдан оломон,
Ивир-шивирларга тўлиб кетар зал...
Уйнинг бекасига йўналар шу он —
Бир хоним, кетидан мағрур генерал.
У хоним шошинчоқ эмасди, яна —
Эмасди у совуқ ва маҳмадона.
Унинг қарашлари эмас ҳаёсиз,
Зафар қозонишга у иддиосиз,
190 Қўз ва қошларининг йўқ учурмаси,
Йўқ эди сохта ноз, сунъий ифода,
Туриши-юриши сокин ва содда.
Du сомпе il fautнинг²⁰⁰ у чин нусхаси
Бўлиб кўринарди. Шишков²⁰¹, кечир сан,
Таржимаси қандай бўлур, билмайман.

XV

- Хонимлар яқинроқ унга келишди;
Кампирлар қилишди унга табассум;
Эркаклар қуйироқ бошни эгишди,
Боқишини ҳар ким илмоқчи бир зум.
200 Ёнидан жимгина қизлар ўтарди;
Бу ерда ҳаммадан жуда юқори
Тутарди унинг-ла бу залга кирган
Генерал ўзини — у кўп гердайган.
Ҳеч ким бу хонимни гўзал, деб балки

Айта олмас; лекин бутун сиймода
Ҳеч ким тополмагай бирон нишона —
Ки, уни зўр ҳоким моданинг тили
Лондонда, энг юксак бир доирада
Vulgar²⁰² деб атайди. Йўқдир таржима...

XVI

- 210 Мен ўзим севаман бу сўзни жуда.
Лекин таржимасин қила олмайман:
Ҳозирча бизларга янгидир у-да,
Бу сўз бизда иззат қилинармикан?
У балки кетади ҳажвий назмга...
Хўш, энди келайлик хонимимизга,
Улуғвор ҳусни-ла у дилбар эди,
Столнинг ёнида ўтирар эди
Нина деган хоним билан ёнма-ён.
Бу гўзал — Неванинг Клеопатраси:
- 220 Лекин у ўзининг мрамор чехраси
Ила ҳамсоясин босолмас бир он.
Жамоли кўзларни қамаштирса-да,
Унга ета олмас эди, албатта.

XVII

- «Мумкинми», ичида ўйлар Онегин:
«Ажабо ўшами? Худди у... Эмас...
Чўлдаги қишлоқлар ичидан келсин...»
Қўлидан қўймайди дурбинни бирпас.
Қарайди у билан ҳар дақиқада
У хонимга; унинг юзи ёдига
- 230 Солар унутилган чехрани бирдан.
«Князь, боқ, айт менга, балки биларсан,
Қирмизи беретли хотин кимдир у?
Испан элчиси-ла гаплашиб турар?»
Онегинга князь тикилиб қарар.
— Эҳе? Кўпдан бери сен йўқ эдинг-ку.
Тўхта, сенга уни танитиш лозим,—
«Айсанг-чи, кимдир у?»— Менинг хотиним.—

XVIII

«Уйландингми! Билмас эдим илгари!
Кўп бўлдими?»— Яқин икки санага.—

- 240 «Кимга?»— Ларинага.— «Татьянагами!»
 — Сен унга танишми?— «Биз-ку, ҳамсоя».
 — Бўлмаса, борайлик.— Хотини сари
 Князь уни бирга олиб боради.
 Онегин дўстидир, қариндошдир ҳам,
 Княгиня унга қарайди бир дам.
 Қалбини эзмасин шу чоқ қанча ҳис,
 Қанчалик ҳайратга у чулғамасин,
 Шу чоқда у қандай маҳтал қолмасин.
 Бироқ кўринмасди унда ўзгариш,
- 250 Унда сақланганди айни у сиймо,
 Бурунгидай асл таъзими ҳатто.

XIX

- Татьяна сесканиш ёки тўсатдан
 Ранг ўчиш, қизариш надир билмади.
 Лабларин бир тишлаб қўймас шошгандан,
 Ҳаттоки қошлари чимирилмади.
 Ўткир диққат билан унга боқса-да,
 Эски Татьянанинг изларин яна
 Сеза олмаганди бизнинг Онегин.
 Унинг-ла сўзлашиш истади, лекин
- 260 Гапира олмади. Сўрди Татьяна:
 Кўпданми бунда у, қаердан келди,
 Эҳтимолки, улар юртидан елди?
 Сўнг ҳорғин кўзи-ла эрига қиё
 Қаради, чекилиб кўздан йўқолди...
 Онегин қаққайиб ўрнида қолди.

XX

- Бизнинг романимиз бошланғичида
 Юзма-юз унинг-ла қаршилароқ
 Энг олис, энг пастқам диёр ичида
 Ахлоқнинг хайрли ўтинда қайноқ.
- 270 Насиҳатларини бир вақт тинглаган
 Ўша Татьянами шу хоним жиддан?
 Бунда сақланади унинг бир хати,
 Бу хат бошдан-оёқ қалб ҳикояти,
 Ҳамма гап аёндир, бутун сир зоҳир.
 Бу ўша қизчами... ё бу бир рўё?
 Бенасиб умрида бир вақтлар асло

Назар солмадиги у қизча ҳозир
Шу қадар бепарво, шу қадар жасур,
Тутади ўзини, бу мумкинмидир?

XXI

- 280 Тиқилинч йиғинни қолдиради у,
Уйига жўнайди толиб фикрга;
Қочган эди ундан ҳаттоки уйқу
Гоҳ ғамли, гоҳ латиф бир хаёл ила.
Уйғонган чоғида хат тутишади:
Князь N ўтинч-ла таклиф қилади
Кечки зиёфатга. «Ёраббим, унга,
Бораман, бораман»— дарҳол ўринда
Назокатли жавоб ёзиб юборар.
Нима бўлди! Қандай ажиб рўёда!
- 290 Унинг совуқ, танбал руҳининг қора
Ўпқинида бирдан нима мавжланар?
Ҳасратми? Пуч хаёл? Янгидан ёки
Ёшлиқнинг ташвиши — муҳаббат балки?

XXII

- Онегин соатга қарайди ҳар он,
Кунни кеч қилишга сабри йўқ яна.
Соат ўн уради; чиқар шу замон,
Отни суриб кетар; мана остона,
Княгиня олдига қалтираб бирдан
Кирав, Татьянаи ёлғиз кўраркан,
- 300 Бирга ўтиришар бир қанча минут.
Онегин оғзидан сўз чиқмас, сукут,
Онегин сиқилган, ғам зўр сийнада.
Татьяна сўзига жавоб қайтарар
Уриниб зўр-базўр, бошидан учар
Ўжар фикрлари бутун бир гала.
Онегин тикилиб қарайди: хотин
Ўтирар қаршида бемалол, эркин.

XXIII

- Эри кириб келиб, кесиб қўяди
Мана бу яширин суҳбат заҳматин,
- 310 Онегин билан у ёдга олади
Кечмиш шўхликларин, ҳазиллар пайтин.

Улар кулишарди. Кирар меҳмонлар;
 Ўзаро гаплар ҳам энди жонланар
 Киборларга махсус ачкиқлик билан.
 Бека ҳузурида ярқирайди шан
 Бемаъни енгил гап — беноз ва очиқ.
 Яна ўзга суҳбат бошланар, аммо
 Мангу ҳақиқатлар, ё алломалик,
 Юза мавзулардан озод бир дунё,
 320 Эркин бир жонлилиқ кўрсатиб локин
 Чўчитмади бу гап ҳеч ким қулоғин.

XXIV

Бу ерда тўпланган пойтахтнинг гули.
 Мода нусхалари ҳамда аъёнлар,
 Ҳар ерда йўлиқар зотлар вужуди,
 Умуман керакли бўлган нодонлар;
 Бор эди ёшлари улуғ хонимлар,
 Қалпоқли, гул таққан, юзлари заҳар,
 Бу ерда бор эди аллақанча қиз
 Юзларида йўқдир табассумдан из.
 330 Бу ерда бор эди яна бир элчи,
 Давлат ишларидан фақат лоф урар;
 Бунда эди оппоқ сочи муаттар,
 Бурунгича ҳазил қилган чол киши:
 Ҳазили маънодор ва нозик ғоят,
 Бу кун-чун бир қадар кулгулик фақат.

XXV

Келганди ҳажвпараст ва ҳар нарсага
 Диққати ошувчи бир диққи жаноб:
 Беканинг кўп ширин чойидан хафа,
 Енгил аёллардан, эрлардан хуноб.
 340 Сирли иш ҳақида ғавғога диққат,
 Опа-сингил олган савғога диққат.
 Журналлар ёлғони, урушдан хафа,
 Қордан, хотинидан, турмушдан хафа.

.

XXVI

- 350 Бу ерда ҳозирди Проласов деган,
Олчоқ руҳи ила қозонган шуҳрат,
Ҳамма альбомларда сенинг хитланган
Қаламларинг учрар St.—Priest, албат²⁰³.
Эшикда ўзга бир бал диктатори —
Журналда босилган суратдек тури,
Байрам фариштаси каби қип-қизил,
Қаққайган, индамас, ҳаракатсиз — зил;
Бор эди қўнимсиз саёҳатчи ҳам,
Крахмал ёқалик шилқим — безори
- 360 Зеб бериб ўзига, қадди, сиймоси
Билан меҳмонларни кулдирад ҳар дам.
Кўзларнинг ўзаро имлаши жим-жим,
Унинг учун эди умумий ҳукм.

XXVII

- Менинг Онегиним оқшом тамоман
Машгул бўлган эди Татьяна ила,
Жасоратсиз, ночор ишққа берилган
Бир содда қиз билан эмас, аксинча
Банд эди шоҳона, оғир, серҳашам —
Неванинг дахлсиз илоҳаси ҳам
- 370 Бепарво, ёш сулув княгиня билан.
Инсонлар! Барчангиз ўхшайсиз экан
Биринчи онамиз Момо Ҳавога:
Сизга нима қисмат бўлса жалб этмас,
Илон чақиради сизни ҳар нафас,
Имлар сирли дарахт, сирли мевага;
Ман этилган мева истайсиз фақат,
Усиз жаннат сизга эмасдир жаннат.

XXVIII

- Уҳ, қандай ўзгариб кетмиш Татьяна!
Қандай пишиқ кирган ўз ролига ул!
- 380 Мушкул лавозимнинг бутун қоида,
Йўлларин қандай тез этмишдир қабул!
Залларнинг парвосиз, кўркам, улуғвор
Бу маликасини кўриб, у дилдор —
У нафис қизчани ким эслар қани?

Онегин ёққанди бир чоқ қалбини!
Онегинни эслаб тун қорасида,
То уйқу кипригин босгунча бир чоқ
Қизларча чекарди ҳасрат ва фироқ.
Хумор кўзлар қайнар эди ойдинда;
390 У хаёл қиларди: Онегин билан
Ҳаётнинг осойиш йўлини кечаман!

XXIX

Севгига бўйсунар ҳамма — ёш, қари,
Лекин ёш ва тоза қалбларга, баҳор
Ёмғири қирларни яшнатган каби,
Ишқнинг жўшишлари гўзал, хайркор:
Севги ёмғирида бўлиб топ-тоза,
Қалблар янгиланар, етилар роса
Ва қудратли ҳаёт бағишлар кўркам.
Чиройли гуллар ҳам, ширин мева ҳам.
400 Ёш улғайиб, дармон кетганда лекин,
Бизнинг умримизнинг бурилишида
Ўлик эҳтироснинг изи фожиа:
Совуқ куз фаслида бўрон ва ёгин
Кўм-кўк ўтлоқлардан ботқоқ ясайди,
Яшил ўрмонларни яланғочлайди.

XXX

Ҳайҳот! Шак-шубҳа йўқ! Евгений бола —
Қаби Татьянага қўймиш муҳаббат;
Туну кун руҳида савдою нола,
Севги дардларига шўнғиган фақат.
410 Кучли афсусларни тингламас зеҳн,
Унинг бўсағасин, дарча, даҳлизин
Зиёрат қилишдан тўймас ҳар куни;
Кетидан соядек қувларди уни:
Татьяна кифтига у ила билса
Юмшоқ қундузини — шоддир Онегин,
Ё иссиқ қўлига тегса у секин,
Ё унинг олдида ходим, ходима
Дастасини ёриб йўл очар экан,
Ёки рўмолчасин кўтарса ердан.

- 420 У қандай уринсин, қийналиб ўлсин,
 Пайқамаган бўлар Татьяна уни,
 Қабул қилади у уйида эркин,
 Зиёфатда икки-уч сўз этгуси,
 Баъзи ёлғиз салом ила қаршилар,
 Баъзан у бутунлай сезмасдан кечар:
 Ишва-ноз йўқ эди унда заррача,
 Бунга тоқат қилмас юксак доира.
 Ўчмоққа бошлайди Онегин ранги:
 Татьяна ё кўрмас, ё этмас раҳм.
- 430 Онегин қовжираб кетади, балким
 Силмикин мубтало бўлган касали.
 Ҳамма унга дейди: докторларга бор!
 Докторлар: шифобахш сув бормоқ даркор!

- Лекин у жўнамас: у боболарга,
 Тез кунда учрашиш ҳақинда бир хат
 Ёзишга ҳозирдир; фақат Татьяна
 Парвосиз (бу жинсда йўқдир марҳамат);
 Чекилиш истамас, Онегин қайсар,
 Яна умидланар, яна уринар;
- 440 Соғдан жасурроқдир касал эса-да,
 Кучсиз қўли билан у Татьянага
 Бир нома ёзади ҳислари жўшқин,
 Гарчи бу нарсанинг оздир маъноси.
 Тегармикан, дейди, хатнинг фойдаси.
 Билиндики, юрак дарди бус-бутун
 Онегинга энди қилмиш ғалаба,
 Мана, унинг хати нуқта-бануқта.

Онегиннинг Татьянага хати

- Сезаман олдиндан: таҳқир этади
 Аламли сирларнинг баёни сизни.
- 450 Қандай мағрурона нафрат-ла бизни
 Кўзингиз ҳукм этиб доғлаб кетади!
 Мен нима истайман? Ва қайси ғоя
 Билан мен руҳимни сизга очаман?
 Ва қандай ғазабли севинч, хандага,

Эҳтимолки, сабаб бериб қўярман!
Бир вақтлар учрашиб мен тасодифан,
Меҳр учқунларин сизга туяркан,
Лекин ишонишга ботинмагандим:
Яхши одатга бўйсунмадим у кун.
460 Бездирган эркимни қўлимдан бутун
Йўқотиб қўйишни хоҳламагандим.
Айирди бизларни яна бир нарса...
Ленский маҳв бўлди — толесиз қурбон...
Жаҳонда қалбимга нима хуш эса
Ундан мен қалбимни уздим шу замон;
Ҳаммадан ётсиниб, беқайд, беғавфо
Ўйлаган эдимки, эркинлик, узлат
Бахтнинг адашидир. Раббим, на зиллат!
Қандай адашганман, бу қандай жазо!

470 Сизнигина кўриш ҳар минут сайин,
Ҳар ерда соянгиз каби эргашиш.
Лаблар табассумин, кўзлар чиройин
Севгига тугилган кўзлар-ла илиш,
Сизни узоқ туюш ва кўнгил ила
Сизнинг камолотни англаш, сўнг, албат
Олдингизда қотиш, қийноқ ичинда
Синиқиш ва сўниш... мана шавқ, лаззат!

Мен бундан маҳрумман: сиз учун фақат
Ҳар ерда бош уриб сурукланаман,
480 Менга ҳар кун қиммат, ҳар соат қиммат;
Мен эса зиқликда исроф қиламан
Умримнинг саноқли кунларин бекор.
Бусиз ҳам улардан юрагим безор.
Биламан: ҳаётим йўли ўлчанган,
Лекин меним умрим давоми учун
Ҳар тонг-ла инонган бўлайки, чиндан
Сиз-ла кўришаман кундуз — шу бугун...

Кўрқаман: бу ожиз ёлворишимда
Қаҳрли кўзингиз, фақат кўражак
490 Чиркин бир ҳийладан кирдикоргина —
Қинли итобингиз эшитилгандак.
Бир он билсангизди, нақадар даҳшат,
Ишқнинг чанқоғида ҳорғин дард ютиш,

Уртаниш ва ақл билан ҳар соат
Қондаги исённи босиш, тинчитиш;
Яна тизингизни қучиш армони,
Сизнинг оёқларда ҳўнграб йиғламоқ,
Эътироф, надомат, ўтинч, нидони,
Нима айта олсам — барчасин қўймоқ,
500 Ҳолбуки, мен вазмин, ясама бир тур
Бериб сўзимга ҳам, кўзларимга ҳам,
Сокин суҳбатлашиш ва сизга ҳар дам
Шод бўлиб қарашга бўламен мажбур!

Ёзмишда шу эмиш: ўз-ўзимга ман
Қарши туриш учун асло йўқ мадор.
Мушкул ҳал: мен таслим, сизда ихтиёр,
Мен энди бераман тақдиримга тан.

XXXIII

Жавоб йўқ. Ёзади янги номалар:
Иккинчи, учинчи хатларига ҳам —
510 Жавоб келмайди ҳеч. Онегин борар
Бир куни йиғинга, қўяркан қадам...
Учрашар Татьяна. Юзда ғазоби!
Унга оғиз очмас, кўрмаган каби;
Уҳ! Қаҳратон қишнинг совуғи билан
Татьяна шу чоқда қандайин тўлган!
Ўшшайган лаблари ғазабларини
Қандай тутиб қолиш ила овора,
Онегин тикилди — борми деб чора:
Паришонлик қани, дардқашлик қани?
520 Қани кўзёш доғи?.. Улар йўқ, ҳеч йўқ!
Унинг юзларида ғазаб изи, дўқ...

XXXIV

Эҳтимол, сирли иш қўрқуси бордир:
Шўхлик, тасодифий заифлик билан
Онегинга маълум яна қанча сир,
Эр ёки жамоат билмасин деган...
Умид йўқ! Онегин бундан жўнайди,
Девоналигини энди қарғайди —
Лекин дардга яна ботади чуқур,
Дунёдан у яна юзни ўгирур.

- 530 Жимжит кабинетда ўтирган замон
Хотирга келганди ўтмиш давр илк,
Ки у вақт энг золим хафагазаклик,
Қайнаган ҳаётдан ҳайдаб беомон,
Ёқасидан тутиб бўғганди маҳкам,
Қоронғи бурчакка қамаганди ҳам.

XXXV

- Яна ўқий бошлар қўлга на тушса,
Ўқиб чиқди Гиббон²⁰⁴, Руссо, Манзони²⁰⁵,
Гердерни²⁰⁶, Шамфорни²⁰⁷, Бишни²⁰⁸ ва яна
Madam de Staёл²⁰⁹ билан Тиссонни²¹⁰,
540 Ўқиб чиққан энди у шаккок Белни²¹¹
Ўқирди асарин у Фонтенелни²¹²,
Биздан ҳам ўқиди баъзи бирларин,
Ҳеч бир нарсани рад этмас Онегин:
Ўқир альманахлар, журналларни ҳам,
Булар йўл-йўриқлар уқтиришади,
Бугун мени улар хўп сўкишади²¹³.
Баъзан учратардим ўз ҳақимда ҳам,
Афандилар, шундай мадҳияларни:
E sempre bene²¹⁴, ўтайлик майли.

XXXVI

- 550 Нима чиқди? Ёлғиз ўқиди кўзи,
Лекин фикрлари учарди узоқ;
Унинг хаёллари, орзу, қайғуси
Руҳига, кўнглига беради қийноқ.
Босма сатрларнинг ораларидан
Ўқирди маънавий кўзлари билан
Бошқа сатрларни. Булар тамоман
Онегин дилини қилган эди банд.
Булар эса қалбга ёқимли, фақат —
Ўтмишдан фусункор ҳикояларди,
560 Бепарво ва эркин туш-сояларди,
Таҳдидлар, таъбирлар, фол ва каромат,
Ё эртакнинг пучак ҳангомалари,
Ёки бир ёш қизнинг ишқномалари.

XXXVII

- Ҳислар ҳам, ўйлар ҳам оҳистагина
Мадорсизланарди, мудрарди енгил.
Унинг кўз олдида хаёл бир лаҳза
Манзарасин ёйиб ташларди хил-хил.
Гоҳ кўрар: эриган қорда чўзилиб,
Қимир этмай ётар бир йигит, тиниб,
570 Тош қотиб ухлайди, четда бир йўлдан;
Эшитар бир товуш: хўш, нима? Улган!
Гоҳ кўринар эски душманлар бир он,
Бўхтончилар ила, разил қўрқоқлар,
Бир гала бевафо жононлар ўтар,
Ва чиркин ўртоқлар — бир гуруҳ ёмон!
Гоҳ бир қишлоқча уй — дарча ёнида
Ўтиради бир қиз... ҳар вақт угина!..

XXXVIII

- Паришонликка у шундай ўрганди,
Кетаёзган эди ақл, ҳушидан,
580 Ё шоир бўлишга етиб қолганди,
Эътироф қилайлик: бу эди монанд!
Тўғриси: магнетик бир қувват ила²¹⁵
Русча шеърларнинг тузилишига
Тутинаёзганди у замон кам-кам,
Меним бу фаҳмсиз нодон талабам.
Шоирга у ўхшар эди нақадар,
Бурчакка қисилган чоғида якка,
Олдида каминда ёнгач аланга,
«Илоҳий паримсан» ёки «Эй, дилбар»,
590 Дея минғирлаб у туфлисин гоҳо
Журнални печкада куйдирар бежо.

XXXIX

Физ этиб кунлар ҳам кечди; соф, илиқ
Ҳаволарда қиш ҳам кучин йўқотар;
Шоир бўлолмади Онегин, ёзиқ
На ўлар ва на у ақлдан озар.
Кўклам жон киргизар унга: илк дафъа
Онегин ташлайди тонгги паллада
Ҳар вақт ёпиқ турган ўз масканини,

- 600 Бунда қишлаганди кўр сичқон каби,
Қўшалоқ дарчани, печни тарк қилар,
Нева бўйлаб энди чопар чанада.
Кўкимтир ва кесик муз парчаларда
Қуёш ҳам ўйнайди. Юмшаб қолган қор
Кўчаларда пилч-пилч эрийди чиркин,
Булардан йўл босиб қайға Онегин —

XL

- Зўр бериб чопади? Сиз олдинданоқ,
Топдингиз қаерга; худди шундай ҳам;
Татьяна уйига келади шу чоқ,
Хулқи тузалмаган бу эски телбам
610 Уйга томон юрди, ўшар мурдага,
Даҳлизда кўринмас эди кимса-да.
Залга киради у; юради нари:
Ҳеч ким йўқ. Эшикни очади. Қалби
Нимага бу қадар ҳайратда қолар?
Княгиня эди қаршида ёлғиз.
Ҳали кийинмаган, чеҳраси рангсиз,
Қандайдир мактубни ўқиб ўлтирар,
Кўз ёшларин дарё каби қуяди,
Қўлини чаккага тираб мунгади.

XLI

- 620 Оҳ, унинг бу тилсиз изтиробларин
Ким нақ шу лаҳзада ўқий олмайди!
Ҳозир бу хонимнинг кўриб сиймосин
Эски Татьянани ким танимайди!
Телба ачинишлар ҳасрати ила
Йиқилди Евгений унинг тизига;
Татьяна сесканди: сукут қилади,
Онегинга шу он кўзни тикади,
Лекин юзларида на ҳайрат, на кин...
Онегиннинг хаста, сўник нигоҳи,
630 Ёлворган ҳолати, тилсиз итоби,
Ҳаммаси маълумди. Содда қиз тагин
Кечмиш кунлар қалби, хаёли ила
Ҳозир Татьянада қилганди жилва.

XLII

- Онегинни ердан кўтармас, у жим
 Ва ундан кўзларин айирмайди ҳам.
 Сезгилардан маҳрум қўлини хоним —
 У чанқоқ лаблардан узмайди бир дам...
 Ҳозир у нимани хаёл суради?
 Узоқ вақт сукутда жимиб туради,
 640 Ниҳоят, Татьяна дер секингина:
 «Бас, етар; турунгиз, мен энди сизга
 Дардим очиқ баён этишим лозим.
 Онегин, у соат эсингиздами?
 Боғда, хиёбонда у замон бизни
 Тақдир учраштирди, ожизона, жим
 Тингладим, сиз менга бердингиз сабоқ?
 Энди менга навбат келмишдир бу чоқ.

XLIII

- «Онегин, у чоғлар ёшроқдим, яна
 Гўзалроқ ҳам эдим шекилли у чоқ,
 650 Мен сизни севардим; қани натижа?
 Қалбингиздан нима топдим мен бироқ?
 Қандай жавоб олдим? Бир қаҳр ёлғиз.
 Ювош, содда қизнинг муҳаббати сиз —
 Учун янгимасди? Бу эмасми чин?
 Қонимни қоплайди — ёҳу! — изғирин
 Ёлғиз эсга тушса у совуқ боқиш,
 Ваъзингиз... Лекин мен сизга, албатта,
 Бирон айб тақмайман: мудҳиш соатда
 Қалбингиз кўп олижаноблик қилмиш,
 660 Сиз ҳақли эдингиз менга нисбатан,
 Ташаккур қиламан бутун қалбимдан...

XLIV

«У чоқлар, маъносиз шов-шувдан узоқ,
 Бир четда ёқмаган эдим сизга мен,
 Бу тўғри эмасми?.. Бугун сиз бироқ
 Кетимдан юрасиз, билмам, нимадан?
 Нечун мен бир нишон бўлдим сиз учун?
 Сабаби: мен юксак оламда бугун
 Кўриниш бераман, мен энди кибор,

- Мен энди давлатманд ва эрим донгдор,
670 Жангларда гавдаси бўлгандир мажақ,
Бунинг учун бизни эркалар сарой¹²⁶,
Шунинг-чун хоҳлайсиз шарманда бўлай,
Билинсин ҳаммага мана бу чатоқ,
Яна жамиятда келтирсин бу гап
Сиз учун мақтовли ва ёрқин шараф?

XLV

- «Йиғлайман... агар сиз Татьянангизни
Унутмас экансиз шу чоққа қадар,
Ёдлайсизми совуқ сўзларингизни,
Қилдингиз таъналар ва ҳақоратлар.
680 Аммо мен уларни бу хат, бу севги —
Барчасидан аъло кўрардим, кошки
Ҳукмимга бўлсайди тобе бу нарса,
Менинг ёш хаёлим учун агарда
Сезган бўлсангизди у вақт бир шафқат,,
Ёки қилсангизди ёшга эҳтиром...
Бугун-чи! Сизни на келтирди тамом
Оёғим остига? Бу қандай зиллат?
Шундай қалб, ақлга эга бир одам
Майда ҳисларга қул бўлар шунча ҳам?

XLVI

- «Менга-чи, Онегин, ушбу дабдаба —
690 Бир совуқ ҳаётнинг йилтироқ тўни,
Кибор оламида кўрган ғалаба,
Данғиллаган уйим, зиёфат, тўйи —
Нима бор буларда? Мен эса ҳозир,
Жон деб алишардим бутун шу зоҳир
Зийнатни, қий-чувни, бўғиқ ҳавони
Бир неча китобга, ваҳший боғ ёки
Бизнинг фақирона эски хонага,
У масканларгаки, сизни, Онегин,
Кўргандим биринчи дафъа... Ва тип-тин
700 У қабристонгаки, унда бечора
Менинг энагамнинг устида ҳозир,
Бир бут бор, дарахтлар соя соладир...

XLVII

«Бахтга очилганди ажойиб имкон,
У шунча яқинди... Тақдирим аммо
Энди ҳал бўлмишдир. Балки у замон
Ҳаракат қилганман ўйламай асло:
Кўз ёшларин тўкиб, ёлвориб она
Топинди бечора мен Татьянага.

- Барча кўргуликлар менга бир эди...
710 Эрга тегдим. Энди тинч қўйинг мени,
Тамом унутингиз, бу хоҳишим чин,
Қалбингизда бордир — бу менга аён —
Ҳам ғурур, ҳам асл, қувватли виждон,
Мен сизни севаман (айёрлик нечун?),
Лекин мен ўзганинг ёриман ортиқ;
Мен унга абадий қолурман содиқ».

XLVIII

- Татьяна кетганди. Гўё бир чақмоқ
Бошидан ургандек Онегин қотар.
У қандай сезгилар бўронига нақ
720 Бугун қалби ила шу дамда ботар!
Лекин жаранглади шпор ноғиҳон
Татьянанинг эри кўринди шу он.
Ўқувчи, шу ерда қаҳрамонимни
Қолдирайлик энди узоқ, абадий,
Унга кўп аламли бир дақиқада...
У билан бир йўлдан кезиб баробар,
Жаҳонда анча вақт юрдик дарбадар,
Энди соғ-саломат етиб соҳилга
Бир-биримизни қутлаймиз. Ур-ра!
730 Зотан фурсат кўпдан келганди-куя!

XLIX

Эй менинг ўқувчим, ким бўлма, майли
Дўстми, дўст эмасми, бугун мен сендан
Айрилмоқ истайман бир ошно каби.
Кечиргил. Бу ерда мендан кейин сан
Нима қидирмагил бу қитъаларда,
Майли бир исёнкор, қизғин хотира,
Меҳнат-машаққатдан оромми гоҳо,

- Жонли лавҳаларми, ўткир сўзми ё,
Балки грамматик баъзи хатолар,
740 Ўқувчим, қидириб шу китобчада,
Эрмак, ўйин, хаёл, қалб-чун ё эса
Журналлар ғавғоси учун сан агар
Тариқча тополсанг — тангрига шукур,
Шу билан айрилиб қоламиз, кечир.

L

- Алвидо, эй менинг ажиб ҳамроҳим,
Сенга ҳам, эй содиқ гоёвий-омол,
Сенга ҳам алвидо, жонли ва доим
Меҳнат — саъйим. Сиз-ла билдим бемалол
Шоир ҳавас қилган не бор, барчасин:
750 Дунё бўронида ҳаёт ғавғосин —
Унутиш, дўстлар-ла лаззатли суҳбат...
Ёш Татьяна билан Онегин фақат
Олис ва қорамтир, хира рўёда
Биринчи мартаба кўринган ондан,
Бу эркин романнинг поёнини ман
Ҳали ойнаи жаҳоннамода,
Равшан сайр этмаган чоқлардан буён
Кўп кунлар учдилар, ўтди кўп замон.

LI

- Мен илк парчаларни улфатда иноқ
760 Ўқиркан, тинглаган ёронлар қани...
Баъзилар энди йўқ, ўзгалар йироқ²¹⁷,
Бир замонлар Саъдий²¹⁸ дегани каби.
Онегин тасвири битди уларсиз.
У қани, қани у олижаноб қиз —
Татьянанинг гўзал, дилбар хаёли...
Оҳ, фалак кўпларни, кўпларни олди!
Май тўла қадаҳни тагигача шан
Сипқармай, ҳаётнинг базмини эрта —
Тарк этиб кетганлар ва охиргача
770 Ҳаёт романини ўқимай, ундан,
Мен Онегинимдан айрилган каби,
Бирдан айрилганлар, албатта, бахтли.

С ў н г

«ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН»ГА А. С. ПУШКИННИНГ ИЗОҲЛАРИ

¹ Бессарабияда ёзилган.

² Dandy — олифта.

³ *Á la Bolivar* — шляпаннинг номи.

⁴ Чайльд Гарольдга хос музлаган туйғулар. Дидлонинг балетлари жонли хаёл, фавқулудда нафосат билан тўладир. Бизнинг романтик ёзувчиларимиздан бири уларда бутун француз адабиётидагидан кўра кўпроқ поэзия кўрган эди.

⁵ *Tout le monde sut qu'il mettait du blanc; et moi, qui n'en croyais rien, je commençai de le croire, non seulement par l'embellissement de son teint et pour avoir trouve des tasses de blanc sur sa toilette, mais sur ce qu'entrant un matin dans sa chambre, je le trouvai brossant ses ongles avec une petite vergette faite exprès, ouvrage qu'il continua fièrement devant moi. Je jugeai qu'un homme qui passe deux heures tous les matins à brosser ses ongles, peut bien passer quelques instants à remplir de blanc les creux de sa peau.*

*(Confessions de J. J. Rousseau)**

Грим ўз асаридан олдин кетган: бутун урфонли Европада тирноқни махсус кичкина чўтка билан тозалайдилар.

⁶ Бутун бир кинояли строфа (банд) бизнинг гўзал ватандош хоним-қизларимизга нозик мадҳдан бошқа нарса эмас. Масалан, итоб пардаси остида Буало Людовик XIV ни мақтайди. Бизнинг хонимларимиз урфонли лутфикорлик ила, ахлоқий тозаликни Сталь хонимни шу қадар мафтун этган шу шарқ нафосати ила бирлаштирадилар.

⁷ Гнедич идилиясидаги Петербург кечасининг гўзал тавсифини ўқувчилар хотирлайдилар:

* *Таржимаси* — Унинг оқ мой бўёқ ишлатишини ҳамма билар эди; мен дастлаб бу нарсага ишонмадим, лекин кейнча ишона бошладим. Ишончимга сабаб — унинг юзларининг ранги яхшилانганлигидан эмас, пардоз столида оқ мой бўёқ банкачалари борлигидан эмас, бир кун эрталаб мен унинг уйига киргач, уни ўз тирноқларини махсус тирноқ чўтка билан силлиқлаб — тозалаб турган ҳолда ҳам кўрдим ва менинг ҳузуримда ҳам у виқор билан ўз машгулотини давом эттирди. Мен муҳокама қилдимки, ҳар кун эрталаб тирноқларини тозалаш учун икки соат вақт сарф этган киши, терисидаги гадир-будурларини оқ мой бўёқ билан тўлдириш учун бир қанча минутни аямаслиги мумкин (*Жан Жак Руссо*).

«Мана, кеча: лекин булутларнинг олтин қатламлари сўнмайди,
Узоқликлар порлайди, ой бор, на-да юлдуз,
Узоқдан кўринади мовий самода сўзган каби
Кемаларнинг кумуш чодирлари ҳам.
Кеча самоси тиниқ шуълалар билан порлар.
Кўёш ботаркан, унинг шуълалари шарқнинг олтинига қўшилар:

Гўёки саҳар ўз кетидан олиб чиқади
Гулгун тонгни. Олтин бир йўл эди, кечанинг
Ҳокимлигини ёз кунлари қандай босади.
Четдан келган кишиларни қандай асир қилади,
Сеҳрли кўлкалар ила тўтли нурлар порлаши.
Ҳеч вақт кундуз самоси бундай безанган эмас;
Бу тиниқлик ўхшайди шимол қизи ҳуснига,
Бир қизки, кўзлари мовий, юзлари қизил,
Жим товланади олтин кокиллар мавжи.
У вақт Нева ҳашаматли Петрополь устида
Кўрадилар кўлкасиз тунларни, тез учган кечаларни.
У чоғ Филомел ярим кеча қўшиқларин битирар экан,
Бош кўтарган кундузни олқишлаб куй бошлайди.
Лекин вақт кечди; Нева бўйларида тоза салқинлик;
Шабнам тушди...

Мана, қоқ ярим кеча: оқшом минглаб эшаклар-ла қайнаган
Нева тебранмайди; шаҳарли меҳмонлар тарқалди.
Соҳилда на бир сас, на тўлқин, ҳамма ёқ жимжит:
Ёлғиз кўприклардан гумбурлаган ун
Сув устидан учиб ўтади.
Ёлғиз чўзиқ ҳайқирёқ узоқ қишлоқдан эшитилади,
Унда побонлар кечага ҳайқирар.
Ҳар нарса ухлайди

(Шеърнинг мазмуни берилди.— *Таржимон.*)

⁸ Лутфкор илоҳани чинакам
Кўради ҳаяжонли шоир,
Гранит — тошларга суяниб,
Уйқусиз кечани ўтказадир.

(*Муравьев.* Нева илоҳаси.)

(Шеърнинг мазмуни берилди.— *Таржимон.*)

⁹ Одессада ёзилган.

¹⁰ Евгений Онегиннинг биринчи нашрига қаранг*.

* Шоир она томонидан африкаликдир. Унинг катта бобоси (бобосининг отаси) Абрам Петрович Аннибал 8 ёшда эканида Африка соҳилларидан олиниб қочилган ва Истанбулга келтирилган. Истанбулдаги Русия элчиси уни олиб, Буюк Пётрга ҳадя қилиб юборган. Пётр Вильнода уни чўқинтириб, ўз тарбиясига олган. Унинг акаси аввало Истанбулга, сўнгра Петербургга келиб, укаси учун ҳақ тўлаб, айириб олиб кетмоқчи бўлган, лекин бу таклифни Пётр I қабул этмаган. Қаригунча Аннибал Африкани, отасининг ҳашаматли ҳаётини, 19 та акасини — улардан энг кичиги Аннибал эди — унутган эмас, уларнинг қўлларини орқасига боғлаган ҳолда отасининг олди-га киришларини, ёлғиз угина сарбат бўлиб, отаси уйининг фонтан-

¹¹ Днепр русалкасининг биринчи қисмидан.

¹² Ширин садоли юнон исмлари, масалан: Агафон, Филат, Федор, Фекла ва ҳоказо бизда фақат оддий халқ орасида қўлланилади.

¹³ Грандисон ҳам Ловлас — икки яхши романнинг қаҳрамонлари.

¹⁴ Агар менда бахтга ишониш телбалиги бўлса эди, мен уни одатда қидирар эдим. (*Шатобриан.*)

¹⁵ *Бечора Йорик!*— Қизиқчининг бош суягига қараб Гамлетнинг қилган хитоби. (*Шекспир ила Стернга боқинг.*)

¹⁶ Илгариги босмасида, *уйга учадир* ўрнига хато ўлароқ *қишда учадир*, деб босилган эдики, бу нарсанинг ҳеч қандай маъноси йўқдир. Буни танқидчилар тушунолмади, сўнгги строфаларда анахронизм кўрганлар. Романимизда замон календарь бўйича ҳисобланган деб ишонтирамиз.

¹⁷ *Юлия Вольмар* — Янги Элонза, Малек-Адель, М-ме Cottinнинг оддий романи қаҳрамони. Густав де Линар, баронесса Крюндер ёзган гўзал романнинг қаҳрамони.

¹⁸ *Вампир* — Лорд Байронга янглиш нисбат берилган қисса, *Мельмот* — Матюриннинг доҳиёна асари. Jean Sbogar — Карл Нодьеннинг машҳур романи.

¹⁹ *Бу ерга кирувчилар, ҳар қандай умидни ташлангиз.*— Дантенинг «Илоҳий комедиясидан. Тавозели муаллифимиз гўзал шеърнинг фақат ярмисининг таржима қилган.

²⁰ Бир замонда марҳум А. Измайлов томонидан анча тартибсиз равишда нашр этилган журнал. Ноширнинг ўзи ҳам бир вақт, байрамда *ўйнаб қолибман*, деб матбуотда халқдан узр сўраган.

²¹ Е. А. Баратинский.

лари остида сузиб юрганлигини у эсдан чиқармаган эди; яна ўзининг севики опаси Лаганини ҳам ёдлардики, у Аннибал тушган кема соҳилдан узоқлашаркан, кема орқасидан узоқда сузиб қолган эди.

18 ёшга етганда, Аннибал подшоҳ томонидан Францияга юборилган эди; бу ерда у қўшинда ўз хизматини бошлаган; Франциядан у қилич теккан боши ва француз лейтенанти мансаби ила Русияга қайтган ва шундан бошлаб, у ҳеч қаяққа сиқлмай, император ҳузурда қолган.

Аннанинг салтанати даврида Бируннинг шахсий душмани бўлган Аннибални қулай бир баҳона топиб, Сибирга юборганлар. Танқоликдан ва иқлимнинг қаттиқлигидан зериккан Аннибал ўз ихтиёрича Петербургга қайтиб, Миних деган дўстнинг олдига келган. Миних ҳайратга тушиб, тездан яширинишига маслаҳат берган. Аннибал ўз ери — қишлоғига жўнаб, Анна подшоҳлиги даврида фақат шу ерда яшаган, у хизматда ва Сибирда ҳисобланган. Елизавета тахтга чиққач, Аннибалга инъомларини, марҳаматларини ёғдирган. А. П. Аннибал генерал-аншеф мансаби билан муҳим хизматлардан бўшатилиб, Екатерина подшоҳлиги даврида 92 ёшида ўлган.

Тарихий васиқаларнинг етишмаганлиги орқасида энг яхши одамларнинг хотираси сақланмаган. Русияда Аннибалнинг ажойиб ҳаёти ёлғиз оилавий эртақ-масаллардагина маълумдир.

Унинг ўғли генерал-лейтенант И. А. Аннибал Екатерина замонининг энг кўркам сиймоларига мансубдир (1780 йилда ўлган).

²² Аслзода ойим қизларни қизчалар деб айтилган экан, қандай қилиб чўриларни (деҳқон қизларни) қиз дейиш мумкин, деб журналларда ажабланганлар.

²³ Танқидчиларимиздан бири: «Бу нарса болалар конькида ўйнайдилар демакдир»,— деди. Ҳақли.

²⁴ Гўзал чоғларимда меним,
Шоирона аи
Шўх кўпиклари ила,
Ёқар эди у менга,
Худди муҳаббат каби
Ё телба ёшлик сингари.

(Л. П. га нома).

²⁵ Август Лафонтен — бир кўп онлавий романларнинг авторидир.

²⁶ Князь Вяземскийнинг «Биринчи қор» деган шеърига қаранг.

²⁷ Баратинский шеъридаги Финляндия қишининг тасвирига қаранг.

²⁸ Эркак мушук ургочисини
Печкада ухлашга чақиради.

Бу тўйдан хабар беради. Биринчи қўшиқ эса ўлимдан дарак беради.

²⁹ Шундай қилиб бўлажак кувёнинг исмини биладилар.

³⁰ Хлоп, моль, топ деган сўзларни келишмаган янгилик деб журналларда мазаммат қилгандилар. Бу сўзлар чинакам русча сўзлардир...

³¹ Танқидчиларимиздан бири бу шеърларда бизга англашилмай турган бир ҳаёсизлик кўрганга ўхшайди.

³² Фол китоблари бизда Мартин Задек фирмаси остида нашр этилади; В. М. Федоровнинг айтишича, бу муҳтарам зот ҳеч вақт фол китоблари ёзмаган.

³³ Ломоносовнинг машҳур мисраларига пародия:

Шафақ гулгул қўли билан
Тонгги сокин сувлардан
Қуёш ила эргаштириб чиқади ва ҳоказо.

³⁴ Буянов, менинг қўшним

Кеча ёнимга келди, мўйловлари қирилмаган,
Сочлари пахмоқ, парга ағанаган, ваҳимали шапка кийган...

(Хавфли қўшни.)

³⁵ Гўзал хонимларнинг содиқ мухлислари бўлган бизнинг танқидчиларимиз бу шеърнинг ахлоққа уймаганлигини қаттиқ танқид қилдилар.

³⁶ Париж ресторанчиси.

³⁷ Грибоедов шеъри.

³⁸ Биринчи босмада олтинчи боб тубандагича тамомланган эди:

Сен эса, сен ҳам ёшгина илҳом,
Менинг хаёлимни тўлқинлат мудом.
Суст-мудроқ қалбимни сен жонлантирғил,
Масканимга тез-тез сен учиб келгил,

Шоир руҳи учун асло қўйма йўл
Совишга, қуришга, ёввойиланишга,
Энг сўнгра тош каби қотиб қолншга,
Қибор ҳаётининг ўлдирадиган
Завқ-сафоси ичра руҳсиз такаббур,
Ялтироқ-ҳашаматли аҳмоқлар ичра.

³⁹ Левшин — хўжаликка онд бир кўп асарларнинг авторидир.

⁴⁰ Бизнинг йўлларимиз — кўзларга боғча:
Дарахтлар, чимланган дўмбоқлар, зовурлар,
Юмуш кўп, шон-шухрат ҳам кўп.
Афсуски, баъзида ўтишга йўл йўқ.
Посбон каби турган дарахтларнинг
Ўткинчиларга камдир фойдаси;
Йўлни жуда яхши дейсан —
Бир шеър эслайсан: қатновчилар учун!
Рус йўли эркиндир фақат икки ҳолда:
Бизнинг Одам Ота ё Момо Ҳаво —
Қиш ғазабдан чарсиллаб,
Қаҳр билан юриш қилганда.
Йўлни муз чўян ила қоплаб,
Юмшоқ пар билан ўраб
Изин бекитса илк қор.
Еки далаларни қизғин қуруқчилик
Босарки, у вақтда ҳалқобдан
Пашша ҳам кўзини қисиб ўта олади.

(«Станс». Князь Вяземский.

Бу шеърнинг фақат мазмуни берилди).

⁴¹ Бу ўхшатиш, ўзининг ўйноқи хаёли билан машҳур бўлган К.**дан олинган. К.** бир вақт Потёмкиндан императрицага чопар бўлиб юборилганда, у шундай тез борганки, аравадан осилиб қолган қиличи ҳар бир қақирим масофада қоқилган устуларга шақилдоқ бўлиб урилган.

«ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН»НИНГ ЎЗБЕКЧАСИГА ТАРЖИМОН ИЗОҲЛАРИ

¹ Эпиграфнинг (яъни асарнинг сарлавҳасига қўйилган ва маъно эътибори-ла у билан бошланган ифоданинг) таржимаси:

«У мақтанчоқлик ила суғорилиб, буидан ташқари, алоҳида мағрурликка ҳам эга эдики, бу нарса бир турли бепарволик билан хоҳ яхши, хоҳ ёмон феъл-ҳаракатни, балки бир хаёлий равишда бўлган афзаллик туйғусининг натижасида эътироф қилишга мажбур этади»

(*Хусусий мактубдан*).

² Бу муқаддима (кириш) шоир томонидан Плетнёвга бағишланган. Пётр Александрович Плетнёв (1792—1865) бирмунча вақт Петербург дорилфунунининг ректори бўлиб турган. Бу киши адиб, шоир, танқидчи бўлиб, Пушкиннинг йигирма йиллик яқин дўстидир. Пушкин сургунда юрган замонларда Плетнёв унинг адабиётга оид топширмаларини ижро қилиб турарди. Пушкин шеърларининг нашрига тегишли ишларни олиб борарди. Пушкин ўз хатларининг бирида Плетнёв менга «ҳам қариндош, ҳам дўст, ҳам ношёр, ҳам касир» дейди ва шунинг учун унга бағишланган киришда «дўстлик илтифотини» қайд этиб ўтади.

³ *Вяземский* (1792—1878) — шоир, танқидчи; Пушкиннинг дўсти, Пушкиннинг бир кўп шеърлари Вяземский ила алоқадор. «Евгений Онегин»да ҳам у бир қанча мартаба хотирланади.

⁴ *Зевс*нинг илоҳий иродаси-ла оллоҳнинг иродаси билан демакдир (Зевс, қадимги юнонларнинг эътиқодича, худолар орасида энг қудратлисидир.)

⁵ *Людмила ва Руслан* — Пушкиннинг «Руслан ва Людмила» номли поэмаси бор, шуни ўқувчининг хотирига солинади. Поэма 1880 йилда босилган.

⁶ *Лекин зарарлидир шимол мен учун* — Пушкин снёсий шеърлари учун Петербургдан жанубга сургун қилинган эди. «Евгений Онегин»нинг биринчи боби 1823 йилда жанубда ёзилган. Бу мисрада шоир ўзининг сургун қилинганлигига ишорат қилади.

⁷ *Бал* — эски вақтда юқори табақа орасида жуда расм бўлган ва умумий рақслар мусиқий, зинфат ила ўтказиладиган ўтириш — базм.

⁸ *Madame* (французча) — бу ерда француз хотин, мураббиа маъносидадир.

⁹ *Monsieur* (французча) — бу ерда мураббий, муаллим маъносидадир. XVIII асрнинг охири, XIX асрнинг бошларида Русияда

дворян оилалари ажнабийларни, шу жумладан кўпинча французларни ўз болаларига мураббий, муаллим қилиб белгилар эдилар.

¹⁰ *Dandy* (инглизча) — олифта; юсак дворян жамоатига мансуб одамларнинг бутун ахлоқ ва муомала қоидаларига мувофиқ тарбияланган одам.

¹¹ *Мазурка* — европача рақслардан бири.

¹² *Педант* — қуруқ, онг-фикри чегарали, тор, майда-чуйдага мойил ахлоқ ва одатларга қаттиқ риоя қилувчи одам.

¹³ *Лотин тили* — ўрта асрда, қисман янги замонда Европада адабий, фанний бир тил сифатида ҳукм сурган (қадим римликлар тили).

¹⁴ *Yale* (латинча) — хайр, салом, саломат бўл демасди.

¹⁵ *Ювенал* (42—122) — машҳур Рим сатириги, ҳажв ёзувчиси; бу киши ўз даврида ақча эгаси бўлган аслзодаларнинг очкўзлиги, сотқинлиги, золим ва ахлоқсизлигини асарларда қаттиқ танқид қилган. Пушкин бу ёзувчини жуда севар эди. Унинг ҳажвий асарларини таржима қилишга ҳам бир вақт киришган эди.

¹⁶ *Энеида* — ўн икки қўшиқдан иборат бўлган ва румо шоири Вергилий томонидан ёзилган лотин поэмасининг номи. Энеида — румо адабиётининг энг атоқли асарларидан бири. Бу асар мактабларда ўқитилиб ўрганчлар эди.

¹⁷ *Ромул* — Рим шаҳрини таъсис этган афсонавий шахс. Ромулнинг туғилиши ва ҳаёти афсоналарда ҳаёлий, мавҳум тафсилотлар ила безатилган.

¹⁸ *Хорей, ямб* — рус поэзиясида икки асосий шеър вазни.

¹⁹ *Гомер* — бизнинг тарихдан тахминан 1000 йил илгари яшаган ярим афсонавий қадим юнон шоири. «Одиссея» ҳам «Илиада» номли икки буюк шеърый асарни шу шоирга нисбат берадилар. Бу асарларда қадим замонларнинг Троя уруши ҳақидаги халқ эртақлари бадий акс этган. *Феокрит* — бизнинг тарихдан III аср илгари ўтган қадим юнон шоири ва файласуфи, жуда узоқ ўтмишда чўпонларнинг бахтли ва ғамсиз турмушини тасвирлаган чўпон шеър оқимининг намоёнчаси.

²⁰ *Адам Смит* (1722—1790) — инглиз буржуазияси иқтисод олимларидан, сиёсий иқтисодда «классик мактаб»ни қурувчилардан бири. Смит ўзининг машҳур асари — «Халқларнинг бойлиги»да ташқи ва ички савдонинг сарбаст бўлишлигини, хўжалик фаолиятини тўсиб турган ҳар хил тўсиқларнинг йўқотилиши кераклигини илгари суради. Адам Смит таълимоти капитализм устида ишлаб чиқаришни ўстириш учун тор феодализм тарбияларига қарши кураш олиб борган ва мустақамланган инглиз буржуазиясининг идеологиясини акс эттиргандир. XIX аср бошларида Русияда буржуазия муносабатлари ўса бошлагани сабабли, Адам Смит асарлари русчага таржима қилиниб, дворян донраларида кўп ўқиларди. Бу ерда Пушкин Адам Смит таълимотини кўрсатади. Унинг таълимотича, мамлакатнинг бойлиги ақчада эмас, балки меҳнатда, ишлаб чиқарилган товарлар, истеъмол суюмларининг кўплигидадир.

²¹ *Назон* — қадим румо шоири; ишқий шеърлар, поэмалар ёзган. Ишқий шеърлари учун император Август томонидан Римдан Қора денгиз қирғоғига ҳайдалган ва шу сургунда ўлган. Пушкин бу шоирни жуда севар эди. Жанубда яшаган вақтда Назоннинг таржimai ҳсли ва ижодни ўрганишга киришган.

²² *Фоблас* — шу исмда бўлган романнинг қаҳрамони. Бу роман француз ёзувчиси Де-Кувре (XVIII аср) томонидан ёзилган. Фоблас — можаро, саргузашт қидирувчи бузуқи одам тиши.

²³ *Боливар* — цилиндр формали, четлари кенг шляпанинг номи (жанубий Америка сиёсий арбоби Боливарнинг исмига нисбатан берилган).

²⁴ *Каверин* — ёш Пушкиннинг дўсти, офицер. Пойтахт дворян муҳитида бу киши ўзининг бебошвоқ, жўшқин ҳаёти билан танилган.

²⁵ *Roast-beef* (инглизча) — гўштдан махсус равишда қовуриладиган овқат.

²⁶ *Федра* — француз драматурги Расин (1639—1699) пьесасининг қаҳрамони. *Клеопатра* — қадимги замонда Мисрда подшоҳлик қилган гўзал хотин. Бир кўп пьесаларнинг қаҳрамони. Бу ерда Пушкин машҳур француз адиби Вольтер (1694—1778)нинг асарини кўзда тутди. Моина танилган ёзувчи Озеровнинг «Фингал» номи трагедиясининг қаҳрамони. Пушкин даврида бу ролни Колосова деган артистка яхши ўйнади.

²⁷ *Фонвизин Д. И.* (1745—1792) — машҳур рус драматурги. «Бригадир» ва «Недоросль» номи машҳур комедиялари ёзган. Бу асарларда Фонвизин вилоятлардаги асилзодаларнинг жоҳиллиги, қўполлиги, ёшларни тарбия қилишдаги аҳмоқликни ва эзилган крепостной доҳқонларга йиртқичларча муносабатини масхара қилади. «Эрк дўсти» дейишнинг сабаби шундаки, Фонвизин баъзи асарларида либерал сиёсий қарашларни илгари суради.

²⁸ *Княжнин* (1742—1791) — ёзувчи, драматург; бир кўп трагедиялар ва драмалар ёзган. Ғарбий Европа драматургия намуналарига эргашиб, уларнинг сюжетига тақлид қилиб ёзгани учун Пушкин уни тақлидчи деган сифат билан айтади.

²⁹ *Озеров В. А.* (1770—1816) — драматург, бир қатор трагедиялар («Дмитрий Донской», «Фингал» ва бошқалар) ёзган. Булар шакл жиҳатидан сохта классик, мазмун жиҳатидан ватанпарвар асарлар бўлган. Унинг асарлари ўша вақтда катта муваффақият қозонган. Чунки Наполеон урушлари муносабати-ла дворянларнинг ватанпарварлик ҳисларини кўзғатар эди.

³⁰ *Семенов Е. С.* (1780—1849) — ўша вақтда машҳур рус артисткаси. Трагедияларда ўйнар эди. Ўз ўйини билан халққа кучли таъсир қиларди. Бир вақтларда Пушкинда шу артисткага қизқиш бошланганди.

³¹ *Корнель* (1606—1684) — француз классик трагедиясининг асосчиларидан бири. Корнелнинг трагедияларида воқеаларнинг ҳаракати қаҳрамонлик характериға эга. Диалоглар кескин ва оташин бўлиб, иштирок қилувчи шахсларнинг темпераменти ҳам жўшқин бўлар эди.

³² *Катенин П. А.* (1792—1853) — Пушкин даврида шоир, танқидчи ва драматург; бу киши француз драматургларидан Корнель ва Расиннинг асарларини русчаға таржима қилиб шуҳрат топган.

³³ *Шаховской А. А.* (1777—1846) — Пушкин даврининг драматургларидан. Жуда кўп комедия ва драмалар ёзган, уларнинг кўп қисмини ажнабий ёзувчиларнинг асарларини таржима ва ўзгартма ташкил қилган. Император театрларининг репертуар бўлимиға бошлиқ бўлгани учун унга шу асарларни саҳнаға қўйиш осон бўлган. Шу асарларни қўйиб, айрим ёзувчиларға (Карамзин, Жуковский ва

бошқалар) қарши фитна қўзғаган. Пушкиннинг «суронли гала», «дагал Шаховской» деган сўзлари шунга ишорат қилади.

³⁴ *Дидло* — XVIII аср охири ва XIX аср бошларида яшаган атоқли балетмейстер, эски балетни ислоҳ қилишда (қўйиш ва костюм жиҳатидан) Дидло постановкалари фавқулодда муваффақият қозонарди.

³⁵ *Терпсихора* — қадим юнонларнинг эътиқодича, рақснинг илоҳий хомийси.

³⁶ *Лорнет* — дастакли ва очилиб-ёпиладиган махсус дурбин.

³⁷ *Истомина А. А.* (1799—1846) — Пушкин даврида Петербургнинг машҳур балет артисткаси.

³⁸ *Эол* — қадим юнон эътиқодича, шамол худоси.

³⁹ *Руссо, Жан-Жак* (1712—1778) — XVIII асрнинг энг буюк адиб ва мутафаккирларидан. У вақтларда инқилобий бўлган майда буржуазиянинг мафкурачиси Руссонинг таълимоти инсоннинг «табiiий» ҳуқуқларини тасдиқ этишдан иборатдир. Руссо маданият ва маълумот — таҳсил орқасида бузилган ҳисларнинг эркин ўсуви кераклигини, «табиат товуши»га қулоқ солиш лозимлигини гапирди. Руссонинг фикрлари француз инқилоби замонида яacobинчилар учун байроқ, шнор бўлиб хизмат этди ва катта шухрат қозонди.

⁴⁰ *Грим, Фридрих Мелхиар* (1723—1807) — француз ёзувчиси ва Руссонинг дўстидир.

⁴¹ *Чаадаев П. Я.* (1796—1856) — рус адиби, файласуф, Пушкиннинг яқин дўсти. Пушкин бунга бир қанча шеърларни бағишлаган эди. Чаадаев ёшликда офицер бўлиб, декабристларга мансуб эди. Декабристлар қўзғолонидан сўнг реакция даврида машҳур «Фалсафий мактуб»ни ёзди, бунда бутун рус маданиятига кескин ҳукми чиқаради. Рус давлат қурилишини танқид қилгани учун бу мактубни босган журнал подшоҳ буйруғи билан ёпилган, редактори сургун этилган ва Чаадаев жинни деб эълон қилинган. Чаадаев юксак дворян муҳитида бекам-кўст кийинатурган, зоҳирига жуда кўп диққат қилатурган киши сифатида машҳур эди.

⁴² *Венера* — қадим румоликлар эътиқодича, ишқ ва гўзаллик худоси.

⁴³ *Анжуман дониш* — академия, 1806—1921 йилларда фанлар академияси тасмонидан рус тили лугати тузилиб нашр этилган.

⁴⁴ *Карета* — усти берк махсус арава.

⁴⁵ *Сивори зобит* — отлич гвардия офицери.

⁴⁶ *Шпор* — ҳарбийлар этигининг гулчинига тақилатурган жанраглайтурган нарса.

⁴⁷ *Диана* — қадим юнон эътиқодича, ой, ўрмон ва овчилик худоси. *Флора* — қадим румолиликларда баҳор ва гуллар илоҳаси.

⁴⁸ *Эльвина* — бу ерда шартли исм.

⁴⁹ *Камин* — махсус печка.

⁵⁰ *Чайльд Гарольд* — машҳур инглиз шоири Байрон (1788—1824)нинг шү номли поэмаси қахрамони. Юқори асилзодалар муҳитида этишган, парншонҳол, бўш-бекорчи, ҳаётнинг ноз-неъматидан орттиқ тўйинган, безган, ҳар ерда қайғу чекатурган, ҳар ерда ҳар нимядан зерикатурган ёш аристократ йиғит образи.

⁵¹ *Бостон* — карта ўйини.

⁵² *Сей, Бентам* — Сей француз иқтисодчиси (1767—1832). *Бентам* — инглиз файласуфи ва сиёсий муҳаррирларидан (1748—1832),

иккиси ҳам ўша даврда буржуазия идеяларини ифода қилганлар ва олға сурганлар.

⁵³ *Милъонная* — Петербургда бир кўчанинг номи.

⁵⁴ *Торквато Тассо* — машҳур итальян шоири. 8 мисрадан иборат шеърлар — октавалар билан «Қутқазилган Қуддус» асарини ёзган. Бу асарни Пушкин жуда яхши кўрарди.

⁵⁵ *Брента* — Адриатик денгизига қуйилувчи Италияда бир наҳр.

⁵⁶ *Петрарка* — XIV аср итальян шоири. Бу шоир ишқий шеърлари билан шуҳрат топган. Унинг шеърлари шакл ва тил жиҳатидан камолга етган намуналардир.

⁵⁷ Пушкин сургунда юрганда азоб чекиб, бир вақт чет элларга қочмоқчи ҳам бўлган. Бу ерда шунга ишорат қилади.

⁵⁸ *Байрон, Жорж Нозл Гордон* (1788—1824) — машҳур инглиз шоири, камбағаллашган аристократ оилада туғилган. Байрон асарларининг қаҳрамонлари учун характерли нарсаси — атрофни ўраган жамиятга нафрат қилиш, ундан норози бўлиш, жамият қонунари, одатларидан жирканиш, турмушдан бешиш, муҳитдан юқори турадирган «кучли шахсият»га топинишидир. Фақат Байрон умрининг охирида Грециянинг миллий озодлик олиши учун курашида иштирок этган чоқда унинг ижодида ҳаёт шодлиги кўрина бошлайди. Байрон бутун Европада таъсир кўрсатган катта адабий ҳаракатнинг бошловчиси дир.

⁵⁹ *Муза* — поэзия, шоирнинг илҳоми («муза» юнон сўзи; санъатнинг илоҳий ҳимоячилари муза аталар эди).

⁶⁰ *Салгир* — Қримда бир наҳр.

⁶¹ *Цензура* — матбуот устидан ҳукумат контроли. Пушкин даврида цензура жуда қаттиқ эди, ҳукуматнинг ўзбошимчилигига, зулмига қарши қаратилган ҳар қандай фикрни, ҳатто энг ожиз имони ҳам бўғар эди. Цензура дастидан Пушкин ҳам анча қийналган эди.

⁶² Пушкин бунда товуш жиҳатидан ўхшайтурган сўзлардан фойдаланиб, сўз ўйини ясайди. О гус! (латинча) эй, қишлоқи! — дегандир.

⁶³ *Дриадалар* — қадим юнон афсонасида ўрмон парилари.

⁶⁴ *Баричина* — крепостной ҳуқуқ даврида помешчик хўжалигида деҳқонлар гарданига тушган мажбурий меҳнат (помешчик фойдасига).

⁶⁵ *Оброк* — крепостной ҳуқуқ даврида помешчикларнинг деҳқонлардан ақча ёки ҳосилот шаклида олатурган маблағлари.

⁶⁶ *Қул* — бу ерда крепостной деҳқон.

⁶⁷ *Фармозон* — «франк-масон»нинг бузилгани. Бу ерда ҳур фикрли маъносиди.

⁶⁸ Яъни, қишлоқ аҳолиси Онегинни адабсизлик, назокатсизликда айблайди.

⁶⁹ *Кант* — немис идеалист файласуфи (1724—1804).

⁷⁰ Биз ҳаммамиз ўзимиз учунгина муваффақият ва шуҳрат қидирамиз, демакдир. Наполеон (1769—1824) номаълум бир офицер бўлиб, кейинча французларнинг императори даражасига кўтарилган машҳур қўмондондир.

⁷¹ *Шимол дostonлари* — гўё қадим замонда яшаган афсонавий Шотландия шоири Оссианга тақлидан ёзилган қўшиқлар назарда тутилади. Русча қилинган таржимаси катта муваффақиятга эга бўлгандир.

⁷² *Шоп мўйлов* — аскарлар, ҳарбийлар демакдир. Подшоҳ ҳукумати — Николай биринчи даврида ҳарбийлар учун соқолини қириб, фақат мўйлов қўйишни буюрган эди.

⁷³ *Дворян жамиятининг* юқори қисмида «Татьяна» исми у вақтларда оз қўлланиларди. Романларда эса иштирок этувчи шахсларнинг юқори, танланган табақага мансуб бўлиши қонда эди.

⁷⁴ *Ричардсон* (1689—1761) — инглиз ёзувчиси. Сентименталь характердаги «онлави романлар жанри»нинг отаси. Бир кўп романлари бор: «Помелло», «Кларисса гарлов», «Грандисон». Қаҳрамонлари ғайри табиий бир фазилатга, ахлоққа эга бўлган бу романлар бир вақт Русияда кўп тарқалган эди.

⁷⁵ *Грандисон, Ловлас* — Ричардсон романларининг қаҳрамонлари. Грандисон — XVIII аср буржуазия ахлоқининг тинсоли бўлган фазилаткор қаҳрамон. Ловлас — ахлоқсиз, фақатга ботган одам образи.

⁷⁶ *Гвардия сержанти* — ҳарбий унвон, унтер-офицер.

⁷⁷ Помешчиклар ўз қўл остларида бўлган деҳқонларни аскарликка жўнатиш ҳуқуқига эга эдилар. Аскарликка берилатурган йиғитларнинг сочларини қирқар эдилар. *Соч қирқиш* — аскарликка жўнатиш демакдир.

⁷⁸ Бемаъни, суюқ, лекин ҳиссий тизмалар ёзиш; бу ерда истеҳзоли маъно бор. *Альбом* — ҳар хил шеърлар, хотиралар, қизиқ иборалар ёзилатурган дафтар, эски вақтда Русияда жуда расм бўлиб кетган эди.

⁷⁹ *Прасковия* — асилзодалар тушунчасича — «оддий», «қора авом» исми. Шунинг усун бу исм яхшироқ деб билинган «Полина» исми ила алмаштирилади.

⁸⁰ *Корсет* — хотинларнинг белини ингичка қилиб кўрсатадиган махсус кийим.

⁸¹ Масленица — русларнинг диний байрами.

⁸² У вақтларда дворян оилаларида меҳмонларга овқат мансаб тартиб билан тортилар эди.

⁸³ *Бригадир* — эски вақтлар полковник ила генерал мансаби орасида бўлган ҳарбий мансаб.

⁸⁴ *Роог Jogick* (инглизча) — Бечора Йорик! демакдир. Бу ифода инглиз драматурги Шекспирнинг (1564—1616) «Гамлет» номли пьесасидан.

⁸⁵ *Очаков медали* — 1787—1791 йилларда бўлган рус-турк уруши вақтида Очаков деган турк қалъаси олинганда берилган нишон.

⁸⁶ «У қиз эди, у севган эди» (француз шоири Мольфилатр шеъридан).

⁸⁷ *Эклога* — қишлоқ ҳаётига доир эски шеърлар.

⁸⁸ *Филлида* — қадим юнон эклогаларидаги қаҳрамон қиз исми (бу ерда қишлоқ гўзали маъносида).

⁸⁹ *Светлана* — машҳур рус шоири ва таржимони Жуковскийнинг (1783—1852) шу номдаги шеърининг қаҳрамони. Светлана хассос ҳаёлчи, романтик руҳли қиз образи.

⁹⁰ *Вандика Мадоннаси* — Голландия рассоми Ван Дека (1599—1641) ясаган Марямнинг (итальянчаси Мадонна) сурати.

⁹¹ *Малек-Адел* — XVIII аср француз адибаси Коттеннинг жожа-ро-саргузашт романининг қаҳрамони.

⁹² *Де Линар* — Баронесса Круднепр томонидан ёзилган «Вале-

рий» номли романнинг қахрамони. Бу асарда бир ёш йигитнинг эрлики хотинга бўлган ишқий тарихи тасвир этилади.

⁹³ *Вертер* — Гётенинг «Ёш Вертернинг изтироблари» деган романининг қахрамони. Бу асарда бахтсиз севги орқасида ўзини ўлдириган ёш йигитнинг драматик кечинмалари тасвир этилади, роман ўша замонда ўқувчиларга катта таъсир кўрсатган, ўз-ўзини ўлдириш (интихор)ларни кўпайтган.

⁹⁴ *Клариса* — Кларисса Горлоу — Ричардсон романининг қахрамони.

⁹⁵ *Юлия* — Юлия Вольмар кўзда тутилади (юқорига қаранг).

⁹⁶ *Дельфина* — француз адбаси Де Сталнинг (1766—1817) шу номдаги романининг қахрамони.

⁹⁷ *Илтифот кўрмоқда романда ҳам шарр* — «шарр» ёмонлик демакдир. Бу ерда Пушкин XVIII асрдаги «ахлоқий» романлар ўрнини олган янги типдаги романларни характерлайди.

⁹⁸ *Вампир* — инглиз ёзувчиси Д. Поledорининг шу номдаги романининг қахрамони.

⁹⁹ *Мельмот-саёқ* — инглиз ёзувчиси Матрона (1782—1824)нинг «Мельмот-саёқ» деган асарининг қахрамони.

¹⁰⁰ *Мангу жуҳуд* — ўрта аср эртактларининг қахрамони.

¹⁰¹ *Корсар* — Байроннинг шу номдаги поэмасининг қахрамони. (Корсар — денгиз қароқчиси демакдир.)

¹⁰² *Сбогар* — француз ёзувчиси Ш. Нодье (1780—1844)нинг «Жан Сбогар» номли романининг қахрамони.

¹⁰³ Бу ифода итальян шоири Данте (1236—1321)нинг «Илохий комедия» номли асаридан олинган (Пушкиннинг ўқитишларига қараганда). Бу асарда Данте жаннат ва дўзах манзараларини тасвирлайди.

¹⁰⁴ *Сариқ рўмол ўраган семинарист* — диний мактабда ўқий турган талабани семинарист аталади. Семинария аталган бу мактабларда тарбия диний таассуф билан суғорилган бўлар эди. Бу мисрада сохта, ўзини олим кўрсататурган хотинлар масхара қилинади.

¹⁰⁵ Бунда ҳам олимнамо хотин масхара қилинади.

¹⁰⁶ *Галлицизмлар* — француз тилидан олинган сўзлар, ифодалар.

¹⁰⁷ *Богданович Е. Ф.* (1743—1803) — рус шоири, «Душенька» номли поэмаси бор.

¹⁰⁸ *Парни* (1753—1814) — француз шоири, ишқий шеърлар автори. Бунинг шеърлари ўйноқи, нафис эди. Шоир завқ-сафони тарафдор қиларди.

¹⁰⁹ «*Фрейшц*» (Сеҳрли мерган) — немис композитори Вебернинг (1786—1826) операси.

¹¹⁰ «Ахлоқ нарсаларнинг табиатидадир». Некер.

¹¹¹ I. II. III. IV. V. VI — бу строфалар ва бундан бошқа яна бир кўп строфалар баъзи сабабларга кўра Пушкин томонидан туширилиб қолдирилган.

¹¹² XVIII асрда дворянлар орасида париклар — сунъий сочлар қўйиш эркакларга ҳам, хотинларга ҳам расм эди.

¹¹³ *Вист* — карта ўйини.

¹¹⁴ *Гименей* — қадим юнон афсонасида никоҳ — уйланиш худоси.

¹¹⁵ *Шатобриан Ф. Р.* (1768—1848) — француз ёзувчиси, романтик. Шатобрианнинг «Табиат манзаралари» деган шеърлари юксак бадний мумтозиятга моллик бўлиб, табиатни жуда аниқ ва тўғри тасвирлайди. Пушкин бу ерда ахлоқий-таълимий романларни масхара қилади.

¹¹⁶ «*Пиёда*» ва «*руҳ*» — шахмат ўйинида фигуралар.

¹¹⁷ *Киприда* — қадим юнон ишқ худосининг номи.

¹¹⁸ Французча иборанинг таржимаси: «Бу варақларга сиз нима ёзасиз?».

¹¹⁹ *T. a. V. Annette* (французча) — сизга ихлосманд Аннетта.

¹²⁰ Альбомга чизилган лавҳалар. Машғал — у вақтларда ёлқинли муҳаббат белгиси ҳисобланарди.

¹²¹ *Нозим тизмаси* — бу ерда бемаъни шеър тўқувчидан кулнадди.

¹²² *Язиков Н. М.* (1803—1841) — машҳур шоир, Пушкиннинг асрдоши ва яқин дўсти.

¹²³ Трагедия, комедия, сатира каби адабий навларнинг шартли ўлароқ кўрсатилиши.

¹²⁴ *Қасида* — «Ода», рус адабиётида XVIII асрда пайдо бўлди: Қасида подшоҳларга, зафарларга, сарой ҳаётига доир ёки қандай бўлмасин диний-фалсафий мавзуларда «юқори» тантанали услуб билан ёзилтурган шеър. Ода — қасида XVIII аср аристократ адабиёти учун характерлидир. Лекин XVIII аср охирида оз тумтароқли бўлган шеър формалари (элегия) билан алмашина бошлайди. XIX аср бошларида қасида тарафдорлари билан «эскилик» тарафдорлари орасида тортишувлар бошланди. Пушкин мана шу тортишувларга катта қизиқиш кўрсатган; шу строфада ва бундан кейингида Пушкин шунга ишорат қилади.

¹²⁵ *Сатирик* — ҳажвий-сатирик асарлар ёзувчи. Бу ерда Е. Е. Дмитров деган ёзувчи ҳақида сўз боради. Бу ёзувчи XIX аср бошида жуда кўп ҳажвий асарлар, масаллар, эртаклар ёзган. «Бегона маъно» деган сатирасида мукофот олмоқ учун аён, такаббурларни мақтайтурган қасидачиларни Дмитров масхара қилади.

¹²⁶ Яъни XVIII (қасида ҳукм сурган давр) ва XIX аср (янги адабий оқимлар) орасидаги кураш.

¹²⁷ *Қари энага* — Пушкиннинг энагаси Арина Родионовна. Пушкинни халқ тили, халқ ижоди — эртаклар билан таништирувда катта роль ўйнаган. Пушкин Михайловскийда сургунда юрганда энагасининг оғзидан бир кўп эртакларни ёзиб олиб, кейинча улардан фойдаланган. Пушкин бир кўп шеърларида ўз энагасини хотирлайди.

¹²⁸ *Гулнор шоири* — Байрон; (Гулнор—Байрон асарларидан бирининг қаҳрамони).

¹²⁹ Дарданелл бўғозини бир вақт Байрон сузиб ўтган эди (бу ерда ҳазил: Онегин чўмилатурган анҳорни Дарданелл деб куладди).

¹³⁰ *Праёт* (1759—1837) — француз сиёсий арбоби ва адиби.

¹³¹ *W. Scott* — Валтер Скотт (1771—1831) — инглиз ёзувчиси. Ўрта аср феодализм турмушидан олиниб ёзган тарихий романлари бор.

¹³² Шампан виноларнинг маркалари (фирмаларнинг номлари).

¹³³ *Ипокрена* — шоирона илҳом (ипокрена, қадим юнонларнинг афсонасига кўра, қанотли от — Пегаснинг туёғи зарбидан очилган булоқ бўлиб, ажойиб бир хоссага эга бўлган эмиш: бу булоқдан кимки ичса, у шеър билан сўзлар эмиш. Бу булоқ қуёш тангриси Аполлонга бағишланган).

¹³⁴ *Бордо* — француз қизил виноси.

¹³⁵ *Аи* — француз шампан виносининг бир нави.

¹³⁶ Исм қўйилган кунни хотирлаб зиёфат бернш.

¹³⁷ *Жуковский* — рус шонри ва таржимонци (Илгари изоҳат берилган).

¹³⁸ *Паст бир табиятни улар акс этар* — бу ерда Пушкин II строфани кўзда тутади. Бунда дворян адабиёти учун галатли, оддий бўлиб кўринган фигуралар, тасвирлар киритилган: четан аравада деҳқоннинг кетиши, унинг ориқ оти, чана тортиб юрган оддий деҳқон боласи ва ҳоказо. Эски дворян адабиёти нуқтаи назардан бундай нарсалар оддий, «паст табият» эди. Бундай тасвирларда нафосат кўрмас эдилар. Пушкин гўзалликни шундай тор англовчиларга пичинг қилади. Сўнгра Пушкин Вяземскийнинг «Биринчи қор» номли безакли «нозик» шеърига ҳам ишорат қилади.

¹³⁹ Бу ерда турли фол очнш ва айрим ирим ҳақида сўз боради.

¹⁴⁰ Бу строфада ҳам фол очнш тасвир этилади. Илгари қизлар байрам арафасида кечаси ойга ойна тутиб қараб, ўткинчининг отини сўраб, ўз бахтларини синашга, келажакда куёвларининг исмларини билмоққа тиришар эдилар.

¹⁴¹ Тонгги шафақ (қадим юнон эътиқодича, шафақ — тонг худоси).

¹⁴² *Сенека* — (милоднинг I асрида) румо файласуфи ва адиби.

¹⁴³ *Хонимларнинг Модалар Журнали* — Шаликов томонидан 1823 йилдан 1833 йилга қадар чиқарилган «Хоним журнали»дир.

¹⁴⁴ *Халдей донишмандлар аҳлининг пири* — қадим билликларда фолчиларнинг юлдузлар ҳаракатига суяниб, келажакни тайин қилишга интилганларнинг бошлиғи.

¹⁴⁵ *Мальвина* — француз адбаси Каттеннинг романи.

¹⁴⁶ «*Пётрнома*» («*Петриада*») — А. Н. Грузинцевнинг Петр биринчи ҳақидаги поэмаси.

¹⁴⁷ *Мармонтель* (1723—1791) — француз ёзувчиси.

¹⁴⁸ *Буянов* — Пушкиннинг амакиси томонидан ёзилган «Хавфли қўшни» номли ҳажвий асарнинг қаҳрамонидир. Қовоқда юриб бор-йўғини совурган шалақ помешчик типидир.

¹⁴⁹ Французча жумланнинг таржимаси: «Уйғонинг, ухлаб ётган жонон».

¹⁵⁰ *Belle Nina* — гўзал Нина демак.

¹⁵¹ *Belle Tatjana* — гўзал Татьяна.

¹⁵² *Блан-манже* — ширин демак.

¹⁵³ *Цимлянский* — қизил шароб.

¹⁵⁴ *Зизи* — Пушкин сургун қилинган Михайловскийга яқин Тригорский қишлоғида яшовчи помешчик хотин Осипованинг қизи Елепраксия Вульфни назарга олинади. Вульф Пушкинга кўнгили қўйган эди. Пушкин унга ўзининг икки шеърини бағишлаган.

¹⁵⁵ Карта ўйини учун махсус столлар.

¹⁵⁶ *Бостон, ломбер* — карта ўйинлари.

¹⁵⁷ Қадим юнон шонри (юқорида изоҳ берилган). Бунинг «Илиада» ва «Одиссея»сида зиёфатлар муфассал тасвир қилинади.

¹⁵⁸ *Парис* — қадим юнон афсоналарига кўра, жуда келишган, чиройли қаҳрамондир. Троя подшоҳининг хотинини олиб қочган. Мана шундан Троя урушлари бошланган эмиш. Парисининг исми эркак гўзаллигига тимсол қилиб олинади.

¹⁵⁹ *Альбан* — машҳур Италия rassоми.

¹⁶⁰ *Вальс* — европача рақслардан бири.

¹⁶¹ Қунарлари туманли ва қисқа бўлган жойда бир насл туғиладики, унинг учун ўлиш оғир, изтиробли эмиш (Петрарка).

¹⁶² *Зарецкий* — Пушкин Зарецкий образида «америкалик» деб аталган Федор Толстойни кўрсатган бўлса керак, дейдилар. Ф. Е. Толстой (1782—1846) ёшлигида гвардия офицери бўлиб, ўша вақтнинг бир кўп ёзувчилари билан, шу жумладан, Пушкин билан ҳам яқин таниш эди. Бу киши бебошвоқ, жанжалчи, дуэлчи, фирром картабоз бўлиб, Алнот оролларида ва Камчаткада («америкалик» лақаби шундан) хаёлга сиғмас саргузаштлари билан шуҳратланган эди.

¹⁶³ *Регул* — қадим Румода сиёсий арбоб ва қўмондон. Ривоятга кўра, Румо манфаатига хизмат қилишдан ҳалок бўлишни афзал кўрган.

¹⁶⁴ *Дуэль* — ғарбда феодал-дворян жамиятида пайдо бўлиб, у ерда Русияга ҳам ўтган бир одат. Кишини таҳқир этган, иззатнафсига теккан кимсани дуэлга чақирилади, қўлда қурол ушлаган ҳолда ҳар икки томон бир-бирига отишади. Дуэлда маълум шартлар ва расмиятларга риоя қилинади. Эски замонларда дуэль дворян муҳитида жуда кенг тарқалган одат бўлиб, «номус» ҳақида дворян тушунчаси ила боғлангандир.

¹⁶⁵ *Клавикорд* — музика асбоби.

¹⁶⁶ *Дельвиг А. А.* (1798—1813) — шоир; Пушкиннинг дўсти.

¹⁶⁷ *Идеал* — интилниш нуқтаси, гоё ёки намуна бўлатурган шаклда тасаввур қилинган юксак мукамаллик демакдир. Романтик шoirлар тили учун характерли бир сўз.

¹⁶⁸ *Секундант* — дуэлда ҳозир бўлиб турувчи гувоҳ (ҳар икки томоннинг секундантни бўлади).

¹⁶⁹ *Шартнома* — секундантлар биргалашиб, олдиндан дуэль қондаларини, шартларини белгилаб оладилар, икки душман орасидаги масофа қанча ва неча марта отишлари керак ва ҳоказо тўғрисида.

¹⁷⁰ Қадим халқларда худога қурбон қилинурган ҳайвонларни шу меҳробда — махус тош устида ёндирар ё сўяр эдилар. Меҳробда ҳар вақт олов ёниб турар эди. Бу ерда эса — «Шоир ўлди, ёлқинли; илҳоми сўнди» маъносида.

¹⁷¹ *Грибоедов А. С.* — «Ақллилик балоси» номли машҳур асарнинг муаллифи.

¹⁷² *Эпикур* — бутун шахсий орзуларни таъминлашга асосланган руҳий тинчлик, завқланиш катта неъматдир, деган юнон файласуфи.

¹⁷³ *Биллиард* — махус ясалган стол устида шарларни таёқ билан туртиб, стол четларидаги тешикларга туширилатурган ўйин.

¹⁷⁴ Наполеоннинг чўяндан ишланган бюсти.

¹⁷⁵ *Гяур, Жуан* — Байрон асарларининг қаҳрамонлари.

¹⁷⁶ Байрон қаҳрамони Чайльд Гарольдга (юқорида изоҳ берилган) тақлид қилган, маъносида.

¹⁷⁷ *Гусар* — подшоҳ қўшинида махус қисм.

¹⁷⁸ Аравага кўпроқ от қўшганда олдинги отларни бошқариб юрувчи кучер.

¹⁷⁹ *Қишлоқ циклоплари* — қишлоқ темирчилари демакдир (циклоплар — қадим юнон афсонасига кўра, темирчи худо Гефестнинг ёрдамчилари, бир кўзли дев махлуқлар).

¹⁸⁰ *Автомедонлар* — моҳир кучерлар (Автомедон — Гомер поэмаси «Илиада» қаҳрамони бўлиб, Ахиллеснинг дўсти ва кучеридир.)

¹⁸¹ «Москва тайёрлади бир ёнгин...» — 1812 йил урушида Москвада бўлган ёнгинини айтмоқчи.

¹⁸² *Бухороликлар* — Москвага ипак моллар ва бошқа шарқ буюмларини олиб келиб сотатурган — умуман, шарқ савдогарларининг бухороликлар деб аталар эди.

¹⁸³ Симеон кўчасида, деган маънода.

¹⁸⁴ Москвадаги англиз клуби. Бой ва холис эски дворян табақасининг намояндалари бу клубга аъзо бўлар эдилар.

¹⁸⁵ *Архив йиғитлари* — ташқи ишлар министрлигининг архивида хизмат қилатурган юқори табақа ёшлари назарда тутилади.

¹⁸⁶ *Мельпомена* — қадим юнон афсонасига кўра, трагедия ва театрнинг илоҳий ҳомийси.

¹⁸⁷ *Талия* — қадим юнон афсонасида комедия ва театрнинг илоҳий ҳомийси.

¹⁸⁸ Дворян мажлиси (Москвада, ҳозирги вақтда Союзлар уй биноси)да баллар, маскарадлар бўлатурган жой.

¹⁸⁹ Бу ерда Пушкин классик жараён (XVIII аср) шоирларини масхара қилади, улар ўз поэмаларини якнасақ, совуқ, сунъий, тумтароқли муқаддима билан бошлар эдилар. «Классицизмга салом бердим»: киноя, истехзо.

¹⁹⁰ «Бахтли бўл! Агар биз абадий айрилажак эсак, абадий алvido!» — Байрон.

¹⁹¹ *Лицей* — дворян болалари учун махсус ўқув юрти. Бу ерда Пушкин 1811 йилдан 1817 йилгача ўқидиги Царское селодаги лицей назарда тутилади.

¹⁹² *Цицерон* — машҳур рим нотиғи, сиёсий арбоби ва адиби.

¹⁹³ *Апулей* — рим адиби (милоддан II аср аввал); турли можаролар, саргузаштлар ва ишқий тасвирларни ўз ичига олган «Олтин эшак» номли асарнинг муаллифи.

¹⁹⁴ *Державин Г. Р.* (1742—1816) — машҳур рус шоири. XIX аср бошида рус шеърининг улуг намояндаси бўлиб шуҳрат қозонган. Пушкин 1815 йилда лицейда бўлган имтиҳон вақтида Державин ҳузурида ўз шеърини ўқиб берган ва бу шеър Державинга таъсир қилган. Шоир бу ерда Державин томонидан тақдир этилганлигига ишорат қилади.

¹⁹⁵ *Леонора* — Жуковский таржима этган баллада қаҳрамони.

¹⁹⁶ *Мельмот* — «Мельмот — саёқ» ҳақида юқорида изоҳ берилди.

¹⁹⁷ *Космополит* — бутун дунёни ўз ватани деб билган, маълум бир миллатга ўзини мансуб ҳисобламаган одам.

¹⁹⁸ «*Менинг Демоним*» — Пушкиннинг шеъри.

¹⁹⁹ *Чацкий* — Гривбедовнинг «Ақллилик балоси» номли сатирик комедиясининг қаҳрамони. Чацкий уч йил чет элларда кезиб, Москвага келган кунидеъ бал устидан чиққан.

²⁰⁰ *Du come il faut* (французча) — юксак жамиятда қабул этилган одоб, назокат намунаси.

²⁰¹ *Шишков* — рус тилига ажнабий сўзларнинг киришига қарши бўлган адиб.

²⁰² *Вульгар* (инглизча) — авомга махсус, қўпол, дағал демакдир.

²⁰³ *St-Priest-Sen Piri* — ўша вақтнинг машҳур карикатурачиси.

²⁰⁴ *Гиббон* (1737—1794) — инглиз тарихчиси.

²⁰⁵ *Манзони* (1784—1873) — итальян шоири.

²⁰⁶ *Гердер Л.* (1744—1803) — немис файласуфи ва шоири. Халқ ижодига оид асарларни тўплаган.

²⁰⁷ *Шамфор* (1744—1794) — француз сиёсий муҳаррири. XVIII аср француз инқилоби арафасида ва инқилоб йилларида Франция ҳаётини, маишатини кўрсататурган мақолалари ва афоризмлари билан машҳурдир.

²⁰⁸ *Биш М.* (1771—1802) — француз доктори, инсон анатомияси (ташриҳи)га оид китоби бор.

²⁰⁹ *Madame de Staël* — бу ёзувчи ҳақида изоҳ юқорида берилган.

²¹⁰ *Тиссо* — швейцариялик доктор; тибга оид тушунарли, енгил асарлар муҳаррири.

²¹¹ *Бел П.* (1747—1806) — француз адиби ва мутафаккири. Католик бутхонаси душмани бўлган, бутхона хурофотларига қарши курашган. Дунёни англаш методи сифатида ҳаётга шак-шубҳа билан қараш кераклигини илгари сурган.

²¹² *Фонтенель* — XVIII аср француз файласуфи ва адиби.

²¹³ Бир кўп журналлар ва альманахларда Пушкин ижодини қаттиқ танқид этган мақолалар чиққан эди. Шоир шунга ишорат қилади.

²¹⁴ *E semper bene* (итальянча) — нима эди, кўп аъло, демакдир.

²¹⁵ *Магнетизм* — бу ерда таъсир ва талқин кучи ёки гипнотизм маъносидадир.

²¹⁶ *Сарой* — бу ерда подшоҳнинг яқинлари, юксак аристократ гуруҳ маъносида.

²¹⁷ Пушкин ўз романининг «Илк қитъаларини» ўқиб берган дўстларидан кўпи роман тамом бўлган вақтда Сибирияда сургунда эдилар. Декабристлар қўзғолонига иштирок қилиб, сургунга кетган дўстларини Пушкин бу ерда хотирлайди.

²¹⁸ XIII асрда ўтган машҳур Эрон шоири Шайх Саъдий.

ВАРИАНТЛАР

«Евгений Онегин» шеърий романининг таржимаси Ойбекнинг таржимонлик фаолиятида алоҳида аҳамият касб этади.

Ойбек ўз ижодининг гуллай бошлаган кезларида рус классик адабиётининг ушбу гениал асарини таржима этиб, ўзининг таржимонлик фаолиятида янги, ёрқин саҳифа очди: «Евгений Онегин» романининг таржимаси ўзбек маданиятида, хусусан Ойбек ижодида катта бадний воқеа бўлди. Лекин шунга қарамай, талабчан адиб А. С. Пушкин таваллудининг 150 йиллиги муносабати билан мазкур таржимани мутлақо қайта ишлади. Ана шу тарзда «Евгений Онегин» таржимасининг икки хил нусхаси (варианти) пайдо бўлди.

«Евгений Онегин» таржимасининг ушбу нашри учун А. С. Пушкин «Танланган асарлар»ининг 1949 йил нусхаси таянч матн сифатида қабул қилинди (Ойбек «Асарлар»ининг 10-томи учун ҳам ушбу нашр варианты асос қилиб олинган).

Таржиманинг таянч матни мутаржим дастхати, шунингдек, асарнинг ўзбек тилидаги барча нашрлари билан қиёс қилинди. Ушбу нашрлар ўртасидаги тафовут қуйида эълон қилинади.

Шартли қисқартмалар:

Қ — «Евгений Онегин» шеърий романи таржимасининг Ойбек дастхати билан ёзилган оқлама қўлёзма нусхаси.

Г — 35 «Гулистон» журнали, 1935. 11—12-сон.

37 — А. С. Пушкин. Jevgenij Onegin. Ataçan Haşim tahriri as-tida. Taşkent, Ozbekistan Vadij adabijat Davlat naşrijeti, 1937, 268 bet.

49 — А. С. Пушкин. Танланган асарлар. Тўрт томлик, 2-том. Драмалар ва «Евгений Онегин». Тошкент, Ўздавнашр, 1949. 441 бет. Редакторлар: Зулфия, Миртемир, Шайхзода («Евгений Онегин»ни Шайхзода таҳрир этган).

55 — А. С. Пушкин. Танланган асарлар. Тўрт томлик. 3-том. «Евгений Онегин». Драматик асарлар. Тошкент, Ўздавнашр, 1955. 410 бет. Редактор М. Бобоев.

56 — А. С. Пушкин. Евгений Онегин, Тошкент, Ўздавнашр, 1956. 175 бет. Редактор М. Бобоев.

75 — Ойбек. Асарлар. Ҳн томлик. 10-том, таржималар, Тошкент, Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1975. 318 бет. Редактор Муҳаммад Али.

ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН

Бағишлов

- 1 Юпансин, деб мағрур кибор донра. (Қ, 37, 55, 56)
- 2 Ұйламадим, севиб дўст илтифотин, (Қ, 37, 55)
Қадрлаб дўстликнинг илтифотини, (56)
- 3 Истагандим тақдим этай биргина (Қ, 37, 55, 56)
- 4 Сенга арзигудай қалб армуғонин, (Қ, 37, 55, 56)
- 5 Сазовор бўлгудай гўзал руҳ ила, (Қ, 37, 49, 55, 56)
- 6 Муқаддас хаёллар ила лим тўлган (Қ, 37, 55, 56)
- 7 Нурли, тоза, тирик бир поэзия (Қ, 37, 55, 56)
- 8 Соддалик ва юсак фикрлар — мазмун (Қ, 37, 55, 56)
- 9 Майли, на бўлмасин — орзуманд қўл-ла, (Қ, 37, 55, 56)
- 10 Қабул эт ранг-баранг боблар тўпламин (Қ, 37, 49, 56)
Қабул эт ранг-баранг боблар ҳаммасин, (55)
- 11 Бу ним кулги ва ним қайғули дағал (Қ, 37, 55, 56)
- 12 Овомга ярашур, идеал, мукамал (Қ, 37, 56)
Ҳам ўзи халққа мос, ҳам соз, мукамал (55)
- 13 Ҳангомаларимнинг лоқайд мевасин (Қ, 37, 55, 56)
- 15 У думбул ва солғил йиллар ижодин, (Қ, 37, 49, 55, 56)
- 16 Онг юритган совуқ мушоҳадалар, (Қ, 37, 55, 56)
- 17 Ва қалбнинг қайғули изи. фарёдин (Қ, 37, 55, 56)

Биринчи боб

- 1 «Тақводор қоидапардоз амаким (37, 56)
- 4 Бундан соз тадбирни топмоққа ночор (Қ, 49)
«Бундан дурустроғин ижодга ночор (37, 56)
- 6 «Лекин парвардигор бу қандай офат, (Қ, 37, 56).
- 8 Ҳлтириш силжимай ундан бир қадам! (56)
- 9 На қадар тубанлик, маккорлик бу (Қ)
Қандай мискинларча, маккорлик эрур, (37)
Шу қадар тубанлик, маккорликка бу: (55, 56)
- 10 Ҳлимтик кишининг сен кўнглини ол (Қ)
Ҳлимтик кишининг кўнглини олиш, (37, 55, 56)
- 11 Тўшак ёстиғини ҳар дам тузатинг (Қ)
Тўшак ёстиғини ҳар дам тузатиш, (37, 55, 56)
- 12 Дори-дармон бериш, қайғули бир туш (Қ, 37)
Дори-дармон берсанг босиб ғам-қайғу (55, 56)
- 13 Олароқ хўрсиниш ва ўйлаш ичида (Қ, 37)
Ва яна хўрсиниб ўйласанг шу он: (55, 56)
- 14 Қачон жонинг шайтон қабз этар!» дея (Қ, 37, 55, 56)
- 15 Шундай ўйлар эди бу ёш шумтака (56)
- 16 Почтавойда учиб, чангга ботароқ, (Қ, 37, 55, 56)
- 17 Зевсининг энг олий иродаси-ла (Қ, 37, 55, 56)
- 18 Бутун ақрабонинг вориси шул чоқ, (Қ, 37, 55, 56)
- 19 Людмила. Русланнинг дўст-ёронлари (Қ, 37, 55, 56)
- 20 Менинг романимнинг шу қаҳрамони. (56)
- 23 Яхши бир рафиқим бўлган Онегин (Қ, 37)
- 25 Сиз ҳам шу ерларда, ўқувчим, балки (37)
- 29 Хизматин бажариб аъло ва софдил, (55, 56)

- 31 Уч дафъа бал берди тарк этмай ҳар йил, (55, 56)
- 32 Охир ажралади бори-йўғидан (55, 56)
- 37 Monsier l'Able эди ожиз бир фаранг, (Қ)
- Monsieur бир юпун француз эди, (55, 56)
- 39 Ҳазил-ҳузул қўшди таълимга анча (Қ)
- 40 Ахлоқ, одоб ила кўп қийнамади (55, 56)
- 46 Мошиғни ҳайдайлар бу хонадондан. (Қ, 37)
- 49 Лондон dandусидай кийинган ғоят, (55, 56)
- 50 Дунёни, ҳаётни кўрди охиран, (Қ, 37)
- Киборлар оламин кўрди. ниҳоят, (55, 56)
- 51 Француз тилида у ўз фикрини (Қ, 37)
- 52 Сўйлар, ёза олар эди мукаммал. (Қ, 37)
- 53 Мазурка рақсини ўйнарди гўзал, (Қ, 37)
- 54 Ва сарбастди, унинг салом таъзими (Қ, 37)
- 56 Ҳал қилди у закки ва дилбар дея (Қ, 37)
- 59 Тарбия бобида, тангрига шукур, (56)
- 60 Мақтанишлик бизда осондир жуда (Қ)
- 62 Қатъиятчи судлар) қилмишига тан, (Қ)
- Қатъиятчи судлар) қилмишича зан (37, 49)
- Қатъиятчи судлар) фикрича чиндан (55, 56)
- 65 Суҳбатда мушкилот чекмай эл бурун (Қ)
- Суҳбат мушкилини енга олади, (55, 56)
- 66 Ҳар бобни енгилтак бир чўқиб ўтиб, (56)
- 67 Ва муҳим баҳсларда муқтабир каби (37)
- Муҳим баҳсда ўзин билимдон тутиб, (55, 56)
- 68 Олимона тур-ла муқтодир қилиш-чун (Қ)
- Олимона сукут сақлай олади; (55, 56)
- 69 Кутилмаган ҳажвлар ёлқини ила (Қ, 37)
- Ҳам ўткир ҳажвлар ёлқини билан (55, 56)
- 70 Хонимлар кулгисин ёқишга уста (Қ, 37)
- 71 Бу кун лотин тили модадан чиқмиш (49)
- 73 Баъзи эпиграфлар маъносин таниш, (Қ, 37)
- 76 Суҳбатга етарли лотинча билар. (Қ)
- Гап учун етарли лотинча билар. (55, 56)
- 79 Ердаги ҳаётнинг тарихин узоқ (Қ, 37)
- 84 Эсидан чиқормаган эди Онегин. (Қ)
- 85 Юксак эҳтиросга эга бўлмасдан (Қ)
- Нозик садоларга умрин ҳис билан (55, 56)
- 86 Бахш этишга йўқди юксак ҳаваси, (37)
- 87 Қанча уринмайик Онегин зотан (56)
- 88 Хорейни ямбдан фарқ қилолмасди (Қ, 37)
- 89 Қойирди Гомерни, Феокритни (37)
- 93 Давлат қандай қилиб бўлади зангин (Қ, 37)
- 94 Нима билан яшар. нима сабабдан. (Қ, 37)
- 95 Оддий маҳсулотга соҳиб бўларкан, (Қ, 37)
- 96 Унинг учун керак бўлмайди олтин, (Қ, 37)
- 98 Гаровга қўярди ерни — далани, (Қ, 37)
- 100 Айтиб беришликка йўқ мажол менда (Қ, 37)
- 102 Нимани ҳар фандан биларди нухта? (Қ, 37)
- 103 Ешлигидан бери Онегин учун (55, 56)
- 106 Ялқовлигин машҳур этган бир нарса, (Қ, 37)
- 107 Нозик эҳтиросининг илмидир якка, (Қ, 37)
- 109 Шу жиҳатдан жафо чекажак, мазлум, (Қ, 37)
- Шунинг-чун кўрганда у жазо, зулм; (55, 56)

- 110 Сахро гўшасида Молдавияда, (Қ)
Сахро гўшасида Молдавия, (37)
- 111 Узоқларда юрди Италиядан (Қ)
Узоқ тушиб юрди Италиядан (37)
- 112 Исёнчи ва порлоқ умрин тугатган. (Қ)
- 113 На қадар эрта у бўлди риёкор (Қ, 37)
- 114 Ичдан умидланиш ҳамда рашк этиш (Қ)
Ундан умидланиш ҳамда рашк этиш (37)
- 115 Қайғули кўриниб, чекиш фиғонлар, (Қ, 37)
- 116 Авраш ҳам айнитиш ва ишонтириш (Қ, 37)
- 117 Кўринар у мағрур ва итоаткор, (37)
- 122 Дам қандай паришон сукутга чўкар, (55, 56)
- 123 Дам қандай оташин бир нотиқ бўлар, (56)
- 129 Ҳалим кўз ёшлар-ла бўларди порлоқ! (Қ, 37)
- 134 Ва илиб у меҳр, диққат онларин (Қ, 37)
- 135 Энг маъсум чоқларнинг бор эътиқодин (Қ, 37)
- 136 Ақл-эҳтирос-ла енгиб у ҳозир (Қ, 37)
- 137 Ночор бир ишратни кутишга моҳир! (Қ, 37)
- 142 Биларди... сўнг, ёр-ла қолиб тизма-тиз (Қ, 37)
- 143 Жимжитликда сабоқ беришга тенгсиз (Қ, 37)
- 147 Бутун йўқотишни, у шундай пайтда (55, 56)
- 148 О қандай заҳар тил билан узарди! (55, 56)
- 151 Юрасиз у билан дўст бўлишиб чин (Қ, 37)
- 152 Айёр эр ҳам иззат қиларди ростдан, (55, 56)
- 153 Ва Фобласнинг кўҳна талабасида (Қ)
Ва Фобласнинг қадимий талабасида, (37)
- 155 Ҳар вақт ўздан, ҳамда овқатдан (55, 56)
- 157 Алданган эрлар ҳам уни ҳурматлар, (Қ, 37)
- 162 Ҳали у тўшакда жим ётир экан: (Г—35)
- 163 Унга топширилар қанча мактубча, (Қ, 37)
Унга топширарлар — талай мактубча (Г—35)
- 164 Нима гап? Таклифми? Шу бугун чиндан (Қ, Г—35, 37)
- 165 Уч хонадон этмиш таклиф кечага (Қ, 37)
Уни уч хонадон айтмиш кечага (Г—35)
- 166 Бир ерда бал, бир ерда гўдакча байрам. (Г—35)
- 167 Қаерга югурар менинг арзандам? (Г—35)
- 168 Кимдан бошлайди у? Лекин барибир (56)
Қайсидан бошлар у? Лекин барибир (Г—35)
- 169 Ҳаммасин улдалар. Ҳар жойда ҳозир (Г—35)
- 170 Шу чоқ эрталабки кийимида ул. (Г—35)
- 171 Бошига киярак кенг бир боливар. (Қ, 49)
Бошига кийган у кенг бир боливар, (56)
- 173 Бу ерга кенгликда ўйнаб нуқул, (Г—35)
- 174 Тушлик овқат учун брегет — соат (Қ, 37)
Мудрамас брегет тушлик овқатга (Г—35)
- 175 Чақириб уни даъват қилгунча (Г—35)
Жинғир... этиб қилгунча даъват (37)
- 177 Учади ҳар ёққа, ҳайт қичқириқ (Г—35)
«Ҳайт, жонвор, чу-чу!» қичқириқ (55, 56)
- 181 Кутади (Каверин) унда, ишонар, (Г—35)
- 183 Тошиб пробкани шипга отаркан (Г—35)
- 184 Сели оқиб турган Roast — beet бунда (56)
- 188 Турар Лимборский деган хуш пишлоқ. (Г—35)

- 189 Тотли, олтин каби ананасга боқ, (Г—35)
 190 Сарёғ иссиққина котлетдан кейин (55, 56)
 192 Лекин брегетдан жаранлаган ун, (Қ, 37)
 194 Театрнинг мудҳиш қонуншуноси, (Қ, 37)
 Театрнинг ёвуз қонуншуноси, (55, 56)
 196 Ва мафтун этувчи актрисаларга (Қ, 37)
 200 Entretienlarni олқишлаб кейин (Қ, 37)
 204 Эй сеҳрли диёр! Эски замонда (37)
 205 У ерда жасур ҳажвнинг ҳокими (Қ, 37)
 207 Ва унда Княжнин — тақлид соҳиби, (Қ, 37)
 209 Ва олқишларининг эркисиз ҳадясин (Қ, 37)
 210 Семёнова билан бўлишганди қоқ (Қ)
 Семёнова билан бўлингандек қоқ (37)
 213 Заҳар Шаховской чиқарди яна (56)
 217 Менинг ёш чоғларим кечди тезгина (Қ, 37)
 218 Эй илоҳаларим! Насиз? Қайдасиз? (Қ, 37)
 Менинг париларим! Билай, қайдасиз! (55, 56)
 Менинг илоҳларим! Надир? Қайдасиз? (Г—35)
 219 Дардли овозимни меним бир тингланг, (Г—35)
 220 Сиз эски танишлар? Бошқа бир кўп қиз (Қ, 37)
 Сиз аввалгиларми? Бошқа бир кўп қиз (Г—35)
 221 Келганда ўрнингиз олгонми ёким? (Қ)
 Бўшатиб ўрнингиз олмамиш қаранг? (Г—35)
 Келганда ўрнингиз олмамиш ёким? (37)
 222 Яна тинглайманми сизнинг куйларинг? (Г—35)
 223 Рус Терпсихорининг руҳли бажарган (Г—35)
 224 Рақсларини мен кўрармиканман? (Г—35)
 Руҳли рақсларни кўрармиканман? (37)
 225 Е гамми нигоҳим таниш юзларни, (Г—35)
 226 Мароқсиз саҳнада тополмасмикан? (Г—35)
 227 Еки мен тамом ёт зумрага томон (Г—35)
 Еки мен бегона ҳаётга томон (55, 56)
 228 Уксунган ойнасин кўзга тутаман (Г—35)
 229 Уйингга бепарво мен томошабин (37)
 Уйунга бепарво мен томошабин (Г—35)
 230 Бурчақда жимгина эснаб ўтирай, (Қ, Г—35, 37)
 231 Ва ўтган дамларни эсга келтирай, (Г—35)
 232 Театр ҳам тўла, ложалар порлар, (Г—35)
 233 Партер курсиларда ҳаёт қайнайди, (Г—35)
 234 Паёкда сабрсиз чапак чалишар, (Г—35)
 237 Тинглаб камончанинг сеҳркор ёйин, (Г—35)
 238 Истомина турар якка, нодир, (Г—35)
 239 Раққос парилар-ла чизиб доира, (Г—35)
 240 Полга тегар унинг битта оёғи (56)
 244 Гоҳ қаддин букади, гоҳ синади, (Г—35)
 Гоҳ қаддин бурайди, гоҳ тик туради, (55, 56)
 246 Чапак чалишаркан, Онегин кирар: (Г—35)
 248 Қўш лорнетни тутиб, кўзини тикар, (55, 56)
 У, қўш ойнагин тутиб кўз сузар, (Г—35)
 251 Барчани кўрди у: чехралар, уст-бош (Г—35)
 253 Бош чайқаб эркаклар билан сўзлашди, (Г—35)
 254 Сўнг боқди саҳнага жуда паришон, (Г—35)
 257 Ва деди: «Ҳаммасин бўшатмоқ керак». (Г—35)
 258 Балетга кўздандир мен чидам келдим. (Г—35)

- 259 Лекин Дидлодан ҳам ортиқ зерикдим, (Қ, Г—35)
 260 Ишқ-маъбудалари жинлар, илонлар (Қ, 37)
 261 Сакрашлар, гурунглр ҳам саҳнада (Г—35)
 262 Чарчаган ходимлар ухлаб қолганлар. (Г—35)
 263 Пўстинга ўралиб сиртқи қоп-қора (Г—35)
 Пўстинга ўралиб ҳали қопқада (Қ, 37)
 Пўстинга ўралиб, сиртда, зинада (56)
 264 Ҳали тўхталмаган кезиш ва қатлаш, (Қ, Г—35, 37)
 266 Ичкаридан, ташқардан чироқлар порлар, (Г—35)
 267 Ҳар ерга нур сочар ҳали фонарлар (Қ, Г—35)
 268 Совуқдан отлар ҳам уринар ҳали, (56)
 269 Эгар-жабдуқлардан улар зериккан, (Қ, 37)
 270 Кучерлар гулханни қуршаб олишган. (Қ, 37)
 Кучерлар гулханни қуршаб олароқ. (Г—35)
 271 Сўкар жанобларни кўп ишқаброқ, (Г—35)
 272 Онегин шу чоқда кўчага чиқар. (Г—35)
 Бизнинг Онегини ҳам чиқиб қолади, (56)
 273 Кийиниш учун у уйга чопади, (Қ, 37)
 Кийиниш учун у ҳовлига жўнар, (Г—35)
 274 Холис бир бўлманинг мен тасвирини (Қ, 37)
 276 Бу ерда моданинг ўрнак шоғирди (56)
 277 Кийинар, ечинар, яна кийинар? (Г—35)
 Кийинар, ешинар ва пардоз этар? (49, 56)
 278 Резаворчи Лондон нимани сотса, (Г—35)
 279 Учун нималарни ушлаб сотса, у (Қ, 37)
 Мол нозли орзуга нимани отса, (Г—35)
 280 Болтиқ денгизида кўпикли тўлқин (Г—35)
 281 Келтирса бизларга ёғоч май учун (Г—35)
 283 Парижда оч завқ нимани бутун (Г—35)
 Парижда очкўз завқ нимани бир кун, (56)
 284 Энг янги ҳавас-чун ва зийнат учун (Г—35)
 285 Ҳангомалар учун ихтиро қилса, (Қ, 37)
 Бекорчилик учун ихтиро қилса, (Г—35)
 287 Файласуф бўлмасин безор бардоши (Г—35)
 288 Стамбул қаҳрабо трубкалари (56)
 289 Усталда бронза, чинни ва жаноп, (Г—35)
 Усталда бронза, чинни қалашур, (49)
 290 Энг нозик ҳисларнинг фароғатлари (Г—35)
 Нозик ҳиснинг орзу ва нашъалари (56)
 291 Жилоли хрусталь ичида атир, (Қ, 37)
 Қиррали садафда атирлар тўлган, (Г—35)
 292 Тароқлар, пўлатдан тирноқ арралар, (Г—35)
 294 Уткур хил, чўткаси, баъзиси тилга, (Г—35)
 295 Баъзиси тирноқни тоза тутишга, (Г—35)
 297 Англай олмаганда нақ ёнида жим (Г—35)
 298 Тентакча хуш гап-ла савлатли грим (Г—35)
 299 Тирноқ тозалашга жасорат қилгай, (56)
 307 Рашкли ифтиродан қўрқароқ лекин (Қ, 37)
 314 Эркак кийимини кийиб маъбуда. (Қ, 37)
 315 Гўё маскарадга жўнар оҳиста, (Қ, 37)
 316 Энг сўнгги завқ учун муносиб кийим (Қ, 37)
 317 Жалб этиб мароқли нигоҳингизни. (Қ, 37)
 318 Кийимини тавсиф эта билардим, (Қ, 37)
 319 Билимдонларга ҳам мен танлаб сўзни (56)

- 320 Мардлик бўлар эди, албатта, бу ҳам (Қ)
Мардлик бўларди, албатта, бу ҳам. (37)
- 323 Булар рус тилида йўқ, бу сўзлар чет, (Қ, 37, 55)
- 323-мисра 324-мисра билан ўзаро алмашган. (49, 56, 79)
- 330 Бизларда баҳс эмас ҳозир бу нарса. (Қ, Г—35, 37)
- 331 Яхшиси бал сари биз ошиқайлик, (Қ, 37)
Гарчи эски вақтда анжуман дониш (49)
Яхшиси бал сари ошиқайик биз, (56)
- 332 Кира қилиб тездан битта карета (Қ, 37)
Битта каретани киралаб бирпас — (55, 56)
Битта каретани бай қилиб, қаттиқ (Г—35)
- 333 У ерга Онегин югурди қаттиқ (Қ, 37)
Чақириб Онегин кетди у ерга (Г—35)
- 335 Уйқули кўчани бўйлаб кўп қатор (Қ, Г—35, 37)
- 336 Қареталарнинг бу қўш фонарлари (Қ, Г—35, 37)
- 337 Юмшоқ нурларини хандон қуяди, (Қ, 37)
Қуюлар жимгина юмшоқ нурлари, (Г—35)
- 338 Қорларга чизади нурдан ўқ ёйлар. (Қ)
Қорларни шуъладан камар қоплайди. (Г—35)
Қорларга чизади нурдан камонлар. (37)
- 339 Атрофда юлдуздай кўп майда чироғ, (Г—35)
- 340 Чиройли, муҳташам бино порлаб, (Г—35)
- 341 Яхлит ойналарда кўлкалар юрар. (Г—35)
- 342 Хонимларнинг ва мод телбалар боши (Қ, 37)
Хонимлар ва мода телбанамолар (Г—35)
- 343 Бошлари бир ёндан кўринар, ўтар. (Г—35)
Ёндан лип ўчади, зимда сўнади. (37)
- 345 Швейцар ёнидан ўтди ўқ каби, (Қ, 55, 56)
Швейцар ёнидан худди ўқ каби, (Г—35)
Эшикбон ёнидан ўтди ўқ каби, (37)
- 349 Гуруллашлардан музика толган, (Г—35)
Музика ҳам энди гуриллаб толган, (55, 56)
- 350 Одамлар машғулди мазурка ила, (Г—35)
- 351 Ҳамма ёқда шовқун, жой йўқди сира, (Қ, 37)
Ҳамма ёқ шовқунли, жой ҳам торгина, (Г—35)
- 353 Гўзал хонимларнинг оёқчалари (Қ, 37)
Гўзал хонимларнинг оёғи улар (Г—35)
- 354 Уларнинг сеҳрли изларин қувар, (Г—35)
- 355 Елқунли қарашлар ҳар ёқдан аранг (Г—35)
- 357 Қоплайди камоннинг кучли фарёди, (Г—35)
Қоплайди созларнинг кучли фарёди, (37)
Қоплайди камонкор кучли фарёди, (Қ)
- 358 Нашъалар, орзулар аёми бурун (Қ, 37)
Шодликлар, орзулар қатнаган у кун (Г—35)
- 359 Балларни севарак кетарди эсим (Қ, Г—35, 37)
- 360 Эътирофлари учун, хат топшириш учун (Қ, 37)
Эътирофлар учун, хат топшириш-чун (Г—35)
Ишқ изҳор этгани, хат топширгани (56)
- 361 Бундан яхшироқ макон йўқ балким, (Қ, 37)
Бундан-да яхшироқ жой йўқдир, жоним, (Г—35)
- 362 Ай сиз, ай муҳтарам эрлар, аёллар! (Қ, 37)
Эвоҳ, сиз ҳурматли эрлар, хотинлар, (Г—35)
- 363 Таклиф қилай, сизга ўгутларим бор, (Г—35)
- 364 Сўзларимни тинглашни сиздан сўрайман. (Г—35)

- 365 Сизларни мен огоҳ қилмоқ истайман, (Қ, 37)
Сизларни мен ҳушёр қилмоқ истайман, (Г—35)
Огоҳ қилмоқчиман сизни бир сўздан: (55, 56)
- 366 Сиз ай, оналар, бўлинг аҳтиёт, (Г—35)
- 368 Дурбинни тўғрилаб бунга тутингиз! (Г—35)
Лорнетни жуда ҳам тўғри тутингиз! (55, 56)
- 373 Қўпгина умрини мен ҳалок этдим, (Қ, 37)
- 376 Мен жуда севамен жўшқин ёшликни, (Қ, 37, 56)
- 377 Тиқилинч, порлоқлик, зийнат, шодликни, (Қ, 37)
- 378 Хонимларнинг мўъжаз, кийим-безагин, (Қ, 37)
- 379 Севаман уларнинг латиф оёгин: (Қ, 37)
- 385 Қалбимни у оёқ тинч қўймас асло, (Қ, 37)
- 386 Унутгажакдирсан уларни тентак?! (Қ, 37)
- 395 Сиз учун кўпдандир унутмадимми, (Қ, 37)
- 396 Шухрат, шон орзуси, оталар юрти, (Қ, 37)
- 397 Ғурбатда яшашнинг қайғу-жафосин? (Қ, 37)
- 398 Ешлик чоғларини йўқолди бахти, (Қ, 37)
- 399 Ут-ла майсадаги сизнинг изингиз каби (Қ)
Майсадаги сизнинг енгил из каби (37)
- 403 Оёғи, нечундир латиф ва дилбар (Қ, 37)
- 404 Қиймати белгисиз мукофотни у (Қ, 37)
- 405 Башорат қилади кўзларга; орзу (Қ, 37)
- 406 Армонлардан бебош эркин галалар (Қ, 37)
Аёл юрагимда орзу ва армон (49, 56)
- 407 Шартли гўзаллиги билан жалб этар... (Қ, 37)
- 408 Мен уни севаман, дўстим Эльвина, (Қ, 37)
- 409 Дастурхонлар ёзиқ устал тағидан. (Қ, 37)
Баҳор чоғи кезсак майса ва чаман, (Қ, 37)
- 410 Қиш фаслида иссиқ камин ёнида. (Қ, 37)
- 412 Қояларда, денгиз қирғоғида ҳам... (Қ, 37)
- 413 Қасирғали денгиз ҳали ёдимда, (Қ, Г—35, 37)
- 414 Оёғига севиб йиқилиш учун. (Г—35)
- 415 Қутуриб чопишган тўлқинларига (Қ, Г—35, 37)
- 416 Нақадар ҳавасим келганди у кун! (Қ, 37)
Қандай рашким менинг келганди у кун! (Г—35)
- 418 Гўзал оёқларга лабларим тегса! (Қ, Г—35, 37)
- 419 Йўқ, жўшқин ёшликнинг оташин чоғи (Қ, 37)
Йўқ, жўшқин ёшликнинг қизгин пайтида, (Г—35)
Усталлар остига ташласам назар. (49)
- 421 Ҳеч қачон мен бундай дард-изтиробли (Қ, 37)
Ҳеч қачон мен бундай изтироб билар, (Г—35)
- 422 Еш Армидаларнинг дудоқларидан (Қ, Г—35, 37)
Ёки ёноқлари ёрқин чечакни, (Қ, 37)
Е гулнинг ёлқинли ёноқларидан, (Г—35)
- 423 Ёки ҳижрон, армон тўла кўкракни (Қ, 37)
Е бош қўйиб армон тўла кўкракка (Г—35)
- 424 Упишни мен орзу қилмасдим сира; (Г—35)
- 425 Йўқ, аҳтирослар ҳужуми бирдан, (Қ, Г—35, 37)
- 426 Руҳимиз ҳеч қачон бундай эзмаган. (Қ)
Руҳимни ҳеч вақтда бундай эзмаган. (Г—35)
Руҳимни ҳеч қачон бундай эзмаган. (37)
- 428 Эзгу хаёлларда мен ўзим баъзан (Қ, 49, 56)
- 430 Бир латиф оёқни қўлда сезаман. (37)
- 432 Яна у оёқнинг тегиши инжа, (Қ, 37)

- 433 Шу сўлгин қалбимда ёқиб қўйди қон. (Қ, 37)
 Бу сўлгин қалбимда ёқиб қўяр қон. (55, 56)
- 437 На эҳтиросларга, на илҳомлари (Қ, 37)
- 438 Тўқиган куйларга арзийди хуллас (56)
- 439 У саҳифаларнинг сўзи, нигоҳи (Қ, 37)
- 440 Худди оёқлари каби алдамчи (Қ, 37)
- 441 Қалай Онегиним? Мудраган ҳолда (Г—35)
 «Онегин қалай? Мудраб ва эснаб, (55, 56)
- 442 Етоққа жўнайди-ку ҳозир бирдан. (Г—35)
- 443 Петербург шаҳари товушга тўла, (Г—35)
- 444 Аскар дўмбираси билан уйғонган, (Г—35)
- 445 Савдогар туради, ҳаммол юради, (Г—35)
- 446 Извозчик биржага томон чопади. (Г—35)
- 447 Шошар хурма кўтарган қишлоқи хотин, (Г—35)
- 448 Янги қор ғарчиллар у юрган сайин, (Г—35)
- 449 Бошланди ёқимли сабоҳ қий-чуви, (Қ, 37)
 Эртанинг ёқимли турди қий-чуви, (Г—35)
- 451 Юксалди ҳавога нақ мовий қуюн (55, 56)
- 452 Интизомли, тоза, немис нонвойи (Қ, 37)
 Тоза, интизомли немис нонвойи (Г—35)
- 453 Қоғоз қўлқоп кийиб неча дафъа у (Қ, Г—35, 37)
- 454 Дўкон тахтасини очиб ёпди-ку. (Қ, Г—35, 37)
- 456 Тонг чоғи унинг-чун ярим кечадир. (Қ, 37)
 Онегин учун тонг ярим тунгина (55, 56)
- 457 Онегин томоша, зийнат гўдағи, (Қ, 37)
 У ўйин кулги-ю зийнат эркаси, (56)
- 458 Етади роҳатда ухлаб тинчгина. (55, 56)
- 460 Унинг учун ҳаёт муяссар тағин. (Қ, 37)
- 461 Қандай ҳаёт дейсиз? Бир хилда рангли (56)
- 463 Бахтиёр ва масъуд эдими лекин, (Қ, 37)
- 464 Сарбаст ва умрининг баҳор чоғида (Қ, 37)
- 465 Порлоқ галабаларнинг орасида (Қ, 37)
- 466 Ҳар кун завқ-сафоларда Онегин? (Қ, 37)
- 468 Соғломди, ўтдими беҳуда беиз? (Қ)
 Соғломди: бу нарса ўтдими беиз? (37)
- 471 Доимий фикрини жононлар қисқа (Қ, 37)
- 475 Сўнгра у емакка ҳар кун бир хилдан (Қ, 37)
 Страсбург сомсасин бифштекс билан (Қ, 37)
 Ва булар устидан ичиб бир шиша (Қ, 37)
- 476 Шампанский майин... нукта сўз тоши (Қ, 37)
- 477 Сочолмайди, оғриб тураркан боши. (Қ, 37)
- 481 Кўнгли қолган эди унинг охиран, (Қ, 37)
 Кўнгли қолган эди унинг ҳар ишдан, (55, 56)
- 482 Ҳам жангдан, ҳам ўқдан, ҳамда қиличдан (56)
- 485 Инглиз зиққига ўхшайди, лекин (49, 56)
- 492 Меҳмонхоналарда у бўлар намоён. (Қ)
 Қўноқликларда у бўлар намоён, (37)
- 493 Юксак доирада на гийбат бостон (Қ, 37)
- 495 Ва ҳеч нимани у билмас, сезмасди. (Қ, 37)
- 500 Эй кибор доира ажойиблари! (Қ)
 Эй кибор доира ажибалари! (37)
- 501 Тарк этди сизни у ҳаммадан аввал. (Қ, 37)
- 502 Ҳақиқати шу доим кибор димоғи (Қ)
 Ҳақиқати шуким кибор димоғи (37)

- 503 Доирамизда жуда зериктиргич ҳол, (Қ)
 Давримизда жуда зериктиргич ҳол, (37)
- 504 Эҳтимолки, баъзи бир хоним бир қадар, (Қ)
- 506 Локин умуман улар суҳбати (Қ)
 Ва лекин умуман улар суҳбати (37)
- 507 Беғубор хазоён эса-да, бачки (Қ, 37)
- 508 Яна улар тағин шундай айбсиз, (Қ, 37)
- 509 Қалблари шу қадар мўминлик-ла банд (Қ, 37)
- 511 Шундай эҳтиётли ва шундай тамиз, (Қ, 37)
- 512 Шундай ғайри таслим эркаклар учун (Қ, 37)
- 513 Зиқлик туғдиради афтилари қурсин. (Қ, 37)
 Афтларини кўриб хун бўлар юрак. (49)
- 519 Жўшқин завқ-сафони мўртади энди (Қ, 37)
- 525 Журъат-ла зумрага бўлмади улфат, (Қ, 37)
- 526 Бу зумра ҳақида ҳукм этолмайман, (Қ, 37)
- 528 Яна у берилиб бекорчиликка, (Қ, 37)
- 529 Руҳий бир бўшлиқдан узилган, ҳорғин, (Қ, 37)
- 530 Мақтанишга лойиқ бир мақсад ила (Қ, 37)
- 531 Киришди ўзгалар ақлин қамрасин; (Қ, 37)
- 534 Унда дилгир, унда ёлғон талваса, (Қ, 37)
- 536 Ҳаммасида ҳар хил ирим кишани. (Қ, 37)
 Ҳаммасидан ҳар хил иримдан нишон. (55, 56)
- 539 Китобларни ташлар хотинларсумон, (55, 56)
- 540 Чанг босган китоблар токчасига-да (Қ, 37)
- 541 Тортади қопқора бир мотама парда. (Қ, 37)
 Тортади қопқора қалин пардача. (55, 56)
- 542 Дунё қайд-қуйдининг отиб эмгагин, (Қ, 37)
 Кибор ҳаётининг отиб эрмагин, (55, 56)
- 543 Ҳай-ҳуйдан чекилиб унинг сингари, (Қ, 37)
- 546 Беихтиёр хаёллар учун садоқат. (Қ)
 Беихтиёр хулё учун садоқат, (37)
- 548 Ва кескин, барчадан совиган зако, (Қ, 37)
- 549 Мен ғазабли эдим, у ғамга ошно. (Қ, 37)
- 551 Биз иккимизни-да синдирди ҳаёт, (Қ, 37)
- 556 Ким яшар, фикр этар, у бутун руҳан (Қ, 37)
- 557 Инсонлардан безиб нафрат қилади, (Қ, 37)
- 562 Яна надоматлар ичдан кемирар, (Қ, 37)
- 564 Катта бир латофат гап асносида (Қ, 37)
 Ширин бир нафислик сўзга, жумлага. (55, 56)
- 567 Ургандим энг аччиқ унинг баҳсига, (Қ, 37)
- 568 Заҳар аралашган ҳазил ва бадбин (Қ, 37)
- 569 Ҳажвий ҳиддатига кўникдим секин... (Қ, 37)
- 570 Биз ёз мавсумида кўп чоқлар бирга, (Қ, 37)
- 572 Тип-тиниқ, зиёдор бўлган бир дамда, (Қ, 37)
- 574 Моҳтоб жамолин акс этмас экан. (Қ, 37)
- 576 Сукутла ёд этиб кечмиш севгини (Қ, 37)
- 577 Шу чоқда биз яна қайғусиз, ҳисли (Қ, 37)
- 578 Лутфкор кечанинг нафаси билан (Қ, 37)
- 579 Биз қандай маст бўлар эдик жимгина! (Қ, 37)
 Бизларни айларди беҳуш жимгина! (55, 56)
- 581 Уйқуда занжирбанд маҳбус этилган (Қ, 37)
- 582 Сингари, хулёда жўнардик биз ҳам — (Қ, 37);
- 590 Аравакашнинг олис саси ноғиҳон (Қ, 37)
- 592 Елғиз эшкаклар-ла елиб бир қайиқ (Қ, 37)

- 593 Мудраган дарёда аста сузарди, (Қ, 37)
 594 Узоқлардан бизни асир қиларди, (Қ, 37)
 595 Сурнай товуши, яна диловар қўшиқ, (Қ, 37)
 Узоқдан бир наю ёқимли қўшиқ, (55, 56)
 598 Сиз, эй Адриатик тўлқинлари, ман, (Қ, 37)
 Адриатик денгизи, тўлқинлари, ман, (55, 56)
 599 Эй Брента! Сизни кўрарман яна. (Қ, 37)
 600 Илҳомларим тўлиб-тошиб янгидан, (37)
 601 Сехрли сасингиз эшитгум қайта: (Қ, 37)
 602 Бу сас Аполлоннинг набиралари (Қ, 37)
 603 Учун муқаддасдир. Албион сози (37)
 604 Орқали у таниш, у туғишганим. (Қ, 37)
 605 Гоҳ сўзамол, гоҳо индамас хоним — (Қ, 37)
 606 Венециянинг ёш гўзали билан (Қ, 37)
 607 Сирли бир қайиқда мен сузарак, олтин (Қ)
 Сирли бир қайиқда сузарак, олтин (37)
 609 Оғушида ишқдан лаззатланарман, (Қ, 37, 55)
 610 Петрарка ва севги тилига ўчоқ (Қ, 37)
 611 У гўзал-ла лабим восил бўлажак. (Қ, 37)
 612 Келажакми менинг эрким соати? (Қ, 37)
 613 Келмишдир фурсати! Мен чақираман, (Қ, 37)
 Келадими менинг эрким замони? (55, 56)
 614 Денгиз бўйин кезиб, очиқ ҳавони (37)
 618 Кўксида бошлайман сарбаст югурук? (Қ, 37)
 619 Менга адоватли кўр кучнинг хунук, (Қ, 37)
 620 Дилгир соҳилини ташлаш замони, (Қ, 37)
 621 Жануб ангинлари қучоқларида (Қ, 37)
 622 Менинг Африкамнинг тин самосинда, (Қ, 37)
 623 Россияни ўйлаб оҳ чекиш чоғи, (56)
 624 Ки бунда мен қанча изтироб чекдим, (Қ, 37)
 625 Муҳаббат боғладим ва кўмдим қалбим. (Қ, 37)
 635 Ўз чекидан ўзи рози ўлароқ (Қ, 37)
 636 Меросни уларга топширди шул чоқ, (Қ, 37)
 637 Бу ишда катта бир талаф кўрмайин, (Қ, 37)
 638 Гўё олдинданоқ сезмиш юкини (Қ)
 Ёки олдинданоқ сезмиш Евгений (37)
 639 Қари амакининг тез ўлишини. (Қ, 37)
 Қари амакининг ўлишин тезроқ. (56)
 641 Иш бошқарувчидан олди маълумот (Қ, 37)
 643 Видолашув учун орзумандмиз, бот (Қ, 37)
 646 Югурди почтада мулоқот учун. (Қ, 37)
 647 Ақча ниятида тайёрлаб ўзин, (Қ, 37)
 648 Оҳ чекиш, дилгирлик, қалбакиликка, (Қ, 37)
 650 У ҳомуза тортар эди олдиндан; (Қ)
 Ва ҳомуза тортар эди олдиндан; (37)
 651 Фақат қишлоғига у келганида (Қ, 37)
 Мана у қишлоққа етади охир (56)
 654 Кўрди хизмат аҳли тўлган қўрани, (55, 56)
 655 Пиғилиб келишар эди марҳумга, (Қ, 37)
 657 Дўстлар, бегоналар ҳар ёқдан барча, (Қ, 37)
 658 Улик ҳам кўмилди, поплар, меҳмонлар (Қ, 37)
 659 Овқатни еб-ичиб, сўнгра пурвиқор (Қ, 37)
 Поп, меҳмонлар жўнар гердайиб, тинчиб, (55, 56)
 660 Тарқалиб кетдилар, гўё улар бир (Қ, 37)

- 661 Иш қилган сингари... Онегин ҳозир (Қ, 37)
 Онегин қишлоқда яшовчи киши (55, 56)
 662 Қишлоқ аҳолиси; у энди ўрмон, (Қ, 37)
 663 Ерларга, сувларга ва заводларга (Қ, 37)
 664 Тамом хўжайиндир, шу давргача (Қ, 37)
 665 Исрофгар; интизом, тартибга душман (Қ, 37)
 666 Онегин жуда шод: у илгариги (Қ, 37)
 667 Йўлин олмоштирди, на бўлса майли. (49, 56)
 669 Онегинга ўксиз, танҳо далалар. (Қ, 37)
 Онегинга жимжит, танҳо далалар. (55, 56)
 665 Сўнгра очиқ билган эди Онегин. (Қ, 37)
 676 Қишлоқда ҳам худди ўша дилгирлик (55, 56)
 677 Гарчи на кўча бор ва шоҳ саройлар, (Қ)
 Гарчи на кўча бор ва на саройлар, (37)
 680 Кутарди, чопарди, кетидан дайди (Қ, 37)
 681 Соядек ё содиқ бир хотин каби (Қ, 37)
 685 Ижодий ўйлар жон, қонга тўлгун. (Қ)
 Ижодий рўёлар жон, қонга тўлган. (37)
 686 Юраман, far niente — менинг қонуним (Қ, 37)
 690 Тотли севги учун, сарбастлик учун. (Қ, 37)
 692 Вафосиз шуҳратга назар солмайман. (Қ, 37)
 694 Кечирмаганимдидим изсиз, тинчгина (Қ, 37)
 695 Кўлкада, энг бахтли кунларимни-да! (Қ, 37)
 696 Чаман, севги, қишлоқ, сайл этиб юриш. (55, 56)
 700 Токим, истеҳзоли бирор ўқувчи (55)
 701 Қандайдир бир ношир менинг хизлатим (Қ, 37)
 704 Фурурнинг шоири Байрон сингари (Қ, 37)
 707 Гўёким, биз учун имконсиз каби (Қ, 37)
 708 Ўзингдан бошқани ёсанг — бу гумон. (Қ, 37)
 714 Сирли тасвирларни сақларди маҳкам. (Қ)
 Гезли тасвирларин сақларди маҳкам. (37)
 717 Тоғларнинг қизини, амалим меним (Қ, 37)
 720 Савол билан мени қиласиз манзур. (55, 56)
 722 «Кунж қизлар гуруҳи нчида кимга (37)
 «У рашкли қизлардан кимни хушлайсан, (55, 56)
 723 Созинг куйларини қилдинг назира? (Қ, 37)
 724 «Илҳоминг жўшдириб кимнинг нигоҳи (Қ, 37)
 725 «Армуғон этмишдир диққатли меҳр, (Қ, 37)
 726 Сенинг бу фикрчи куйингга, қани? (Қ, 37)
 732 Кимки бириктирса, у инсон хушбахт: (Қ, 37)
 733 У шеърнинг муқаддас алаҳламасин (Қ, 37)
 734 Оширар, босароқ Петрарка изин; (37)
 737 Лекин мен севганда эдим лол, нодон. (55, 56)
 738 Ишқ кечди, келганди илҳом ва муза. (Қ, 37)
 739 Зулмат босган ақл ёришди бирдан. (Қ)
 Зулмат босган фикр ёришди бирдан. (37)
 740 Янгидан излайман, мен эркин жўра, (Қ, 37)
 741 Сеҳркор садолар, ҳислар, ўйлардан. (37)
 745 Хотин оёқларин ва чехраларин. (Қ)
 747 Яна қайгураман, йўқ кўз ёш-инжи. (Қ, 37)
 748 Мана, мана тездан бўронлар изи (Қ, 37)
 750 Мен ёза бошлайман ана шу замон (Қ, 37)
 751 Йигирма беш қўшиқдан иборат дoston. (Қ, 37)

- 752 Уйлаб қўйдим энди режанинг шаклин (Қ, 37)
 754 Романнинг ҳозирча биринчи фаслин (Қ, 37)
 756 Қўриб чиқдим қатъий интизом ила, (Қ, 37)
 759 Пензурга ўзимнинг бурчим тўлайман, (49, 56)
 763 Нева бўйларини айлангил бутун. (Қ, 37)
 764 Менга хизмат қилиб, кўрсат шараф-шон: (Қ, 37)
 765 Эгри таъбир, сўкиш ва шовқин-сурон! (Қ, 37)

Иккинчи боб

- 3 У днёрда маъсум завққа дўст-иноқ (Қ)
 У днёрда маъсум завқ дўсти ҳар чоқ (37)
 5 Аслзода уйн холис, четланган, (Қ, 37)
 6 Шамоллардан эса тўсиқ тоғ билан, (Қ, 37)
 7 Анҳор тепасида... қаршида ётар (Қ, 37)
 8 Узоқдан товланиб, гуллар-ла яшнар (Қ, 37)
 10 Узоқда қишлоқлар хира йилтирар, (Қ, 37)
 13 Қарамсиз каттакон бир боғ, бу пари (Қ)
 Сингари боқимсиз каттакон бир боғ, (55, 56)
 14 Уйчан дриадаларнинг маскани ҳар чоғ (Қ)
 15 Солинган эди бу муҳташам қаср, (Қ)
 16 Умуман қасрга махсус бир тарзда: (Қ, 37)
 18 Қадимги замоннинг маъқул завқида, (Қ, 37)
 Маъқул қадимийлик диди бор унда. (55, 56)
 19 Ҳар томонда юсак уй — бўлмалари, (Қ, 37)
 20 Меҳмонхоналарга ортилмиш шоҳи. (Қ, 37)
 21 Боболарнинг расми деворларида, (Қ, 37)
 22 Печкалар ранго-ранг, (Қ)
 Печкалар ранго-ранг нақш ҳаммасида. (37)
 23 Буларнинг барчаси эскиган энди, (Қ, 37)
 24 Билмайман, тўғриси, сабаби нима: (Қ, 37)
 Билмайман, тўғриси, недир боиси,— (55, 56)
 25 Бу меним дўстимнинг шундай нарсага (Қ, 37)
 Шундай нарсаларга дўстим хоҳиши (55, 56)
 26 Ҳавас, эҳтиёжи жуда оз эди (Қ, 37)
 Йўқлигин биламан, очилмас баҳри; (55, 56)
 27 Модали ҳам қадим заллар ичинда, (Қ)
 Модали ва қадим заллар ичинда (37)
 У, модални қадим кенг заллар ичра (55, 56)
 33 Ҳамма нарса содда: Эдон қайиндан (Қ)
 35 Қўрилмас ҳеч ерда сиёҳ доғлари (Қ)
 Қўрмайсиз ҳеч ерда сиёҳ доғ-дуғни. (55, 56)
 37 Биринда топди у чиқим дафтарни, (Қ, 37)
 40 Саккизинчи йилги бир календарни; (Қ, 37)
 43 Ўз мулки-ерлари аро кезароқ (55, 56)
 45 Даставвал Онегин ўйлади узоқ (55, 56)
 49 Енгил оброк билан олиштиради; (55)
 55 Ҳаммасининг битта бўлди қарори; (55, 56)
 57 Дастлаб келган эди ёнига ҳамма, (Қ, 37)
 Дастлаб қўшнилари бўлиши қўноқ, (55, 56)
 59 Хонаки арабаларин пойқаса (Қ, 37)
 60 Хизматчилар унга шу замон суръат (Қ, 37)
 61 Билан терс йўлакдан бир Дон айғирин (Қ, 37)
 Билан келтиришар бир Дон айғирин, (55, 56)

- 62 Титиб мингизишар эди яширин: (Қ, 37)
 63 Шундай феъл-атвордан сезилиб таҳқир (Қ, 37)
 64 Ҳамма ҳам дўстликни йиғиштирадир. (Қ, 37)
 65 Худди шунинг каби қўни-қўшнига (Қ, 37)
 74 Басила берганди гап-сўз боеён (Қ, 37)
 75 Исми Владимир Ленский эди, (Қ, 37)
 76 Енарди кўсида Геттенген руҳи.. (Қ, 37)
 77 Гўзал бир жувонди энди гуллаган, (Қ, 37)
 78 Ҳам шоир, ҳам Кантнинг мухлисларидан (Қ, 37)
 81 Эркинлик ишқининг гўзал хулёсин, (Қ, 37)
 82 Қелтирмиш ажойиб, қизғин руҳ билан, (Қ, 37)
 87 Қизлар эркалаши, дўст саломидан (Қ, 37)
 88 Ҳали исинарди йигитнинг қалби. (Қ, 37, 55, 56)
 89 Унинг кўнгли содда беғубор эди. (Қ, 37)
 90 Умид-истак уни овулар эди, (Қ, 37)
 91 Дунёда ҳар янги дабдаба, шовқун, (Қ)
 92 Унинг ёш фикрини қиларди тутқун. (37)
 Унинг ёш ақлини қилароқ тутқун. (37)
 94 Ўз қалбин ўраган шак ва шубҳани (Қ)
 Ўз қалбин қоплаган шак ва шубҳани (37)
 95 Унинг учун бизнинг ҳаёт ғояси, (Қ, 37)
 96 Ҳозиба бир топишмоқ бўлиб қоларди; (Қ)
 Ҳазб бир топишмоқ бўлиб қоларди; (37)
 97 Бош қотирар эди бу ҳақда ҳамон (Қ, 37)
 98 Ва мўъжизаларни қиларди гумон. (Қ, 37)
 98 Туғишган бир қалбнинг у ўзи билан (Қ, 37)
 101 Гўё, у қалб ҳар кун интизор, чиндан (Қ, 37)
 102 Паришон инграйдир, унга зор эди. (Қ)
 Паришон бир ҳолда унга зор эди. (37)
 103 Ишонар эди у, дўстлари тайёр (Қ, 37)
 Тақиш-чун шарафи учун бўғовлар, (Қ, 37)
 Тақдир-ла интихоб қилганлар бор... (Қ, 37)
 113 Афсуслар, ғазаблар, аччиғланишлар, (Қ, 37)
 114 Кўкракдаги тоза севги, савдоси, (Қ, 37)
 115 Шўҳрат учун ширин азобланишлар (37)
 116 Қонини эртароқ тўлқинлатганди. (Қ, 37)
 Тўлқинлатган эрта қонини беҳад. (55, 56)
 117 Сози-ла дарбадар кезди у жаҳон (Қ, 37)
 118 Шиллер ҳам Гётенинг кўки — соябон, (Қ, 37)
 119 Уларнинг шоирлик оташи ила (Қ)
 120 Елқинланди руҳи, олди аланга (Қ, 37)
 121 Санъатнинг энг улвий музаларин у (Қ, 37)
 Серсавлат соддалик латофатини. (56)
 125 Бокира хаёлнинг жон қанотини, (Қ, 37)
 126 Кўркам соддаликнинг латофатини, (Қ, 37)
 Серсавлат соддалик латофатини. (56)
 127 Севгини куйлади, у ишққа ўғлон, (55, 56)
 129 Соддадил бир қизнинг ўйларисмон, (55, 56)
 134 Мубҳам узоқликни, ки босмиш туман, (Қ, 37)
 141 У чет бир гўшада, унинг закосин (Қ).
 У бир чет гўшада, унинг закосин (37)
 143 Қўшни қишлоқларнинг бутун арконин (Қ, 49, 55, 56)
 146 Уларнинг гаплари ақлга уйган, (Қ, 37)
 148 Пичан ўриш ила вино ҳақида, (Қ, 37)

- 149 Бу гапларда, албат, порламас туйғу, (Қ, 37)
 153 Суюк хотинларин гапида аммо, (Қ, 37)
 155 Ленский келишган йигитди, зангин; (Қ)
 157 Қишлоқнинг одати ҳар вақт шундайин; (Қ)
 159 Чала ўрус каби шу ҳамсояга (Қ, 37)
 160 Агар бош суқса у қайси хонага (55, 56)
 161 Бошланади гап-сўз ундан ва бундан, (Қ, 37)
 Бошланиб кетарди суҳбат дафъатан, (55, 56)
 162 Бўйдоқ ҳаётида йўқдир нашъа-шан. (Қ, 37)
 165 Шивиллашар: «Пайқа, бир боқ-да Дуња! (55, 56)
 168 Кела қол саройга, кел, кел олтиним! (Қ, 37)
 Келақол! Қасримга кел, э олтиним! (55, 56)
 171 Қалбдан орзу қилди тинмай бир нафас (55, 56)
 175 Орада айирма эмас бу қадар (37)
 176 Дастлаб ўртадаги бу айирмалар (Қ, 37)
 177 Ила зериктирди улар бир-бирин. (Қ, 37)
 178 Сўнгра бир-бирига қолди ёқишиб, (55, 56)
 179 Сўнгра ҳар кун отда бирга чопишиб, (55, 56)
 180 Бир оз сўнг ажратиб бўлмас иккисин, (Қ, 37)
 Сўнг улар ажралмас дўст бўлиб қолди. (55, 56)
 181 Дастлаб қасам ичай, ки бу одамлар, (Қ)
 Дастлаб қасам ичай, ки бу инсонлар, (37)
 182 Бекорчиликдан дўст-ёр тутунганлар. (Қ, 37)
 184 Барча одатларни яқсон қилиб биз, (55, 56)
 185 Ҳаммани бир ҳеч деб ҳисобламаймиз-да (Қ, 37)
 186 Воҳид қиёси фақат ўзимиз; (Қ, 37)
 187 Боқамиз ҳаммамиз Наполеон сари, (Қ, 37)
 188 Миллионлаб қўш оёқ маҳлуқлар бари (Қ)
 196 Узича ҳиссини ҳурматлар эди. (Қ)
 Бегона бўлса-да ҳурматлар эди. (37)
 Киши яхшилигин фаҳмлар эди. (55, 56)
 198 Онегин; шоирнинг ўтли гапини (Қ)
 Онегин; шоирнинг ўтли гаплари (37)
 199 Муҳокималари қарорсизгина, (Қ)
 200 Абадий бир илҳом сочган нигоҳи,— (Қ, 37)
 203 Дилида сақлашга тиришар эди (Қ, 37)
 204 У шундай ўйларди: аҳмоқлик оний (Қ, 37)
 205 Лаззатига мони бўлиш, албатта, (Қ, 37)
 209 Кечирайлик ёшлик жозибасин (55, 56)
 210 Ёшлик ўти, ёшлик талвасасини. (Қ, 37)
 211 Улар ўртасида, сўзсиз, ҳар нима (55, 56)
 215 Асрлар чўзилган кўп хурофотлар, (Қ, 37)
 216 Улгач, қабрдаги қисмати асрор. (Қ, 37)
 218 Ҳар нарса уларнинг ҳукмидан кечир... (Қ, 37)
 219 Ўз фикрларининг оташларида (Қ)
 221 Шимол достонидан баъзи парчалар, (55, 56)
 223 Уларни оз фаҳм этса-да, лекин (37)
 225 Ғўшанишинларнинг фикрини лекин (Қ, 37)
 226 Эҳтирослар кўпроқ машғул этади. (37)
 228 Эҳтирос ҳақида гапирар эди, (Қ, 37)
 229 Эҳтиёжсиз афсус, хўрсиниш ила: (Қ, 37)
 230 Унинг ҳаяжонин тотиб, кейинча (Қ, 37)
 238 Қиморга бой бермас, удир бахтли! (55, 56)
 239 Биз ақли салимнинг сукут оғуши (Қ, 37)

- 240 Ичида ҳузурлар қидирган дамда. (Қ)
Ичида бир ҳузур қидирган дамда. (37)
- 241 Эҳтиросларнинг-да сўниб ёлқини (Қ, 37)
- 245 Қийинлик-ла ҳалим ва ювош бўлган (Қ, 49, 56)
- 247 Бегона ҳирсларнинг қизгин лисонин; (Қ, 37)
- 254 Ичида сақламас ҳеч бир нарсани: (Қ, 37)
- 255 Душманлик, муҳаббат, қайғу ва шодлик (Қ, 37)
- 256 Барчасин сўзлашга тайёр ҳар дами. (Қ, 37)
- 257 Муҳаббатда майиб ҳисоблаб ўзин. (Қ, 37)
- 258 Тинглар эди виқор билан Онегин, (Қ, 37)
- 259 Қалбнинг эътиқодин севарак шоир (Қ, 37)
- 260 Ўз дардини қандай баён қила олур, (55, 56)
- 267 Оҳ қандай севарди! Бизнинг даврда (Қ)
Оҳ қандай севди у, бизнинг даврда (37)
- 273 Унга доим ҳамроҳ бўлган бир олам! (56)
- 274 Кўшгилни совутар узоқликлар ҳам, (56)
- 275 На йиллаб сурилган у айриликлар, (Қ)
- 279 Бокира оловлар билан исинган, (Қ, 37)
- 282 Қалбий азобларни ҳали билмасдан, (Қ, 37)
- 284 Диққатли, меҳрибон шоҳид у бўлган; (Қ, 37)
- 285 Куюқ оғочликнинг кўлкаларида, (Қ, 37)
- 287 Оталари қўшни ва дўст, сўзлашган, (37)
- 290 Тинчликда, сокин бир оромгоҳида (Қ, 37)
- 292 Нозик бир гул каби Ольга гуллади, (55, 56)
- 294 На асаларига, на капалакка, (Қ, 37)
- 296 Ёшлик завқларнинг илк ҳулёсини, (37)
- 299 Кечирингиз, булар олтин ўйинлар! (Қ, 37)
- 300 Қалин тўқайларни севди у кунлар, (Қ)
Қалин ўрмонларни севди у кунлар, (37)
- 309 Ольга ҳар вақт ҳалим, ҳар вақт одобли, (Қ, 37)
- 310 Ҳар вақт ҳам тонг каби у қувноқ эди. (Қ)
Ҳар вақт ҳам тонг каби у қувноқ эди. (37)
- 311 Шоирнинг ҳаёти янглиғ софдилли, (Қ, 37)
- 312 Севги бўсасидек исинчоқ эди. (Қ, 37)
- 313 Кўзлар само каби зангори — мовий, (Қ, 37)
- 314 Унинг табассуми, қумрол кокили, (Қ, 37)
- 316 Ҳаммаси Ольгада... лекин сиз фақат (Қ, 37)
- 322 Унинг опаси-ла машғул бўлайин. (Қ, 37)
- 327 Чунки бу ёқимли, оҳангдор исм (Қ, 37)
- 329 Мозий ё қиз уйи хотиралари. (Қ, 37)
- 332 Завқ ҳам нафосат деган нарсга оз. (Қ, 37)
- 333 (Шеърлар ҳақида чиқарма овоз) (Қ, 37)
- 335 Фақат ундан бизга қолмишдир мерос (Қ, 37, 49, 56)
- 339 На чеҳранинг тоза осмондай ранги, (Қ, 37)
- 341 У камсўз, ёввойи, юзда кадари (Қ, 37)
- 346 На бир отасига, на онасига (Қ, 37)
- 350 Жимгина ўтирар эди бу ёш қиз. (Қ, 37)
- 352 Уйчанлик бу қизга рафиқа эди. (Қ, 37)
- 354 Уни хаёллар-ла зийнатлар эди. (Қ, 37)
- 355 Нозик бармоқлар билмас игнани (56)
- 358 Татьяна гуллар-ла жонлантирмаган, (Қ, 37)
- 361 Дунё қонунига, назокатига (Қ, 37)
- 363 Ўз онасидан у олган сабоқни (Қ, 37)
- 364 Такрорлаб ўргатар шу қўғирчоқни, (Қ, 37)

- 374 Қилдириш-чун олиб борганда ҳеч бир, (Қ, 37)
 375 Уйин ўйнамасди қизча шунда ҳам. (Қ, 37)
 378 Рангсиз самонинг тўп-тўп юлдузи. (55, 56)
 383 Тонгнинг хабарчиси — эсар шамоллар. (Қ, 37)
 386 Жаҳоннинг ярмисин секин босганда, (55, 56)
 387 Туман пардасига ой кирса беҳуш, (Қ, 37)
 390 Мўлжалда уйғониб, у турар эди, (55, 56)
 393 Роман-ла унутди ҳар нимани ул: (Қ, 37, 56)
 396 Яхши киши эди қизнинг отаси, (Қ, 37)
 397 Кечикиб қолганди ўтиб замони. (Қ, 37)
 401 Қизчаси бошида сабоҳга қадар (Қ, 37)
 402 Қандай бир яширин жилд мудраб ётар, (Қ, 37)
 404 Ақлдан ёзарди унинг хотини (Қ, 37, 55)
 405 Эшитаркан Ричардсоннинг номини. (Қ, 37)
 406 Хотин Ричардсонни севди ҳар маҳал (Қ, 37)
 407 Уқиб чиққанлигидан эмасди уни. (Қ, 37)
 408 Грандисонни у Ловласдан афзал. (37)
 409 Кўрганлиги учун эмасди севги, (Қ, 37)
 410 Фақат эски вақтда бека Алина — (Қ, 37)
 411 Москваги амманнинг қизи кўпинча, (49, 56)
 413 Бир нишонлиси ҳам у чоқ бор эди, (Қ, 37)
 414 Кўнгли танлаб олган эмасди лекин. (Қ)
 Кўнгли саралаган эмасди лекин. (37)
 415 Узининг қалби ва закоси билан. (37)
 418 Бу Грандисонди олифта танноз (Қ, 37, 55)
 419 Гвардия сержанти ҳамда ўйинбоз. (Қ)
 420 Худди унинг каби, бу ҳам ҳаминша, (Қ, 37)
 421 Кийинарди мода, андомга қараб, (Қ)
 422 Лекин унинг раъйин ҳеч сўрмайинча (Қ, 37)
 Лекин қиз раъйини сўрамай пича (56)
 423 Олиб боргандилар никоҳга судраб. (Қ, 37)
 427 Ким билади кимлар қуршар атрофин, (Қ, 37)
 428 Даставвал юлиниб, йиғлаб юради, (Қ, 37)
 429 Эрдан айрилишга озгина қолар, (Қ, 37)
 431 Одат берилгандир бизга самодан: (Қ, 37)
 433 У бахтнинг ўрнини босади чиндан. (Қ, 37)
 435 Узини тамоман овунтирганди. (56)
 436 Қилдиғи катта бир кашфийёт тездан (Қ, 37)
 437 Бу хотини тамом овунтирганди. (37, 56)
 Узини тамоман овунтирганди. (56)
 438 Иш билан осуда чоғ орасинда, (Қ)
 441 Ана шунда ҳар иш бўлди дилдаги. (Қ, 37)
 444 Чиқим қилар, қирқар йигитлар сочин. (Қ, 37)
 448 Бир вақтлар ўз қони билан ёзарди. (37)
 450 Просковья — Полина деб чақирарди: (47)
 451 Сўзларди қўшиқдай ва чўзибгина, (37)
 452 Корсетни жудаям тор қияр эди. (37)
 453 Русча Н ни французча N каби (Қ, 37)
 454 Талаффузни билар эди димоғдан; (Қ, 37)
 455 Лекин тез ўзгарди ҳаммаси ҳамон, (Қ, 37)
 Янги қиёфага кириб олади: (55, 56)
 460 Пахталик гупписи ва қалпоқчани (Қ)
 Гуппи ва қалпоқча кийиб олади. (55, 56)
 461 Охиран янгилаб олди бу хотин (Қ)

- 462 Фақат эри қалбдан севарди уни, (Қ, 37)
 463 Аралашмас эди кирдикорига, (Қ, 37)
 464 Ишончи комилди, беташвиш, ўзи (37)
 465 Ерди ва ичарди, чопон елкада (Қ, 37)
 466 Тинчгина оқарди эрнинг ҳаёти; (Қ, 37)
 467 Баъзан кечга яқин йиғилишарди, (Қ, 37)
 468 Қўни-қўшнилардан хушгап онла, (Қ, 37)
 471 Ундан, мундан қилиб қизир ҳангома, (Қ)
 472 Вақт ўтиб боради, шул чоқ Ольгада (Қ, 37)
 474 Кейин кечки таом, сўнг уйқу чоғи, (Қ, 37)
 475 Меҳмонлар қўрадан жўнайди жами. (55, 56)
 478 Қилишарди сермой масленицада (37)
 484 Тиловат, дуони, ана шу нафас, (Қ, 37)
 485 Улар даста ўтга термулиб ювош (Қ, 37)
 487 Ҳаводай матлубди, уларга квас (Қ)
тушиб қолган (37)
 489 Мансабга риюя қилиб батамом. (37)
 494 Узга бировлардан қалби соф, олий (Қ, 37)
 496 Ва ўз қўшниси-ла тутди мотамин, (Қ, 37)
 498 У эди соддадил, мулойим барин. (Қ, 37, 49, 55, 56)
 499 Ва қарор топдиги жойда жасади (Қ, 37)
 500 Шундай баён этар қабр обидаси: (Қ, 37)
 504 Туғилган диёрга қайтиб келганда, (Қ, 37)
 505 Қўшнисининг фақир обидасини (Қ, 37)
 506 Зиёрат этарак Ленский яна (Қ, 37)
 509 «Роог Югич» деди маъюсланароқ. (Қ, 37)
 510 Қўлида кўтарар эди мани, (75)
 511 Қандай кўп ўйнардим болалик чоғи, (Қ, 37)
 512 Унинг бир Очаков медалини ман! (Қ, 37)
 516 Ленский шу ерда ёзди қўшнига. (Қ, 37)
 517 Қабр ёдномаси бўлган қасида... (Қ, 37)
 519 Маҳзун ёзувлари, кўзида ёши, (55, 56)
 522 Бир ўрим сингари насллар бир-бир, (55, 56)
 523 Сирли бир ирода, қазо ва тақдир (55, 56)
 525 Бошқалар уларни таъқиб этади... (Қ, 37)
 529 Келар, келар бизнинг вақтимиз бир кун, (Қ, 37)
 531 Бизни-да дунёдан қувар, албатта! (Қ, 37)
 532 Дам ганимат, тўйинг, бунинг нашъасин (Қ, 37)
 533 Енгил ҳаёт-ла маст бўлинг, жўралар! (Қ, 37)
 535 Унга боғланишим оздир, безарар, (Қ)
 Унга марбутлигим оздир, безарар, (37)
 539 Дунёни сезилмас шаклда бенз (Қ, 37)
 540 Тарк этиш мен учун бўларди ҳазин, (Қ, 37)
 541 Яшайман, ёзаман мадҳ учун эмас. (55, 56)
 542 Фақат мен, балки-да, истардим маҳзун (55, 56)
 543 Насибим-чекимни шонлантирайин, (37, 49, 56)
 544 Истар эдимки, мен содиқ дўст каби (Қ, 37)
 Фақат мен, балки-да, истардим маҳзун (55, 56)
 546 Бировнинг қалбига у тўқинажак (Қ)
 Бировнинг қалбига таъсир этажак, (37)
 548 Меним тўқидигим қитъалар балки (Қ, 37)
 Менинг тўқидигим қўшиқ — қитъалар (49)
 Мен тўқиган мисра қўшиқ — қитъалар (55, 56)
 547 Тақдир томонидан сақланилажак, (Қ, 37)

- 549 Унутилиш деган кўлга чўкмайди, (Қ, 37)
 554 Тинч Аонидалар мухлис ошиқи, (Қ, 37)
 555 Сен ҳам эй қарорсиз меннинг ижодим, (Қ, 37)
 558 Лутфикор қўли-ла силаб сийпаган. (Қ, 37)

Учинчи боб

- 4 Қайда ўтказасан кечларинг лекин?» (Қ, 37)
 5 Бағишла! Сен учун эмас қийинлик. (Қ, 37)
 Кечиргил! Сен учун эмас қийинлик. (56)
 12 Эъзоз-икром ила кутар меҳмонни, (75)
 13 Киём қуйилади, ёмғир ва каноф (Қ, 37)
 15 Мен бунда бир офат ҳали кўрмайман. (Қ, 37)
 16 «Дилгирлик-чи, дўстим, мана бу офат». (Қ, 37)
 17 Сизнинг мод ҳаётдан нафратланаман, (Қ, 37)
 18 Оила ўчоғи яхшироқ албат, (Қ)
 19 Чунки мен бу ерда...— «Яна эклога!» (37)
 21 Не деяй, кўп ёзиқ, жўнаётирсан, (Қ)
 23 Филлидани менга бир кўрнш, холос. (37)
 25 Қофиянинг илоҳ... боисин ошнам?! (Қ, 37)
 27 — Мен хурсанд.— «Хўш, қачон?»— Истасанг ҳозир, (75)
 32 Уларга сочилди ортиқча ҳаддан. (55, 56)
 33 Зиёфатнинг маълум расмий батамом: (Қ, 37)
 34 Кичик ликуларда келтириб қиём, (Қ)
 35 Кичкина усталга қўйилар, доҳи (Қ, 37)
 36 Мева суви тўла бир кўзачани. (Қ, 37)
 37 Энг қисқа йўл билан уйга учдилар. (75)
 45 Қахрамонларимиз гапига зимдан, (Қ, 37)
 48 — «Одатим, Ленский»,— надандир лекин (Қ, 37)
 49 Кўпроқ зерикасан.— «Иўқ, қани бирдай. (Қ, 37)
 54 У кампир жуда ҳам мулойим аммо. (Қ, 37)
 57 Сен айт-чи: уларнинг қайси Татьяна?» (Қ, 37)
 Сен айт-чи: қизларнинг қайсиси Татьяна?» (56)
 58 — Ҳа, у Светлана сингари ғуссали (Қ)
 — Ҳа, у Светлана каби кадарли (37)
 61 «Чинданми, севгансан кичигин, дўстим?» (Қ, 37)
 63 Интихоб қилардим у вақт ўзгасин. (Қ)
 Интихоб қилардим у чоқ ўзгасин. (37)
 64 Ольга чехрасида ҳаёт йўқ лекин, (Қ, 37)
 65 У худди Вандика Мадоннасидай, (37)
 69 Владимир жавоб берди димоғдор, (Қ, 37)
 70 Сўнгра бутун йўлда у сукут қилар, (Қ, 37)
 71 Лекин Онегинни ташриф этиши, (Қ, 37)
 73 Катта таассурот кўрсатган эди, (Қ, 37)
 76 Жўя бошлаганди ҳамма яширин, (Қ, 37)
 77 Бошланди ҳазиллар, билмай ҳукм этиш, (Қ, 37)
 78 Татьянага куёв болани тақиш. (Қ, 37)
 79 Ҳаттоки баъзилар тасдиқлашарди, (Қ, 37)
 80 Гўёки тўй, никоҳ муҳайё бутун (Қ, 37)
 82 Тўй бир оз тўхталиб қолганмиш бари... (Қ, 37)
 86 Тингларди Татьяна, фақат яширин, (Қ, 37, 55, 56)
 87 Изҳор этилмаган саодат ила (Қ, 37)
 88 Унга беихтиёр совқ этар фикрин. (Қ, 37)
 95 Қисмат ғидосига қиз интизорди. (Қ, 37)

- Хатарли нидони ҳаёл қўмсарди. (49, 55, 56)
- 96 Қалбий бир узилиш, толиш кўп замон (56)
- 98 Қим бўлсин бирига... қалб интизорди. (37)
- 108 Маъюсликка шўнғиб ўтирар ўзи. (Қ, 37)
- 110 Қарғарди уларни сузилиб, беғам (Қ, 37)
- 111 Ўтиришларини кутмаган бир чоқ (Қ, 37)
- 112 Қелишиб эзмалик қилишин узоқ. (Қ, 37)
- 114 Ўқийди лаззатли ширин романни! (Қ, 37)
- 115 Қандай жонли фусун ила қиз жазман (Қ, 37)
- 116 Ичади дилшкар ваҳм, ёлғонни! (Қ, 37)
- 117 Хаёлнинг бир маъсуд қуввати ила (Қ, 37)
- 118 Жонлантирилган у махлуқларгина (Қ, 37)
- 119 Юлия ошиқи бўлган бир Валмар (Қ)
- Юлия Валмарнинг ошиғи дилбар, (37)
- 122 Исми уйқумизни келтирган одам, (56)
- 124 Хаёлпараст нозик қиз учун олий, (Қ, 37)
- 125 Якка бир тасвирадагина уюлган, (Қ, 37)
- 126 Елғиз Онегинда бари қуюлган. (Қ, 37)
- 132 Бундан қидиради, топади ҳатто (Қ, 37)
- 134 Қалби зангинликнинг самараларин; (Қ, 37)
- Юракни тўлдирган орзу-ҳавасин, (55)
- 135 Оҳ, чекар, бегона мафтунлик, нашъа. (Қ, 37)
- 136 Бегона қайғуни кўксига солар. (Қ, 37)
- 137 Шивиллаб у ёддан ўқийди такрор, (Қ, 37)
- Қиз шивиллаб ўқиб қилади такрор, (75)
- 138 Суюкли қаҳрамон учун бир нома... (37)
- 140 Шу аниқки, эмас у Грандисон. (Қ, 37)
- 141 Оташин санъаткор, бир замон, инжа (Қ, 37)
- Оташин санъаткор, бу вақт улугвор — (75)
- 142 Виқорли оҳанг-ла созлаб услубин, (Қ, 37)
- 143 Қамолга етишган ўрнак шаклида (Қ, 37)
- 144 Ўз қаҳрамонини безарди зангин. (Қ, 37)
- Ва баркамол қилиб безарди рангин. (49)
- Ва баркамол қилиб безарди тусин. (55, 56)
- 145 Ҳамиша ҳақсиз-ча қувғинди инсон (Қ, 37)
- 146 Учун у бағишлар эди ҳар замон. (Қ, 37)
- 147 Ҳасос бир руҳ, хаёл ва зако ила (Қ)
- Ҳасос бир руҳ ва кенг бир зако ила (37)
- 148 Диққатни тортажак сеvimли чеҳра (Қ, 37)
- 150 Энг тоза эҳтироснинг оташида (Қ)
- 153 Ёмонлик ҳамиша жазоланарди, (Қ, 37)
- 154 Яхшилик сазовор гултож тақарди. (Қ, 37)
- 159 Британ музасин уйдирмалари (Қ, 37)
- 165 Еки-да сирларга чўмган Сбогар (37)
- 166 Барбод эгоизм — худкомликка ҳам (Қ)
- Умидсизлик ва барбод худбинликка ҳам (55, 56)
- 167 Лорд Байрон кийдирди бунини ҳавас — ноэла (Қ)
- Лорд Байрон кийдирди ҳаю хавас-ла (37)
- 168 Маъюс романтизм тўнини уста. (Қ)
- Маъюс романтизм хилъасин уста. (37)
- Ғамгин романтизм либосин ўтдан. (55, 56)
- 169 Дўстларим, чиқарди бундан не маъно? (56)
- 170 Само иродаси ила балки ман (Қ, 37)
- 171 Шоирликка бутун бердим истеъфо, (37)

- 174 Бўйнимни эгармен ожиз насрга, (Қ, 37)
 176 Банд этар энг кўҳна тарздаги роман. (Қ, 37)
 177 Мен ёмонликларнинг сирли азобин (56)
 Мен ёмонларнинг сирли азобин (75)
 178 Унда тасвир этмам, қўзғатиб ваҳма. (Қ, 37)
 179 Балки мен соддача қилгум ҳикоя (Қ, 37)
 181 Ишқнинг мафтун этар рўёларини, (Қ, 37)
 183 Ҳикоя қиламан, отанинг ёки (Қ, 37)
 184 Кекса бир тоғанинг содда гапини, (Қ, 37)
 185 Кўҳна қайин теги ва булоқ боши (Қ)
 Қари дарахт теги ва булоқ боши (37)
 187 Бадбахт бир рашкнинг азоблари-ла (Қ)
 Бадбахт бир рашкнинг ғазаблари-ла (37)
 188 Ҳижрон ва ярашув кўз ёшларин-да. (Қ, 37)
 189 Уларни тарк қилиб, лекин охиран... (Қ, 37)
 Яна уруштириб, ниҳоят, никоҳ (55, 56)
 190 Бахтнинг тожи сари олиб бораман... (Қ)
 Гултожига уларни элтаман ногоҳ... (55)
 191 Эҳтиросли ишқнинг тилин эслайман, (Қ, 37)
 193 Бу сўзлар бир замон келган ўзлари, (37)
 194 Гўзал маъшуқанинг пайнда бир дам. (Қ, 37)
 195 Тилимдан қуюлган эди, мен ҳозир (Қ, 37)
 196 У сўзларни ёддан чиқардим тақир. (Қ, 37)
 199 Янги бир олифта зolim қўлига (Қ)
 Олифта зolimнинг қўлида яна (37)
 200 Бутун тақдирингни бағишлагансан. (Қ, 37)
 202 Порлоқ, кўзбоғлагич умидга тўла, (Қ, 37)
 203 Мубҳам саодатни имлайсан, тагин (Қ, 37)
 204 Ичасан орзунинг соҳир заҳрини (Қ, 37)
 206 Хаёллар қуважак сени изма-из: (Қ, 37)
 208 Масъуд учрашмалар тин манзилини... (Қ, 37)
 209 Ҳар ерда, ҳар онда қаршингда турар, (Қ, 37)
 210 Йўлдан оздирувчи у машъум ғаддор... (Қ, 37)
 211 Сургар Татьянани севги ҳасрати, (Қ, 37)
 212 Богчага чиқади, у қайғуради. (Қ, 37)
 213 Хумор кўзларини бирдан сузади. (Қ, 37)
 214 Нафаси кесилган дудоқларида... (Қ, 37)
 219 Кечаси: ой — посбон чиқиб айланар (Қ, 37)
 227 «Сўзлайин ўтмишдан, қизди юрагим». (Қ, 37)
 233 Ҳаммаси қоронғи энди, Татьяна: (75)
 236 «Ҳикоя қилиб бер, сен менга, эна, (Қ, 55)
 244 Худонинг буйруғи шу экан, Ваня (55, 56)
 245 Мендан ёшроқ эди бойқиш қаллигим. (Қ)
 Бояқиш ёш эди мендан, чироғим, (55, 56)
 250 Қайгудан мен зор-зор йиғладим анча... (Қ, 37)
 252 Лапар-ла бутхона олиб бордилар... (Қ, 37)
 258 «Соғ эмас, касалсан, кўзим шуъласи... (Қ, 37)
 265 Титроқ қўлини очиб қизга у ҳаста (55, 56)
 269 — Қўнглимнинг чин дўсти, касалсан, тингла! (Қ, 37)
 273 Татьянанинг сўлгин — ўчуқ ҳусини, (Қ, 37)
 278 Пахта нимча кийган кампиршони-да (Қ)
 279 Илҳом бахш этувчи ой нурларида (Қ, 37)
 280 Ҳар нарса мудради сукут ичида. (Қ, 37)
 281 Узоқ диёрларга сайр этиб учар (55, 56)

- 284 Сен ёлғиз қолдириб кетсанг-чи, мени (Қ)
 286 Столни бери сур, ётай тезгина (75)
 287 Ҳайр энди, ҳозир у қолди ёлғиз, (75)
 293 Хати тайёр бўлди. Секин букулди, (Қ, 37)
 294 Татьяна! Қим учун мактуб битилди? (Қ, 37)
 295 Билардим, эришиб бўлмас, ашаддий, (Қ, 37)
 296 Қиш каби совуқ, соф, онга хислати (Қ, 37)
 297 Асло сиғмайдиган, гўзалларни ман (Қ, 37)
 298 Алдашга, аврашга бўйинсунмаган, (Қ, 37)
 299 Ажабландим улар модли кибрига, (Қ)
 301 Қочгандим улардан, бўлайин иқроп, (55, 56)
 304 Умидни кесиб қўй, сен ила обод. (Қ, 37)
 305 Муҳаббат талқини улар-чун офат, (Қ, 37)
 307 Нева соҳилида шунинг сингари (Қ, 37)
 310 Кўргандим, ўзгача ажибалар бор, (Қ, 37)
 311 Эҳтиросли оҳлар, мадҳияларга (Қ, 37)
 312 Улар худкомларча бепарво боқар. (Қ, 37)
 313 Нимани кўргандим туриб мен ҳайрон? (Қ, 37)
 314 Қаҳрли важоҳат билан бежуръат (Қ, 37)
 315 Муҳаббатни улар чўчитиб, лекин (Қ, 37)
 317 Жилла бўлмаганда раҳм-шавқат-ла, (Қ, 37)
 318 Жилла бўлмаганда сўзлари, саси, (Қ, 37)
 319 Баъзи вақтда нозик, хуш кўринарди, (Қ, 37)
 320 Ҳовлиқар ва шошар ошиқ, албатта, (Қ)
 Ҳовлиққан ва шошган ошиқ, албатта, (37)
 321 Кўзлари боғланиб яна югурар, (Қ)
 Кўзлари боғланиб яна чопарди, (37)
 322 Севикли бўш хаёл ортидан чопар, (Қ)
 Бўш хаёл кетидан тинмай қуварди. (37)
 324 Алдаш на эканин билмасдан суяр, (Қ, 37)
 325 Сайлаган хаёлга туяр инониш (Қ, 37)
 Танлаган хаёлга чуқур инониш (49, 55, 56)
 326 Татьяна нимага, ахир, айбдор? (Қ, 37)
 331 Само бахш этмишдир онг зако билан (Қ)
 Само бахш этмишдир кенг зако билан (37)
 332 Исёнкор хаёлни, у теңгсиз бошни, (55, 56)
 333 Жонли иродани ва ўзга қарашни, (Қ)
 334 Ёлқинли ва нозик юракни бирдан? (Қ, 37)
 335 Шу эҳтиросларнинг енгиллигини, (Қ, 37)
 336 Кечириб юбориш мумкин эмасми? (Қ, 37)
 337 Нозу истигночи ўйлар совуққон (Қ)
 Ишвакор бир хоним ўйлар совуққон (37)
 340 Худди бир суюкли бола сингари; (Қ)
 Худди бир севикли бола сингари; (37)
 343 Тўрга туширамиз яна ҳам қулай, (Қ, 37)
 350 Шайланиб туради ҳийлакор тутқун, (Қ, 37)
 351 Яна мушкулотни кўриб тураман. (Қ, 37)
 355 Русчани биларди у жуда ёмон. (Қ, 37)
 356 Бизнинг журналларни ҳеч ўқимаган. (Қ, 37)
 360 Нетмоқ керак! Яна қиламан такрор (Қ, 37)
 361 Хоним муҳабвати бу кунга қадар (Қ, 37)
 362 Изҳор этилмамиш бир дафъа русча, (Қ, 37)
 363 Мағрур лисонимиз бу кунга давр (Қ, 37)
 364 Мактуб сочмасига ўрганмамишдир. (Қ, 37)

- Мактуб прозасига ўрганмамишдир. (55, 56)
- 366 Қилмоқ истайдилар, тўғриси, даҳшат! (Қ, 37)
- 368 Қўлларида «Гўзал ният-ла» фақат! (Қ, 37)
- 370 Ҳақиқат эмасми: дилбар ва сўлим (Қ, 37)
- 371 Буюмлар ҳақида шеърлар ёздингиз, (Қ, 37)
- 374 Барчангиз эмасми, рус тилин жуда (Қ, 37)
- 379 Дуч келмасин, асло, менга, худойим, (55, 56)
- 385 Мен русча сўзларни сира севмайман (Қ, 37)
Мен русча жумлани асло севмайман. (55, 56)
- 388 Тинглаб журналлардан ёлвориш, оҳ-зор (Қ, 37)
- 390 Шеърни қилишар қўллаш буюми: (Қ, 37)
- 391 Лекин мен... қанчалик ишим бор зотан; (Қ, 37)
- 393 Нотўғри, лоқайдлик билан ғужуллашга (Қ)
Нотўғри, лоқайдлик билан ғужуллаш (37)
- 394 Сўзларни аниқлаб айта олмаслик, (Қ, 37)
- 395 Худди аввалгидай кўксимда бир ғаш, (Қ, 37)
- 396 Қалби бир тиграма қўзғатар аччиқ. (Қ)
Қалбий бир эҳтирос қўзғатар аччиқ; (37)
- 403 Сўз бергандим, энди керакми журъат? (37)
- 408 Мен билан бўлсайдинг бирга улфатда, (Қ, 37)
- 409 Тавозесиз ўтинч ила мен сени (Қ, 37)
- 411 Эҳтиросли қизнинг ўзга бир қавмдан (Қ, 37)
- 415 Ўзим топшираман саломлар билан... (Қ)
- 417 Танҳо, фин уфқининг бағрида сокин, (Қ, 37)
- 422 Мен уни эзгудай билиб асрайман. (Қ)
Мен уни муқаддас билиб асрайман. (37)
- 425 Ким талқин этмишдир бу майинликни? (Қ, 37)
Бу майинликни ким этмиш талқин? (55, 56)
- 426 Сўзларнинг бу дилбар лоқайдлигини, (Қ, 37)
- 427 Ва қалбнинг тентакча мукалимасин (Қ, 37)
- 428 Бу дилдор бўш гапни ким этди талқин (Қ, 37)
Нозик сафсатани талқин этди ким? (55, 56)
- 429 Бу ҳам энг мароқли ҳамда зарарли. (Қ, 37)
Бу сўзлар хатарли ҳам дилкаш ҳаддан. (55, 56)
- 432 Жонли бир лавҳанинг рангсиз чизмаси, (Қ, 37)
- 433 Еки бу уятчанг қиз талабалар (Қ, 37)
- 434 Бармоқлари чалган Фрейшиц асар. (Қ)
Бармоғи Фрейшиц куйини чалар. (37)
- 435 Мен сизга ёзаман, бошқами йўл бор? (Қ, 37)
- 443 Майли жуда нодир, майли ҳафтада (Қ, 37)
- 454 Биз эса... Биз — порлаб жалб этолмаймиз. (Қ, 37)
- 455 Соф кўнгил сиздан шод гарчи ҳар нафас (Қ, 37)
- 456 Нега бизнинг уйга ташриф қилдингиз? (Қ, 37)
- 465 Бўлсайди бир ўзга... Йўқ, мен жаҳонда (Қ, 37)
- 475 Чиройли нигоҳинг сеҳр этди мени, (Қ)
- 477 Кўпдандир... бирон туш эмас эди бу! (Қ)
- 481 Рост эмасми? Сени биларди туйғу: (37)
- 484 Намоз ила овулган чоқда, (Қ)
- 487 Шаффов қоронғиликда кўрсатиб жилва, (Қ, 37)
- 490 Сен эмасми севги ва шодлик билан (Қ)
Сен эмасми севги ва фараҳ билан (37)
- 492 Сен ким: ҳимоячи бир фариштамисан, (Қ)
- 493 Йўлдан оздирувчи маккор одаммисан? (Қ)
- 497 Бутунлай бошқадир тақдир лавҳаси!.. (Қ, 37)

- 498 Майли шундай бўлсин! Мен ўз қисматим (Қ, 37)
 Майли шундай бўлса! Мен ўз қисматим (55, 56)
- 504 Тушунчам-да барбод бўлади эрта, (37)
- 505 Ҳалок бўлишга ҳам, маҳқумман сассиз, (Қ)
- 510 Битираман! Даҳшат бир ўқиб чиқиш... (Қ, 37)
- 514 Татьяна дам ухлаб, дам оҳ чекади, (Қ, 37)
- 515 Мактуби ҳам унинг қўлида титрар, (Қ, 37)
- 516 Қуриб ёпишади пушти зарфаси (Қ, 37)
- 517 Қизнинг ёниқ қақроқ тилида... Дилбар (Қ, 37)
- 518 Чиройли бошини эгди ўмизига; (Қ)
- 520 *тушиб қолган.* (49, 55, 56, 75)
- 521 Энди сўниб борар... узоқда водий (Қ, 37)
- 524 Шу вақт қишлоқнинг кўзини очар, (75)
- 525 Мана тонг, одамлар кўпдан кўзгалган, (Қ, 37)
- 526 Барибир Татьянам чиқмас хаёлдан. (Қ, 37)
- 529 Мактубга ўзининг кесма муҳрини (Қ, 37)
- 535 Вой, гўзал қизчам, сен тайёр экансан! (Қ, 37)
- 538 Оллога шукурки, соғлом кўраман! (Қ, 37)
- 542 «Оппоғим, рухсат эт, қилабер фармон». (Қ, 37)
- 544 Лекин кўрасан... йўқ дема, энажон,— (Қ, 37)
- 545 «Дўстим, сен айтабер, худойим кафил». (Қ, 37)
- 546 — Йўқса набирангдан махфий юборғил (Қ, 37)
- 554 Уларни санашга менга эс даркор». (Қ)
- 556 «Энг яқин сирдошим, энди қаридим; (Қ, 37)
- 571 Татьяна сабоҳдан кийинар тахлаб, (Қ, 37)
- 572 Мунтазир бўлади, ранги соядек. (Қ, 37)
- 575 «Айтинг рафиқингиз қаерда юрар? (Қ, 37)
- 578 — Бу кун бўлиш учун ваъда қилганди, (Қ, 37)
- 583 Қоронғулик энганди; Усталда порлоқ, (Қ, 37)
- 592 Совуқ ойнага у тутиб нафасин, (Қ)
- 593 Фикрга толарди; гўзалим майин (Қ, 37)
- 594 Бармоқчасин билан ёзганди сассиз, (Қ, 37)
- 595 Туманланган ойна устига дуо (Қ, 37)
- 596 Каби қудсий бўлган: вензел «Е» ҳам «О». (Қ, 37)
- 597 Сиқилар, инграрди қизнинг юраги, (Қ, 37)
- 598 Махмур кўзлари ҳам ёш билан тўла. (Қ, 37)
- 605 Қарашга ботинмас, зумда айланди (Қ, 37)
- 606 Гулзорлар, кўприклар, кичик ҳалқобдан, (Қ, 37)
- 607 Кўл йўли — аллея, кичик ўрмондан, (Қ, 37)
- 608 Сирень новдаларин у синдирганди. (Қ, 37)
- 614 Айрилмас изтироб тўла қиз қалби. (Қ, 37)
- 615 Умиднинг қоронғу, зим рўёсидан, (Қ, 37)
- 624 Бу ҳам қишлоқдаги намуна қувлик! (Қ, 37)
- 637 Ва смородинани (55, 56)
- 641 Қизларнинг ўйинини. (37, 56)
- 643 Улар куйлашади, эътиборсизча (37)
- 644 Уларнинг бу жарангли сасин тинглаб қиз, (Қ, 37)
- 645 Қалбий титрамадан қолмасин изча, (37)
- 646 Кутиб турар эди бунда сабрсиз (Қ)
 Кутиб турар эди унда сабрсиз; (37)
- 648 Бармоқларинда ҳам ҳис титрар айни (Қ)
 Бармоқларинда ҳам ҳис титрар айни. (37)
- 649 Сўнмас яноқларнинг яллиғи асло, (Қ, 37)
- 653 Гулгун қанотлар-ла типирчилади. (37)

- 654 Нақ кузги экинда титрайди зир-зир (Қ, 37)
 659 Отди: қайриларкан бир аллеяга (Қ, 37)
 662 Евгений Онегин чиққанди шу чоқ. (56)
 668 Давомли сўзлардан кейин мен уни (Қ, 37)
 669 Бир қадар ёйилиб ва ором олгач, (Қ, 37)
 670 Тасвир этажакман қилиб бир илож. (Қ, 37)

Тўртинчи боб

- 3 Тилсимли тўрларга шунчалик инжа (37)
 Фусункор турларга шунчалик инжа (55, 56)
 5 Бир вақтлар бузуқлик шухрат топганди, (Қ, 37)
 6 Ишқнинг совуқ қонли илми сингари, (Қ, 37)
 8 Муҳаббат қўймасдан сурди завқ-сафо. (Қ, 37)
 9 Лекин бу ҳашматли ҳангома фақат (37)
 Лекин бу ҳашматли ҳангома-ўйин (75)
 11 Қари маймунлар учун арзийди; (Қ, 37)
 12 Ловластар шухрати эскиди албат, (Қ, 37)
 13 Қизил пошналар ва дабабадор, (Қ, 37)
 18 Янадан уқдириб сўзлаш пурвиқор. (Қ)
 21 Ҳолбуқим бўлмаган, йўқ унда изча (Қ, 37)
 22 Энди ўн уч ёшга кирган бир қизда! (37)
 23 Кимни ҳордирмайди таҳдидлар тоши, (Қ, 37)
 29 Нақ шундай ўйларди бизнинг Онегин, (Қ, 37)
 35 Бошқа бирисидан кўнгил узароқ, (Қ, 37)
 36 Орзу ҳавасида секин тўлароқ, (Қ, 37)
 38 Ҳам шовқин, ҳам сукут ичида аста (Қ, 37)
 39 Тинглади руҳидан абадий нола: (Қ, 37)
 42 Бой бериб умрининг гўзал кезини, (Қ, 37)
 43 Гўзалларга ортиқ, қўймади кўнгил, (55, 56)
 47 Ахтарди, уларни ҳеч иштиёқсиз, (Қ, 37)
 48 Ташлаб кетар эди тамою афсуссиз, (Қ, 37)
 49 Ишқ ҳиддатин эслар аранг ҳар замон. (Қ)
 Ишқ ҳиддатин аранг эслаб ҳар замон. (37)
 50 Оқшомки вист учун етнб келар у, (Қ)
 51 Худди такаллуфсиз, ўрганган меҳмон (Қ, 37)
 Оқшомки вист учун келиб етар у, (37)
 Карта ўйинига келган бир меҳмон (49, 55, 56)
 Вист ўйнаш-чун келган бир меҳмон (75)
 58 Мутдассир бўлди Онегин қалбан: (Қ, 37)
 59 Қиз хаёлларининг нозик лисони, (Қ, 37)
 60 Фикрлар галасин қилди ғалаён, (Қ, 37)
 61 Гўзал Татьянанинг ўчик рангини, (Қ, 37)
 62 Хотирлади ғамли, гул чеҳрасини, (Қ, 37)
 63 Аллақандай ширин, маъсум хулёга (Қ, 37)
 64 Бутун руҳи ила ботди бир онда, (Қ, 37)
 65 Эҳтимол қадимги ҳислар оташин, (Қ, 37)
 66 Унга ҳоким ўлмиш бир дақиқага, (Қ, 37)
 67 Истамас эди у алдашни аммо, (Қ, 37)
 68 Маъсума бир руҳнинг соддалигини; (Қ, 37)
 69 Биз учиб ўтайлик энди боғчага. (Қ, 37)
 70 У билан учрашган бунда Татьяна. (Қ, 37)
 71 Туришди сукутда улар бир нафас, (Қ, 37)
 74 Бир хатни, мен уни ўқидим, лекин (Қ, 37)

- 76 Маъсума севгининг изтиробини, (Қ, 37)
 77 Самимиятингиз мен учун азиз: (55, 56)
 83 Имон-эътиқодим қабул қилгайсиз: (Қ, 37)
 Тавбам — юрак сирим қабул қилинган: (55, 56)
 85 Агар мен ҳаётнинг фақат уй ичи — (37)
 86 Ила иҳотасин орзу қилсайдим, (Қ, 37)
 89 Мафтун бўлсам эди лоақал лаҳза (Қ, 37)
 90 Уй-жой, бола-чақа билан агарда, (Қ, 37)
 93 Мадҳияга махсус ялтирамасиз (Қ)
 Мадҳияга махсус шаънадорсиз (37)
 96 Бутун гўзалликка гаров сиздингиз, (Қ, 37)
 97 Фамли кунларимга рафиқаликка, (Қ, 37)
 98 Ва бахтли бўлардим... истаганимча! (Қ, 37)
 99 «Мен яратилмадим саодат учун, (Қ)
 102 Мен унга сазовор ҳеч бўла олмам, (Қ, 37)
 105 Мен сизни на қадар севмайин, аммо (Қ, 37)
 106 Ургангач, севгим-да сўнар бир онда; (Қ, 37)
 114 Шундай оиладан, ки унда бахтсиз (Қ, 37)
 115 Бир хотин нолойиқ эрдан зорланар, (Қ, 37)
 118 Лекин хўп лаънатлаб ўз тақдирини, (37, 55, 56)
 121 Мен шундай. Сиз тоза, ёлқин руҳ билан, (37)
 122 Сиз шундай соддалик, шундай ақл-ла (37)
 124 Ахтармаганмидингиз менлайни чиндан? (56)
 127 «Хаёллар ва йиллар қайтмайди асли, (Қ, 37)
 «Хаёл, ўтган умр асло қайтмас, (75)
 129 Мен сизни севаман ака сингари, (Қ, 37)
 133 Хаёллари билан енгил хулёни, (Қ, 37)
 134 Дарахт ҳам ўзининг япроқларини (Қ, 37)
 137 Янгидан яна сиз севарсиз: аммо... (37)
 139 Ҳар ким тушунмайди менинг шекиллик, (37)
 Ҳар ким тушунмайди менга шекиллик, (56)
 142 Кўзёши орасидан кўрмай ҳеч нима, (Қ, 37)
 144 Эътирозсиз тинглаб турди Татьяна, (Қ, 37)
 148 Сукутга толароқ суялди андак, (Қ, 37)
 149 Полиздан айланиб жўнашди уйга, (Қ, 37)
 150 Иккови бирликда кирганда, ҳеч ким (Қ)
 151 Айб-лаб уларни бир сўз демаским, (Қ)
 152 Такаббур Москвада бўлгандек бунда (Қ, 37)
 153 Қишлоқ эркинлиги ўзга яраша (Қ, 37)
 154 Кенг, бахтли ҳуқуққа бўлишдир эга, (Қ)
 Кенг бахтли ҳуқуққа соҳиб, албатта, (37)
 155 Бизнинг рафиқамиз хушмуомала (Қ, 37)
 Бизнинг ошнаимиз хушмуомала, (56)
 160 Қадрини нашнаслик кўриб инсондан, (Қ, 37)
 164 Эъзозлади уни ҳар мақом билан, (Қ)
 Иzzат қилди уни ҳар мақом билан, (37)
 168 Уларни бекорга хотирламадим, (Қ, 37)
 224 Яхшироқ нарса йўқ эрур танлашга, (Қ, 37)
 230 Йўқ бойқиш баттарроқ ўртанар эди, (Қ, 37)
 231 Татьяна нашъасиз — эътирос ила, (Қ, 37)
 232 Етоғидан қочди уйқу жимгина, (37)
 233 Соғлиқ, ҳаёт гули, лаззат, табассум, (Қ)
 Соғлиқ, ҳаёт завқи, лаззат, табассум, (37)
 234 Қизлик оромлари йўқолди бутун, (56)

- 235 Йўқолди барчаси гўё бут бир ун, (55)
 239 Ҳайҳотки, Татьяна аста сўлади, (49)
 Ҳайҳотки, Татьяна сўзлар оҳиста, (56)
 Ҳайҳотки, Татьяна аста сўзлади, (75)
 240 Ранглари синиқар, сўлар, у тилсиз! (Қ, 37)
 Ранглари синиқар, сўнар, индамас! (55, 56)
 241 На ҳеч нарса уни қизиқтирарди, (Қ)
 На бир нарса уни қизиқтиради, (37)
 Уни қизиқтирмас асло ҳеч нарса, (55, 56)
 242 На руҳин тебратар, қолдирар бир из. (37, 49)
 Ҳеч нарса руҳини тебратмас. (55, 56)
 243 Кўшилилар чайқатиб бошни улғувор (Қ, 37)
 244 Йиғилиб ўзаро шивирлашалар: (Қ, 37)
 246 Лекин етар шу ҳам. Мен тезгина чин (Қ, 37)
 252 Латиф Татьянамга муҳаббатим бор! (Қ, 37)
 253 Владимир тотли тутқунлик сари (Қ, 37)
 254 Очмиш эди қучоқ бутун қалби-ла (Қ, 37)
 255 Мафтунлиги ошар ҳар лаҳза балки (Қ, 37)
 256 Еш Ольга ҳусни-ла, латофати-ла: (Қ, 37)
 258 Иккови хилватда гезли ўтирар, (Қ, 37)
 259 Боғчада иккиси қўлни ушлашиб (Қ, 37)
 260 Ҳар сафар кезишар ҳисларга ботиб, (Қ, 37)
 262 На қилар? Муҳаббат ила эсирган, (Қ, 37)
 263 Табассуми ила руҳ берса Ольга. (Қ, 37)
 264 Шунда ботинароқ Ленский баъзан (Қ, 37)
 265 Ольганинг паришон кокилин ўйнар. (Қ, 37)
 266 Еки кийимининг бир учин ўпар, (Қ, 37)
 270 Табиат билишда муҳарриридан; (Қ, 37)
 277 Усталга ёнбошлаб, баъзи вақт жиддий (37)
 279 Ленский олади паришонлик-ла (Қ, 37)
 280 Пиёдаси билан ўз руҳини-да. (Қ)
 Пиёдаси билан, ўз руҳин аста. (37)
 284 Хотираси учун безайди обдон: (55, 56)
 292 Бу, тилсиз ҳайкалки, яратмиш хулё (Қ, 37)
 294 Кўп йиллар ўтса-да, у айнан инжи (Қ, 37)
 295 Албатта кўргансиз бир кўп мартаба. (37)
 Албатта кўргансиз кўп марта, анча, (55)
 300 Вазнсиз шеърлар. одатга роғман, (Қ, 37)
 301 Самимий дўстликнинг шарафи учун. (Қ, 37)
 303 Биринчи варақла кўрасан буни: (Қ, 37)
 305 Яна шу имзони: t. a. v. Annette (Қ, 37, 49)
 306 Сўнгисиде эса ўқийсан шуни: (Қ, 37)
 307 «Кимийким ортиқроқ сени севарса, (Қ)
 308 Мендан кейинини ёзсин угина». (Қ, 37)
 Мендан қуйироқда ёзсин-чи, қани». (55, 56)
 309 Албатта топасиз бунинг ичнда (Қ, 37)
 314 Хабис бир нозимни сўққан бефаҳм (Қ, 37)
 321 Ила текшириб ўтирмаслар, хўш, (Қ, 37)
 326 Қофиябозларнинг азоби фақат (Қ, 37)
 327 Сиз, эй Толстойнинг мўжаз бўёғи, (55, 56)
 328 Баратинскийнинг ёки қалами (Қ, 37)
 Ё Баратинскийнинг тутган қалами (55, 56)
 329 Билан зийнатланган асарлар. қаҳҳор. (Қ, 37)
 Билан безатилган альбомлар тор-мор. (55, 56)

- 330 Тангри ғазабига бўлиб гирифтор! (Қ, 37)
 Бўлингиз тангримнинг қаҳрига дучор! (55, 56)
- 332 Менга узатганда ўз альбомини, (55, 56)
- 333 Бир титроқ, бир ҳиддат босади мени, (Қ, 37)
- 336 Ёз эмиш уларга фақат мадҳия! (Қ, 37)
 Сен ахир, ёзгансан ўша мадҳия! (55, 56)
- 339 Қалами нафасин олар ишқ ила (Қ)
- 340 Шарофат-ла совуқ порламас бир он, (Қ, 37)
- 341 Ольга тўғрисида нима эшитса, (Қ, 37)
 У Ольга ҳақида нима эшитса, (56)
- 342 Нимани сезса у, куйлар шеърда; (Қ, 37) x
- 344 Оқар ҳиссий шеърлар худди бир булоқ, (Қ, 37)
- 349 Қайғули шеърлардан қимматли девон (Қ, 37)
- 351 Жим, жим! Тинглайсенми? Қатъий танқидчи (Қ, 37)
- 352 Ҳиссий шеърнинг исқирт гулдасталарин (Қ, 37)
- 361 Фикрларнинг ўлик маблағин бутун (55, 56)
- 365 Бурунгида қандай ёзгон бўлсалар, (Қ)
- 368 Етар, бас, рафиқам, бирмасми бари? (Қ, 37)
- 369 Сатирик на деган, уни хотирла! (Қ, 37)
- 370 Дурустмидир, сенинг учун ажабо, (Қ, 37)
- 371 Хафақон қофиябозларимиздан (Қ, 37)
- 373 «Лекин элегияда ҳар нима пучак, (55, 56)
- 374 Ҳечдир у аянчли мақсади билан (55, 56)
- 375 Қасиданинг эса ғояси баланд, (56)
- 376 Ва олижанобдир... бу ерда андак (55, 56)
- 377 Баҳслашмоқ мумкинди, сукут қиламан (Қ, 37)
- 378 Икки асрга мен низо солмаймен. (Қ, 37)
- 379 Жўшқин тафаккурнинг мавжланишида (Қ, 37)
 Қайноқ ўйларнинг мавжланишида (56)
- 380 Шуҳрат ва эрклик ошиқи ошир. (55, 56)
- 381 Ёза олар эди қанча қасида, (55, 56)
- 386 Мукофот йўқ эмиш бундан-да аъло. (37)
- 387 Ишққа, қўшиқларга вобаста жонон (Қ, 37)
- 388 Хуш адо, хуморкўз бир маликага, (Қ, 37)
- 390 Ҳалим ошиқ сезар масъудлик ҳар он! (Қ, 37)
- 391 Масъуддир... эҳтимол у севгилиси (Қ, 37)
- 392 Бошқа хаёл ила банд бўлмиш дили... (Қ)
- 393 Оҳангдор маҳорат ва хаёлларим (Қ, 37)
- 394 Самараларини аввал мен ўзим. (55, 56)
- 396 Ёшлик чоғимга у бўлмиш рафиқа, (Қ)
 Ёшлик чоғимда у бўлган рафиқа, (37)
 У эди болалик чоғимдан дўстим (55, 56)
- 397 Ҳар тушги овқатдан кейин зерикиб, (Қ, 37)
- 403 Бир кўл ёқасида кезаман қанғиб, (Қ, 37, 55, 56)
- 405 Тинглаб у хуш садо шеърлар маъқомин. (Қ, 37)
- 406 Соҳиллардан учиб кетади шошқин (Қ)
- 407 Онегин қалайдир? Оғалар, пайти! (Қ, 37)
- 412 Соат еттида у турар ёз кези, (37)
- 416 Бу чаноқ қалъадан сузиб ўтарди, (Қ, 37)
- 421 Ўрмонлар кўлкаси, сув шилдираши, (Қ, 37)
 Ўрмонлар кўлкаси, сувларнинг саси, (55)
- 423 Тегиб ўтган тирик, унинг бўсаси, (Қ)
- 427 Узлатга чекинмиш — жимжит бир дунё: (Қ, 37)
- 428 Мана Онегиннинг қудсий ҳаёти, (Қ, 37)

- 430 Ғамсиз бир сафода йўқ эди ҳатто, (Қ, 37)
 432 Унутди дўстларни, бутун шаҳарни, (Қ, 37)
 433 Байрамлардаги бўш ҳангомаларни. (Қ, 37)
 434 Лекин, бизнинг шимол томоннинг ёзи (Қ, 37)
 436 Бир ёниб, қарасанг, дарров сўнади, (Қ, 37)
 437 Эътироф қилмаймиз, бу маълум аммо. (Қ, 37)
 438 Кўкда тентирарди кузнинг нафаси, (Қ, 37)
 439 Сийрак порлар эди қуёш оташи, (Қ, 37)
 442 Ҳазин шовқин билан очилар эди, (Қ, 37, 49, 55)
 450 Оч она бўрини етаклаб шу вақт (55, 56)
 451 Йўлга чиққан, мана у овда (55, 56)
 452 Келувчи от сезиб йиртқич изини, (Қ, 37)
 453 Пишқирар, тadbирли минган кишиси (Қ, 37)
 456 Ҳайдамас оғилдан энди сигирлар, (55, 56)
 458 Тўпламас уларни дудуги ила, (75)
 459 Избасида куйлаб қиз ип йигирар, (Қ, 37)
 460 Ёнида шитирлар тарашаларни (Қ)
 Қаршида шитирлар ҳўл тарашаси (37)
 461 Қишқи кечаларнинг ёлғиз қурдоши. (Қ, 37)
 467 Худди пардоз қилган паркетлар каби. (Қ, 37)
 469 Қонькида физиллаб кесади яхни. (55)
 474 Айланиб ўйнайди биринчи шўх қор, (Қ, 37)
 475 Юлдузлар каби қирғоққа етар. (Қ, 37)
 477 Кезишми? Қишлоқларнинг бир қишки пайти (55, 56)
 478 Яланғоч ва бир хил манзараси-ла (55, 56)
 480 От миниб чопишми совуқ саҳрода? (Қ, 37, 55, 56)
 481 Лекин музни тутмас ейилган тақа, (Қ, 37)
 484 Мунгли бошпанангда ўтира бер жим, (Қ, 37)
 Қулбанг, бошпанангда ўтира бер тин. (55, 56)
 489 Қишни ўтказасан қилароқ маза. (Қ, 37)
 492 Уйқудан кўз очиб, музли ваннага (Қ, 37)
 494 Қўлида қуроли — учи хит таёқ. (Қ, 37)
 495 Миясин қоплаган ҳисобсиз саноқ, (Қ, 37)
 498 Секингина чўқар қишлоқ оқшоми, (Қ, 37)
 501 Евгений кутади: келар ўйноқи (Қ, 37)
 502 Отлар-ла Ленский тройкасида, (Қ, 37)
 503 Овқатланмоқ керакдир тезда! (55, 56)
 505 Чиқарган табаррук шароби шу чоқ (37)
 514 Майнинг у сеҳрли оқиш учқуни (37)
 516 Ҳазил, баҳслашмалар, энг шан рўялар! (Қ, 37)
 517 Бағишларди қанча шеър, ҳангомалар. (Қ, 37)
 518 Лекин қайнаб тошган кўлиги ила (56)
 519 Бу шароб меъдамни бузиб қўяди. (Қ, 37)
 520 Тadbирли ва маъқул Бордонигина (Қ, 37)
 521 Кўнглим ундан энди афзал кўради, (Қ, 37)
 525 Инодчи ва ўжар, лекин пуч, беор. (Қ, 37)
 527 Бир дўстки қайғуда ва фалокатда, (Қ, 37)
 528 Уртоқдир ҳар ерда содиқ ҳамиша, (Қ, 37)
 Вафодор жўрасан бизга ҳамиша, (56)
 529 Бизга хизмат, ёрдам бермоққа шайсан: (55, 56)
 533 Салгина энди қопланган эди; (Қ, 37)
 Салгина қопланиб қорайган чоғи; (55, 56)
 535 Бўғлар ҳам бурқийди, камин ўчоғи (55, 56)
 537 Тутун қувурларга кирар. Қадаҳ шан, (56)

- 538 Усталда вишиллай туради ҳали (49)
 539 Оқшом қоронгусин келганди гали... (55, 56)
 540 Севаман дўстона қадаҳларда май, (Қ, 37)
 512 Шу чоқдаким, уни атайлар шундай: (Қ, 37)
 543 Бўри ва кучукнинг ўртасидаги (Қ, 37)
 544 Бир пайт, нега бундай билмайман фақат. (Қ, 37)
 Нега шундай деярлар, билмайман фақат. (56)
 550 Соғ-саломат сенга салом улардан, (55)
 551 Уҳ, билсанг, азизим Ольга етилган: (55, 56)
 552 Ундаги тўлишган кифт ва гўзал кўкрак! (55, 56)
 558 Эҳе, ...қарасанг-чи мен бефаҳмга! (Қ, 37)
 559 Сени қақришган келар ҳафтага — (55, 56)
 563 Бормасликнинг йўқдир зарра сабаби.—(Қ, 37)
 566 — Ишонаман, унда ҳеч ким бўлмайдил! (Қ, 37)
 567 Унда ким бўлади? Ўз оиласи, (Қ, 37)
 568 Борамиз, сен лутф эт! «Хўп, нима дей? (Қ, 37)
 569 — «Розиман боришга» — қандай инжасан! (Қ, 37)
 570 Стакандан майни, кейин у ичмай (Қ)
 572 Бошлади сўзини янгидан шоир (Қ, 37)
 573 Ольга тўғрисида: ишқ бир балодир! (Қ, 37)
 577 Ширин муҳаббатнинг гуллардан тожи (Қ, 37)
 578 Кутар эди унинг шовқин интизор. (Қ, 37)
 Кутарди қувни, севинчи катта. (55, 56)
 579 Ҳеч қачон тушига чалинмаганлар, (Қ, 37)
 580 Гиминейнинг қайғу, сонсиз заҳмати, (Қ, 37)
 582 Ҳолбуки, Гиминей учун биз душман, (Қ, 37)
 Ҳолбуки, бундай тақдирга душман, (75)
 583 Уй-жой, тирикликла кўрамиз қатор (Қ, 37)
 586 Бечора Ленский, бутун қалби-ла (Қ, 37)
 587 Ушундай ҳаёт-чун туғилганди-да, (Қ, 37)
 588 Севилган эди у... жилла бўлмаса (Қ, 37)
 589 Шундай ҳаёл қилган, у бахтиёрди. (Қ)
 Шундай ҳаёл қилди, у бахтиёрди. (37)
 590 Ким совуқ закони ювошлантирса, (Қ, 37)
 591 Ким содиқ имонга, у саодатли. (Қ, 37)
 592 Маст йўлчи мусофирхонадагина (Қ, 37)
 593 Ором олган каби, сафо ичинда (Қ, 37)
 599 Ўзгариб билмаса, қалбин тажриба (Қ, 37)
 600 Совутган, қақшатқич, толгин ва хушсиз (Қ, 37)
 601 Бўлишни ман этган, у инсон ожиз! (Қ, 37)

Бешинчи боб

Эпиграф

- Бу қўрқинчли тунларни билма сен, (55)
 3 Қишни ортиқ кутар эди табнат, (Қ, 37)
 5 Қор ёғди... Уйғониб илк саҳар, эрта, (Қ)
 8 Қор ортган томларни, девор, гулзорни, (Қ, 37)
 18 Зўр-базўр лўкиллаб юрар. (55, 56)
 20 Учар ботирона кибитка қалқиб, (Қ, 37)
 23 Ченага от қилиб ўзини қўшар, (Қ)
 Ченага от бўлиб ўзини қўшар, (37)
 26 Бу шўхнинг бармогин совуқ ялади: (Қ, 37)
 27 У сезар ҳам шодлик, ҳам оғриқ шу он. (Қ, 37)

- 28 Онаси дўқ қилар унга ойнадан... (Қ, 37)
 29 Эҳтимол сизларни бундай тасвирлар, (55)
 31 Оддий табиатни улар акс этар, (49, 55, 56)
 35 Жонли нақш этганди биринчи қорни; (Қ, 37)
 36 Қишки сафодаги инжа рангларни: (Қ, 37)
 37 Ёлқинли шеърларда сезаркан гулгун, (Қ, 37)
 43 Татьяна (рус қизи бутун қалби-да, (55)
 54 Етишган қизларга фоллар очишар. (Қ, 37)
 55 Уларнинг бахтига бағишлар ҳар йил. (Қ, 37)
 56 Ҳарбий куёвлар-ла ва узоқ манзил. (Қ, 37)
 59 Ҳам моҳтаб кўрсатган сирли муждага (Қ, 37)
 66 Хуруллаб тумшугин юварса агар, (75)
 72 Агар учар юлдуз кўкда оқароқ, (Қ, 37)
 73 Сочилиб кетаркан, қора пардани (Қ, 37)
 74 Йиртарак, ана шу замонда титроқ (Қ, 37)
 79 Бирон жойда агар қора бир роҳиб, (Қ, 37)
 82 Билмасди қўрқувдан на қилсин шошиб, (Қ, 37)
 84 Дардли сезгилар-ла қалби тўларди, (Қ, 37)
 85 Нетсин у? Топарди гўзаллик сирин (Қ, 37)
 86 Татьяна энг ваҳм қўрқинч ичидан: (Қ, 37)
 87 Зиддиятга бизни мойил қилиб чин (Қ, 37)
 88 Табиат шу куйда яратмиш экан. (Қ, 37)
 89 Келди ийд кунлари, уҳ қанча, шодлик! (Қ, 37)
 Мана ҳайит келди, уҳ, қанча шодлик! (49)
 93 Худудсиз ва порлоқ ётади ана... (Қ, 37)
 94 Қарилик фол очар кўз ойнагидан, (Қ, 37)
 99 Татьяна мароқли бир нигоҳ ила (Қ, 37)
 105 Мана чиқди сувдан қизга узукча (Қ, 37)
 106 Қадимги замоннинг ашуласи-ла: (Қ, 37)
 108 «Кумушни кураклаб сочалар хирмон (Қ)
 110 Мол-мулк! Ваъда этар талаф — заёат, (Қ, 37)
 113 Қаҳратон бир кеча: кўк юзи равшан; (Қ)
 Аёзли бир кеча: кўк юзи равшан; (37)
 114 Кўк чароғонининг фусункор жўри (Қ, 37)
 115 Оқар шундай секин ва оҳанг билан... (Қ, 37)
 116 Енгил кўйлагида чиқади ўзи. (Қ, 37)
 117 Шу дамда Татьяна ёлғиз қўрада, (Қ, 37)
 118 Моҳтобга қарайди у тутиб ойна. (Қ)
 Моҳтобга қарайди тутиб бир ойна. (37)
 Моҳтобга рўпара қўлда кўзгуси (75)
 123 Қизнинг товуши майин жаранглар шу он, (Қ, 37)
 124 Найнинг куйидан ҳам латиф ва инжа: (37)
 135 Татьяна ҳам ипак камарчасини (55, 56)
 140 Ҳар нарса жим бўлган, Татьяна ухлар. (Қ, 37)
 141 Татьяна уйқуда кўрар ажиб туш. (37)
 144 Қандайдир ҳузунли оқшом қораси. (Қ, 37)
 147 Қайнаган, оқ сочли бир тошқин оқар, (Қ, 37)
 154 Билмасди не қилсин, титради ҳамон... (Қ)
 155 Ҳасратли ҳижроннинг бонси каби (Қ, 37)
 156 Булоққа нолалар қилар Татьяна, (Қ, 37)
 157 Қарайди, лекин у кўрмас кимсани, (Қ, 37)
 158 Унга қарши ёқдан қўлин узатса, (Қ, 37)
 159 Фақат, қимирлади қор тепа бирдан: (Қ, 37)
 162 Татьяна. воҳ! деди бўкириб қаттиқ, (Қ, 37)

- 167 Булоқдан ўтганди қиз қўрқа-қўрқа, (Қ, 37)
 172 Орқадан келарди бароқ малай ҳам, (Қ, 37)
 173 Тасқара у айиқ ҳарсиллаб чопар. (Қ, 37)
 176 Ҳамма бутуқлари қор парчаси-ла (37)
 181 Барчасини қорли бўрон босгандир. (Қ)
 185 Дам бирдан уп-узун шоҳ тегар қаттиқ (Қ, 37)
 196 Чопиш учун қизда ҳеч куч қолмаган (Қ, 37)
 202 Оғочликда ногоҳ бир чайла учрар, (Қ, 37)
 203 Атроф тин, бу мискин (фақир) чайла ўралган. (Қ)
 207 Айиқ деди: бунда амаким турган. (Қ, 37)
 208 Унинг олдида оз исиниб ол сан. (Қ, 37)
 209 Йўлакка тўп-тўғри айиқ киради, (Қ, 37)
 210 Уни остонага секин қўяди. (Қ)
 Қизни остонага секин қўяди. (37)
 212 Айиқ йўқ, туради йўлакда ёлғиз. (Қ, 37)
 213 Катта маъракада каби қадаҳлар (Қ, 37)
 Кўмиш маросими каби қадаҳлар (55, 56)
 218 Қандайдир ажойиб маҳлуқ — ҳайвонлар. (Қ, 37)
 222 Такаббур ва мағрур суяк уюми (Қ, 37)
 225 Бундан ҳам ажойиб, бундан ваҳмали: (55, 56)
 227 Ана ғоз бўйнида бош — суюк улфат, (Қ)
 228 Гир айланар қизил қалпоқ кийинган (Қ)
 230 Қанотлари билан қалдирар, елпар, (Қ)
 231 Хуриш, кулги, қўшиқ, чапак, қий-чуви, (Қ, 37)
 232 Келар одам товуши ва от дуқури! (Қ, 37)
 233 На қоплар Татьяна ўй-хаёлини, (Қ, 37)
 235 Ҳам қўрқинч, ҳам севар бир шахсни шу он (Қ, 37)
 237 Онегин усталда ўтирар эди, (49)
 238 Эшикка ўғринча кўз ташлар эди. (Қ, 37)
 240 У ичар: қичқириб ичар ҳаммаси (37)
 241 У кулар: ҳаммадан қаҳқаҳа ёғар, (37)
 242 Чимиарар қошини, ҳамманнинг лаби (Қ, 37)
 243 Кесилар. Бу ерда удир хўжайин: (Қ, 37)
 244 Татьяна бир қадар, қўрқув, даҳшатин (Қ, 37)
 245 Энди йўқотади: мароқланади. (Қ, 37)
 253 Татьяна жуда қўрқиб титрайди, (55, 56)
 254 Шошиб уринади бундан қочишга: (37)
 256 Паришон, истайди фарёд қилишга (Қ, 37)
 258 Эшикни... Дўзахий бу тасқаралар (37)
 259 Шум қарашларига илинди бу қиз, (Қ, 37)
 260 Ваҳший бир қаҳқаҳа юксалди сўнгсиз — (Қ, 37)
 266 Меники! Меники!— барча бақирар, (Қ, 37)
 267 Меники!— даҳшат-ла деди Онегин, (Қ)
 Меники!..— таҳдид-ла деди Онегин. (37)
 268 Шунда ғойиб бўлди тўсатдан шайка. (Қ, 37)
 269 Қолганди ёш бир қиз зулмат, изғирин (Қ, 37)
 Қоронғи, совуқда қиз турар сокин, (55, 56)
 270 Ичинда... Дўсти бор ёнгинасида. (Қ, 37)
 Фақат унинг дўсти турар ёнма-ён. (55)
 271 Онегин жалб этиб, ийдирар аста (Қ)
 273 Қалтис бир курсига уни ўтказар, (Қ, 37)
 274 Қизнинг елкасига бошини қўяр, (Қ, 37)
 279 Кутилмаган меҳмонларни у сўкадир: (Қ)
 Кутилмаган меҳмонларни у сўкар: (37)

- 280 На ўлик, на тирик Татьяна ётар, (К, 37)
 283 Ленский ярадор; қўрқинч қоронги (37)
 285 Юксалди... Чайла ҳам лопиллаб кетди. (К, 37)
 286 Татьяна даҳшатдан уйғониб кетди. (К, 37)
 288 Уйнар тонгинг қизил шўъласи яллур (55, 56)
 289 Берган парчаннинг муз ойнақларига, (55, 56)
 290 Эшик очилади, қалдирғочдан ҳам енгил (К)
 295 Лекин у сезмасдан эгачисини, (К)
 Лекин ҳеч сезмасдан у синглисини (37)
 298 Ҳеч нима демайди Ольгага қараб, (К, 37)
 Ольга қарамас ва қилмас хитоб, (75)
 299 Бу китоб ичида йўқ эди гарчи (К, 37)
 Бу китоб ичида гарчи бор эди (56)
 305 Ҳеч бири мароқли эмас у каби: (К, 37)
 308 Фол ва ром кўрувчи, туш таъбирчиси (К, 37)
 309 Мана ушбу чуқур, катта асарни (К, 37)
 310 Келтирганди бир вақт сайёр савдогар (К, 37)
 311 Уларнинг уйига — хилват диёри, (К, 37)
 312 Уни Татьяна ҳам тез сотиб олар, (К, 37)
 318 Мармонтел учинчи жилдини, аммо (К, 37)
 320 Татьянага ёққан... Нашъа, фарахин (К, 37)
 326 Татьяна истарди уни кашф этса. (К)
 Татьяна истарди бунини кашф этса. (37)
 329 Урмон, қарға, арча, типратикон. (37)
 Урмон, ҳам жин арча ва типратикон, (55, 56)
 333 Лекин у машъум туш ваъда қилади, (К, 37)
 337 Гулгун қўли билан қип-қизил шафақ (К)
 Мана гулгун қўли билан ол шафақ (37)
 339 Чиқувчи қуёш-ла жуда хушчақчақ (К)
 341 Ларин хонадони сабоҳдан бурун (К, 37)
 342 Меҳмонларга тўла, қўшнилари бутун (К, 37)
 343 Бола-чақа ила етиб келмакда, (К, 37)
 347 Итлар ҳовлар, қизлар оларди ўпиш (К)
 350 Сут эна товуши, гўдак йиғиси, (55, 56)
 351 Дуркун ва қўпол рафиқаси-ла (К, 37)
 353 Қашшоқ мужикларнинг миришкор, аъло (К, 37)
 354 Хўжайини бўлган Гвоздин меҳмон. (К, 37)
 360 Парга ағанаган, ваҳмали шапка, (К, 37)
 362 Истеъфога чиққан мағрур Флянов (К)
 Истеъфога чиққан маъмур Флянов (37)
 363 Салмоқли гийбатчи ва эски шайтон (К, 37)
 366 Мусе Трике ҳам ташриф қилмишди. (К, 37)
 368 Тамбовдан келган бу бир аскиячи. (К, 37)
 371 Бунини болалар ҳам билади гарчи: (37)
 373 Қабр тўзонидан ва унга ёзар (К)
 Бу, тўзондан шундай чиқди юзага: (55, 56)
 374 Мана шу куплетки, босилгай бир гоҳ: (55, 56)
 376 Бир альманахдаги кўҳна қўшиқлар. (К)
 Альманахдаги кўҳна қўшиқлар ичра. (55, 56)
 377 Belle Nina деган сўзнинг ўрнига (К, 37)
 378 Дадиллик билан у: beel Татьяна. (К)
 Ботирлик билан у: Veel Татьяна. (37)
 379 Етишиб ўтирган қизлар санам, (К, 37)
 380 Шу атрофга яқин бўлган даҳадан (К, 37)

- 382 Уезд оналар ороми жони (Қ)
 Уезд опаларнинг ороми-жони (37)
- 387 Олдиндан сакрайди ҳамма қизчалар. (Қ, 37)
- 392 Усталга чўкишар говур-ғувурла (55)
- 396 Қадаҳлар чўқишиб, жаранг ҳар ёқдан; (Қ)
- 398 Умумий гуруннга сингар баҳузур. (55, 56)
- 399 Бир-бирин тинглашмас қичқиришади, (Қ)
- 402 Ленский, Онегин кирар шу палла (55, 56)
- 403 «Оҳ, энам! Ниҳоят! дер она шошқин. (Қ, 37
 «Оҳ, эгам! Охир! дер бека баралла. (55, 56)
- 406 Ва икки дўст дарҳол ўтказилади. (55, 56)
- 411 Ердан узолмасди, тез нафас олар, (Қ, 37)
- 412 Эҳтирос оташин: беҳол, дим бўғар. (Қ, 37)
- 417 Лекин, муҳокама, ирода билан (Қ, 37)
- 419 Бир-икки сўзни у ямлаб, уялиб, (Қ, 37)
- 420 Меҳмонлар олдида қолар зўрланиб. (Қ, 37)
- 421 Фожеий-асабий ҳодисалар, ҳам (Қ, 37)
- 422 Қизлар беҳушлиги, кўз ёшин кўриш (Қ)
- 423 Учун Онегинда тоқат йўқ бир дам: (Қ, 37)
- 425 Катта зиёфатга илиниб, телба (Қ, 37)
- 426 Жаҳли чиққан эди; лекин махмура (Қ, 37)
- 427 Қизнинг қалб титрашин у сезгандан сўнг. (Қ, 37)
- 428 Малолдан нигоҳин ерга тикди тўнг. (Қ)
 Қадардан нигоҳин ерга тикди тўнг. (37)
- 429 Жаҳлдан ҳурпайди, ғазабланоқ (Қ, 37)
 Пушаймон кўзларин ерга тикди тўнг (55, 56)
- 430 Ленскийни қутуртиришга шу тун, (Қ, 37)
- 432 Қасам ичди. Ҳозир зафар туяроқ (Қ, 37)
- 433 Чиза бошлаганди руҳида лек... (Қ)
 Чиза бошлаганди руҳида оқрин (37)
- 434 Ҳамма меҳмонларнинг карикатурасин (Қ, 37)
- 437 Лекин муҳокама, кўзлар нишони (Қ, 37)
- 438 Шу толда тортилган мой сомсаларни (55, 56)
- 445 Эй Зизи, қалбимнинг биллурининжа, (Қ, 37)
 Эй Зизи, қалбимнинг соф гули, ғунча, (55, 56)
- 448 Сен, эй боқининг-ла маст қилган мани! (Қ, 37)
- 449 Бўшаб пробкадан, поқиллар шиша, (Қ, 37)
- 450 Май тошар, вишиллар; куплет иншоиди (Қ, 37)
- 451 Учун кўпдан бери илинж Трике (Қ, 37)
- 452 Виқор ва улугворлик-ла туради. (Қ, 37)
- 453 Унинг ҳузурида мажлисдагилар, (Қ, 37)
- 455 Татьяна нимтирик, унга Трике (Қ, 37)
- 456 Қўлида қоғози мурожаат-ла, (Қ, 37)
- 457 Ўқийди қалбаки. Чанаклар, саслар (Қ, 37)
- 460 Шоир тавозе-ла, улугвор магар. (Қ)
 Шоир мутавозе, улугвор магар. (37)
- 461 Қизнинг соғлигига олдин ичади, (Қ, 37)
- 462 Ва унга куплетин тақдим этади. (Қ, 37)
- 463 Бошланиб кетади олқиш-қутлашлар. (Қ, 37)
- 464 Татьяна ҳаммага этар ташаккур, (Қ, 37)
- 465 Онегинга навбат етганда, махмур (Қ, 37)
- 466 Кадарли бир чеҳра, қиздаги бир зор, (Қ, 37)
- 467 Хорғинлик, қандайдир паришон ҳолат. (Қ, 37)
- 471 Аллақандай нафис эди, бу начан, (Қ, 37)

- 473 Бу нарса ноз, ўйин, шўхлик тимсоли; (Қ, 37)
 474 Ўз эрки билан бу ёки мажбуран. (Қ, 37)
 475 Меҳр ифодаси лекин бу боқиб: (Қ, 37)
 476 Татьяна қалбида сезди жонланиш. (Қ, 37)
 477 Сурилган стуллар қалдирар экан, (Қ)
 479 Болари гувўллаб ширин уядан, (Қ)
 481 Лазиз овқатлардан бўлишиб рози, (Қ, 37)
 482 Қўни-қўшни билан гап отишади. (Қ)
 Қўшниллар кегириб гапиришади. (37)
 483 Хонимлар ўтирди камин ёнида, (Қ, 37)
 484 Ивир-шивир қилар қизлар гўшада. (Қ, 37)
 486 Чақирарлар қизгин ўйинчиларни, (Қ, 37)
 Чақирар қизгин қиморбозларни, (75)
 489 Суриштирсанг бир тур оила бари (Қ, 37)
 490 Очқўз зерикашининг фақат фарзанди. (Қ, 37)
 493 Улар ўз жойларин ўзгартган эди, (Қ, 37)
 500 Ҳар вақт мен ўзимнинг қитъаларимда (Қ, 37)
 501 Сўз кўп юритаман зиёфатлар-ла, (Қ, 37)
 502 Ҳар турли таомлар, пробка ва май (Қ, 37)
 506 Энди тарелкага қўл узатганди. (Қ)
 Энди талинкада қўл узатганди. (37)
 508 Фақат ҳам най бирдан гулдираганди. (Қ, 37)
 509 Мусиқий гурлаши ила севинган, (Қ, 37)
 510 Виллоят шаҳарчалар машҳури Париж — (37)
 Виллоят шаҳарлар машҳури Париж — (37)
 512 Петушков ёндошар Ольгага холис, (Қ, 37)
 513 Ленский—Татьяна, ўтириб сўлган (Қ, 37)
 527 Сизнинг у ингичка изларингизда! (Қ, 37)
 528 Менинг ёшлигимга бўлса-да хилоф, (Қ, 37)
 529 Ақлимни йиғмишга вақт келмиш шу тоб. (Қ, 37)
 532 Лирик чекинишлардан мен тозалайин. (55, 56, 75)
 533 Ёшгина умрининг долғаси каби (Қ, 37)
 534 Якнасоқ равишда, телба ва жўшқин (Қ, 37)
 535 Вальснинг шўх долғаси гир айланади. (Қ, 37)
 536 Жуфт бўлиб, жуфт бўлиб учишар ўйин. (Қ)
 Жуфт бўлиб, жуфт бўлиб, у тушар ўйин. (37)
 537 Уч олиш пайига яқинлашароқ (75)
 538 Онегин яширин кулароқ бир чоқ (Қ)
 Онегин гезлича кулароқ бир чоқ (37)
 Онегин ичидан илжайиб бир чоқ (49)
 539 Ёндошар Ольгага. Сўнгра тезгина (Қ, 37)
 540 Меҳмонлар ёнида бошлайди рақсга, (Қ, 37)
 544 Бошланади қиз-ла вальснинг давоми. (Қ, 37)
 545 Ҳамма ҳам ҳайратда. Ленский эса (Қ, 37)
 546 Кўзлари жовдирар. ўнгми, тушми на... (Қ, 37)
 547 Мазурка гурлади. Бир замон эса (Қ, 37)
 548 Мазурка гурлаган қалдироқ каби, (Қ, 37)
 549 Каттакон бир залда титраб ҳар нима, (Қ, 37)
 550 Пошнадан қисирлар эди паркетни, (Қ, 37)
 551 Қақшар ва силкинар эди ромлари, (Қ, 37)
 553 Биз ҳам сирпанамиз силлиқ тахтада. (Қ, 37)
 554 Шаҳарларда шундай, қишлоқда аммо (Қ, 37)
 556 Ўзининг бошланғич ҳуснин, шавкатин: (Қ, 37)
 558 Бизнинг ғаддоримиз у мода расми — (Қ)

- Бизнинг атторимиз у мода расми — (37)
 560 Энг янги русияликлар иллоти. (37)
 566 Энгашиб у қизга шивирлар жимгина, (Қ)
 Энгашиб шивирлар қизга оҳиста, (37)
 567 Қандайдир бемаза бир мадҳияни, (Қ)
 Қандайдир қалбаки бир мадҳияни, (37)
 569 Қизнинг бино қўйган юзи гулгундай, (55, 56)
 573 Мазурка сўнгини кутади шоир. (Қ, 37)
 574 Ольгани сўнг рақсга таклиф қиладир, (Қ, 37)
 580 У танноз бўлибдир, ёшлик маҳали (55, 56)
 583 Зарбага тоб бериш учун мадор йўқ, (Қ, 37)
 584 Ленский лаънатлар хотинлар нозини. (Қ, 37)
 585 Ташқарига чиқиб сўрайди отин. (Қ)
 587 Ва бир жуфт пистолет — бошқа ҳеч нима (Қ, 37)
 588 Тақдирни ҳал этар бир он ичинда. (Қ, 37)

Олтинчи боб

- 6 Кўзи жовдирлайди, Ленский қани? (37)
 11 Ила ҳамма уйлар даҳлизга қадар (Қ, 37)
 14 Елғиз ўз уйига жўнади секин. (Қ, 37)
 18 Гвоздин, Петушков, ҳамда Буянов (Қ, 37)
 22 Фуфайка ва кўҳна қалпоқда ағнаб. (Қ, 37)
 25 Дераза остида маҳзун ва ёлғиз (Қ, 37)
 26 Бечора Татьяна ухламагани, (Қ, 37, 55, 56)
 27 Моҳтоб нурлари-ла порлаган сиймо, (Қ, 37)
 Ой шуъласида у ярқираб танҳо, (56)
 28 Боқарди қоронғи далага танҳо, (Қ)
 Қарайди далага, жим дала, дунё, (55, 56)
 29 Онегиннинг бирдан қанғиб келиши, (Қ)
 30 Кўзидаги нозик оний бир меҳр, (Қ)
 Кўзларида ёнмиш олий бир меҳр, (37)
 32 Унинг руҳига энг чуқур бир таъсир (Қ, 37)
 33 Кўрсатган эди у. Лекин Татьяна (Қ, 37)
 34 Тушуна олмасди уни-да асло. (Қ, 37)
 39 «Маҳв ўламен»,— дейди Татьяна — нетай. (Қ, 37)
 40 «Лекин ундан ҳалок бўлиш яхши шан, (Қ)
 «Лекин ундан ҳалок бўлиш ўзи шан, (37)
 43 Олға бос, олға бос, менинг тарихим! (Қ, 37)
 44 Бизни янги бир шахс даъват қилади. (Қ, 37)
 45 Ленский қишлоғи Красногордан (37)
 46 Беш чақирим нарида яшаб туради. (Қ, 37)
 47 Салом-алик қилар бугунга қадар (Қ, 37)
 48 Сафсата чўлида — гўшада яшар (Қ, 37)
 49 Зарецкий деган; бир вақтлар шалоқ, (Қ, 37)
 51 Шумларнинг бошлиғи, майпуруш дуруст, (55, 56)
 52 Ҳозирда эса у ҳалим ва содда, (Қ, 37)
 53 Оила бобоси, бўйдоқ бир ота, (37)
 54 Ва ювош помешчик, ишончли дўст. (56)
 55 Ҳаттоки у энди виждонли одам: (Қ, 37)
 57 Бир вақт одамларнинг рижкор гапи (Қ, 37)
 58 Ёвуз ботирлигини унинг мақтарди. (Қ, 37)
 59 У чиндан пистолет ила нишонни (Қ, 37)
 60 Беш сажин наридан пойлаб урарди. (Қ, 37)

- 61 Бир дафъа ҳақиқий шавқ-завқ ила, (Қ, 37)
 62 Жангда у танилган ботирлик ила, (Қ, 37)
 63 Қалмоқн отидан шу Зарецкий (Қ, 37)
 64 Энг қаттиқ маст бўлган бир сархуш каби (Қ, 37)
 67 Ҳар сабоҳ Вериди уч шишани ёв (Қ, 37)
 68 Қарз олиб сипқириш учун ошиқар. (Қ, 37)
 69 Эски одатини қўмсайди ёди; (Қ, 37)
 70 Янги чиққан Регул, номус худоси. (Қ, 37)
 71 Бир вақтлар тегишар эди у қизиқ, (Қ, 37)
 82 Баъзан тadbир ила индамай турар, (Қ, 55, 56)
 83 Ёш дўстлар орасин у буза олар, (Қ, 37)
 84 Тақдирин элтарди дуэлга қадар, (Қ, 37)
 88 Обрўсин яширин тўкарди ҳар дам (Қ, 37)
 89 Sed alia temproga! Йигит мардлиги (Қ, 37)
 90 (Ўзга бир шўхлик — ишқ рўёси каби) (Қ, 37)
 91 Қувноқ ёшлик ила баравар кечар. (Қ, 37)
 Қувноқ ёшлик ила кечар қайтмай, (75)
 92 Бизнинг Зарецкий, бергандим хабар, (Қ, 37)
 93 Оқибат яширинди бўронлардан ҳам, (Қ, 37)
 95 Яшайди ҳақиқий ақл, донишманд, (Қ, 37)
 97 Урдак, ғоз боқиш-ла бўлар овора, (37)
 98 Алифбо ўргатар ёш болаларга (Қ, 37)
 100 Унинг қалбига ҳеч қилмай эҳтиром, (Қ, 37)
 101 Севар эди унинг фикр этиш тарзин — (Қ, 37)
 103 Онегин унинг-ла севиниб қалбан (Қ, 37)
 104 Кўришарди кўп вақт, шунинг-чун эртан (Қ, 37)
 106 Зарецкий салом-аликдан сўнгра, (Қ, 37)
 107 Кесди-да бошланган мукаллимани, (Қ, 37)
 108 Онегинга берди шоир хатини. (Қ, 37)
 109 Юз-кўзин ўйнатди айёрлик ила. (Қ, 37)
 111 Дераза ёнига келиб Онегин, (Қ, 37)
 112 Уқиди ичида шоир мактубин. (Қ, 37)
 113 У эди ёқимли ва асилона, (Қ, 37)
 114 Қисқача бир даъват — картел, ёинки (Қ, 37)
 116 Дуэлга чақирган дўстин Ленский. (Қ, 37)
 117 Онегин илк дафъа ҳаракатида, (Қ, 37)
 119 Юзини ўгириб, муқаддималар (Қ, 37)
 120 Қилмасдан дедиким: у ҳар вақт тайёр, (Қ, 37)
 123 Турди, изоҳотни ортиқ кўргандай, (Қ, 37)
 124 Чикди бир лаҳзада; Евгений шу кун (Қ, 37)
 Чикди бир лаҳзада; Ленский шу кун (55, 56)
 125 Қалби-ла жим, танҳо сўзлашган чоғи, (Қ, 37)
 126 Ўз-ўзидан бўлган эди норози. (Қ, 37)
 127 Норозилик ўрин: текшириш қатъий, (Қ, 37)
 Бу ҳолат ноҳўя, қатъий текшириб, (55, 56)
 129 Шунда унга маълум бўлганди айби: (Қ, 37)
 131 Нозик ва маъсума ишни шу қадар (37)
 132 Масхара қилдики, бутунлай беор. (Қ, 37, 55, 56)
 136 Кўнгилдан севарак ёш йигитчани, (Қ, 37)
 137 Евгений таассуб коптоғи каби, (Қ, 37)
 138 Оташин бир бола, жанговар — тошқин (Қ, 37)
 142 Кўрсатса бўларди ўз туйғуларин; (Қ, 37)
 143 Унда лозим эди силоҳ таркини. (Қ, 37)
 148 У ёмон ғийбатчи, у сўз эпчили... (Қ, 37)

- 149 Ҳазил латифасин бутун мазмуни (Қ, 37)
 150 Албатта биргина нафрат бўлажак, (Қ, 37)
 155 Чидамсиз душманлик ила қайнаган (Қ, 37)
 158 Тантана-ла жавоб олиб келади. (Қ, 37)
 Тантанали жавоб келтирар охир. (56)
 160 У қўрққан эдики, шўх-шилқим қайдам (Қ, 37)
 162 Ичидан тўқиб у бирон баҳона, (Қ, 37)
 163 Олиб қочмасайди кўксин яроқдан. (Қ, 37)
 164 Бутун шубҳалари ешилган ҳозир: (37)
 167 Улар бир-бирига силоҳ ўқтилар. (37)
 Бир-бирига қурол даст кўтаришар, (55)
 169 Нозчини нафратга лойиқ топароқ, (Қ, 37)
 182 Аввал қандай эса, ҳозир ҳам шундай, (37)
 183 «Тез қочиб кетдингиз оқшом сиз нечун?» (Қ)
 185 Барча туйғулари бурқиган тутун, (37, 55, 56)
 186 Ленский мум тишлар, йўқди жавоби (Қ, 37)
 187 Йўқолди кадари, рашки дарди-да (Қ, 37)
 188 Бу тиниқ кўзларнинг ранги олдида, (Қ, 37)
 189 Бу латиф соддаликнинг ҳузурда, (Қ, 37)
 190 Эрийди ўйноқ — шўх руҳнинг нурида! (Қ, 37)
 191 Боқадди оқароқ шавқида ширин. (Қ, 37)
 192 Ленский кўради; яна севгили! (Қ, 37)
 193 Қалбида сезади ўкиниш ҳисси, (Қ, 37)
 194 Ольгадан сўрашга у ҳозир афвин, (Қ, 37)
 195 У ичдан қалтирайди, сўз тополмайди. (Қ)
 Ичидан титрайди, сўз тополмайди. (37)
 202 «Чидаб туролмайман, бузуқни айёр, (Қ, 37)
 204 «Йўлдан оздирмасин ёш қалбни аста, (Қ, 37)
 206 Нозик навдасини кемириб қўймасин, (Қ, 37)
 208 Сўлгинлик қучмагай ёш умрин гулнинг: (55)
 209 Дўстларим, чиқади шу маъни бундан: (Қ, 37)
 210 Орқадошим ила отишажакман. (Қ, 37)
 212 Қуйдирганлигин у билганми бир он! (Қ, 37)
 213 Қаердан хабардор бўлсин Татьяна, (Қ, 37)
 214 Билиш мумкинмиди унга ҳеч қачон, (Қ, 37)
 215 Ки эрта Ленский билан Евгений (Қ, 37)
 219 Бу эҳтиросларни лекин ҳеч кимса (Қ, 37)
 222 Татьяна жим инграр эди гезлича: (Қ, 37)
 224 Фақат у жуда ҳам эди фаҳмсиз. (Қ, 37)
 225 Бутун кеч Ленский паришон эди, (Қ, 37)
 227 Агар эркалатса муза кишини, (Қ, 37)
 231 Дам нигоҳларини тикиб Ольгага (Қ, 37)
 232 «Мен масъуд, тўғрими?» дерди оҳиста. (37)
 233 Кеч бўлди, жўнамоқ пайти етди. (37)
 234 Қалби сиқилади, ҳасрат тошаркан, (Қ, 37)
 235 У шу қиз ила хайрлашаркан (55)
 237 Қиз унга қарайди: «На бўлди сизга?» (Қ, 37)
 238 Эшикка чиқаркан деди: «Ҳеч нима», (Қ, 37)
 245 Баёнга сиғмаган гўзаллиги-ла. (Қ, 37)
 249 Ила суғорилган шеърлари эса (Қ, 37)
 251 Знефатларда маст Дельвиг сингари. (Қ, 37)
 252 Ўқийди овоз-ла ҳиссий, оташли, (Қ)
 Ўқийди ҳавасла ҳиссий оташли, (37)
 253 Шеърлар иттифоқан сақланган, мана, (Қ, 37)

- 254 Уларни мен сизга этайин тақдим: (Қ)
- 256 Баҳоримнинг олтин кунлари, бахтим? (55, 56)
- 258 «Чуқур қоронғида у гезли сирлар, (Қ)
«Чуқур қоронғида у гезли ётар. (37)
- 260 «Нажот йўқ: ҳақлидир тақдир қонуни. (37)
- 261 Тешиб ўтган тигдан мен йиқиламан, (Қ)
- 263 «Барчаси неъматдир: хушёрлик, рўё (Қ, 37)
- 264 «Соати келади — удир муайян, (Қ, 37)
- 265 «Муқаддасдир заҳмат, ташвишли кун ҳам, (37)
- 266 «Муқаддасдир зулмат ёпилган тун ҳам! (37)
- 267 «Шафақнинг шуъласи ярқирар тонгда, (Қ, 37)
- 270 «Сирли кўлкасига... Мен тушажакман. (Қ, 37)
- 272 «Қамрар унутилиш — замон оқими, (Қ, 37)
- 274 «Эй гўзаллик қизи, келасанми чин, (Қ, 37)
- 275 «Навқирон тупроғим устида кўз ёш (Қ, 37)
- 276 «Қўйиб ўйлаш учун: у севди мени, (Қ, 37)
- 279 «Дилпазир рафиқим, эй дўст дилбар, (Қ, 37)
- 280 «Кела қол, кела қол, мен сенга чин ёр...» (Қ, 37)
- 286 Чарчаган бошини солароқ қуйи, (Қ, 37)
- 292 Уйғотар шоирни хитоб қилароқ: (Қ, 37)
- 295 Аммо янглишарди: чунки Евгений (37)
- 296 Сийракланиб борар тун қоронғуси. (Қ, 37)
- 300 Қуёш ҳам юксалиб кўкда сузарди, (Қ, 37)
- 301 Қор бўронлари ҳам учиб айланар, (Қ, 37)
- 302 Офтобда чарақлаб, қуйилар, ўйнар. (Қ, 37)
- 305 Мана охир бориб кўзин очади, (Қ)
Мана у ниҳоят кўзни очади, (49)
Мана кўзларини очди ниҳоят, (55, 56)
- 306 Парданинг учини кўтариб боқса, (Қ, 37)
- 307 Кўрарки қўрадан жўнаш замони (Қ, 37)
- 308 Анча ўтиб қолган, шошар тургали, (Қ, 37)
- 311 Ички кийимни ҳам сўнг беради у, (Қ, 37)
- 314 Гильога буюрарки, тайёрлансин (Қ, 37)
- 315 Бирга жўнаш учун ҳам олсин қўлга, (Қ, 37)
- 316 Уқ — тўфанг солинган яшиқни йўлга (Қ, 37)
- 319 Учади ва етди. Қаралға шу он, (Қ, 37)
- 320 Лепажнинг силоҳин олиб юр, деяр. (Қ, 37)
- 321 Буюрар отларни олсин далага, (Қ, 37)
- 322 Боғлаб қўйсин икки болут оғочга (Қ)
Боғлаб қўйсин икки палут ёғочга. (37)
- 323 Тўғонга суяниб кўздан Ленский (75)
- 326 Долларни масхара қиларди оғир. (Қ, 37)
- 327 Авф ўтиниб келар эди Онегин, (Қ, 37)
- 331 Севарди усулни бутун ҳис билан. (Қ, 37)
- 332 Инсонни мавҳ этиш, ўлимига-да (Қ, 37)
- 333 Йўл берар у жиддий санъатнинг ҳамма (Қ, 37)
- 334 Қондаларидан чиқмай қатъиян, (Қ, 37)
- 335 Ва қадим одатин роса бажарар, (Қ, 37)
- 336 Мана бу сифатин мақтасак бўлар (37)
- 340 Қиламен эътироз бўлмасдир балки (Қ, 37)
- 341 Гарчи бунинг шахси мажҳул эса-да. (Қ, 37)
- 348 Ҳам у соҳиб виждон бўлган хизматкор (Қ, 37)
- 349 Узоқда тузаркан муҳим шартнома, (Қ, 37)
- 350 Душманлар турарди ерга боққанча (Қ, 37)

- 351 Кўпданми улар ўз осуда чоғи, (Қ, 37)
 354 Улфатчилик, фикр, ишларин зотан (Қ, 37)
 355 Самимий бўлишган эмасми? Ҳозир (Қ, 37)
 Утмасми ахир? О, улар ҳозир (55, 56)
 356 Туғма душманлардек ғазабли, қаҳр (Қ)
 Туғма душманлардек ғазабланадир, (37)
 357 Қўрқинчли, тушуниб бўлмас бир рўё (Қ, 37)
 358 Ичинда тайёрлар совуқ қонлиқ-ла (Қ, 37)
 361 Ажралиб кетишлик эмасми мумкин? (Қ, 37)
 Топишиб кетишмасми яна бир-бирин? (55, 56)
 362 Фақат, киборларнинг душманликлари (Қ, 37)
 363 Сохита уятдан қўрқади ваҳший... (Қ, 37)
 364 Мана пистолетлар бирдан ярқирай, (Қ, 37)
 366 Жилоли лолага ўқлар жойлашар, (Қ, 37)
 369 Оқимча сингари порох: ана Жан? (55)
 371 Ҳозирча тиккайган саросим ва ғаш (Қ, 37)
 373 Уст тўнни ташлайди икки душман ҳам. (55)
 375 Роса аниқ, текис қилиб ўлчади, (Қ)
 376 Дўстларни айирди у сўнгги томон, (Қ, 37)
 377 Ўз тўфангин олди ҳар бири шу он (Қ)
 Ўз тўфангин олди иккиси шу он. (37)
 379 Кескин юриш ила текис ва сокин (Қ, 37)
 381 Тўрт қадам қўйганда ҳар икки томон, (Қ, 37)
 383 Босиб боришидан тўхтамай ҳали, (Қ, 37)
 384 Ўз пистолетини Евгений шу он (Қ, 37)
 385 Кўтара бошлади аста, узоқдан. (Қ, 37)
 388 Бизнинг Ленский сўл кўзин қисароқ, (Қ, 37)
 390 Онегин ўқ узди... азалнинг тайин (Қ, 37)
 391 Этган соати ҳам урилди ҳозир (55, 56)
 392 Пистолетни қўлдан жим туширадир. (Қ, 37)
 Тўпночани қўлдан туширар шоир. (56)
 394 Ерга йиқилади... Туманли нигоҳ (Қ)
 395 Ғамнимас, ўлимни тасвир қиладир. (55, 56)
 397 Қуёшда учқунлар чақнатиб соф қор (37)
 Қуёшда учқунлар чақнатган соф қор (37)
 398 Бўлакланиб шундай аста юмалар (55, 56)
 403 Вақтсиз ўлимни қучди, минг чақир! (Қ, 37)
 404 Бўрон энди тинди, тонг шафағинда (Қ, 37)
 407 Ётарди у сокит, жуда ҳам ажиб (Қ, 37)
 408 Қиёфатингдаги сирли бир жаҳон (Қ)
 409 У кўкрак остидан ярадор, бурқиб (Қ, 37)
 У кўкрак тинмасдан ярасидан шу дам (75)
 411 Бир нафас илгари бу қалб ичинда (37)
 415 Энди у бўшамини ғариб уй каби. (Қ, 37)
 416 Ичинда ҳар нима сокит, қоронғи, (Қ, 37)
 417 У энди абадий сукутга ботган, (Қ, 37)
 419 Бўр билан оқланган. Йўқ соҳибаси, (Қ, 37)
 421 На яхши, ўткир бир ҳажвия ила (Қ)
 На яхши, жасур бир ҳажвия ила (37)
 426 Ўзини танишга уялади у, (Қ, 37)
 427 Ҳаммадан ёқади, дўстлар, агарда (Қ, 37)
 428 Аҳмоқча бақирса: менми бу! дея. (Қ, 37)
 431 Узоқ масофадан туриб, пурвиқор (Қ, 37)
 434 Жиллаям ёқмаса керак сиз учун (Қ)

- 435 На бўлади, агар силоҳингиз-ла (Қ, 37)
 436 Йиқилса ёшгина орқадешингиз, (Қ, 37)
 437 Тавозесиз боқиш, ё жавоб ила, (Қ, 37)
 438 Ё ичиш чоғида бирон сабабсиз, (Қ)
 Ё шиша базмида бирон сабабсиз, (37)
 439 У баҳона топиб қилса ҳақорат (Қ)
 443 Агар у дўстингиз ерни қучароқ (Қ, 37)
 444 Қаршингизда ётса қимир этмасдан, (Қ, 37)
 445 Шўрликнинг бошини ўлим силаркан, (Қ, 37)
 446 Секин-секин тани тошдек қотароқ, (Қ, 37)
 447 Бутунлай у гаранг ва сокигизга, (Қ, 37)
 448 Ва сизнинг жон ҳолат чақирмоғингизга? (Қ, 37)
 450 Сиқароқ қўлида пистолетини, (Қ, 37)
 454 Кесилмиш Онегин, қалтираб бирдан (Қ, 37)
 471 Қани муҳаббатнинг тошқин армони, (Қ, 37)
 473 Ва гуноҳ, номусдан қўрқув ва софлик? (Қ, 37)
 474 Қайда сиз самовий ҳаёт шарпалар, (37)
 476 Қайда сиз, кўнгулла мунис ҳулёлари? (Қ, 37)
 479 Сукут этган сози узулмас бир ун, (Қ, 37)
 480 Жаранг садосини асрлар бўйи (Қ, 37)
 481 Юксалта биларди. Балки, ким билсин, (Қ, 37)
 482 Дунёнинг юксалиш кенг зиналарин, (Қ, 37)
 483 Олий бир босқичи кутарди ҳали, (Қ, 37)
 484 Қайғу, изтиробли шоир кўлкаси, (Қ, 37)
 486 Қучоқлаб кетгандир, энди биз учун. (Қ, 37)
 487 Ҳаёт бағишловчи саслари ўлғун. (37)
 488 Қабрнинг худудин ошароқ, сира (Қ, 37)
 489 Этмас замонларнинг унга таҳсини, (Қ, 37)
 490 Бутун қабилалар, дуоси, ишқи! (Қ, 37)
 491 Бу ҳам бир эҳтимол: балки шоирни (Қ, 37)
 495 Ўзгарарми эди у кўп жиҳатдан, (Қ, 37)
 496 Музадан айрилар, оларди хотин, (Қ, 37)
 497 Қишлоқда яшарди масъуд ва сўқим, (Қ, 37)
 499 Ҳаётни танирди балки чинакам, (Қ, 37)
 500 У қирқ ёшида бод касалга дучор, (Қ, 37)
 502 Энг кейин қучарди тўшагини, ҳам (Қ, 37)
 503 Ўлган бўлар эди у бола-чақа, (Қ, 37)
 504 Ингложки аёллар, табиблар аро.. (Қ, 37)
 507 Ва шоир, тафаккур, хаёл ҳайкали, (Қ, 37)
 508 Дўстнинг қўлларида йиқилди, ёзиқ! (Қ, 37)
 511 Илдизи жуфтлашиб ўсмиш қўш арча, (Қ, 37)
 512 Арчанинг тағида кумушдан уқа (Қ, 37)
 513 Ёймишдир қўшни бир водий булоғи, (Қ, 37)
 515 Яшил тўлқинларга ўроғин кўмар (Қ)
 516 Келар кўзаларнинг жаранг садоси: (Қ)
 517 У қуюқ сояда, булоқ ёнида, (Қ)
 518 Тикилгандир кичик содда обида. (Қ, 37)
 530 Кўзини югуртиб ўқийди шу чоқ (37)
 531 Бир содда битикни — унинг ёшлари (Қ, 37)
 532 Нафис кўзларидан юм-юм оқади. (Қ, 37)
 536 Ленский тақдири билан лиқ тўлур. (37)
 538 Узоқми қалбига қайғу, ғам тўлди, (Қ, 37)
 Қанча вақт қалбига ғам-ғусса тўлди. (55, 56)
 539 Ёки тез ўтдими кўзёшлар чоғи? (Қ, 37)

- 541 Мода гўзалларга у мода душман, (Қ, 37)
 542 Ҳаёт ва инсонлар қочқини қайда? (Қ, 37)
 543 Қаерда экан у булутли телба? (Қ, 37)
 545 Ҳаммаси устидан мукаммал ҳисоб (Қ, 37)
 546 Берармен фурсати келганда, аҳбоб! (Қ, 37)
 Батафсил сўзлашга золимдир фурсат. (56)
 547 Фақат ҳозир эмас. Севсам-да гарчи (Қ, 37)
 549 Гарчи қайтмасам-да унга мен ҳали, (Қ, 37)
 550 Лекин ҳозир унга қарай олмайман. (Қ, 37)
 551 Фалак судрар мени совуқ сочмага (Қ, 37)
 552 Фалак шўҳ қофиям қувади гала, (Қ, 37)
 553 Мен эса оҳ чекиб бўлайин иқрор, (55, 56)
 555 Қаламнинг қадимги йўқдир ҳавоси, (Қ, 37)
 556 Кўчма япроқларни қоралаш учун, (Қ, 37)
 557 Ўзга совуқ хаёл, ўзга совуқ ун, (Қ, 37)
 558 Яна ўзга қаттиқ заҳматлар ғами (Қ, 37)
 559 Ҳаёт ғалвасинда, сукут ичинда. (Қ, 37)
 560 Қалбимнинг рўёсин қўймас тинчгина. (Қ, 37)
 561 Танидим ўзгача орзу садосин (37)
 563 Биринчилар учун сезмай истаги, (Қ)
 Биринчилар учун сезмак истагин (37)
 Орзулар қайтмас қалб нашъасини, (75)
 564 Эски қайғуларнинг дилда афсуси. (Қ, 37)
 565 Хаёллар! Қани у сиздаги тотлилик? (Қ)
 Хаёллар! Қани у сизнинг тотлилик? (37)
 566 Қани унга мангу қофия: ёшлик? (Қ, 37)
 567 Ажабо. чиндан-да унинг охири (Қ, 37)
 568 Гул тожи сўлганми, сўлганми жиддан? (Қ, 37)
 Сўлганми, ниҳоят, сўлганми бирдан? (55, 56)
 569 Ростданми, чинакам, ҳақиқат ҳолда, (Қ, 37)
 Инониш мумкинми, шуми ҳақиқат, (55, 56)
 570 Ҳар қандай марсиячиликдан орий, (Қ, 37)
 571 Кунларимнинг учиб ўтмиш баҳори? (Қ, 37)
 572 (Ўқтирардим ҳазил ила шунгача). (Қ, 37)
 573 Ажабо, у энди кўрсатмайди юз? (Қ)
 Ажабо, у энди кўрсатмасми юз? (37)
 574 Чинданми ёшим тез бўлади ўттиз? (Қ, 37)
 575 Демак, умримнинг-да ўтмишдир нисфи (Қ, 37)
 577 Хўп, тақдир шу эмиш: энди самимий (Қ, 37)
 579 Ташаккур қиламен завқ-сафо учун. (Қ, 37)
 585 Завқ-сафо сургандим... Қонгунчагина... (Қ, 37)
 587 Еруғ руҳим ила қадам босамен, (Қ, 37)
 588 Мен ўтган умрдан ором оламен. (Қ, 37)
 590 Уйчан руҳ рўёси ва ихтироси. (Қ, 37)
 591 Хушёқмаслиги-ла лим тўлиб тошган, (Қ, 37)
 592 Кунларим қўйнингда оққанди ҳоли. (Қ, 37)
 Қўйнингда бир замон кечди вафоли, (75)
 593 Сен эса, сен ҳам эй ёшгина илҳом, (Қ, 37)
 599 Энг сўнгра, тош каби қотиб қолишда, (Қ, 37)
 600 Бўғур кибор ҳаёт сафоси бир қўл, (Қ, 37)
 601 Бу гирдоб ичинда сўз билан кўпдан, (Қ, 37)
 602 Севимли дўстларим, мен чўмиламан: (Қ)
 Севикли дўстларим, мен кўмиламан! (37)

Эпиграф

- (1) Маскав, Русиянинг севикли қизи, (37)
- (2) Қайдан топиш мумкин сенинг тенгингни (Қ)
Қайдан топиш мумкин сенга тенгини? (37)
- (4) Севмасдан бўлурми она Маскави! (Қ, 37)
- (6) Маскавга қувулиш! (37)
Москвага қувгин бўлиш! демак жаҳонни кўриш! (56)
- 1 Баҳор шуъалари таъсири билан (Қ, 37)
- 3 Лойқаланиб оққан булоқчалардан (Қ)
Лойқаланиб оққан булоқлардан (37)
- Эриб, лойқаланиб оқади бирдан, (55, 56)
- 4 Югурди сув босган ўтлоққа қадар. (Қ, 37)
- 5 Табиат қаршилар йилнинг топини (Қ, 37)
- 6 Ёрқин табассум-ла уйқу орқали. (Қ, 37)
- 8 Урмонлар пурсиллаб кўкараб гўё. (Қ, 37)
- 9 Уларнинг ранглари тоза ва тиниқ. (Қ, 37)
- 11 Кичик мум уядан учиб кетади. (Қ)
Кичик мум ҳужрадан учиб кетади, (37)
- 13 Подалар бўкурар ва булбул эса (Қ, 37)
Подалар маърашар ва булбул буида (55, 56)
- 14 Сайради тунларнинг жимжитлигинида. (Қ, 37, 55, 56)
- 16 Баҳор, баҳор! Сен эй севги мавсуми! (Қ, 37)
- 17 Қандай ҳорғин, узук ҳаприкни, қадар (Қ, 37)
- 18 Тўлдирар қонимни, кўнглим ичини! (Қ, 37)
- 26 Аллақачон ўлган руҳимга бўлгин (55, 56)
- 29 Ёки куз фаслида маҳв ўлган барглар (Қ)
Ёки куз фаслида маҳв ўлган боғлар (37)
- 30 Яна қайтишига бўлмасдан шод (Қ)
Яна қайтишда бўлмасдан биз шод, (37)
- 31 Урмонларнинг янги гурлашин тинглар (Қ, 37)
- 32 Чоғда аччиқ талаф этамизми ёд? (Қ, 37)
Бўлсак кечмишларни этмаймизми ёд? (55, 56)
- 33 Ёки уйғонмаган қайта умримиз (Қ, 37)
Ёки қайта келмас ўтар умримиз (55, 56)
- 34 Астагина сўлиб беришини биз, (Қ, 55)
- 35 Саросима фикр этиб, у қувноқ (Қ, 37)
- 36 Жонли табнат-ла қиламиз ишоқ? (Қ, 37)
- 37 Эҳтимолки бизга келади фикран (Қ, 37)
- 40 Узоқ бир диёрнинг, ҳам ажиб, гулшан (Қ, 37)
- 41 Кечанинг, моҳтобининг хаёли ила (Қ, 37)
Ажойиб тун, севги хаёли шунда (55, 56)
- 43 Эҳтисоз солали қалбнинг ичига... (Қ, 37)
Кўзгатмасми тўлқин юрак ичида... (55, 56)
- 43 Мана қандай фасл: асл танбаллар (Қ)
Мана қандай фасл: яхши танбаллар. (37)
- 44 Эпикур мудирин — ҳакимлар, яна (56)
- 45 Бефаҳм ва бепарво бахтли кимсалар, (Қ)
Беғам ва бепарво бахтли кимсалар, (37)
- 48 Сизлар ҳам, хонимлар, руҳлар ҳассаси, (Қ, 37)
- 50 Илиқлик, гул ва иш фасли чақирар, (Қ, 37)
- 51 Илҳомга, толароқ кезишлар фасли, (Қ, 37)
Илҳомларга тўлиб кезишлар пайти, (55, 56)

- 52 Сирли, жозибали, гўзал кечалар... (Қ, 37)
- 55 Почтавой ёки сушт аробаларда, (Қ)
Почтавой ёки сушт араваларда, (37)
- 56 Шаҳар қопқасидан чўзилинг... (Қ)
- 59 Ғовур-ғувур тўла шаҳарлардан кетинг, (37, 55, 56)
- 60 Қиш чоғи саҳарнинг нашъаси сизга: (Қ, 37)
- 61 Борайлик билармон бу музам билан (55, 56)
- 62 Илмсиз у дарё бўйида тутган (55, 56)
- 67 Хаёлчан, суюкли Татьяна билан (55, 56)
- 70 Бу ерга у гамли из ташлаб қўйиб, (Қ)
- 72 Тоғлар орасига борайик, чашма (Қ, 37)
- 73 Югурар қивралиб яшил увадан, (Қ, 37)
- 74 Қайинлар оралаб етар дарёга. (55)
Ёғочлар оралаб етар дарёга. (37)
- 77 Очилган; булоқнинг товуши ҳам майин; (37)
- 78 Қартайган қўш арча ўлкаси тип-тин, (Қ)
Қартайган қўш арча сояси сарин, (55, 56)
- 80 Сўзлайди битиги ҳар мусофирга; (Қ, 37)
Ёзуви сўзлайди ўтган кимсага: (55, 56)
- 83 Ўлган Ленский бунда ётадир. (Қ)
- 84 «Қабрингда тинчлангил, ёш йигит — шоир», (Қ, 37)
- 86 Бир замон саҳарнинг шаббодалари (Қ, 37)
Бир замон саҳарги майин шаббода (75)
- 87 Хокисор мана шу маҳал бошинда, (Қ, 37)
- 88 Тебратарди сирли гулдаста — тожин (Қ, 37)
Тебратарди сирли гултожини содда.
- 89 Бир замонлар кечки ором пайтида, (Қ, 37)
- 91 Қабр тепасида қучоқлашароқ, (37)
- 94 Унутилган бутун. Унга бошлар из (Қ, 37)
- 97 Унда аввалгидай куйлар ўқийди, (Қ)
Бунда аввалгидай қўшиқ айтади, (55, 56)
- 98 Қамбағал чоригин мунда тўқийди. (Қ)
Қамбағал чоригин бунда ямайди. (55, 56)
- 99 Бечора Ленский! Бироз вақт Ольга (55, 56)
- 101 Ҳайҳот! Еш қалпуқлар ўз қайғусига (55, 56)
- 104 Бошқаси эплади дард, изтиробин (Қ, 37)
- 105 Ишқий хушомад-ла юпантиришга. (Қ, 37)
Севги хушомад-ла юпанди тамом. (55, 56)
- 105 Бир суворий забит этди асира, (Қ, 37)
- 107 Ольганинг кўнглида зобит севгиси... (Қ, 37)
- 108 Мана унинг билан меҳроб қошинда (Қ, 37)
- 109 Турарди жимгина гултож остинда, (Қ)
- 110 Боши ҳам қуйи; кутар бахтини. (37)
- 111 Сузук кўзларида бир оташ ҳужум, (Қ, 37)
- 113 Бечора Ленский. Улим қўйинда (Қ, 37)
- 114 Гаранг абадият қучоғида у, (Қ, 37)
- 117 Ғазаб тўлдирдимми? Ё хушсиз кавсар (Қ, 37)
- 118 Узра ҳиссизлик-ла у лаззатланар, (Қ)
Узра тамом беҳуш у лаззатланар (37)
- 119 Ғазабда келмайди ҳеч нимадан ҳам, (Қ, 37)
- 125 Қайратиб биргина мулк учун эссиз, (55, 56)
- 126 Бир жанжал бошлашар тездан ҳаёсиз. (55, 56)
- 129 Ўз тақдирига қул забит Ольгаси (Қ, 37)
- 130 Ила полкка жўнаб кетади расман. (Қ, 37)

- 131 Кампир қизи билан видолашган чоғ, (55, 56)
- 132 Ёниқ кўз ёшларин оқизди булоқ, (55, 56)
- 134 Елғиз бир Татьяна йиғлаёлмасди, (37)
- 138 Қиз ҳамда куёвнинг атрофин бутун, (Қ, 37)
- 144 Ҳайҳот! Шунча йиллар рафиқа бўлган, (Қ, 37)
- 145 Унинг бу ёшгина, суйик қизчасин, (Қ, 37)
- 146 Унинг-ла туғишган ёш надимасин, (Қ, 37)
- 147 Тақдирнинг шамоли учирди узоқ, (Қ, 37)
- Толс ели уни учирди йироқ, (55, 56)
- 152 Куч-ла тиндирилган у кўз ёшларга (Қ, 37)
- 153 На юпуниш, на-да таскин топади, (Қ, 37)
- 154 Ва қалби иккига қоқ ёрилади, (Қ, 37)
- 155 Эзган танҳоликда кучлироқ ёнар (Қ)
- Золим танҳоликда кучлироқ ёнар (37)
- 156 Татьянанинг ҳисси, эҳтирослари, (Қ, 37)
- 157 Яна ҳам баландроқ юксала бошлар (Қ)
- Яна ҳам баландроқ сўзлашга бошлар (37)
- 158 Онегин ҳақида қалбининг рози, (Қ, 37)
- 159 Қайтиб кўрмайжак уни Татьяна (Қ, 37)
- 160 Ва ўз қардошининг қотили аммо, (Қ, 37)
- 161 Қизнинг нафратига албатта дучор, (Қ, 37)
- 163 Бирон киши йўқдир, мана ўзгага (Қ, 37)
- 164 Таслим этилмишдир ўз маҳбубаси, (Қ, 37)
- 166 Шоирнинг ёди ҳам учди лаҳзада, (Қ, 37)
- 167 Эҳтимол шоирга икки қалб ҳали (Қ, 37)
- 168 Қайгурар... Қайғунинг борми фойдаси? (Қ, 37)
- 169 Оқшомги кўк қора. Сувлар оҳиста (75)
- 170 Секин оқар... Қўнғиз визиллаб қолар, (55, 56)
- 171 Ялла-лапарчилар тарқалган, дарё (75)
- 172 Орқасида тутун, буруқиб ёнар, (75)
- 173 Балиқчилар ўти, Татьяна танҳо (Қ)
- 177 Юрди, юрди. Бирдан ўз қаршисида (Қ)
- 178 Оғалиқ кўрасин кўрди тепадан, (Қ, 37)
- 180 Бир боғча тип-тиниқ дарё бўйида, (55, 56)
- 183 Уни саросима қилиб шубҳаси, (Қ, 37)
- 185 Бу ерларда у йўқ, билмаслар мени... (Қ, 37)
- 195 Қувишди ҳар ёққа тўполон ила, (Қ, 37)
- 196 Олишди опани ҳимоясига, (Қ, 37)
- 197 «Барянинг уйини кўришми мумкин?» (Қ, 37)
- 200 Анисия олдиға чопиб боралар: (Қ, 37)
- Анисья қошига дув югурдилар (56)
- 202 Эшик очилади ҳузурларига, (Қ, 37)
- 203 Татьяна бўш уйга кирар, яшаган (Қ, 37)
- 204 Бу ерда яқинда бизнинг қаҳрамон, (Қ, 37)
- 205 Татьяна кўради: залда қаровсиз (Қ, 55, 56)
- 212 Қўшнимиз Ленский марҳум қиш чоғи, (Қ, 37)
- 213 Кетимдан бу ёққа қилинг марҳамат, (Қ)
- 214 Мана бу жанобнинг махсус ўтаси, (Қ, 37)
- 219 Шу ерда якшанба куни мен билан, (Қ, 37)
- 221 Карта ўйнашликка буюрмиш андак, (Қ, 37)
- 222 Танграм сен руҳини холос қилгайсан (Қ, 37)
- Танграм ярлақагил қабрида уни, (49, 56)
- 223 Қабрда, совуқ ер — она қўйнида (Қ, 37)
- 224 Тинчлик бергил унинг суякларига!» (Қ, 37)

- 225 Диққатли бир боқиш ила Татьяна (Қ, 37)
 226 Ҳамма нарсаларга айланиб қарар. (Қ, 37)
 227 Ҳар нарса кўринар унга бебаҳо, (Қ, 37)
 229 Бир азоб аралаш севинчда ҳар дам: (55, 56)
 232 Қаравот ва ойнинг тўнуқ аксидан (Қ, 37)
 234 Ва шу ним ойдинлик, қорамтир бир нур. (Қ, 37)
 235 Лорд Байрон сурати кўрсатган ғурур, (Қ, 37)
 237 Қўлларни ҳаж шакл сиқилган маҳкам, (Қ, 37)
 239 Модали ҳужрада Татьяна узоқ (Қ, 37)
 248 Тепасида ухлар сокин дарахтлар; (37)
 Тепасида ухлар, сокин дарахтзор; (55, 56)
 245 Жаҳонганта қизга уйга жўнаш-чун (Қ, 37)
 248 Хўрсинишдан ўзин тутолмай аста (Қ)
 Хўрсинишдан ўзин тутолмай асло, (37)
 249 Келган йўлларидан кетади яна. (Қ, 37)
 250 Фақат у олдиндан сўрайди тағин (Қ, 37)
 262 Даставвал уларга сезмас интилиш. (Қ, 37)
 Даставвал буларда йўқ эди майли. (75)
 263 Локин китобларда бу сараланиш (Қ, 37)
 264 Кўп қизиқ туюлди. Мутолаага (Қ, 37)
 Уларга қизиқди. Мутолаага (49, 56)
 265 Берилди Татьяна руҳи чаңқаган, (Қ, 37)
 266 Унга очилганди ўзга бир жаҳон. (Қ, 37)
 267 Биз билар эдикки, кўпдан Онегин (Қ, 37)
 268 Меҳри сўнган эди мутолаадан. (Қ)
 269 Зое қилинганлар ичидан лекин (Қ)
 271 Ғаюр ҳам Жуаннинг қўшиқчисини, (Қ, 37)
 273 Аср акс этгандир бу асарларда (Қ, 37)
 274 Муасир инсон ҳам чинлиги ила (Қ, 37)
 278 Худбин руҳи тамом ўзин кўрсатар, (Қ, 37)
 282 Тирноқларининг кескин ишорати-ла (Қ, 37)
 283 Диққатли бу қизнинг кўзи қадалар, (Қ, 37)
 290 Унинг қаламининг чизиқларини, (56)
 293 Гоҳо қисқа бир сўз, гоҳо чизги-ла, (Қ, 37)
 294 Гоҳо у бир савол ишорати-ла. (Қ, 37)
 295 Оҳиста-оҳиста тушуна бошлар, (Қ, 37)
 296 Татьяна, таңрига шукур, равшанроқ (Қ, 37)
 297 Энди у кишини; тақдир ҳукмдор (Қ, 37)
 298 У учун қайғуга солганди кўп чоқ: (Қ, 37)
 303 Кўзга илинмаган у бир шарпани, (Қ, 37)
 304 Еки у Гарольдининг кийиб чакмонни, (Қ, 37)
 307 Сўзлар-ла тўлдирган маскавлими у? (Қ, 37)
 308 Еки масхарабоз, тақлидчилими бу? (Қ, 37)
 309 Ажабо, сирини у қилдими ҳал? (Қ, 37)
 311 Соат югуради, унутди сагал, (37)
 312 Кўпдан кутушларинг уйида тўрт кўз, (Қ, 37)
 321 Тегмайман! Ҳам ўзи ҳарвақт хафа, (Қ, 37)
 322 Тентираб юради ўрмонда якка, (Қ, 37)
 328 Хокисор малъундек у юмалаиди! (Қ, 37)
 330 Қаёқда иш яна битди беунум. (Қ)
 Қаёқда иш яна бўлди беунум. (37)
 331 «Хўш, гапир, бувижон, на қолди энди? (55)
 332 Маскав бор, қаллиқлар ярмаркасига, (37)
 Москва бор, қаллиқлар ярманкасига, (49, 55)

- 333 Дерларки, бұш жойлар кўпмиш у ерда». (Қ, 37)
 334 — Ах, меним падарим! Қирим озайди. (Қ, 37)
 — Оқ жоним ўргулай! Қирим озайди. (55)
 335 «Қиримнинг бир қизга егадими, бас. (Қ, 37)
 336 Бўлмаса, қарз ҳам бераман, куймас: (56)
 341 Этар Татьянага бу янги хабар... (Қ, 37)
 342 Талабкор ва инжиқ жаҳонга элтар (Қ, 37)
 344 Очиқ рухсорининг латофатин-да, (55, 56)
 345 Кечикиб қолган у зийнатларини, (Қ, 37)
 346 Нутқининг кечиккан услубини ҳам (Қ, 37)
 347 Маскав олифтаси, сирсейларин ҳам (Қ, 37)
 348 Тортиш учун кулуиш диққатларини!.. (Қ, 37)
 349 Оқ, даҳшат! Йўқ, тип-тин ўрмон бағрида, (Қ, 37)
 350 Қолишлиқ қиз учун аълодан аъло! (Қ, 37)
 351 Тонгнинг илк нурлари билан уйғониб, (55, 56)
 352 Дала сайрига қиз ошиқар шу топ. (55, 56)
 354 Татьяна уларга қилади хитоб: (55, 56)
 355 Кечирингиз, тип-тинч, сокин водийлар, (Қ, 37)
 356 Сен ҳам эй ошно ўлдиним ўрмон, (Қ, 37)
 357 тушиб қолган. (49, 55, 56, 75)
 358 Кечиргил, сен ҳам эй шўх шан табиат, (Қ, 37)
 360 Ҳашаматли ярқироқ шовқин сурони (Қ, 37)
 361 Бадалига... Кечир, эй эрким, албат! (Қ, 37)
 Бадалига кечир, эй эрким фақат! (49)
 362 Интиламан қайга, ҳамда нимага? (Қ, 37)
 363 Тақдирим нимани қилади ваъда?» (Қ, 37)
 364 У далада кезиб узоқ сайр этар, (55, 56)
 367 Жалб этар бир дам ўз латофати-ла... (55, 56)
 371 Лекин у деганда ўтиб кетар ёз, (55, 56)
 378 Қиш келди, сочилди; ва даста-даста (Қ, 37)
 Қиш келди-ю, чўкди, қор гули учиб (55, 56)
 379 Болут шохларига осилиб қолди. (Қ)
 Палут шохларига осилиб қолди. (37)
 380 Тепалар атрофин қуршаб, далада (Қ, 37)
 Қирлар, адирларни, далани қучиб, (55, 56)
 381 Зангиин гилам ёйиб, қиш ётиб олди, (Қ, 37)
 Оқ мавжли гиламдай у ётиб олди. (55)
 382 Сокиг бир дарёнинг қирғоқларини (Қ, 37)
 383 Теп-текис қилганда юмшоқ пардаси (Қ, 37)
 Юмшоқ, оқ пардага чирмамиш. (49)
 Юмшоқ оқ пардага ўраб чирмамиш. (55, 56)
 385 Онамиз бу қизнинг шўхлигига биз. (Қ, 37)
 386 Фақат Татьянанинг қалби эмас шан, (Қ, 37)
 388 Совуқ учун билан олароқ нафас, (Қ, 37)
 Совуқда учқурлар-ла олиб кенг нафас, (75)
 389 Ҳаммомнинг томидан оққан илк қор билан (Қ)
 390 Ювмайди кўкрагин, юзини ўмузин: (Қ, 37)
 Ювмайди киптини, юзини, кўксин: (49)
 Ювмайди киптини, юзини ва кўксини: (55)
 391 Қиш йўли қўрқинчли Татьяна учун. (Қ)
 Қиш йўли қўрқинчдир Татьяна учун. (37)
 Қиш йўли хатарлик Татьяна учун. (49)
 392 Сафар куни кўпдан кечиктирилган. (Қ, 37)
 394 Тамом нутилган ароба янадан (Қ, 37)

- Тамом унутилган арава яна (56)
- 395 Қаралди, яна-да қавулди ичи (Қ, 37)
Кўздан кечирилди, тайёр этилди. (55, 56)
- 397 Ташиди рўзғорнинг лаш-лушин: қозон, (Қ, 37)
Юкланди рўзғорнинг лаш-луши: қозон, (55, 56)
- 399 Банкаларда кимё, юмшоқ ёстиқлар, (Қ, 37)
- 400 Тушаклар; хўрозлар қафас ичинда, (Қ, 37)
- 401 Хурма, хурмачалар ва ҳар хил тослар, (Қ, 37)
- 402 Яна аллақанча қақир-қуқур бор. (Қ, 37)
- 403 Избада, қароллар ўз орасида (Қ, 37)
- 404 Кўтарилди шовқин, видо йиғиси. (37)
- 405 Ҳайдалди отлардан ўн саккизтаси... (56)
- 406 Баяр аравага отлар қўшалар, (Қ, 37)
- 407 Ошпазлар наҳорлик ҳозирлашади, (55, 56)
- 409 Кучерлар, аёллар хўп қарғашади. (55, 56)
- 410 Оп-ориқ, ҳурпайган отнинг устига, (Қ, 37)
- 411 Серсоқол форрейтор қўнқайди мана, (49)
- 415 Тушдилар, сирпаниб узоқлашади. (Қ, 37)
- 416 «Кечирингиз, сукут, тинчлик диёри! (Қ, 37)
- 417 «Кечиргил, сафоли эй хилватхона! (Қ, 37)
- 418 «Қайта кўраменми?» деркан қиз, ёши (Қ, 37)
Қайта кўраменми?»— сўзлар экан қиз. (56)
- 419 Кўзлардан булоқдек қайнаб тошади. (Қ, 37)
- 420 Хайрли урфоннинг биз худудларин (Қ, 37)
Хайрли урфоннинг чегаралари (75)
- 421 Яна ҳам бирмунча биз кенгайтира, (56)
- 424 Беш юз йилдан кейин йўлни, шубҳасиз, (55)
- 425 Бизда ҳам ўзгариб кетармиш ҳадсиз: (Қ, 37)
Биз ҳам ўзгартириб олармиз ҳадсиз: (55, 56)
- 426 Қўян кўприклар ҳам ташлайди қадам, (55, 56)
- 429 Эй каби дарёларни — кесиб устида (55, 56)
- 432 Исо динидаги мамлакат яна (Қ, 37)
- 433 Трактир қуражак ҳар стансада. (Қ, 37)
- 437 Стансалардаги кана, бургалар; (Қ, 37)
- 438 Ошхона деган йўқ, совуқ избада (Қ, 37)
- 439 Хўжакўрсин учун овқат варақа (Қ, 37)
Деворда қуп-қуруқ овқат рўйхати (55, 56)
- 440 Осилган, ҳашаматли, лекин қуруқ у. (Қ, 37)
Хўжакўрсин учун уни осишар, (55, 56)
- 441 Иштаҳанг беҳуда оғзингга кўп сув (Қ, 37)
Иштаҳанг уйғотар, оғзинг сув очар (56)
- 442 Тўплайди... Қишлоқнинг циклоплари (Қ, 37)
- 444 Ва изларин дуо қилишиб, секин (Қ, 37)
- 445 Ёниб турган оташ ичра барчаси (Қ, 37)
- 447 Қилар Овронанинг нозик матойин. (Қ, 37)
- 448 Бунинг-ла баробар, совуқ қиш фасли, (Қ, 37)
- 450 Расим бўлган куйининг маъносиз назми (Қ, 37)
- 454 Бўш, толқин кўзларни юпатиб, девор (Қ, 37)
- 455 Сингари чақиримлар кечарди дарҳол. (Қ, 37)
- 456 Йўл сиқинтисига бизнинг Татьяна (Қ, 37)
- 460 Завқланиб шу қадар қониққандиким... (Қ, 37)
- 461 Улар йўл юришди етти кун босим. (Қ, 37)
- 462 Мана яқин қолди. Маскав оқ мрамар (37)
- 463 Олтин ҳажлар ёнган қадимги, кўҳна (Қ, 37)

- 468 Боғлар, саройларнинг ожиз манзараси (37)
 469 Қандай сеvingандим — очилган пайти! (Қ, 37)
 470 Дарбадар тақдирим ва ёниқ ҳижрон (Қ, 37)
 Айниб шу толеим, бенаво ҳижрон (55)
 471 Ичинда яшаркан, мен неча дафъа (Қ, 37)
 Ичинда яшаркан, аламлар ила (55)
 472 Сени ўйлагандим... Маскав сенгина! (Қ, 37)
 473 Маскав... Бу садада қанча ҳаяжон, (37)
 475 Акс этмиш хотира ундан мангуга! (56)
 476 Оғочлар ила ҳар ён ўралган, (Қ)
 Дарахтзорлар ила ҳар ён ўралган, (37)
 480 Наполеон завқланиб кутди беҳуда (55, 56)
 481 Тиз чўкиб, зорланиб бунда дилида: (55, 56)
 482 Кремль калидин тутган Маскавни: (37)
 Москва Кремли калидин тутди, (55, 56)
 483 Пўқ, менинг Маскавим бошини қуйи (37)
 484 Сёлароқ бормади унинг ёнига! (Қ, 37)
 487 Сабри қарори йўқ қаҳрамонига. (Қ, 37)
 488 Шу чоқдан Наполеон ўйга чўмади, (37)
 Шу чоқда Наполеон ўйга толади, (56)
 490 Алвидо, йиқилган шуҳрат гувоҳи (Қ, 37)
 492 Жўнаб қол! Қопқоннинг ана тоқлари (Қ, 37)
 501 Аптеклар ва мода магазинлари, (37, 55)
 503 Хажларга қўнишган галалаб қарга, (Қ, 37)
 504 Шундай зериктирар бир томошада (Қ)
 Бу томонга кишини бездирган жуда (55, 56)
 505 Чўзилди анча вақт, арава кейин (56)
 506 Харитонов деган кичик кўчада (Қ, 37)
 508 Тўхтади. Тўрт йиллик сил, қари хола (Қ, 37)
 Тўхтади. Тўрт йилдан бери бўлиб сил, (56)
 509 Уйга етишди улар ҳозирда (Қ, 37)
 510 Пиртиқ камзул кийиб, кўзойнак таққан, (Қ, 37)
 511 Қўлда пайпоқ тутган, мўсафид қалмуқ, (Қ, 37)
 513 Уларни қаршилар меҳмонхонадан (Қ, 37)
 514 Диванда чўзилган князь хонимнинг (Қ, 37)
 515 Овози... Кампирлар йиғи-сиғи-ла (Қ, 37)
 516 Қучишди, ёғилди хитоб ва нидо, (Қ, 37)
 517 — Князь хоним топ ange! — «Pachette!» — Alina — (37)
 528 Қайси Грандисон? Ҳа.. Грандисон! (56)
 529 Ёдимда, ёдимда. У қайси тургун (Қ)
 — Ёдимда, ёдимда. У қайси турган? (37)
 531 Менга келиб кетди у арафада, (Қ, 37)
 532 Ўглин уйлантирмиш яқингинада. (Қ, 37)
 Уйлантирди у яқинда ўғлини (55, 56)
 534 Дурустми? Эртароқ биз Татьянани (Қ, 37)
 Дурустми? Эртаёқ биз Танямизни (56)
 535 Кўрсатамиз бутун хешу ақрабога. (Қ, 37)
 536 Афсуски, юришга йўқ тан қуввати, (Қ, 37)
 537 Оёқни зўр-базур судраб босаман. (56)
 539 Қани юринг, бирга олайик ором, (55, 56)
 540 Вой сира кучим йўқ... Сийнамда ҳордиқ... (49)
 Вой сийнам чарчаган... кучим ҳам тамом... (55, 56)
 544 Ҳаёт шундай хунук қартайган замон... (55, 56)
 549 Қўмсайди у ҳарвақт ўз диёрини, (Қ, 37)

- Кўвига кўринар уйи дилкаши (55, 56)
 550 Янги манзил унга ёқмайди асло. (Қ, 37)
 551 Шоҳидан қилинган пардадан қуйи (Қ, 37)
 552 Янги ётоғида келмас уйқуси. (Қ, 37)
 553 Эртанги меҳнатдан берарак хабар (Қ, 37)
 557 Қоронғилик ёришиб борар оҳишта, (Қ, 37)
 Зулматлар ёришар, аммо у яна (55, 56)
 558 Ўз далаларининг очилмас юзи, (Қ, 37)
 Қўмсайди ўзининг дала, қирини, (55, 56)
 568 Сенга исм қўйган туғилганинда? (Қ, 37)
 572 Мен сенга ширинлик бергандимку-я!» (Қ, 37)
 Мен сенга ширинлик бергандим билсан!» (55, 56)
 573 Бувилар тасдиқлар бари як оғиз: (Қ, 37)
 Бир оғиздан тасдиқлашар бувилар: (55, 56)
 574 «Уримиз қандай тез учар—югурар!» (55, 56)
 575 Лекин уларда йўқ ўзгарини, яна (55, 56)
 576 Эски қолипдадир улар ўшандоқ: (55, 56)
 577 Мана, хола— князь хоним Елсна (55, 56)
 578 Бошида ҳали ҳам у дока қалпоқ; (55, 56)
 579 Ҳали упу сурар Лукер Львовна, (55)
 583 Пелагея хонимга ҳали биродар, (Қ, 37)
 586 Инглиз клубига ҳалига қадар (Қ)
 594 Қишлоқидай содда, ишвакор, ҳафиф, (Қ, 37)
 595 Ранги ҳам қандайдир ўчиқ, қотма-ю (55, 56)
 596 Шунинг-ла баробар чаккимас асло. (Қ, 37)
 Шунинг билан бирга чакки эмас у. (44, 56)
 597 Табиатга қилиб итоат ақрин, (Қ, 37)
 598 У билан дўстлашар ва чақирришар, (55, 56)
 599 Опалар, қўлларин нозик сиқалар, (Қ, 37)
 600 Молага мувофиқ сочин ҳурпайтиб. (Қ, 37)
 602 Топширалар унга ғоят самимий. (Қ, 37)
 603 Айтишар ётлардан ва оз ғалаба (Қ, 37)
 Айтишар бировлар ўзларининг ҳам (55, 56)
 604 Умидлар, шўхликлар ва ҳаёлларин. (Қ, 37)
 605 Енгил бир бўҳтонга ўралган ҳолда (Қ, 37)
 610 Русияда сингари улар гапини (37)
 623 Бемағиз қовжироқ гаплар, сўрашлар, (Қ, 37)
 626 Лоақал ғафлатан, лоақал бирдан (Қ, 37)
 627 Толғин фикр чиқмас бунда ҳеч кимда (55, 56)
 628 Ҳазил-ла юракка этолсин таъсир. (55, 56)
 629 Қулулунга арзигур аҳмоқлик ҳатто, (Қ, 37)
 630 Сенда учратилмас пуч, кибор дунё! (37)
 632 Татьянага мағрур, юксак боқали, (Қ, 37)
 633 Бу қиз тўғрисида улар ўзаро, (Қ, 37)
 634 Лутфсиз равишда гап-сўз сотади, (Қ, 37)
 636 Қизнинг камолотин топар мувофиқ, (56)
 637 Эшикка сийпаниб, ёза бошлайдир (Қ, 37)
 638 Татьяна учун ошиқона шеър. (Қ, 37)
 639 Нашъасиз холанинг уйида бир чоқ (55)
 640 V... (яземский) қизга йўликиб қолди, (Қ, 37)
 643 Сунъий сочларини бир чол тузатар, (Қ, 37)
 644 Татьяна ҳақида маълумот олар. (Қ, 37)
 645 Лекин Мельпомена чўзиқ индоси. (55, 56)

- 655 Мана шу ерларда тутилмас қизда (Қ, 37)
 Яғни театрда бу содда қизга (55, 56)
- 656 Мағрур хонимларнинг кунчи ойнаги, (Қ, 37)
 Тушмас хонимларнинг қизгонч ойнаги, (75)
- 657 На дурбин тўғрилар модли билимдон (Қ, 37)
- 658 Ложалар, курсилар қаторасидан. (Қ, 37)
- 661 Музыка гурлайди, порлайди шамлар, (55, 56)
- 662 Жуфт-жуфт бўлишароқ, учишлар яшин, (Қ, 37)
- 663 Яна гўзалларнинг нозик ибоси. (Қ, 37)
 Порлар жононларнинг зеб-пардозлари. (55, 56)
- 664 Халқ ила яшнаган балконлар бари, (Қ)
- 666 Ҳамма ҳис-туйғуни қиради бирдан. (Қ, 37)
- 667 Мағрур олифталар бунда кўрсатар (Қ)
- 668 Уз шилқимлигини, ўз нимчасини. (Қ, 37)
- 669 Диққати паришон дурбинчасини... (Қ, 37)
- 670 Бу ерга, муваққат бўшалмиш гусар (55, 56)
- 672 Ялт этиб, дил узиб, пирр учиш (75)
- 674 Жононлар Маскавда яшар беҳисоб, (37)
- 677 Лекин мен созим-ла қалбини ёлғиз (Қ, 37)
- 678 Еқишда жасорат қилмадигим қиз, (Қ, 37)
- 680 Ичинда кўркам ой каби шуъладор, (Қ, 37)
 Ичинда ярқирар у ойга ўхшар, (55, 56)
- 681 Унинг мағрурлиги қандай самовий, (Қ, 37)
- 682 У қандай ҳашмат-ла ерга тўқинар! (Қ, 37)
- 684 Қандай махмур унинг ажиб нигоҳи!.. (Қ, 37)
- 685 Бас, етар, бас, етар, сасинг тўхтагай, (Қ, 37)
- 688 Тез ўйин, мазурка, вальс... Ҳам югурув, (Қ, 37)
 Ҳар хил рақс, мазурка, вальс айланув, (56)
- 697 Қуйилиб қайнаган кумуш чашмани: (Қ, 37)
- 700 Унда учрашганди дил олган ёри (55, 56)
- 702 Унутилган жаҳон, авжга чиқди бал. (Қ, 37)
- 707 Ва ҳар бири унга пичирлар шу чоқ (55)
- 710 — Майли на бўлмасин қарайбер ахир... (37, 56)
- 711 Анави тўдада, кўрдингми ҳозир... (Қ)
- 713 Мана нари кетди... Ён турди мана. (Қ, 37)
- 716 Менинг бу севиқли Татьянам бугун (Қ, 37)
- 719 Бу ҳақда бир-икки оғиз сўз керак: (55, 56)
- 720 *Куйлайин ёш ошнам мадҳин қизгинроқ,* (55, 56)
- 723 *Сен эй ривояга илҳомчи муза,* (37)
Сен эй, ривоятлар тўқувчи илҳом, (56)
- 736 Етар, бас, елкамдан йўқолсин қўша! (Қ)
 Етар, бас. Елкамдан йўқолсин тоша! (37)

Саккизинчи боб

- 1 Лицей боғларинда исёнсиз ва тинч (Қ, 37)
- 2 Гуллаган, яшнаган чоқларимда ман, (37)
- 6 Оқ қушлар қийқирган чоқда, баҳорда, (55)
- 7 Порлоқ сув бўйида ва шу жимжит дам (55, 56)
- 11 Очди ёш шўхликлар базмини тамом. (Қ, 37)
- 13 Бизнинг шўхратимиз, гўдак шанлигин, (Қ, 37)
- 14 Ва қалбнинг титраган нозик рўёсин (Қ, 37)
 Дилимдаги ларзон тушлар парвозин (56)

- 15 Қаршилади жаҳон табассум ила: (Қ, 37)
 18 Дуога қўл очиб қабрга кирди. (Қ, 37)
 29 Ҳзимга бир қонун каби тутароқ (Қ, 37)
 30 Ҳирсларнинг мен ёлғиз бебош парвозин, (Қ, 37)
 31 Ҳисни оломон-ла ўртоқлашароқ (Қ, 37)
 32 Ҳйноқи музани келтирдим тошқин (Қ, 37)
 34 Нисфи шоб посбонлар катта ёвнга, (Қ, 37)
 35 Авжга чиққан, эссиз базмлар сари (Қ, 37)
 36 Келтирган эди у ўз совғасини, (Қ, 37)
 37 Вакханка сингари ўйноқиланди, (Қ, 37)
 40 Кетидан қизиқиб судралишганди, (Қ, 37)
 41 Мен эса енгилтак ҳамширам ила (Қ)
 Мен эса қарорсиз ҳамширам ила (37)
 42 Ифтихор қилардим дўстлар ичинда. (Қ, 37)
 43 Лекин мен уларнинг иттифоқидан (Қ, 37)
 44 Орқада қолгандим... ва қочдим узоқ, (Қ, 37)
 45 Кетимдан у чопди; муза меҳрибон, (Қ, 37)
 46 Менга тилсиз йўлни яшнатди кўп чоқ (Қ, 37)
 47 Сирли бир эртақнинг фусуни ила (Қ, 37)
 48 Кавказ тоғларинда у неча дафъа, (Қ, 37)
 50 Мен билан бирликда от сурди дайди! (Қ, 37)
 52 Кўп дафъа бошлади; денгиз шовқини, (Қ, 37)
 53 Ва Нерейданинг шивиллаш уни, (Қ, 37)
 54 Долғаларнинг чуқур, адабий наъра — (Қ, 37)
 55 Қўшиғи, жаҳонлар яратганда тун (Қ, 37)
 56 Денгизнинг мадҳини тинглашмоқ учун. (Қ, 37)
 59 Дардли Молдавия чўлининг пастқам (55)
 60 Гўшасидан кўчма ҳар қабилани (37)
 Гўшасидан кўчма ҳар қабилани (37)
 62 Улар орасида авомлашди бот (55, 56)
 65 Лисонлар, ёқимли чўл қўшиқлари... (Қ, 37)
 69 Кўзларида ғамли фикрлар шу топ, (55, 56)
 70 Қўлида француз тилида китоб. (55)
 74 Рашкли, жасоратсизгина боқаман. (Қ, 37)
 Журъатсиз рашк ила қараб қоламан. (55, 56)
 77 Булар орасидан оҳишта кечар, (Қ, 37)
 Булар орасидан оҳишта ўтар, (55)
 79 Севади суронли дувурни, яна (Қ, 37)
 80 Хоним кўйлақларин, сўзлар жилвасин, (Қ, 37)
 81 Меҳмонларнинг секин кўрик бермасин (Қ, 37)
 83 Хонимлар атрофин эрлар қуршайди (Қ, 37)
 84 Суратни ўраган бир рамка каби. (Қ, 37)
 85 Ақобирлар сўзин текис тартиби, (Қ)
 Ақобирлар сўзин текис кетиши, (37)
 87 Сокин мағрурликнинг бу изғирини, (Қ, 37)
 89 Киборлар гуруҳи ичида у ким, (55)
 90 Нигоҳи тўфонли, турар сўзсиз жим? (Қ, 37)
 92 Кўз ўнгида шахслар жилва қилади. (37)
 Кўз ўнгида шахслар ўтади дув-дув, (56)
 93 Бир саф жон сиқувчи хаёл ёки жин. (Қ, 37)
 94 Чехрасида нима, хафақон мунча, (Қ, 37)
 95 Ғамли бир кибрми? Нечун у мунда? (Қ, 37)
 Ғамли бир кибр борми? Нечун у мунда? (56)
 96 У кимдир? Ажабо, наҳот Онегин? (56)

- 97 Чиндан ҳам ўшами?.. Нақ унинг ўзи. (56)
- 101 Айтгингиз қайтмиш у нима билан? (Қ, 37)
- 102 Ҳозирча у тақдим этади нима? (Қ, 37)
- 103 Шундай кўринмоқчи? Мельмотми ёки (Қ, 37)
Қандай кўринмоқчи? Мельмотми магар, (56)
- 104 Космополитми у, ватанпарварми? (Қ, 37)
Космополитми у, ё ватанпарвар? (56)
- 109 Лоақали менинг маслаҳатим шу: (Қ, 37)
- 110 Кўҳна модалардан тез чскилмали. (Қ, 37)
- 111 Дунёни кўпгина алжитди у зот... (Қ, 37)
- 113 На учун бу қадар лутфикорсизча (Қ, 37)
- 114 Унинг тўғрисида сизнинг фикрингиз? (Қ, 37)
- 115 Сабаби шумидир? Тинмасдан сира (Қ, 37)
- 116 Ҳар нима ҳақида жон койитамиз: (55)
- 117 Ки қизгин руҳлардан эҳтиётсизлик (Қ, 37)
- 118 Содир бўлса шунда худбин, тубанлик (Қ, 37)
- 119 Таҳқир этилади, қулунч бўлади. (Қ, 37)
- 120 Севарак кенгликни ақл сиқади. (37)
- 123 Аҳмоқлик, қарорсиз, фанодир ёлғиз. (Қ, 37)
- 124 Кибрли шахсларга кибр хазоён (Қ, 37)
- 125 Биз учун боситлик, фақат оддийлик (Қ, 37)
- 126 Жуда мос келади, туйилмас қизиқ? (Қ, 37)
- 129 Ҳаёт совуқлигин тахаммул билан (Қ)
Ҳаёт изгиринин таҳаннум билан (37)
- 131 Ким ажиб тушларга бўлмиш мафтун, (75)
- 139 У ҳақда бир аср дейдилар бардам: (55, 56)
- 140 Фалони-фалони яхши одамдир. (Қ, 37)
Фалончи жудаям ажойиб одам. (55, 56)
- 143 Биздаги энг гўзал орзу ва армон, (55, 56)
- 146 Бир-бирини қувароқ тўкилди ёлғиз (37)
Бир-бирини қувиб тўкилди ёлғиз (37)
- 147 Чириган куз фасли япроқлар каби — (Қ, 37)
- 148 Деб фикр қилишнинг туганмас дарди. (Қ, 37)
Кўз олдингда ҳаёт хунукликлари: (56)
- 149 Кўз олдиндан кетма-кет ўтса таом, (Қ, 37)
Ҳар куни кетма-кет зиёфат таом, (56)
- 150 Ҳаётга қарасанг маросим каби, (37)
- 151 Саркарда гуруҳнинг на тушунчаси. (Қ, 37)
- 152 На эҳтироси-ла ўртоқлашмай том, (Қ, 37)
- 155 Қизгин ҳукмларга бўлиб бир қурол, (Қ, 37)
- 156 Хуш фикр, ахлоқли одамлар ичра (Қ, 37)
- 158 Девона, ё малун сифат ажуба, (Қ, 37)
- 159 Хаттоки, бу менинг Демоним каби (55, 56)
- 165 Танбал, ҳаракатсиз, дили зиқ бўлган, (Қ)
- 166 Ишсиз ва хотинсиз ва вазифасиз, (37)
- 168 Эгаллаб олганди бетинчлик уни, (Қ, 37)
- 173 Ўрмон, далаларнинг хилватгоҳини, (Қ, 37)
- 174 Бу ерда ҳар куни қонли бир соя (Қ, 37)
- 175 Намоён бўларди қаён қараса. (Қ, 37)
- 176 Лекин бир туйғуга муяссар фақат (Қ, 37)
- 177 Бошлади ғоясиз юртлар кезишни. (Қ, 37)
- 178 Бу дунёда мавжуд ҳар нима каби, (Қ, 37)
- 179 Уни зериктирган эди саёҳат. (Қ, 37)
- 182 Чайқалиб кетади бирдан жамоа; (Қ, 37)

- 183 Ивир-шивирларга тўлиб келди зал. (Қ, 37)
- 184 Хоним яқинлашди уй бекасига (Қ, 37)
Борар шу чоқ уйнинг бекаси томон (55, 56)
- 185 Унинг орқасидан мағрур генерал (Қ, 37)
- 186 У хоним шошинчоқ эмасди аста, (Қ, 37)
У хоним енгилтак эмасди, яна (55, 56)
- 187 Совуққон эмасди ва маҳмадона. (55, 56)
- 188 Нигоҳи ҳаммага эмас ҳаёсиз (Қ, 37)
- 189 Галаба чалишга у иддиосиз, (Қ, 37)
- 191 Йўқ эди тақлидчи қилиқ, карашма... (Қ, 37)
- 192 Ва бутун сиймоси сокин ва содда. (Қ, 37)
- 193 Кўринар эди у тўғри нусхаси: (Қ, 37)
- 194 Du somme il faut нинг ...Шишков, кечирсин: (Қ, 37)
- 199 Унинг нигоҳини ҳар ким дер илгум: (Қ, 37)
- 202 Кўтармиш унинг-ла бу залга кирган (Қ, 37)
- 203 Генерал ўз бурнин, димоғин жиддан (Қ, 37)
- 204 Ҳеч ким у хонимни гўзал, деб балки (55)
- 207 Нишонаки, ҳоким моданинг тили (55, 56)
- 208 Лондонда, юксақ бир гуруҳда тўлиқ (55, 56)
- 209 *Вульгар* деб атайди. Билмайман аммо: (Қ, 37)
Вульгар деб атайди. Таржимаси йўқ. (55)
- 213 Бу сўз бизларда иззат қилинармикан? (Қ)
Билмам, у иззат қилинармикан; (37)
- 214 У ғоят яради эпиграммада... (Қ, 37)
- 215 Лекин энди қарай у хонимчага. (Қ, 37)
- 216 Дилбарди у вазмин лагофати-ла; (Қ, 37)
- 217 Усталнинг олдида ўлтирар Нина — (Қ, 37)
Усталнинг янида ўтирар эди. (49)
- 218 Воронская хоним ила ёнма-ён, (Қ)
Воронская ила ёнма-ён, (37)
Нина Воронская билан ёнма-ён, (55, 56)
- 220 Бу Нина ўзининг мармар жамоли (Қ, 37)
- 221 Ила ҳамсоясин боса олмаган (Қ, 37)
- 222 Гарчи ҳусни кўзни қамаштирса-да, (Қ, 37)
- 223 Бунга қўшиларсиз сиз ҳам албатта, (Қ, 37)
- 227 Қўлидан қўймайди лорнетни бир паст, (Қ, 37)
- 229 Хонимга, ки, унинг юзи ёдига (Қ, 37)
- 232 «Князь, боқ, айт менга, билмайсанми сен, (Қ, 37)
- 233 Испан элчиси-ла гаплашиб турган?» (55, 56)
- 234 Онегинга князь тикилар бирдан. (55, 56)
- 235 — Эҳел Кўпдан бери сен йўқ эдинг-ку. (55)
- 236 Тўхта, сенга тақдим этмоқлик лозим — (Қ, 37)
- 239 Кўп бўлдимми?»— Яқин икки йил.— (55, 56)
- 241 «Сен унга танишми? «Мендим ҳамсоя», (Қ, 37)
Сен унга танишми?»— «Бизлар қўшни, бил», (55, 56)
- 242 Бўлмаса борайлик.— Ўз хотинига (Қ, 37)
- 243 Бирга олиб борар князь ёнида (Қ, 37)
- 244 Ўз дўсти, уруғи Онегинни ҳам. (Қ, 37)
- 245 Князь хоним унга қарайди бир дам... (Қ, 37)
- 246 Қалбин саросима қилмасин нима, (Қ, 37)
- 247 У қанчалик кучли ҳайратланмасин, (Қ, 37)
- 249 Лекин кўринмасди ўзгариш сира: (Қ, 37)
- 250 Унда сақланганди айни у адо, (Қ, 37)
- 251 Айни сокин эди таъзими ҳатто. (Қ, 37)
- 236

- 252 Валлоҳи! Сесканиш ёки тўсатдан (Қ, 37)
 253 Ранг ўчиш, қизариш эмас анордой... (Қ, 37)
 254 Унинг қошларида чимирилмаган; (Қ, 37)
 255 Ҳаттоки лабларин бир тишлаб қўйгай, (Қ, 37)
 Турарди лабини тишлаб олмасдан, (55, 56)
 256 Энг ўткир диққат-ла унга боқса-да, (Қ, 37)
 257 Татьянанинг эски изларин яна (55, 56)
 258 Туя олмагани бизнинг Онегин. (Қ, 37)
 260 Гапира олмади. Сўрди Татьяна, (Қ, 56)
 261 Кўпданми бунда у, қаерда эди? (55, 56)
 262 Эҳтимолки, улар юртидан келди? (55)
 263 Қаради, чекилиб кетди жимгина... (Қ, 37)
 265 Онегин қаққайиб қолди ўрнида. (Қ, 37)
 266 Бизнинг романимиз бошланишида (55, 56)
 267 Ушами, у билан юзма-юз туриб, (55, 56)
 269 Ахлоқнинг хайрли ўтида куйиб, (55, 56)
 270 Насиҳат ваъзини бир вақт тинглаган (Қ, 37)
 271 Ростан ҳам, бу хоним Татьянамикан? (55, 56)
 272 Уми? Сақланади унда бир хати, (Қ)
 Унда сақланади унинг бир хати, (37)
 273 Бу хат бошдан-оёқ бир қалбнинг саси, (Қ, 37)
 274 Ҳар нарса эркиндир, бутун сир зоҳир. (Қ, 37)
 276 Ожиз тақдирида бир вақтлар асло (Қ, 37)
 277 Назар солмагани у қизча, ҳозир (55, 56)
 279 Тутади ўзини, жуда ажибдир? (55, 56)
 280 Тиқилинч йиғинни қолдиради у, (75)
 282 Нотинчланган эди кечиккан уйқу, (Қ, 37)
 286 Оқшом йиғинида. «Ё раббим! унга!.. (Қ, 37)
 Зиёфатга. Раббим! унинг уйига! (55, 56)
 287 Бораман, бораман!— дер. Дарҳол унга (55, 56)
 288 Тавозели жавоб ёзиб, юборар. (Қ)
 Мутавозе жавоб ёзиб, юборар, (37)
 291 Ушқинида бирдан не порлоқ? (55, 56)
 292 Ҳасратми? Ҳазоён? Ёнингдан ёки (Қ, 37)
 293 Ёшликнинг ташвиши — севги, савдоми? (Қ, 37)
 297 Отни суриб кетар мана зинада, (Қ, 37)
 298 Князь хонимга у ихтизоз билан (Қ, 37)
 301 Онегин сўзламас, қилади сукут. (55, 56)
 302 Онегин сиқилган, ғамли бир чеҳра, (Қ, 37)
 304 Инодчи фикрлар бутун бир гала (Қ, 37)
 305 Евгений инод-ла қарайди: хотин (Қ, 37)
 306 Утирар қаршида сарбаст ва сокин, (Қ, 37)
 Утирар қаршида бемалол, эркин, (75)
 309 Мана бу кўнгилсиз tete-à-tetени. (Қ, 37)
 Мана бу ноқулай суҳбат заҳматин. (55, 56)
 311 Кечмиш шўхлигини, ҳазилларини (Қ, 37)
 312 Улар кулишади. Қирар меҳмонлар; (37)
 313 Мукалималар ҳам энди жонланар (Қ, 37)
 316 Бемаъни энгил гап — беноз ва кўркем, (55)
 317 Лекин кесди уни маъқул бир маъно, (Қ, 37)
 318 Мангу ҳақиқатлар ярқирар гўё (55, 56)
 319 Юза мавзулардан озод бир олам (55, 56)
 324 Ҳар ерга йўлиққан зотлар вужуди, (Қ)
 329 Чеҳрасинда йўқдир табассумдан из (Қ)

- 332 Мунда эди оппоқ сочи муаттар. (Қ)
- 334 Ҳазили ингичка ва зариф гоят; (Қ, 37)
- 335 Бу кун-чун бир қадар кулунчли фақат. (Қ, 37)
Бу куй-чун бир қадар кулгилик фақат. (75)
- 336 Хозирда ҳажвпараст ва ҳар нарсага (37)
- 337 Диққати ошувчи диққи афанди; (Қ, 37)
Диққати ошувчи бир тажанг жаноб; (55, 56)
- 339 Хоним енгиллиги, эрлар димоғи, (Қ, 37)
- 349 Сирли иш ҳақинда гап-сўз, миш-мишга (Қ, 37)
- 341 Эгачи-сингилга бермиш унвона, (Қ)
Эгачи ва сингил олмиш унвона, (37)
- 342 Журналлар ёлғони, муҳорибага (Қ, 37)
- 343 Қорга, хотинига, ҳаммага хафа. (Қ, 37)
- 347 Қаламларинг учрар St.-P (riest) албат. (37)
- 355 Журналда босилган суратдек, юзи (Қ, 37)
- 356 Бир ийд фариштаси каби қип-қизил, (Қ, 37)
- 358 Бор эди қўнмаган саёҳатчи ҳам (37)
- 360 Оро бердиги у қадди-қомати (Қ, 37)
- 368 Машҳулди шоҳона, зангин — зийнатли (Қ, 37)
- 369 Неванинг эришилмас бир илоҳаси, (Қ, 37)
- 370 Бепарво, ёш князь хонимча билан. (Қ, 37)
- 373 Сизга нима насиб эса жалб этмас; (Қ, 37)
- 375 Чақирар ўзига, сирли оғочга. (Қ)
Чақирар ўзига, сирли ёғочга: (37)
- 380 Сиқинчли рутбанинг бутун қоида, (Қ, 37)
- 381 Йўлларини қандай тез этмиш қабул; (55, 56)
- 382 Залларнинг бу лоқайд ва дабдабали (Қ, 37)
- 383 Энг саркардасининг кўркам сиймоси, (Қ, 37)
- 384 У нафис қизчани кимга эслатар? (Қ, 37)
- 385 Тўлқинлатмиш эди қалбин бир чоқлар? (Қ, 37)
- 386 Онегин эслаб қоронғу тунда (55, 56)
- 387 То Могёј қўнгунча кипракка, бир чоқ (Қ, 37)
- 389 Махмур кўзларини тикарак ойга; (Қ, 37)
Хумор кўзларини сузиб ойда: (55, 56)
- 391 Осойиш ҳаётнинг йўлини кечаман! (Қ)
- 392 Ишққа итоаткор ҳамма — ёш, қари. (37)
- 393 Лекин ёш ва бокир қалблар-чун, баҳор (Қ, 37)
- 394 Бўрони қирларни яшнатган каби, (Қ, 37)
- 397 Қалблар янгиланар, пишар оҳиста, (37)
- 400 Самарасиз кечмиш бир ёшда лекин (Қ, 37)
- 405 Атроф ўрмонларни яланғочлайди. (Қ)
- 408 Туини, кунини кечирар якка (Қ, 37)
- 409 Ишқий тафаккурот ғами-ла фақат (Қ, 37)
- 411 Унинг бўсағасин, ойна, даҳлизин (Қ)
- 420 У қанча уринсин, қийналиб ўлсин, (55, 56)
- 421 Сира пайқамайди Татьяна уни, (Қ, 37)
- 423 Қўноқликда икки-уч сўз этгуси, (Қ, 37)
- 424 Баъзан у бутунлай сезмаган бўлар: (55, 56)
- 430 Синиқа бошлайди Онегин ранги: (Қ, 37)
- 433 Улар бир оғиздан сувга жўнатар! (Қ, 37)
- 435 Тез кунда мулоқот ҳақинда бир хат (37)
- 441 Зайф қўли билан князь хонимга (Қ, 37)
- 444 Кўрарди хатлардан бирон фойдани. (Қ, 37)
- 445 Билиндики, қалбий изтироб, ҳузун (Қ, 37)

- 446 Онегинга ортиқ қилмиш ғалаба, (Қ, 37)
 449 Аламли сирларнинг изҳори сизга. (Қ, 37)
 450 Қандай ачиқ нафрат, жирканиш бизга (Қ, 37)
 451 Мағрур нигоҳингиз тасвир этади. (Қ, 37)
 455 Эҳтимол, васила бериб қўйман. (Қ, 37)
 Эҳтимолки, сабаб бераман шундан: (55)
 Эҳтимол, сабабни бошлаб бераман. (56)
 456 Бир вақтлар йўлиқиб мен тасодифан, (Қ, 37)
 457 Меҳр учқунларин сизда туяркан. (Қ, 37)
 462 Айирганди бизни яна бир нима... (Қ, 37)
 463 Ленский маҳв ўлди — толесиз қурбон... (Қ, 37)
 464 Жаҳонда қалбимга на дилбар эса (Қ, 37)
 467 Уйлаган эдимки, сарбастлик, узлат (Қ, 37)
 472 Лудоқ табассумин, кўзлар ўйнашин (Қ, 37)
 475 Камолотингизни, англаш сўнг албат. (55, 56)
 476 Қотиш олдингизда қийноқ нчинда, (Қ)
 479 Ҳар ерда бош уриб суркаланаман. (55)
 482 Тақдир санаб қўйган кунларни бекор (Қ, 37)
 483 Бусиз ҳам уларнинг ўзи жафодор. (Қ, 37)
 484 Биладан умримнинг йўли ўлчанган, (Қ, 37)
 486 Ҳар сабоҳ инонган бўлайки чиндан (Қ, 37)
 Ҳар тонгда ишонган бўлайки чиндан (55)
 •488 Қўрқаман: ёлвориш, ожиз ноламда (55, 56)
 489 Қаҳрли кўзингиз кўражак бирдан (55, 56)
 491 Қинли итобингиз ҳам эшитарман, (55)
 492 Бир он билсайдингиз нақадар даҳшат, (55)
 493 Ишқнинг чанқоғида ҳорғин узилиш, (Қ, 37)
 494 Уртаниш ва зако ила ҳар соат (Қ, 37)
 499 Нима айта олсак — барчасин демоқ (55, 56)
 501 Қотароқ сўзга ҳам, бақишларга ҳам, (Қ, 37)
 503 Шод бўлиб қарашга мен эса мажбур! (Қ)
 504 Тақдирим шу экан, ўз-ўзимга ясан (55, 56)
 505 Муқовимат учун менда йўқ мадор; (37)
 506 Гап тамом: мен таслим, сизда ихтиёр, (55, 56)
 507 Садоқат-ла бергум тақдиримга тан. (Қ, 37)
 Мен энди бераман тақдиримга тан. (56)
 509 Иккинчи, учинчи мактубларга ҳам (Қ, 37)
 511 Бошқа бир йиғинга; қўяркан қадам (Қ, 37)
 512 Учрашар Татьяна. Қандай қаҳрли! (Қ, 37)
 515 Татьяна шу чоқда қандай ўралган! (Қ, 37)
 518 Онегин тикилди — кўзи пилла; (Қ, 37)
 527 Ўз тентаклигин энди қарғайди. (55, 56)
 528 Лекин яна унга ботароқ чуқур, (Қ, 37)
 Лекин яна чуқур ботади дардга, (55)
 529 Дунёдан у юзини яна ўгирар четга (55)
 Дунёда юзини ўгирур четга. (56)
 532 У вақтдаги золим ҳафагазлик (55, 56)
 533 Қайнаган ҳаётда уни қувлаган, (Қ, 37)
 534 Ушлаб, ёқасидан маҳкам бўғароқ (Қ, 37)
 535 Қоронғи гўшага қилганди қамоқ. (Қ, 37)
 538 Гердерни, Шамфорни, Бишани, яна (Қ, 37, 55, 56, 75)
 540 Уқиб чиққан эди шубҳачи Белни (Қ, 37)
 541 Уқиб чиққан эди у Фортенелни, (56)
 542 Биздан ҳам ўқиди баъзи бирларин (55)

- 550 Нима бўлди? Ёлғиз ўқиди кўзи, (Қ)
 553 Рухнинг қаъринда эзарди қийноқ (Қ)
 556 Бошқа сатрларни. Булар маъноси (Қ, 37)
 557 Онегинни асир қилган тамоми. (Қ, 37)
 558 Булар эса қалбга ёқимли, қора (Қ, 37)
 559 Кечмишнинг яширин масаллари (Қ, 37)
 560 Беқайд, яна эркин рўёлари (Қ, 37)
 561 Таҳдидлар, таъбирлар, каромот қилма, (Қ, 37)
 562 Ё эртанинг жонли талвасалари, (Қ, 37)
 565 Мадорсизланарди, улар мудрарди. (Қ, 37)
 567 Хил-хил манзарасин ёйиб ташларди, (Қ, 37)
 568 Гоҳо у кўрарди; эриган қорда (Қ, 37)
 569 Ётади бир йигит, сокит, у гўё (Қ, 37)
 570 Мусофирхонада қотиб ухлаган; (Қ, 37)
 Тош қотиб ухлайди, эшитар йўлдан; (55, 56)
 571 Бир говуш чиқади: хўш, нима? Ўлган; (55, 56)
 572 Гоҳ кўрар ёдидан ўчган кўп душман, (Қ, 37)
 573 Бўҳтончилар ила манхуз қўрқоқлар, (Қ, 37)
 574 Бир гала ёш хонимлар ўтар, (Қ, 37)
 575 Чиркин ўртоқлари — бир гуруҳ ёмон! (Қ, 37)
 576 Гоҳ бир қишлоқча уй — дераза ёнида (55)
 577 Утиради у қиз... ҳар вақт угина!.. (Қ)
 Утиради бир қиз... у ҳар вақт унда!.. (56)
 579 Кетаёзган эди ақл, хушидан, (37)
 581 Эътироф қилайик: бу эди кутган! (Қ, 37)
 582 Тўғриси: магнетик бир қувват ила (55)
 583 Русча сўзларнинг механизмига (37)
 584 Нақ эришаёзган эди у айём, (Қ, 37)
 589 Benedetta ёки Idol тилолар (Қ, 37)
 590 Дея минғирлаб у, гоҳо туфлисин (Қ, 37)
 591 Ўтга туширганда — гоҳо журналин. (Қ, 37)
 592 Қушлар гиз-гиз учар; ҳаво мусаффо, (55, 56)
 593 Қиш ҳам тушиб борар ўзин таптидан; (55, 56)
 594 Шоир бўлолмади Онегин асло, (55)
 Шоир бўлолмади Онегин, ёзиқ (56)
 595 На ўлди ва на у ақлдан ёзар. (Қ, 37)
 На ўлди у ва на озди ақлдан. (55)
 На ўлар ва на у ақлдан ёзар. (75)
 596 Кўклам тургизади биринчи дафъа, (Қ, 37)
 597 Онегин ташлайди ёрқин сабоҳда (Қ, 37)
 598 Ҳар вақт ёпиқ турган бўлмаларини, (Қ, 37)
 603 Қуёш ҳам ўйнади. Юмшанилмаган қор (Қ)
 604 Кўчаларда пилч-пилч эрийди секин. (55, 56)
 605 Булардан кечароқ қайда Онегин (Қ, 37)
 608 Ўз Татьянасига келди у шу чоқ, (Қ, 37)
 609 Хулқи тузалмаган бу меним телбам, (Қ, 37)
 Хулқи тузалмаган у эски телбам, (55)
 612 Залга киради у; юрийди нари: (Қ, 37, 55, 56)
 614 Нимага бу қадар ҳайратда титрар? (55, 56)
 615 Князь хоним эри қаршида ёлғиз. (Қ, 37)
 618 Кўзидан оқарди дарёдек ёши. (55, 56)
 619 Қўли чеккасида, эгилган боши, (55, 56)
 620 Оҳ, унинг бу тилсиз дард, изтиробин (55, 56)
 621 Ким нақ шу лаҳзада фаҳхламайди. (55, 56)

- 622 Хозир княгиня хоним сиймосин (55, 56)
 624 Жўшқин надоматлар хусрани ила (Қ, 37)
 625 Йиқилди Евгений унинг пойига (Қ, 37)
 630 Елворган сиймоси, тилсиз итоби, (Қ, 37)
 632 Кечмиш кунлар қалби, хулёси ила (Қ, 37)
 634 Онегинни ердан кўтармайди у, (Қ, 37)
 Онегинни ердан кўтармас-Таня, (55, 56)
 636 Сезгилардан маҳрум қўлини орзу — (Қ, 37)
 Ўзининг сезгисиз қўлларин яна — (55, 56)
 637 Қониқмас лаблардан узмайди бир дам... (Қ, 37)
 639 Узоқ вақт чўзилган сукут кечади, (Қ, 37)
 642 Дардим очиқ изҳор этишим лозим. (Қ, 37)
 647 Мен учун-да навбат келмишдир шу чоқ (Қ, 37)
 648 Онегин, у чоқлар ёш эдим, анча, (55, 56)
 650 Ва сизни севардим; нима натижа? (Қ)
 652 Қандай жавоб олдим. Бир қаҳргина (37)
 Қандай жавоб олдим? Фақатгина қаҳр. (55, 56)
 653 Мушфиқ бир қизчанинг севгиси сиза (Қ, 37)
 Ювош, содда қизнинг севгиси охир (55, 56)
 654 Янгилик эмасди? Бу эмасми чин? (37)
 Сиз учун янгилик эмасди лекин? (55, 56)
 657 У ваъиз... Лекин мен сизга албатта, (Қ)
 658 Бир айб тақмайман. Мудҳиш соатда (Қ)
 663 Узлатда ёқмаган эдим сизга ман, (Қ, 37)
 664 Бу тўғри эмасми? Бугун қувароқ (Қ, 37)
 Бу тўғри эмасми?... Бугун сиз бироқ (56)
 665 Кетимдан юрасиз, билмадим недан? (55, 56)
 666 Нимага мен ҳадаф бўлдим сиз учун? (Қ, 37)
 669 Мен энди зангинман ва эрим донгдор, (Қ, 37)
 670 Жангларда гавдаси бўлгандир ярадор. (55, 56)
 672 Шунинг-чун эмасми шарманда бўлай, (Қ, 37)
 673 Ҳамманинг олдида бўлиб шармисор? (55, 56)
 674 Жамиятда бу гап келтира олар, (Қ, 37)
 675 Сиз учун бир шараф — энг жозибадор? (Қ, 37)
 Сиз учун мақтову ва ёрқин шараф? (55)
 677 Унутмасиз экан шу чоққа қадар, (55, 56)
 678 Билинг: совуқ қатъий сўзларингизни, (Қ, 37)
 Эсларсиз у совуқ сўзларингизни, (55, 56)
 679 Ҳақоратингизнинг заҳрини зинҳор (Қ, 37)
 Қилгандингиз таъна ва ҳақоратлар... (55, 56)
 680 Ранжли эҳтирослар, хатлар, кўз ёши — (Қ, 37)
 Аммо мен у маҳал бу хат, бу ишқни (55, 56)
 682 Қўлимдан келсайди менинг бу нарса (55, 56)
 683 Меним у гўдакча хаёлларимга? (Қ, 37)
 684 Лоақал сезсангиз эди бир шафқат, (Қ, 37)
 685 Лоақал бўлсайди ёшга эҳтиром... (Қ, 37)
 687 Қандай қилиб сизнинг зако ва кўнгул (Қ, 37)
 688 Билан бўлиш мумкин майда ҳисга қул, (Қ, 37)
 689 Мен учун Онегин ушбу дабдаба — (55, 56)
 690 Бездиргич ҳаётнинг ялтироқ тўни (Қ)
 691 Қибор қуянида кўрган ғалаба, (Қ, 37)
 692 Данғиллаган уйим, оқшомлар тўйи, (Қ, 37)
 696 Бир сира китобга, ваҳший боғ ёки (Қ, 37)
 Бир неча китобга, жўн боққа, яъни (55, 56)

- 698 У днёрларгаки, сизни, Онегин, (Қ, 37)
- 699 Қўргандим биринчи дафъа... Ва сокин (55)
 Қўргандим биринчи дафъа... Ва тип-тип (56)
- 702 Бир ҳаж бор, ёғочлар кўлка қўядир. (Қ, 37)
 Бир бут ва дарахтлар сояси бордир... (55, 56)
- 703 Бахтга очилганди шундай бир имкон. (Қ, 37)
- 704 У шундай яқинди.. Тақдирим аммо (Қ, 37)
- 705 Энди ҳал бўлгандир. Балки у замон (55)
- 706 Ҳаракат қилганман эҳтиётсизча. (Қ, 37)
- 707 Елворган кўзёшлар қуяроқ яна (Қ, 37)
 Кўз ёшларин тўкиб, ёзғириб она (75)
- 708 Елворди бечора бу Татьянага; (75)
 Сўзлади бечора бу Татьянага; (55)
- 709 Ҳамма насибалар баббараварди... (Қ, 37)
- 711 Тамом унутингиз, сиздан сўрайман; (Қ, 37)
 Тамом унутингиз, сўзим қатъий чин; (56)
- 713 Ҳам ғурур, ҳам тўғри, қувватли виждон (Қ)
- 714 Мен сизни севаман (айёрлик недан?) (Қ, 37)
- 715 Лекин мен бошқага берилдим аниқ; (Қ, 37)
- 717 Татьяна нарига кетганди. Чақмоқ (55, 56)
- 718 Бошидан ургандек Онегин турар, (55, 56)
- 720 Бутун қалби билан дуч келган, титрар (55, 56)
- 725 Унинг учун аччиқ бир дақиқада. (Қ, 37)
- 726 Биргина йўл ила орқасидан биз (Қ, 37)
- 727 Жаҳонда кўпгина тентирадимиз. (Қ, 37)
- 729 Бир-биримизни биз қутлаймиз. Ур-ра! (Қ)
- 731 Эй, менинг ўқувчим, ким бўлма, майли, (56)
- 732 Дўстми, дўст эмасми, сендан бугун мен (56)
- 733 Айрилмоқ истайман бир қардош каби, (Қ, 37)
- 734 Кечиргил. Бу ерда сан мендан кейин (56)
- 735 Нима қидирмагил лоқайд бандларда, (Қ)
- 737 Меҳнат-машаққатдан бир қадар ором, (Қ, 37)
- 738 Жонли лавҳаларми, ё кескин калом. (Қ, 37)
- 739 Ёки грамматик хатоларидан (Қ, 37)
 Грамматик жиҳатдан баъзи хатолар, (55, 56)
- 740 Уйин-кулги учун, қалб учун, хулё (Қ, 37)
 Эрмак ўйин, хаёл, юрак учун-да (55, 56)
- 741 Журналлар ур-йиқит учун агар сан (Қ, 37)
 Ва журнал ғавғоси учун сан агар (55, 56)
- 745 Сен-да кечир, менинг ажиб ҳамроҳим, (37)
- 746 Сен ҳам кечир, содиқ гоий амал, (37)
- 747 Сен ҳам кечирасан, жонли ва доим (37)
- 748 Бирга бўлган меҳнат. Сиз-ла, билдим бемалол (55, 56)
- 749 Шоир суқланажак на бор, барчасин; (37)
 Шоир ҳавас қилган не бор, ҳаммасин: (55, 56)

ИЗОҲЛАР

«Мукамал асарлар тўплами»нинг ушбу томига рус классик адабиётининг улкан намунаси — «Евгений Онегин» шеърый романининг Ойбек томонидан қилинган таржимаси киритилди.

Маълумки, Ойбек рус классик адабиётини тарғиб ва ташвиқ, таржима этиш ишларига ўзбек совет адабиётини янада тараққий эттириш омилларида бири сифатида қаради. Шунинг учун ҳам у рус классик ва совет адабиётининг қатор бебаҳо дурдоналарини ўзбек халқининг бадий мулкига айлантириш учун талай куч сарфлади. Шунингдек, машҳур рус ёзувчиларининг ҳаёти ва ижодини ёритувчи мақолалар ёзиб, ўзбек китобхонлари ўртасида кенг тарғиб қилди.

Ойбекнинг рус адабиётига бўлган қизиқиши жуда эрта бошланган. У ёшлигиданоқ рус тилини қунт билан ўрганган ва рус ёзувчиларининг асарларини оригинал тилида мутолаа қилган. Унинг бой адабий мероси орасида рус адабиёти ва унинг улуғ намоёндалари ижодига бағишланган тадқиқот ва мақолалари оз эмас.

Ойбек рус адабиётини тадқиқ ва тарғиб этиш билан чегараланмай, И. А. Крилов, А. С. Пушкин, М. Ю. Лермонтов, В. Г. Белинский, М. Горький каби классиклар ҳамда А. Твардовский, А. Ахматова каби ўзига замондош шоирларнинг ҳам қатор асарларини ўзбек тилига таржима этди.

Ойбекнинг рус адабиётидан қилган таржималари орасида А. С. Пушкиннинг «Евгений Онегин» шеърый романининг таржимаси, айниқса, салмоқли ўрин эгаллайди.

* * *

А. С. Пушкин «рус ҳаётининг қомуси» — Евгений Онегин шеърый романи устида 1823—1830 йилларда иш олиб борган.

Роман 1833 йилда биринчи марта тўла ҳолда нашр этилган. Пушкин даврида ва ундан сўнг ҳам узок йиллар давомида роман ҳақида бир-бирига зид, мунозарали фикрлар билдирилган. Унинг гоёси, образлар талқини, шоир маҳорати, асарнинг шоир ижоди, умуман рус адабиёти тараққиётидаги ўрни каби мураккаб масалалар кўплаб адабиётшуносларнинг диққат-эътиборини ўзига тортган.

Роман биринчи марта чуқур илмий баҳосини В. Г. Белинский томонидан олган эди. Бизнинг давримизда бу асар ҳамма қардош халқлар тилларига таржима этилиб, қайта-қайта нашр этилмоқда.

«Пушкин ҳаёти ва ижоди катта бир дарё. Унинг суви ҳеч қачон қурмайди, камаймайди. В. Г. Белинскийнинг ажойиб таъбирича, Пушкин ижодини ҳар бир тарихий давр ўзича ўқиб, ундан ўзича баҳраманд бўлади». Бунга қўшимча қилиб яна шунини айтиш мумкинки, Пушкин ижоди — инсониятнинг ойнаи жаҳони. Ҳар бир давр бу ойнада инсониятнинг ўтмишини ҳам, кўп жиҳатдан ўзининг қиёфасини ҳам кўради. Мана шу боисдан Пушкин асарлари бугун ҳам жуда барҳаёт ёзувчи томонидан эндигина ёзилиб эълон қилингандек ўқилади»¹.

А. С. Пушкиннинг буюк асари таржимасига Ойбек 1935 йилда ёқ киришган эди.

¹ Иззат Султон. Пушкин ҳақида ўйлар, «Ўзбек тили ва адабиёти», 1977 йил, 5-сон, 16-бет.

Ойбек ижодининг тадқиқотчилари унинг «Евгений Онегин» таржимасига 1936 йилда киришганини қайд этадилар. Ҳатто Ойбекнинг ўзи ҳам улур шоир таваллудининг 175 йиллиги муносабати билан «Гулистон» журналининг 1974 йил 6-сонида босилган «Илҳом булоғи» мақоласида бундай деб ёзган эди: «1937 йилда Пушкиннинг катта юбилейига кенг тайёргарлик бошланиб кетди. Узнашр планларига Пушкиннинг бир қатор асарлари киритилди. «Евгений Онегин» — Пушкиннинг энг катта, энг мураккаб асарларидан бири; кўп ўйладим ва таваккал қилиб, 1936 йили баҳорида бу энг севдигим асар таржимаси устида ишлай бошладим...»

Ҳолбуки, Ойбек «Евгений Онегин» асарининг таржимасига анча илгари киришган ва 1935 йилда бу айрим бобларнинг таржималарини «Гулистон» журналининг 1935 йил 11—12-сонида эълон қилган эди. Бу сонда Ш. М. имзоси билан «Салом Пушкин» номли мақола ва Ойбек таржимасида «Евгений Онегин» романидан парча эълон қилинган.

Редакция томонидан қуйидаги изоҳ ҳам илова қилинган: «Ўзбек ўқувчилари бутун дунёга номи чиққан эски ва янги шоирлар, адибларнинг асари билан танишувлари керак. Бундай адиблардан бири рус классик шоири А. С. Пушкиннинг ёзганларини ўқиш бизнинг ёзувчиларимизга адабий сабоқ бўлиши устига кенг меҳнаткашлар оммасининг завқ ва маданий савиясини ўстириш учун ҳам катта фойда беради. Бу вақтгача Пушкин ўзбекчага таржима этилмаган эди. Шунинг учун ҳам шоир Ойбекнинг «Евгений Онегин» номли дostonдан қилинган бир бўлак таржимасини бу ишда бошланғич тажриба сифатида босамиз». Ушбу журналда романининг биринчи бобидан олинган XV—XVI, XIX—XX, XXII—XXIV, XXVII—XXIX, XXXIII (бу қисм журналда янглиш XXXII дейилган) ва XXXV (журналда XXXIII дейилган) қисмларининг таржимаси ва қийин сўзлар лугати берилган.

А. С. Пушкин вафотининг 100 йиллиги кенг нишонланиши муносабати билан Ўзбекистон КП(б) Марказий Комитети қатор тадбирларни белгилади. Ўзбекистон Ёзувчилар союзи бу тадбирларни амалга ошириш билан боғлиқ масалаларни кўриб чиқиш мақсадида бир неча бор махсус мажлислар, йиғилишлар ўтказди. Айниқса, Пушкин асарларини ўзбек тилига таржима этишга алоҳида эътибор берди. Шу муносабат билан бир қанча ёзувчи ва шоирлар Чимёнга бориб, Пушкин асарларини таржима қилиш билан шуғулландилар. «Таржимонлик ишимнинг энг асосий қисми — Пушкиннинг «Евгений Онегин» асари» деб ҳисоблаган Ойбек 1936 йилнинг ёзида Чимёнда бу асар таржимасини асосан тугатди. Ойбек ўз таржимасида асарнинг ғоявий бойлиги ва бадий латофатини мумкин қадар тўла ифодалашга ҳаракат этди.

«Мен «Евгений Онегин» таржимасини Чимёнда тамом қилган эдим,— деб ёзди Ойбек.— Натижада бир ҳафта кўчираман деган нарсамни бир ой кўчиришга тўғри келди. Энг аввал таржиманинг қўпол-қўпол жойи кўзга кўринди...»

Таржимон масъулиятини чуқур ҳис қилган Ойбек илк таржималаридан қаноатланмаганини қайта-қайта такрорлаган эди. «А. С. Пушкин асарига катта тажриба билан киришиш керак эди. Илгари бошқа асарларни кўп таржима қилгандан кейин бунга киришиш керак эди. Ваҳолонки, биз Пушкин асарини таржима қилиш орқасида тажриба олмоқдамиз».

Ўзбекистон Ёзувчилар союзи 1936 йил 19 декабрда бу таржима қўлёзмасини кенг муҳокама этиб, унга юқори баҳо берди. Лекин шунга қарамай, Ойбек ўз таржимаси устида тинмай ишлади. У романнинг биринчи нашрига муҳаррирлик қилган Отажон Ҳошим билан ҳамкорликда таржимага қайта-қайта сайқал берди.

«Пушкин — мураккаб, гениал шоир. Ҳар замон «Евгений Онегин» таржимасини очиб ўқир эканман,— деб ёзган эди Ойбек,— яна ва яна ишлагим, тузатгим келади. Албатта, унинг устида яна ишламоқ лозим».

Ойбекнинг асар устида кўп ишлагани ва унинг ҳар бир янги нашрига тузатишлар, аниқликлар киритгани ойбекшуносларга кўпдан маълум.

1949 йилда улуғ ижодкор туғилган куннинг 150 йиллиги кенг нишонланди. Шу муносабат билан Ўзбекистон Ёзувчилари союзи бир қатор тадбирлар белгиллаган, булар орасида Пушкин асарларининг таржимасига ҳам алоҳида эътибор берилган эди. Бу тадбирларга биноан Пушкин асарларининг ilk таржималарини қайта кўриб, улар сифатини кўтариш таклиф этилган. Ойбекка эса «Евгений Онегин»нинг таржимасига сайқал бериш иши топширилган эди.

«Евгений Онегин»нинг 1937 йилги биринчи (муҳаррири Отажон Ҳошим) ва 1949 йилги иккинчи (муҳаррири Шайхзода) нашрларини қиёсий ўрганиш Ойбекнинг ўз таржимасини бутунлай бошқатдан ишлаб чиққанлигини кўрсатади. Ойбек таржимасини махсус ўрганган Ж. Шариповнинг айтишича, «Ойбек романнинг 2057 мисрасини, яъни текстнинг 50 процентидан ошиғини тузатди ва қайта ишлади»¹.

«Евгений Онегин»нинг таржимаси 1937 ва 1949 йил нашрларидан ташқари, 1955 ва 1956 йилларда ҳам қайта чоп этилди ҳамда Ойбек «Асарлар»нинг ўн томлик нашрига (10-томга) киритилди. Ушбу таржимадан олинган айрим парчалар газета ва журнал саҳифаларида эълон этилди, шунингдек, ўрта мактаблар учун чиқарилган адабиёт хрестоматияларига ҳам киритилди.

Ойбек А. С. Пушкин ижодига фақат таржимон сифатида ёндашмай, балки уни адабиётшунос олим сифатида ҳам ўрганду У ҳукумат юбилей комиссиясининг раҳбарларидан бири сифатида Пушкин ижодини тарғиб ва ташвиқ этиш ишларида самарали иштирок этди. Хусусан, у СССР Ёзувчилар союзи правленнесининг Пушкин вафот этган куннинг 100 йиллигига бағишланган ва 1937 йилнинг 22—26 февралда бўлиб ўтган пленумида қатнашди ва нутқ сўзлади. 1949 йилда эса шоир туғилганининг бир ярим асрлик тантаналари муносабати билан Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг илмий анжуманида «Пушкин — рус халқининг улуғ шоири» мавзуда доклад қилди.

«Евгений Онегин» шеърый романи таржимасининг Фафур Ғулом номли Адабиёт ва санъат нашриёти томонидан нашр этилган Ойбек «Асарлар»нинг 10-томига кирган нусхаси ушбу нашр учун асос қилиб олинди ва қолган нашрлардаги тафовутлар «Вариантлар» бўлимида қайд этилди.

«Евгений Онегин» романи таржимасининг Ойбек дастхати билан ёзилган қоралама ва оқлама нусхалари адиб архивида сақланмоқда.

¹ Шарипов Ж. Шеърый таржиманинг баъзи бир масалалари. Тошкент, «Фан», 1959, 110-бет.

МУНДАРИЖА

Евгений Онегин	5
Вариантлар	181
Изоҳлар	243

На узбекском языке

М. Т. АЙБЕК

ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ

в 19 томах

том XVI

Переводы

из русской классической литературы

Ташкент, «Фан»

Ўзбекистон ССР ФА А. С. Пушкин номидаги Тил ва адабиёт институтининг Илмий совети, ЎзССР ФА Тарих, тилшунослик ва адабиётшунослик бўлими томонидан нашрга тасдиқланган

Муҳаррир *А. Комилова*
Рассом *В. Тий*
Техмуҳаррир *Ҳ. Бобомухамедова*
Корректор *М. Асадуллаева*

ИБ № 395

Теришга берилди 27.08.80. Босишга рухсат этилди 24.12.80. Формати 84×108^{1/32}.
Босмахона қоғози № 1. Адабий гарнитура. Юқори босма. Шартли босма л. 13,02.
Ҳисоб-нашриёт л. 12,5. Тиражи 5000. Заказ 206. Баҳоси 1 с. 60 т.

ЎзССР «Фан» нашриёти, Тошкент, 700047, Гоголь кўчаси, 70.
ЎзССР «Фан» нашриётининг босмахонаси, Тошкент, М. Горький проспекти, 79.